

SANCTI PATRIS NOSTRI
JOANNIS CHRYSOSTOMI
DE SACERDOTIO

Libri sex.

LIBER PRIMUS.

HEC INSUNT LIBRO PRIMO:

- I. Basilius omnibus Chrysostomi amicis antecellit.
- II. Concordia Basilii et Chrysostomi, et communis circa res omnes disquisitio.
- III. Statera inæqualis, cum vita monastica ineunda es-
set.
- IV. Propositum communis habitationis utriusque.
- V. Matris blanditiæ.
- VI. Fraus qua in ordinatione usus est Chrysostomus.
- VII. Basilii accusatio modesta et simplex.
- VIII. Chrysostomi defensio cum reprobatione conjuncta.
- IX. Magna ex tempestiva fraude utilitas: thesis et locus
communis.

1. *Basilius omnibus Chrysostomi amicis antecellit.* — Mihi quidem amici complures fuere, iisque germani et veri, qui amicitiae leges et probe intelligerent et diligenter observarent: horum vero complurium unus, qui cæteros omnes amicitia longe superabat, tantum illos retro relinquere studebat, quantum illi reliquos mediocriter erga me affectos. Is ex eorum numero erat, qui lateri meo perpetuo hærerent: etenim iisdem tum disciplinis tum magistris operam dedimus. Unum utriusque erat circa literas studium, una sollicitudo, par desiderium iisdem ex rebus natum. Neque enim solum cum ad magistros, ventitaremus, sed etiam cum illinc egressos consilium inire oporteret, quod præstantius vitæ genus nobis capessendum esset, tunc etiam idem consensus apparebat.

2. *Concordia Basilii et Chrysostomi, et communis circa res omnes disquisitio.* — Erant et alia quæ hanc concordiam firmam inconcussamque servarent. Neque enim ob patriæ amplitudinem alter adversus alterum se efferre poterat: mihi non opes summæ erant, nec ille extrema premebatur inopia: imo et facultatum modum propositi paritas æmulabatur: par generis conditio erat, omniaque ad sententiam nostram concurrebant.

3. *Statera inæqualis, cum vita monastica ineunda es-
set.* — Cum autem proximum esset ut beatus ille vir monachorum vitam veramque philosophiam amplecteretur, jam non par erat statera, sed ejus lanx, ut pote levior, sublimis ferebatur; ego vero mundi cupiditatibus irretitus lancem meam, juvenilibus onustam cogitationibus, deprimebam. Hic demum amicitia quidem firma, ut ante, manebat, sed consuetudo dirimebatur: neque enim una versari poterant qui non

iisdem studiis tenerentur. Cæterum ubi et ipse a vita hujus fluctibus caput paululum erexit, me ille ambabus apprehendit manibus: at ne sic quidem potuimus æqualitatem pristinam retinere. Etenim cum ille nos tempore antevertisset, ardensque studium exhibueret, rursus sublimior ferebatur, in altum valde sublatus.

4. *Propositum communis habitationis utriusque.* — Attamen bonus cum esset amicitiamque nostram magni saceret, a cæterorum omnium contubernio se abducens, nobiscum omni tempore versabatur, quod antea ipsi in voto erat, sed, ut dixi, a segnitie nostra prohibitus fuerat. Neque enim poterat is, qui judiciis et foro hærebat et scenæ oblectamenta sectabatur, cum eo sæpe versari, qui libris deditus in forum numquam ventitaret. Quamobrem cum antea repulsus nos ad eamdem vitæ societatem accepisset, quod jam pridem desiderium parturiebat, confessim peperit, ac ne minimam quidem diei partem a nobis abesse patiebatur: sed assidue hortabatur, ut domo uterque sua relicta commune domicilium incoleremus: quo imperato jam res in manibus erat.

5. *Matris blanditiæ.* — Verum assidue matris illecebræ obstiterunt, quominus hanc illi gratiam redde-re; imo vero, quominus id beneficium ab eo accipere. Enimvero ubi illa odorata est me id consilii inire, dextra apprehensum introduxit me in peculiare sibi domicilium, ac me prope lectum, ubi me enixa fuerat, assidere jusso, emissis lacrymarum fontibus, ipsis lacrymis miserabiliora verba proferebat, his me gemebunda compellans: Ego, inquit, fili, virtute patris tui non multo tempore ita providente nomine frui potui. Nam partus tui dolores excipiens illius obitus, te pupillum, me viduam præmature reliquit, additis viduitatis incommodis, quæ expertis solum probe nota sunt. Nullus enim sermo illam tempestatem ac procellam exprimere possit, quam puella subiit, cum nuper e domo patris emissâ, ac negotiorum imperita, repente luctu intolerabili perculsa, sollicitudinem ætate ac sexu suo majorem suscipere cogitur. Opus enim est servorum ignaviam emendare, nequitiam observare, cognatorum insidias propulsare, publicanorum molestias et in vectigalibus exigendis immonitatem fortiter ferre. Quod si is, qui mortem obit,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ *.

ΛΟΓΟΙ Σ'.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

[362] ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΠΡΩΤῷ ΛΟΓῷ.

Βασιλεῖος ὁ πόντας τοῦ τοῦ Χρυσοστόμου φίλους ἡγεμόνεος.
Ἡ οὐρανία Βασιλεῖον καὶ Χρυσοστόμου, καὶ συζήτησις περὶ πάντων
Οἱ ζωῆς ἵνας ἐν τῇ τοῦ μοναστικοῦ βίου μεταδιώξει.
Ἡ πράθεις περὶ κοινῆς οἰκείσιας ἀμφοτέρων.
Αἱ τές μητρὸς ἀποδιά.

Ἡ αὐτὴ Χρυσοστόμου, ἢ ἔργοντος ἐν τῇ χειροτονίᾳ
Βασιλεῖου κατηγορία ἴσπειταις καὶ ἀσπλύτης.
Χρυσοστόμου ἀπολογία ἀντιληφτική.
Ἀπάτης ἀκαίρου μέγα πέρδος. Θεοὺς καὶ κοινὸν τόπον.

α'. Ἐμοὶ πολλοὶ μὲν ἐγένοντο φίλοι γνήσιοι τε καὶ ἀληθεῖς καὶ τοὺς τῆς φιλίας νόμους καὶ εἰδότες καὶ φυλάττοντες ἀχριθῶς· εἰς δέ τις τουτονὶ τῶν πολλῶν, ἄπαντας αὐτοὺς ὑπερβαλλόμενος τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ, τοσοῦτον ἐφιλονείκησεν ἀφεῖναι κατόπιν αὐτοὺς, ὃσον ἐκεῖνοι τοὺς ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους. Οὗτος τῶν τὸν ἄπαντα μοι χρόνον παρηκόλουθηκότων ἦν· καὶ γάρ μαθημάτων τριψάμεθα τίνν φύτῶν, καὶ διδασκάλοις ἐχρησάμεθα τοῖς αὐτοῖς. Ἡν δὲ ἡμῖν καὶ προθυμία καὶ σπουδὴ περὶ τοὺς λόγους οὓς ἐπονούμεθα ^ἢ μία, ἐπιθυμία τε ἵση καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τικτομένη πραγμάτων. Οὐ γάρ ὅτε εἰς διδασκάλους μόνον ἐφοιτῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἐκεῖθεν ἔξελθόντας βουλεύεσθαι ἐχρῆν, ὅποιαν ἐλέσθαι τοῦ βίου βέλτιον ἡμῖν ὅδον, καὶ ἐνταῦθα ὅμογνωμονοῦντες ἐψαινόμεθα.

β'. Καὶ ἔτερα δὲ πρὸς τούτοις ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ταῦτην ἐφύλαττεν ἀρραγῆ τε καὶ βέβαιαν. Οὔτε γάρ ἐπὶ πατρίδος μεγέθει ἔτερος ἔτερου μᾶλλον φρονεῖν εἶχεν, οὔτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὑπέρογκος ἦν, ἐκεῖνος δὲ ἐσχάτη συνέζη πενίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οὐσίας μέτρον τὸ τῆς προαιρέσεως ισοστάσιον ἐμιμεῖτο. Καὶ γένος μὲν ἡμῖν ^ἢ διάτιμον [363] ἦν, καὶ πάντα τῇ γνώμῃ συνέτρεχεν.

γ'. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν μακάριον τὸν τῶν μοναχῶν μεταδιώκειν βίου, καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ, οὐκ ἔτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος, ἐγὼ δὲ ἔτι τοῖς τοῦ κόσμου πεπεδημένος ἐπιθυμίας, καθεῖλκον τὴν ἐμαυτοῦ ^ἢ, καὶ ἐθιαζόμην κάτω μένειν; νεωτερικαῖς αὐτὴν ἐπιβρίθων φαγτασίαις. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μὲν φιλία

* Collati sunt quatuor Regg. eodd. nempe 1819, 1960, 1973, 2191: Colbertini 247, 248, 974, 3055, 3061: Coislin. 262, et edit. Savil. et Morel.

^a Sic in tribus mss. et in Savil., in cæteris καὶ deest. Ibid. tres mss. τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας, in aliis πρὸς ἡμᾶς deest. Paulo post duo mss. et Savil. κατόπιν ἐκείνους.

^b Magna pars mss. et Savil. in marg. οὓς ἐποιούμεθα, cæteri mss. et Savil. in textu οὓς ἐπονούμεθα. Infra aliquot mss. habent βίου βέλτιον ἡμῖν. Paulo post tres codices καὶ ἔτερα ἡμῖν ἐφύλαττεν ἀρραγῆ τε καὶ βέβαια, que lectio non spernenda.

^c Sic maxima pars mss., melius quam editi καὶ γένος δὲ ἡμῖν. Infra καὶ ante oὐκέτι abest a manuscriptis pene omnibus, sic et in editis legatur. Mox οὗτος desideratur in tribus.

^d Savil. addit. ψυχήν, sed præstat subintelligere πλάστιγξ. Erit.

βέντιος ἔμενεν ἡμῖν ^ἢ, καθάπερ καὶ πρότερον, ἡ δὲ συνουσία διεκόπτετο· οὐ γάρ ἦν τοὺς μὴ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζοντας κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς. Ως δέ ποτε καὶ αὐτὸς μικρὸν ἀνέκυψα τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος, δέχεται μὲν τὴν μᾶς ἀμφω τῷ χεῖρε προτείγας ^f, τὴν δὲ ισότητα οὐδὲ οὕτως ισχύσαμεν φυλάξαι τὴν προτέραν. Καὶ γάρ καὶ τῷ χρόνῳ φθάσας ἡμᾶς, καὶ πολλὴν τὴν σφυδρότητα ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω πάλιν ἡμῶν ἐφέρετο, καὶ εἰς ὕψος ἤρετο μέγα.

δ'. Πλὴν ἀλλ' ἀγαθός τε ὧν, καὶ πολλοῦ τὴν ἡμετέραν τιμώμενος φιλίαν, ἀπάντων ἔσωτὸν ἀποστήσας τῶν ἀλλων, ἡμῖν τὸν ἄπαντα χρόνον συνῆν, ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον, ὅπερ δὲ ἔφην, ὅπος τῆς ἡμετέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας. Οὐ γάρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα ^ἢ καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ τέραφεις ἐπτοημένον συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βιβλίοις προσηλωμένω, καὶ μηδὲ εἰς ἀγοράν ἐμβαλόντι ποτέ. Διὰ τοῦτο οὖν πρότερον διειργόμενος, ἐπειδὴ ποτε ^ἢ ἡμᾶς ἔλαθεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βίου κατάστασιν, ἀθρόως ἦν πάλαι ὕδινεν ἐπιθυμίαν ἀπέτεκε τότε, καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας ἡμᾶς ἀπολιμπάνει τινέχετο μέρος. Διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα τὴν οἰκίαν ἀφέντες ἔκαστος τὴν ἔσωτοῦ κοινὴν ἀμφότεροι τὴν οἰκησιν ἔχομεν, καὶ ἐπειτέ γε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.

ε'. Ἄλλα με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπιψάλτει διεκώλυσαν δοῦναι ταῦτην ἐκείνῳ τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ λαβεῖν ταῦτην παρ' ἐκείνου τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γάρ ἤσθετο ταῦτα βουλευόμενον, λαβούσα καὶ τῆς δεξιᾶς εἰσῆγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἶκον αὐτῇ, καὶ καθίσασα πλησίον ἐπὶ τῆς εύνης ἦς ἡμᾶς ὕδινεν, πηγάς τε ἡφαίστειας δακρύων καὶ τὰ τῆς χηρείας δεινὰ, δὲ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ' ἀν εἰδέναι καλῶς. Λόγος γάρ οὐδεὶς ἀν ἐφίκοιτο τοῦ χειρῶνος ἐκείνου καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑψίσταται κύρη, δρτι μὲν τῆς πατρίας οἰκίας προειθοῦσα, καὶ πραγμάτων ἀπειρος οὖσα, ἐξαιφνῆς δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη, καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδος καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεται μείζονος ⁱ. Δεῖ γάρ, οἷμαι, ῥαθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιστρέψειν, καὶ κακουργίας παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκραυτεῖσθαι ἐπιβουλᾶς, τῶν τὰ δημόσια εἰσπραττόντων τὰς ἐπηρείας καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναῖας. Ἐὰν δὲ καὶ πα-

^e Nonnulli ἐν ἡμῖν.

^f Προτείγας abest a tribus mss.

^g Duo mss. et Savil. in marg. πάρεδρεύοντα.

^h Alii ἐπειδὴ δέ ποτε.

ⁱ Φροντίδων... μείζονων, sic quidam et Savil.

δίον καταλιπών [364] ὁ τεθνεώς ἀπέλθη, θῆλυ μὲν δν πολλὴν καὶ οὕτω παρέζει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων καὶ δέους ἀπηλλαγμένην· ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ' ἐκάστην ἐμπίπληστην τὴν ἡμέραν, καὶ πλεινῶν φροντίδων. Τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἑῶ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν θρέψαι • ἐπιθυμοῦσα. 'Αλλ' ὅμως οὐδέν με τούτων ἐπεισ δευτέροις ὄμιλῆσαι γάμοις, οὐδὲ ἔτερον ἐπεισ αγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πατρὸς οἰκίᾳ τοῦ σοῦ· ἀλλ' ἐμενον ἐν τῇ ζάλῃ καὶ τῷ θορύβῳ, καὶ τὴν σιδηρᾶν τῆς χηρείας οὐχ ἔφυγον κάμινον, πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ἀνωθεν βοηθουμένη φοπῆς. Ἐφερε δέ μοι παραμυθίαν οὐ μικρὰν τῶν δεινῶν ἐκείνων καὶ τὸ συνεχῶς τὴν σήν ἔψιν δρῶν, καὶ εἰκόνα μοι τοῦ τετελευτηκότος φυλάσσεσθαι ἔμψυχον, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπηχριβωμένην καλῶς. Διά τοι τοῦτο καὶ ἔτι νήπιος ὁν, καὶ μηδὲ φθέγγεσθαι πω μαθὼν, ὅτε μάλιστα τέρπουσι τοὺς τεκόντας οἱ παιδες, πολλὴν μοι παρεῖχες τὴν παράκλησιν. Καὶ μήν οὐδὲ ἐκεῖνό γ' ἀν ἔχοις εἰπεῖν καὶ αἰτιάσασθαι ὅτι τὴν μὲν χηρείαν γενναῖος ἡγέγκαμεν, τὴν δὲ οὔσιαν σοι τὴν πατρώραν ἡλαττώσαμεν διὰ τὴν τῆς χηρείας ἀνάγκην, διπέρ πολλοὺς τῶν ὄρφανίας δυστυχησάντων οἶδα παθόντας ἔγω. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην ἀκέραιον ἐφύλαξα πᾶσαν, καὶ τῶν ὀφειλόντων εἰς τὴν εὐδοκίμησιν δαπανηθῆναι τὴν σήν ἐνέλιπον οὐδὲν, ἐκ τῶν ἐμαυτῆς καὶ ὡν ἥθιον οἰκοθεν ἔχουσα δαπανῶσα χρημάτων. Καὶ μή τοι νομίσῃς ὀνειδίζουσάν με ταῦτα λέγειν νῦν· ἀλλ' ἀντὶ πάντων σε τούτων μίαν αἰτῶ χάριν, μή με δευτέρᾳ χηρείᾳ περιβαλεῖν, μηδὲ τὸ κοιμηθὲν ἥδη πένθος ἀνάψαι πάλιν, ἀλλὰ περίμεινον τὴν ἐμὴν τελευτὴν· Ισως μετὰ μικρὸν ἀπελεύσομαι χρόνον. Τοὺς μὲν γὰρ νέους ἐλπὶς καὶ εἰς γῆρας ἕξειν μαχρὸν, οἱ δὲ γεγηρακότες ἡμεῖς οὐδὲν ἔτερον ἢ τὸν θάνατον ἀναμένομεν. "Οταν οὖν με τῇ γῇ παραδῷς, καὶ τοῖς δοτέοις τοῦ πατρὸς ἀναμίξης τοῦ σοῦ, στέλλου μαχρὰς ἀποδημίας, καὶ πλέε θάλατταν ἦν ἀθέλης· τότε ὁ κωλύσων οὐδεὶς· ἔως δ' ἀν ἐμπνέωμεν ^δ, ἀνάσχου τὴν μεθ' ἡμῶν οἰκησιν· μή δὴ πρωταρούσης τῷ Θεῷ μάτην καὶ εἰκῇ τοσούτοις ἡμᾶς περιβάλλων κακοῖς ἡδικηκότας οὐδέν. Εἰ μὲν γὰρ ἔχεις ἔγκαλεῖν ὅτι σε εἰς βιωτικάς περιέλκω φροντίδας, καὶ τῶν πραγμάτων ἵναγκάζω προστῆναι τῶν σῶν, μή τοὺς τῆς φύσεως νόμους, μή τὴν ἀνατροφὴν, μή τὴν συνήθειαν, μηδὲ ἀλλο μηδὲν αἰδεσθῆς, ἀλλ' ὡς ἐπιβούλους • φεῦγε καὶ πολεμίους· εἰ δὲ ἀπαντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ πολλὴν σοι πατρασκευάσαι σχολὴν εἰς τὴν τοῦ βίου τούτου πορείαν, εἰ καὶ μηδὲν ἔτερον, οὗτος γοῦν κατεχέτω σε παρ' ἡμῖν ὁ δεσμός. Καν γὰρ μυρίους σε λέγης φιλεῖν, οὐδεὶς σοι παρέζει τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἐλευθερίας, ἐπειδὴ μηδὲ ἔστι τις ὅτῳ μέλει τῆς σῆς εὐδοκιμήσεως ἐξ ίσης ἐμοί.

ς'. Ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτων πλείονα πρὸς ἐμὲ μὲν ἡ μῆτρος ἔγω δὲ πρὸς τὸν γενναῖον ἔλεγον ἔκεινον. 'Ο δὲ οὐ μόνον οὐχ ἐδυσωπεῖτο τοῖς ρήμασι τούτοις, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐνέκειτο, τὰ αὐτὰ ἀπαιτῶν ἀπέρ καὶ πρότερον. 'Ἐν τούτῳ δὲ ἡμῶν διντων, καὶ τοῦ μὲν συνεχῶς ἰκετεύοντος, ἐμοῦ δὲ οὐκ ἐπινεύοντος, [365] ἀφων τις ἐπιστᾶσα φῆμη διετάραξεν ἀμφοτέρους· ἡ δὲ φῆμη ἦν εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ^ι ἡμᾶς ἀξιώμα μέλλειν προάγεσθαι. 'Εγὼ μὲν οὖν ἄμα τῷ τὸν λόγον ἀκοῦσαι τοῦτον δέοις τε καὶ ἀπορίᾳ συνειχόμην· δέοις μὲν, μήποτε καὶ ἄκων ἀλῶ, ἀπορίᾳ δὲ, ζητῶν πολλάκις πόθεν ἐπῆλθε τοῖς ἀνδράσιν

^a Sav. et quidam mss. ἀναθέψαι, Morel. et alii θρέψαι.

^b Savil. et quidam mss. εἰς τὴν σήν.

^c Savil. et quidam mss. τῶν τὴν ὄρφανίν, minus recte.

^d Morel. et quidam mss. ἐμπνέομεν.

^e Savil. et duo mss. μηδὲν αἰδεσθεὶς, ὡς ἐπιβούλους.

^f Savil. in textu, Morel. et maxima pars mss. τὸ τῆς ἐπισκοπῆς, Savil. in marg. et qualuor mss. τὸ τῆς ιερωσύνης. Μον Savil. et unus παράγεσθαι.

ἐκείνοις ἐνθυμηθῆναι τι τειοῦτο περὶ τῆς γὰρ ἐμαυτὸν ἀφορῶν οὐδὲν εὑρεσκον ἔχοντα τῆς τιμῆς ἀξίου ἐκείνης. 'Ο δὲ γενναῖος οὐτοσὶ προσελθών μοι κατ' ἴδεν καὶ κοινωσάμενος περὶ τούτων ὡς ἀνηκόψ γε δυτικοὶ τῆς φῆμης, ἐδεῖτο κάνταῦθα καὶ πράττοντας καὶ βουλευμένους ὄφθῆναι τὰ αὐτὰ, καθάπερ καὶ πρότερον ἐψεσθαι γὰρ αὐτὸν ἐτοίμως ἡμῖν, καθ' ὅποτέραν ἀν τὴν ἡγώμενα τῶν δδῶν, εἴτε φυγεῖν ^δ, εἴτε ἐλέσθαι δέοι. Αἰεθόμενος τοίνυν αὐτοῦ τῆς προθυμίας ἐγώ, καὶ ζημίαν ἡγησάμενος οἵσειν παντὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας, εἰ νέου οὕτως ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιστασίαν ἐπιτηδεῖου ἀποστεροίην τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγέλην διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμαυτοῦ, οὐχ ἀπεκάλυψα τὴν γνώμην, ἣν εἶχον περὶ τούτων ἐκείνων· καίτοι γε μηδέποτε πρότερον ἀνασχόμενος λαθεῖν τι τῶν βουλευμάτων αὐτὸν τῶν ἡμῶν· ἀλλ' εἰπὼν δεῖν τὴν ὑπὲρ τούτων βουλὴν εἰς ἔτερον ἀναβάλλεινται καιρὸν, οὐ γὰρ νῦν τοῦτο κατεπείγειν, ἐπεισά τε εὐθέως μηδὲν ὑπὲρ τούτων φροντίζειν, καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ παρέσχον θαρρεῖν ὡς ὅμογνωμον ήσοντος, εἰ ποτε συμβαίη ^ε τοιοῦτόν τι παθεῖν. Χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ πολλοῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς χειροτονήσειν ἐλθόντος, καὶ χρυπτομένου μου, αὐτὸς μηδὲν τούτων εἰδὼς ἀγεται μὲν ὡς ἐφ' ἐτέρῳ προφάσει, δέχεται δὲ τὸν ζυγὸν, ἐλπίζων ἐξ ὧν ὑπεσχημένος ἡμην αὐτῷ, καὶ ἡμᾶς πάντως ἐψεσθαι, μᾶλλον δὲ νομίζων ἡμῖν ἀκολουθεῖν. Καὶ γάρ τινες τῶν ἐκεῖ παρόντων, ἀσχάλοντα πρὸς τὴν σύλληψιν ὁρῶντες, ἡ πάτησαν βοῶντες ὡς ἀτοπον εἴη τὸν μὲν θρασύτερον εἴγαιον κούντα παρὰ πᾶσιν, ἐμὲ λέγοντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας εἶσαι τῇ τῶν Πατέρων κρίσει, ἐκεῖνον δὲ τὸν πολὺ συετώτερον καὶ ἐπιεικέστερον θρασύνεσθαι καὶ κενοδοξεῖν σκιρτῶντα καὶ ἀποπῆδῶντα καὶ ἀντιλέγοντα. Τούτοις εἴξας τοῖς ρήμασιν, ἐπειδὴ ήκουσεν δι τι διέφυγον, εἰσελθῶν πρὸς μὲ μετὰ πολλῆς τῆς κατηφείας, καθέξεται πλησίον μου, καὶ ἐδούλετο μέν τι καὶ εἰπεῖν, ὑπὸ δὲ τῇ ἀπορίᾳ ^ε κατεχόμενος, καὶ λόγῳ παραστῆσαι τὴν βίαν, ἦν ὑπέμεινεν, οὐκ ἔχων, ἄμα τῷ χᾶναι ἐκωλύεντο φθέγγεσθαι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, πρὶν δὲ τοὺς δόδοντας ὑπερβῆναι, διακοπτούτης τὸν λόγον. 'Ορῶν τοίνυν ἔγω περιδακρυν διντα, καὶ πολλῆς πεπληρωμένον τῆς ταραχῆς, καὶ τὴν αἰτίαν εἰδὼς, ἐγέλων τε ὑπὸ πολλῆς τῆς ἡδονῆς, καὶ τὴν δεξιάν κατέχων, ἐδιαζύμην καταψίλειν ^ε, καὶ τὸν θεὸν ἐδόξαζον δι τι μοι τὰ τῆς μηχανῆς τέλος εἶχε καλὸν καὶ οἶον τύχομην δει. 'Ως δὲ εἶδε περιχαρῆ τε δυντα καὶ φαῖρόν, καὶ πρότερον ἡπατημένος ὑφ' ἡμῶν γένθετο, καὶ μᾶλλον ἐδάκνετο καὶ ἐδυσχέραινε.

ζ'. [366] Καὶ ποτε μικρὸν ἀπ' ἔκεινου καταστάσ τοῦ θορύβου τῆς ψυχῆς. 'Αλλ' ^κ εἰ καὶ τὸ ἡμέτερον, φησι, μέρος διέπτυσας, καὶ λόγων ἡμῶν ἔχεις οὐδένα λοιπὸν, ὡς ἔγωγε οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου, τῆς γοῦν ὑπολήψεως ἔδει σε φροντίσαι τῆς σῆς· νῦν δὲ τὰ πάντων ἡγεμόνας στόματα, καὶ δόξης σε ἐρῶντα κενῆς τὴν λειτουργίαν ταύτην παρητήσαι λέγουσιν ἀπαντες, δὲ ἐξαιρησόμενός σε τῆς κατηγορίας ταύτης οὐκ ἔστιν. 'Εμοὶ δὲ οὐδὲ εἰς ἀγορὴν ἐμβαλεῖν ἀνεκτόν· τοσοῦτοι οἱ προσιόντες ἡμῖν, καὶ καθ' ἐκάστην ἐγκαλοῦντες τὴν ἡμέραν. 'Οταν γάρ έδωσι φα-

^ε Alii φυγεῖν, alii φεύγειν. Infra non pauci mss. εἰ νέον οὐ τως ἀγαθόν... ἐπιτήδειον, quae lectio corrupta est. Ibid. Morel. et maxima pars mss. ἐπίστασιν, Savil. et tres mss. ἐπιστασίαν, quae lectio præstare videtur hoc loco.

^η Συμβαίνη Morel., συμβαίνει Savil. Manuscripti vero pars priorem, pars alteram lectionem habent. Infra αὐτός αντι μηδέν deest in quibusdam mss., et paulo post Morel. ἐκεὶ ἡμᾶς πάντως. alii cum Savil. melius καὶ ἡμᾶς πάντως.

ⁱ Sic Morel., Savil. et aliquot mss. Alii vero τῆς ἐπηρείας. Infra ὑπὸ αντι τῆς ἀθυμίας deest in Savil. et Morel., sed habetur in maxima manuscriptorum parte.

^j Sic Savil. et quatuor mss. Alii et Morel. φιλεῖν.

^k Duo mss. τῆς ψυχῆς, ἔφη ἀλλ'. Infra quidam mss. ἡγέρων melius quam edd. et alii codd. qui habent ἀνέωξας.

prolem relinquat; si sit semina, magnam utique matrī curam exhibet, sed tamen sumptibus et metu vacan-tem: at filius sexcentis quotidie timoribus replet multisque sollicitudinibus; mitto enim pecuniarum ex-pensam, quam multam facere cogitur mater, si libera-liter illum educare cupiat. Me tamen horum nullum ad alteras nuptias vel ad alterum in patris tui ædes inducendum sponsum permovit; sed in procella et turbine mansi, ferreamque viduitatis fornacem non evasi, primo quidem superno fulta subsidio, deinde non modico mibi in calamitatibus solatio erat, quod vultum frequenter tuum aspicerem, ac vivam defuneti imaginem servarem, quæ illum accurate referret. Quapropter cum adhuc infans esses, necedum loqui vale-res, cum maxime pueri parentes oblectare solent, magnæ mibi consolationi fuisti. Nequé illud mibi vitio vertere possis, quod licet viduitatem fortiter tulerim, paternas tamen ob viduitatis incommodeum tibi mi-nuerim facultates, quod multis in orbitate infelicitè accidisse novi: nam illas tibi integras servavi, licet nihil eorum sumptuum prætermiserim, qui ad libera-lem institutionem tuam necessarii erant: idque ex fa-cultatibus meis exque pecuniis, quas e domo paterna attuleram. Ne vero putas me tibi exprobrantem hæc dicere: sed pro his omnibus unam postulo gratiam, ne me altera viduitate involvas, neu sopia tum jam luctum denuo excites, verum mortem exspectes meam: hinc fortasse brevi emigrandum mibi erit. Nam juvenes quidem ad proiectam perduci senectu-tem sperare possunt; nos autem, qui consenuimus, nihil aliud quam mortem præstolamur. Cum itaque me terræ tradideris, patrisque ossibus admiscueris, longas suscipito peregrinationes, et quocumque vo-lueris pelagus trajicito: nemo tunc prohibiturus est: exterum donec respiramus, contubernium meum ne respuas, neu in Dei offensionem temere incurras, dum nos nihil tamen læsus a nobis tot malis involves. Etenim si conqueri potes, quod te ad mundanas cu-ras pertraham, ac negotiis prospicere tuis cogam, ne leges naturæ, ne educationem, ne consuetudinem, neu aliud quidpiam reverearis, sed nos tamquam in-sidiatores et inimicos fuge; sin vero nihil non agimus, ut tibi otium paremus ad vitam instituendam, si mi-nus aliud vineulum, certe hoc unum te apud nos de-tineat. Nam etiamsi te a sexcentis aliis amari dicas, nullus tibi tantam libertatem procurabit, quandoquidem nemo est, cui existimatio tua æque ac mihi cara sit.

6. *Fraus qua in ordinatione usus est Chrysostomus.*— Hæc et his plura matris verba erant: quæ cum gene-roso illi viro renuntiarem, ille nedum hujusmodi verbis moveretur, acerius etiam instabat eadem ipsa quæ prius efflagitans. Hæc cum inter nos versaremus, illo frequenter instantे, me abnuente, exortus subito rumor utrumque turbavit: fama enim erat nos ad episcopalem dignitatem¹ promovendos esse. Qui-

¹ Savil. in textu, Morel. et maxima pars MSS., ad episco-palem dignitatem; Savil. in margine et quatuor MSS., ad sa-cerdotium.

bus auditis, ego timore simul et hæsitatione pereul-sus sum, timore, ne invitus raperer; hæsitatione, cum identidem disquirerem quo pacto viris illis in mentem venisset de nobis quidquam hujusmodi cogi-tare: nam meipsum insipienti nihil succurrebat illo dignum honore. Generosus autem ille, me seorsim conveniens, cum famam quasi ignorantis aperisset, rogabat, ut quemadmodum ante, hic etiam factorum consiliorumque consortes videremur: paratum se esse ad utramvis viam amplecterer, sive fugiendum, sive consentiendum esset, persequendam. Ejus ego ani-mum conspicatus, damnumque ratus me universæ Ecclesiae illaturum, si tam probo, tam ad multorum præfecturam idoneo juvēne gregem Christi ob insi-mitatem meam privarem, quod in animo erat non detexi, etsi antea nullum consiliorum meorum ipsi occultassem: sed cum respondissem ea de re con-versationem aliud in tempus rejiciendam esse; neque enim id in præsentia urgere: statim persuasi nihil propterea curandum esse, fiduciisque indidi, me ejusdem sententiae consortem fore, si quando res hujusmodi contingere. Haud ita multo elapso tempo-re, cum is qui nos ordinaturus erat advenisset, ac me ipse occultassem, horum ignarus ille quasi ad aliud negotium ducitur, jugumque accipit, sperans me, ut promiseram, perinde sequuturum esse: imo potius se, me præeunte, sequuturum. Etenim non-nulli ex iis qui aderant videntes eum, quod comprehensus esset, ægre ferentem, ei verba dederunt, clamantes, absurdum esse, eum qui omnibus ferocior videbatur, me designantes, cum magna modestia Patrum placito obtemperasse; illum autem multo prudentiorem et moderatiorem ferocire, vanam glo-riam appetere, subsultantem, resilientem, repu-gnantem. His ille verbis obsequutus, postquam audivit me aufugisse, tristis admodum me adit, assidetque mihi, verba facere cupiens; verum animi angustia detenus, cum eam, quam passus fuerat, vim decla-rare non posset, in ipso oris hiatu fari prohibebatur, mœrore orationem antequam dentes transiliret, in-terrumpente. Illum ego intuitus lacrymis perfusum animoque turbatum, rei causam edoctus, multa cum voluptate in risum prorupi, apprebensemque dexte-ra deosculari conatus sum, Deoque gloriam referebam, quod machinamenta mihi recte ac pro voto cessissent. Ille ut me lætum bilaremque vidi, ubi primum se a nobis deceptum esse animadvertisit, id longe gravius indigniusque ferebat.

7. *Basilii accusatio modesta et simplex.*— Porro ab illa perturbatione sedato parumper animo, Etsi, inquit, partes nostras respueris, ac nullam jam nostri ratio-nem habeas, nec certe seio qua de causa oportuit saltem te existimationis tuæ curam habere. Nunc vero omnium ora aperisti, teque ex inanis gloriæ amore cuncti dicunt hoc ministerium recusasse. nec quisquam est qui te ab hac criminazione eximat. Mi-hi autem ne in forum quidem ventitare licet: tam multi nempe sunt qui nos convenient, ac quotidie incusat. Nam quoties me in quæcumque urbis parte

vident, seorsim adductum familiares nostri me in maximam criminis partem vocant. Ejus consilii gnarus, aiunt, nullam enim rerum ad eum pertinentium ignorabas, nihil oportuit dissimulare, sed rem nobiscum communicare, neque defuisset ars, qua illum in retia conjiceremus. Me vero fateri pudet dicere, me id consilium a te jam pridem initum ignorare, ne illi amicitiam nostram fictam esse putent. Nam si ita est, ut vere est, quod ne tu quidem post talia gesta inficiari possis, non e re fuerit externos homines, qui vel mediocrem de nobis opinionem habent, mala celare nostra. Rem itaque ut vere se habet illis aperire vereor, sed tacere cogor, oculosque in terram demittere, atque ab occurrentibus declinare et resilire. Etenim licet prius illud crimen effugiam, restat tamen ut mendacii necessario arguar. Neque enim credent unquam mihi dicenti te Basilium in eorum numero posuisse, quibus arcana scire tua non licet. Verum haec non multum euro, quando ita tibi jucunda fuere; at reliquum dedecus, qui ferre possimus? Nam alii te arrogantiæ, alii vanæ gloriæ accusant; qui autem reis minus parcere volunt, et haec utraque improperant, et præterea adjiciunt eam, quam iis qui nos honore affecerunt intulimus, contumeliam, quos etiam dicunt haec jure passos esse, imo graviora promeruisse; utpote qui tot tantisque relictis viris, pueros heri ac nudiustertius in sacerdotalibus curis volutatos, ut ad breve tempus supercilia contraherent, pullas vestes induerent, vultusque tristitiam simularent, derepente ad tantum honorem adduxerint, quantum ne in somnis quidem assequi speravissent. Atque ii quidem; aiunt, qui a prima aetate ad extremam usque senectutem ascessim sive exercitationem sectati sunt, in subditorum numero sunt; imperant autem illis ipsorum filii, qui ne leges quidem noverunt huic exercendo magistratui positas. Haec et plura loquentes frequenter instant. Ego vero quid ad haec respondeam ignoro: tu, quæso, mihi suppeditato. Neque enim puto temere te et sine causa fugisse tantamque suscepisse adversus adeo præstantes viros inimicitiam; sed ponderatis rebus ad id venisse, unde et tibi paratam defensionem adesse arbitror. Dic ergo, num justam habeas excusationem, quam criminatoribus afferamus. Nam de injuria qua me affeisti non ex postulo tecum, non quod deceperis, non quod prodideris, non quod omni tempore amicitiae meæ fructum tuleris. Nos quippe animam nostram, ut ita dicam, tibi allatam, in manibus tuis reposuimus: tu vero tantam adversum nos calliditatem adhibuisti, quantam si ab inimicis tuis cavendum tibi fuisset. Atqui oportuit, si consilium hujusmodi utile esse putabas, illius lucrum non fugere: sin damnosum, nec quoque, quos omnibus semper præferre dicebas, damno eripere. Tu vero nihil non egisti ut eo incideremus, neque dolo vel simulatione opus erat adversus eum, qui sine dolo et simpliciter omnia dicere et agere apud te solebat. Attamen, ut dixi, nihil eorum criminis do, neque solitudinem exprobro, in qua nos constitueristi, cum colloquia illa abstulisti, ex quibus

et voluptatem et utilitatem non minimam sæpe carpebamus. Verum haec omnia mitto, haec tacite et mansuete fero: non quod tu mansuete in nos deliqueris; sed quod eam mihi legem præscripserim ab illa die, qua amicitiam inii tuam, ut quamvis mihi molestiam afferres, nullam abs te apologiam exigerem. Etenim quod non mediocre mihi damnum intuleris, ipse nosti, si modo meminisse velis sermonum, tum quos exteri de nobis, tum quos nos de nobis ipsis perpetuo habuimus. Hi porro sermones erant, magnum nobis fore lucrum ex concordia, præsidiumque ex amicitia mutua. Aliique omnes dicebant, aliis etiam bene multis non modicæ utilitati fore concordiam nostram: ego vero, quod ad me attinet, numquam utilitatem cuiquam posse me præstare putavi; dicebam tamen, hoc saltem nos lucrum non parvum ex amicitia decerpuros esse, quod iis qui nos oppugnare vellent, inexpugnabiles futuri essemus. Haec tibi in mentem revocare numquam cessabam: Difficile est tempus, insidiatores multi, germana caritas exstincta, invide pernicies ejus locum subiit, in medio laqueorum progredimur, in pinuis urbium ambulamus: ad gaudendum de malis nostris parati sunt, si quid forte sinistrum acciderit, multi, et undique instant; nemo vero est qui vicem nostram doleat, vel saltem pauci hujusmodi sunt. Vide ne si disjungamur, risum multum aliis moveamus, risuque graviorem jacturam: *Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas munita, et quasi regnum rectibus firmatum (Prov. 18. 19).* Ne, quæso, hanc dissolvas necessitudinem, neque vectem dirumpas. Haec et his plura sæpe dicebam, nihil unquam hujusmodi suspicans, sed te sano admodum animo erga nos esse putans, atque ex abundanti medelam sano adhibere curans, nec animadvertis, ut patet, me ægrotanti remedia apponere, at ne sic quidem infelix quidpiam lucratus sum, neque ex tanta illa cautela mihi quidquam accessit emolumenti. Omnia quippe illa consertim projiciens, neque id tecum reputans, me tamquam navem non saburratam in pelagus immensum emisisti, nihil cogitans decumanos illos fluctus, quos me sustinere necesse est. Nam si contingat vel calumniam, vel cachinnum, vel aliam quamvis contumeliam et molestiam in nos inferri, sæpe autem multa hujusmodi necessario accidunt, ad quenq[ue] confugiemus? apud quem angustias nostras exonerabimus? quis defensionem suscipiet nostram? quis mœroris auctores retundet atque sedabit, nobisque dolorum finem faciet, et solarium afferet, paratosque nos reddet ad aliorum ferendas ineptias? Nemo sane adest, te ab hoc gravissimo bello procul remoto, ut ne clamorem quidem meum audire valeras. An nosti quantum admiseris malum? an vel nunc, postquam percussisti, agnoscis quam letale mihi vulnus inflixeris? Verum haec missa faciamus: neque enim deinceps poterunt ea dissolvi, quæ facta sunt, neque exitus reperi in rebus exitu carentibus. Quid porro ad exteros dicemus? quid eorum criminibus respondebimus?

8. Chrysostomi defensio cum reprehensione conjuncta.

νέντα που τῆς πόλεως^a, λαθόντες καταμίνας δοσι: πρὸς ἡμᾶς οἰκείως ἔχουσι, τῷ πλείονὶ με τῆς κατηγορίας ὑπόβαλλουσι μέρει. Εἰδότα γάρ αὐτοῦ τὴν γνώμην, φασίν, οὐδὲ γάρ ἀν σε ἔλαθε τι τῶν ἐκείνου, οὐχ ἔδει ἀποφύσασθαι, ἀλλ' ἡμῖν ἀνακοινώσασθαι ἔχρην, καὶ πάντως οὐχ ἀν τὴν πορήσαμεν μηχανῆς πρὸς τὴν ἄγραν. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν σε οὐκ ἔδειν ἐκ πολλοῦ ταῦτα βουλευόμενον, αἰσχύνομαι καὶ ἐρυθριῶ πρὸς ἐκείνους εἰπεῖν, μῆποτε καὶ ὑπόκρισιν τὴν ἡμέτέραν εἶναι νομίσωσι φύλαν. Εἰ γάρ καὶ ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, καὶ οὐδὲ ἀν αὐτὸς ἀρνηθείης, ἐξ ὧν εἰς ἡμᾶς ἐπραξας νῦν· ἀλλὰ τοὺς ἔξιθεν καὶ μετρίαν γοῦν περὶ ἡμῶν ἔχοντας δόξαν καλὸν τὰ ἡμέτερα κρύπτειν κακά. Εἰπεῖν μὲν οὖν πρὸς αὐτοὺς τάληθες, καὶ ὡς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς, ὀκνῶ· ἀναγκάζομαι δὲ λοιπὸν σιωπᾶν καὶ κύπτειν εἰς γῆν καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἐκτρέπεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. Καν γάρ τὴν προτέρῳ ἐκφύγω κατάγνωσιν, ψεύδους ἀνάγκη με κρίνεσθαι λοιπόν. Οὐδὲ γάρ ἐθελήσουσί μοι πιστεῦσαι ποτε, ὅτι καὶ Βασιλείου μετὰ τῶν ἀλλων ἔταξας, οἵς οὐ θέμις εἰδέναι τὰ σά. Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐ πολὺς μοι λόγος, ἀπειδὴ σοι τοῦτο γέγονεν ἦδε· τὴν δὲ λοιπὴν ἢ πῶς αἰσθομεν αἰσχύνην; Οἱ μὲν γάρ ἀπονοίας, οἱ δὲ φιλοδοξίας σε γράφονται· ὅσοι δὲ εἰσιν ἀφειδέστεροι τῶν αἰτιωμένων, ταῦτα τε ἡμῖν ἀμφότερα ἐγκαλοῦσιν ὁμοῦ, καὶ προστιθέσαι τὴν εἰς τοὺς τετεμηκότας ὕδριν, δίκαια πεπονθέναι λέγοντες αὐτοὺς, καὶ εἰ μείζονα τούτων ἀτιμασθέντες ἔτυχον παρ' ἡμῶν, ὅτι τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀφέντες ἄνδρας, μειράκια χθὲς καὶ πρώτην ἔτι ταῖς τοῦ βίου μερίμναις ἐγκαλινδούμενα, ἵνα χρόνον βραχὺν τὰς διφρῦς συναγάγωσι, καὶ φαιά περιβάλλωνται, καὶ κατήφειαν ὑποκρίνωνται, ἐξείφνης εἰς τοσαύτην ἥγανον τεμήν, ὅτην οὐδὲ ὅναρ λήψεσθαι προσεδόκησαν. Καὶ οἱ μὲν ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς ἔσχατον γῆρας τὴν ἑαυτῶν ἐκτείναντες ἀσκτριν, ἐν τοῖς ἀρχομένοις εἰσίν· ἄρχουσι δὲ αὐτῶν οἱ παιδεῖς αὐτῶν, καὶ μηδὲ τοὺς νόμους ἀκτικότες καθ' οὓς ταύτην δεῖ διοικεῖν τὴν ἀρχήν^b. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγοντες συνεχῶς ἡμῖν ἐπιφύονται. Ἐγίν δὲ ὅ τι μὲν ἀπολογήσομαι πρὸς ταῦτα οὐκ ἔχω, δέομαι δὲ σου φράσαι μοι. Οὐδὲ γάρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταύτην οἷμαί σε φυγεῖν τὴν φυγὴν, καὶ πρὸς ἄνδρας οὔτω μεγάλους τοσαύτην ἀναδέξασθαι τὴν ἔχθραν, ἀλλὰ μετά τινος λογισμοῦ καὶ σκέψεως ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν, οθεν καὶ λόγον ἔτοιμον εἶναι σοι πρὸς ἀπολογίαν στοχάζομαι. Εἰπὲ οὖν εἴ τινα πρόβασιν [367] δικαίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας δυνησόμεθα λέγειν. Ὡν γάρ αὐτὸς ἔδικτος παρὰ σοῦ, οὐδένχι ἀπαιτῶ λόγον, οὐχ ὧν τὴν πάτησας, οὐχ ὧν ἀπήλαυσας παρ' ἡμῶν ἀπαντά τὴν ἔμπροσθεν χρόνον. Ήμεῖς μὲν γάρ καὶ τὴν φυγὴν τὴν ἡμετέραν, ὡς εἰπεῖν, φέροντες, ἐνεθήκαμέν σου ταῖς χερσὶ· σὺ δὲ τοσαύτη πρὸς ἡμᾶς ἐχρήσω τῇ πανουργίᾳ, ὥστη περ ἀν εἰ πολεμίους σοι τινας φυλάξασθαι προσκείτο. Καίτοι γε ἔχρην, εἰ μὲν ὠφέλιμον ταύτην ἔδεις οὔσαν τὴν γνώμην, μηδὲ αὐτῆς τὸ δικέρδος φυγεῖν· εἰ δὲ ἐπιθλασθῆ, καὶ ἡμᾶς, οὓς ἀπάντων δεῖ προτιμᾶν ἔλεγες, ἀπαλλάξαι τῆς ζημίας. Σὺ δὲ καὶ ὅπως ἐμπεσούμεθα ἀπαντά ἐπραξας· καὶ δόλου σοι καὶ ὑποκρίσεως ἀδέησεν οὐδὲν πρὸς τὸν ἀδόλως καὶ ἀπλῶς ἀπαντά καὶ λέγειν καὶ πράττειν εἰωθότα πρὸς σέ. Ἀλλ' οὕτως, ὥσπερ

^a Duo mss. φανέντα τῆς ἡμέρας μέρος τῆς πόλεως.

^b Quatuor mss. τῶν δὲ λοιπῶν, quae lectio non spernenda.

^c Quidam mss. καθ' οὓς ταύτην αὐτοὺς διοικεῖν τὴν ἀρχήν.

^d Sie maxima pars mss. eidem et alii μηδὲ αὐτὸν το. Intra

οὐδὲν post ἔσθησεν deest in Savil. et in aliquot mss.

ἔφην, οὐδὲν τούτων ἐγκαλῶ νῦν, οὐδὲ διειδίζω τὴν ἐφημίαν, εἰς τὴν κατέστητας ἡμᾶς, τὰς συνδόους διακόφας ἐκείνας, ἐξ ὧν καὶ ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐκαρπωσάμεθα πολλάκις· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὀφίημι, καὶ φέρω σιγῇ καὶ πράως· οὐκ ἐπειδὴ πράως εἰς ἡμᾶς ἐπλημμέλησας, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον ἔθηκα ἐμαυτῷ τὸν νόμον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς τὴν φιλίαν ἔστερα τὴν σὴν, ὥπερ ὧν ἀν Θέλης ἡμᾶς λυπεῖν, μηδέποτε σε εἰς ἀπολογίας ἀνάγκην καθιστᾶν. Ἐπει, δὲ, γε οὐ μικρὰν τὴν ζημίαν ἡμῖν ἐπήγαγες, οἰσθα καὶ αὐτὸς, εἰ γε μέμνησαι τῶν φημάτων, καὶ τῶν παρὰ τῶν ἔξιθεν περὶ ἡμῶν, καὶ τῶν ὡφέλων λεγομένων ἀει· ταῦτα δὲ ἦν, ὅτι πολὺ κέρδος ἡμῖν ὀμοφύχοις εἶναι τε καὶ φράτεσθαι τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἔλεγον, καὶ ἑτέροις πολλοῖς οὐ μικρὸν ὠφέλειαν τὴν ἡμετέραν οἴσειν ὀμόνοιαν· ἐγὼ δὲ ὡφέλειαν μὲν οὐδέποτε ἐνεγκῆσα, τό γε εἰς ἐμὲ ἦκον, παρέξειν τισίν· Ελεγον δὲ, δὲ τοῦτο γοῦν ἀπ' αὐτῆς κερδανοῦμεν κέρδος οὐ μικρὸν, τὸ δυσχείρωτοι γενέσθαι· τοῖς καταγωνίσασθαι βουλομένοις ἡμᾶς. Καὶ ταῦτα σε ὑπομιμήσκων οὐχ ἐπασάμην ποτέ. Χαλεπῆς ὁ καιρός· οἱ ἐπιθυμεύοντες πολλοί· τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ἀπόλιτων· ἀντεισῆκται δὲ ὁ τῆς βασκανίας διεθρος· ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνομεν, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατοῦμεν· οἱ μὲν ἑτοιμοι τοῖς ἡμετέροις ἐφησθῆναι κακοῖς, εἴ ποτέ τι συμβαίη, πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν ἐφεστήκασιν· διδὲ συναλγήσων οὐδεὶς, ἦ καὶ εὐαριθμητοι λίαν. Ὁρα μὴ διαστάντες ποτὲ πολὺν τὸν γέλωτα διλήσωμεν, καὶ τοῦ γέλωτος μείζονα τὴν ζημίαν· Ἄδειψός ὑπὸ ἀδειψόν ς βοηθούμενος ὡς πόλις διχυρά, καὶ ὡς μεμοχλευμένη βασιλεία. Μὴ δὴ διαλύσῃς ταύτην τὴν γνησιότητα, μηδὲ διακάψῃς τὸν μοχλόν. Ταῦτα καὶ τὰ τούτων πλείονα ἔλεγον συνεχῶς, οὐδέν μὲν ποτὲ ὑποπτεύων ταῖούτον, ἀλλὰ καὶ πάνυ σε τὰ πρὸς ἡμᾶς ὄγιαστεν νομίζων, ἐκ περιουσίας δὲ καὶ ὄγιαστα θεραπεύειν βουλόμενος· ἐλάνθανον δὲ, ὡς ἔοικε, νοσοῦντι τὰ φάρμακα ἐπιτιθεῖς· καὶ οὐδὲ οὗτως δεῖλαιος ὥνησα, [368] οὐδὲ γέγονεν ἐμοί τι πλέον ἐκ ταύτης τῆς ἄγαν προμηθείας. Πάντα γάρ ἐκεῖνα ρίψας ἀθρόως, καὶ οὐδὲ εἰς νοῦν βαλόμενος, ώσπερ ἀνερμάτιστον πλοῖον εἰς πέλαγος ἡμᾶς ἀπειρον ἀφῆκας, οὐδὲν τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἐννοήσας κυμάτων, ἀπερ ἡμᾶς ὑπομένειν ἀνάγκη. Εἰ γάρ ποτε συμβαίη καὶ συκοφαντίαν, ἦ χλευασίαν, ἦ καὶ διληγον ταῖα ὕδριν καὶ ἐπήρειαν ἐπενεγκῆσαι ποθεν ἡμῖν (πολλάκις δὲ τὰ τοιαῦτα συμβαίνειν ἀνάγκη), πρὸς τίνα καταφευξόμεθα; τίνι κοινωσόμεθα τὰς ἡμετέρας ἀθυμίας; τίς ἡμῖν ἀμύναι θελήσει, καὶ τοὺς μὲν λυποῦντας ἀνακόψει, καὶ ποιῆσει μηκέτι λυπεῖν, ἡμᾶς δὲ παραμυθίσεται, καὶ παρασκευάσει τὰς ἑτέρων φέρειν ἀπαιδευσίας; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, σοῦ πόρρωθεν ἐστηκότος τοῦ δεινοῦ τούτου πολέμου, καὶ μηδὲ κραυγὴν ἀκοῦσαι δυναμένου^e. Ἄρα οἶδας ὅσον εἴργασται σοι κακόν; ἀρχ νῦν γοῦν μετὰ τὸ πλῆξαι ἐπιγεινώσκεις ὡς καιρὸν ἡμῖν ἔδωκας τὴν πληγήν; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφείσθω· οὐδὲ γάρ ἔστι τὰ γενόμενα ἀναλύσαι λοιπόν, οὐδὲ πόρον τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν. Τί πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐροῦμεν; τί πρὸς τὰς αἰτίας ἀπολογησόμεθα τὰς ἐκείνων;

^e Άλι οὐκ εἰς μικρά.

^f Άλι δυσχείρωτοι εἶναι.

^g Sic nonnulli recte. Vulg. πολλοὶ δὲ πολ. Επι.

^h Sie recte Savii. et aliquoi miss. legebatur συμβαίνει. El.

ⁱ Άλι δυναμένου πετέ.

η'. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Θάρσει, ἔφην ἐγώ· οὐ γάρ ὑπὲρ τούτων εἰμὶ μόνον ἔτοιμος εὐθύνας ὑπέχειν, ἀλλὰ καὶ ὡν χρειθύνους. ἡμᾶς ἀφῆκας, καὶ τούτων πειράσομαι τοι λόγον δοῦναι, ὡς ἂν οἵς τε ὁ. Καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπ' αὐτῶν πρῶτον τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι τὴν ἀρχήν. Καὶ γάρ ἂν εἶην διτοπος καὶ λίαν ἀγνώμων, εἰ τῆς παρὰ τῶν ἔξωθεν δόξης φροντίζων, καὶ δπως παύσωνται ^a ἡμεῖν ἔγκαλοῦντες, πάντα ποιῶν, τὸν ἀπάντων μοι φίλτατον, καὶ τοσαύτῃ πρὸς ἡμᾶς αἰδοῖ κεχρημένον, ὡς μηδὲ ὑπὲρ ὡν ἡδικήσθαι φησιν ἔγκαλέσαι θελῆσαι, ἀλλὰ παρ' οὐδὲν τὰ ^b αὐτοῦ θέμενον ἔτι τῶν ἡμετέρων φροντίζειν, μὴ δυναίμην ὡς οὐκ ἀδικῶ πεῖσαι, ἀλλὰ μείζονι περὶ αὐτὸν φαινούμην κεχρημένος ῥᾳθυμίζεις αὐτὸς περὶ ἡμᾶς ἐπεδεῖξατο σπουδῆς. Τί ποτε οὖν σε ἡδικήκαμεν, ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν ἔγνώκαμεν εἰς τὸ τῆς ἀπολογίας ἀφεῖναι πέλλαγος; δρα δτι σε παρεκρουσάμεθα, καὶ τὴν ἡμετέραν ἔκρυψαμεν γνώμην; 'Αλλ' ἐπι, χέρδει καὶ τοῦ ἀπατηθέντος σου, καὶ οἵς ἀπατήσαντές σε προύδώκαμεν. Εἰ μὲν γάρ δι' δλου τὸ τῆς κλοπῆς κακὸν, καὶ οὐκ ἔστιν εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι ποτε, δοῦναι ἔτοιμοι δίκην ἡμεῖς, τὴν ἂν αὐτὸς ἐθέλης· μᾶλλον δὲ σὺ μὲν οὐδέποτε παρ' ἡμῶν ἀνέξη δίκην λαβεῖν, ἡμεῖς δὲ ἐστῶν καταγνωσθεῖσα ταῦτα, ἢ τῶν ἀδικούντων οἱ δικάζοντες, δταν αὐτοὺς ἐλωσιν ^c οἱ κατήγοροι. Εἰ δὲ οὐκ ἀεὶ τὸ πρᾶγμα ἐπιδιαβεῖς, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμένων προαιρεσιν γίνεται φαῦλον ^d καλὸν, ἀφεῖς ἔγκαλεῖν τὸ ἡπατήσθαι, δεῖξον ἐπὶ κακῷ τοῦτο τεχνασταμένους· ὡς ἔως ἂν τοῦτο ἀπῇ, μὴ δτι μέμψεις καὶ αἰτίας ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεσθαι τὸν ἀπατῶντα δίκαιον ἀγ εἰη τοὺς γε εὔγνωμον διακεῖσθαι βουλομένους. Τοσούτον [369] γάρ ἔχει κέρδος εὐκαιρος ἀπάτη, καὶ μετὰ τῆς δρθῆς γινομένη ειαγοίας, ὡς πολλοὺς, δτι μὴ παρεκρούσαντο, καὶ δίκην ἐπούνται πολλάκις. Καὶ εἰ βούλει γε τῶν στριτηγῶν τοὺς ξένους εὐδοκιμήσαντας ἔξετάσαι, τῷ πλείονα αὐτῶν πρόπαιά τῆς ἀπάτης εὑρήσεις δντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους, ^e τὸ τοὺς ἐκ τοῦ φανεροῦ χρατοῦντας. Οἱ μὲν γάρ μετὰ πλείονος τῆς δαπάνης καὶ τῆς τῶν χρημάτων, καὶ τῆς τῶν σωμάτων κατορθοῦσι τοὺς πολέμους, ὡς μηδὲν αὐτοῖς πλέον ἀπὸ τῆς νίκης γίνεσθαι, ἀλλὰ παρ' οὐδὲν ^f ήτον ^g τῶν ἡττημένων τοὺς χρατήσαντας δυστυχεῖν, καὶ τῶν στρατευμάτων ἀνηλωμένων, καὶ τῶν ταμιείων κεκενωμένων. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ δόξης αὐτοὺς ἀφιᾶσιν ἀπόλαυσαι πάσης· μέρος γάρ αὐτῆς οὐ μικρὸν συμβαίνει καὶ τοὺς παπτωχτας καρποῦσθαι, διὰ τὰς ψυχαῖς νικῶντας τοὺς σώμασιν ἡττηθῆναι ^h μόνοις· ὡς, εἰ γε ἐνήν. βαλλομένους μὴ πίπτειν, μηδὲ ἐπελθὼν ὁ θάνατος αὐτοὺς ἐπαυσεν, οὐκ ἂν ἔστησαν τῆς προθυμίας ποτέ. 'Ο δὲ ἀπάτη χρατῆσαι δυνηθεῖς, οὐ συμφορᾷ μόνον ⁱ, ἀλλὰ καὶ γέλωτι περιβάλλει τοὺς πολεμίους. Οὐ γάρ ὡσπερ ἔκει τοὺς ἐπαίνους ἐξ ίστης ἀμφότεροι ἀποφέρονται τοὺς ἐπὶ τῇ δώμῃ, οὗτω καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἐπὶ τῇ φρονήσει, ἀλλ' δλον τῶν νικῶντων ἔστι τὸ βραβεῖον, καὶ, τὸ τούτων οὐκ ἐλαττον, τὴν ἀπὸ τῆς νίκης ἥδονὴν ἀκέραιον τῇ πόλει φυλάττουσιν. Οὐ γάρ ἔστιν ὡσπερ ὁ τῶν χρημάτων πλούτος καὶ τὸ τῶν σωμάτων πλῆθος, ἡ τῆς ψυχῆς φρόνησις· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν, δταν τις αὐτοῖς ἐν τοῖς πολέμοις χρῆται συνεχῶς, δαπανᾶσθαι συμβαίνει καὶ ἀπολεῖται τοὺς ἔχοντας, αὐτῇ δὲ, δσφπερδν τις αὐτὴν ἀνα-

κινή, τοσούτῳ μᾶλλον αἰδεσθαι πέψυκεν. Οὐκ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὴν καὶ ἀναγκαῖαν εῦροι τις ἀν τῆς ἀπάτης τὴν χρείαν, καὶ οὐ πρὸς τὰ τῆς πόλεως πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ πρὸς γυναικα ἄνδρι, καὶ πρὸς ἄνδρα γυναικί, καὶ πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ πρὸς φίλον φίλῳ, ἥδη δὲ καὶ πρὸς πατέρα παισί. Καὶ γάρ τῶν τοῦ Σχούλ χειρῶν ἡ τοῦ Σαοὺλ θυγάτηρ οὐκ ἴσχυσεν ἀν ἑτέρως ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα τὸν αὐτῆς, ἀλλ' ἦ μετὰ τοῦ παραλογίσασθαι τὸν πατέρα. Καὶ ὁ ταύτης δὲ ἀδελφὸς, τὸν ὑπ' ἐκείνης διασωθέντα σῶσαι βουλόμενος κινδυνεύοντα πάλιν, τοῖς αὐτοῖς ὅπλοις ἐχρήσατο ^k, οἴσπερ καὶ ἡ γυνή.

Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 'Αλλ' οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμὲ, φησίγ. οὐδὲ γάρ ἔχθρος ἐγώ καὶ πολέμιος, οὔτε τῶν ἀδικείεπιχειρούντων, ἀλλ' ἀπαντούντων τῇ σῇ γάρ γνώμῃ τὰ ἐμαυτοῦ πάντα ἐπιτρέψας ἀεὶ ταύτη εἰπόμενην, ἥπερ ἐκέλευσας.

θ'. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. 'Αλλ', ὡς θάυμάσις καὶ ἀγαθώτατε, διὰ τοῦτο γάρ καὶ αὐτὸς φιάσας εἰπον, δτι οὐκ ἐν πολέμῳ μόνον, οὐδὲ ἐπὶ τοὺς ἔχθρους, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐπὶ τοὺς φιλάτους χρῆσθαι ^l ταύτη καλδν. "Οτις γάρ οὐ τοῖς ἀπατῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπατωμένοις τοῦτο χρήσιμον, προσελθών τινες τῶν ιατρῶν ἐρώτησον, πῶς ἀπαλλάττουσι τῆς νόσου τοὺς κάμνοντας, καὶ ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, δτι οὐκ ἀρκοῦνται τῇ τέχνῃ μόνη, ἀλλ' ἔστιν δπου καὶ τὴν ἀπάτην παραλαβόντες, καὶ τὴν παρ' αὐτῆς βοήθειαν καταμίξαντες, οὕτως [370] ἐπὶ τὴν ύγίειαν τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπανήγαγον. "Οταν γάρ τὸ δυσάρεστον τῶν ἀρρέωστούντων καὶ τῆς νόσου δὲ αὐτῆς τὸ δυστράπελον μὴ προσίηται τὰς τῶν ιατρῶν συμβουλὰς, τότε τὸ τῆς ἀπάτης ὑποδῦναι προσωπείον ἀνάγκη, ίν' ὡσπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν τῶν γενομένων ἀλήθειαν κρύψαι δυνηθῶσιν. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐγώ σοι διηγήσομαι δόλον ἔνα ἐκ πολῶν, ὃν ἤκουσα κατασκευάζειν ιατρῶν παιδας. 'Ἐπέπεσε ποτέ τινες πυρετὸς ἀθρόως μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ ἡ φιλέξη ἥρετο· καὶ τὰ μὲν δυνάμενα σβέσαι τὸ πῦρ ἀπεστρέψετο ὁ νοσῶν, ἐπεθύμει δὲ καὶ πολὺς ἐνέχειτο, τοὺς εἰσιόντας πρὸς αὐτὸν ἀπαντας παρακαλῶν, ἀκρατον δρέξαι πολὺν, καὶ παρασχεῖν ἐμφορηθῆναι τῆς δλεθρίου ταύτης ἐπιθυμίας. Οὐ γάρ τὸν πυρετὸν ἐκκαύσειν μόνον ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ παραπληγί^m παραδώσειν τὸν δεῖλαιον, εἰ τις αὐτῷ πρὸς ταύτην εἰξε τὴν χάριν. 'Ἐνταῦθα τῆς τέχνης ἀπορουμένης καὶ οὐδεμίαν ἔχούσης μηχανῆν, ἀλλὰ παντελούς ἐκβεβλημένης, εἰσελθοῦσα τοσαύτην ἐπεδείξατο τὴν αὐτῆς δύναμιν ἡ ἀπάτη, δστην αὐτίκα παρ' ἡμῶν ἀκούσῃ. 'Ο γάρ ιατρὸς ἀρτει ἀπὸ τῆς καμίνου προελθὸν ἀγγος δστράχου λαβὼν, καὶ βάψας οἰνῳ πολλῷ, είτα ἀνασπάσαι κενὸν καὶ πλήσας ὑδατος, κελεύει τὸ δωμάτιον ἔνθα κατέχειτο ὁ νοσῶν συσκιάσαι παραπετάσμασι πολλοῖς, ίνα μὴ τὸ φῶς ἐλέγκῃ τὸν δόλον, καὶ δίδωσιν ἐκπιεῖν ὃς ἀκράτου πεπληρωμένον. 'Ο δὲ πρὶν εἰς τὰς χειρας λαβεῖν ὑπὸ τῆς δσμῆς πρασπεσούσης εύθέως ἀπατηθεὶς οὐδὲ πολυπραγμονεῖν ἡγέσχετο τὸ δοθὲν, ἀλλὰ ταύτη πειθόμενος, καὶ τῷ σκότει κλαπεῖς, ὑπὸ τε τῆς ἐπιθυμίας ἐπειγόμενος, ἔσπασε τὸ δοθὲν ἵ μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, καὶ ἐμφορηθεὶς ἀπετινάξατο τὸ πνῆγος εύθέως, καὶ τὸν ἐπικείμενον ἔψυγε κινδυνον. Εἰδες τῆς ἀπάτης τὸ κέρδος; Καὶ εἰ πάντας βούλοιτο τις τῶν ιατρῶν καταλέγειν τοὺς δόλους, εἰς ἀπειρον ἔκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Οὐ μόνον δὲ τοὺς τὰ σώματα θεραπεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ἐπιμελομένους εῦροι τις ἀν συνεχῶς τούτῳ κεχρημένους τῷ φαρμάκῳ. Οὕτω τὰς πολλὰς μυριάδας ἔκείνας τῶν ιουδαίων ὁ μακάριος προστηγάγετο

ⁿ Sic Savil. ^o εἰ πιάγνα pars mss. Edili ἐχρῆτο.

^p Alii χρήσασθαι.

^q Alii γνωμένων.

^r Qualiοr mss. ἔσπασε τὸ δοθέντος. Alii ut in teſtū. Paulο post εὐθέως deest in Morel., sed habetur in Savil. et in omib. pene codj. Mox aliquot mss. ἔξεργε.

^a Aliquot mss. παύσαιντο.

^b Sic Savil., Morel. et aliquot mss. Alii δὲ πολὺ φρούδην τά. Alii διαφορά τά.

^c Duo mss. αὐτοὺς ἐλέγχωσιν.

^d Ήττον deest in tribus mss. Infra Savil. et alii qui. i. τας μιείων. Paulο post aliquot mss. ἀφίσιν.

^e Alii ἡττασθαι. Mox βαλλομένους Savil. et omnes sere mss. Morel. βουλομένους.

^f Alii μόνη. Mox Savil. et maxima pars mss. ἀποφέρονται, Morel. φέρονται.

— CHRYSTOMUS. Bono, inquam, animo esto; neque enim ad horum tantum rationem reddendam paratus sum, sed et in quibus nos culpa immunes dispisi, in iis etiam pro virili mea defensionem parare conaber; ac si libet, ab iis ipsis ordinar. Siquidem absurdus admodumque ingratus essem, si exterorum opinionem curans, nihilque non agens ut ei accusandi finem faciant, virum mihi omnium amicissimum, qui tanta erga me usus sit verecundia, ut ne quidem de illata sibi, ut putat, injuria conqueri velit, imo etiam suis posthabitibus de nostris insuper satagat, non possim flectere, meque apud illum de illata injuria purgare, quin etiam majore erga illum segnitie uti videar, quam ille sollicitudine erga me utitur. Qua igitur in re te laesimus, quandoquidem hinc constituimus apologiae pelagus ingredi? an quia te circumvenimus, nostramque tibi mentem celavimus? Atqui illud cum pro tui decepti, tum pro eorum etiam, quibus te fallendo prodidimus, utilitate fecimus. Si itaque astutia semper mala, neque illa umquam vel ad quodlibet commodum uti liceat, paratus sum poenas dare quascumque volueris: seu potius quia numquam ex me poenas exigere sustinebis, eas ipsi nobismetipsis irrogabimus, quas solent judices sentibus, cum ab actoribus suis rei peracti fuerint. Sin vero astutia non semper noxia est, sed pro eorum qui illa utuntur animo seu mala seu bona efficitur, missam faciens criminacionem istam, qua te circumventum quereris, proba nos in malum astu usos esse: donec enim id absuerit, non criminari, sed laudare decipientem aequum fuerit apud eos saitem qui aliquam æqui bonique rationem habent. Tantum enim lucri habet opportuna bonoque animo parata fraus, ut multi sæpe, quod ea non usi sint, poenas dederint. Ac si velis duces exercituum examinare ab orbe condito celebriores, illorum trupæa quam plurima dolo parta comperies, cosque majori laude celebratos, quam qui aperto marte vice-runt. Nam hi quidem majori pecuniarum hominumque dispendio hostes superant, ita ut plerumque nihil commodi ex victoria referant, sed non minorem¹ vitoriæ gloria frui; etenim ipsis ejus pars non minima cedit, utpote qui animis vinctores, corporibus solum inferiores fuerint; ita ut, si potuissent confossi² non cadere, neque mors illos prostravisset, numquam alacritatem anni amisissent. Qui vero fraude vincere potuit, non calamitosos solum; sed etiam risu dignos efficit hostes. Non enim, ut illuc, parem utrique fortitudinis, ita et hic ambo prudentiae laudem referunt; sed integrum vitoribus vitoriæ præmium cedit: quoque non minus est, vitoriæ voluptatem civitati sinceram servant. Neque enim perinde se habent pecuniarum copia hominumque multitudo, atque animi prudentia; siquidem illa in usu bellico frequenti consumi solent, atque possessores suos deserere; haec

¹ Deest, minorem, in tribus MSS.

² sic Savil. et omnes fere MSS.; Morel. habet, volentes.

vero quanto magis exerceas, tanto magis augetur. Neque solum in bellis, sed etiam pacis tempore, magnum necessariumque fraudis usum esse comperias, nec tantum ad civitatis negotia, sed et ad domestica, viro adversus uxorem, uxori adversus virum, patri in filium, amico in amicum, imo etiam filio in patrem. Neque enim alio modo potuit filia Saülis virum suum e manibus ejus erueré, quam patrem decipiendo (I. Reg. 19. 12). Ejusque frater jam erectum a sorore, iterumque periclitantem servare cupiens, iisdem quibus uxor ejus usus est telis (Ibid. 20. 8).

Tum BASILIUS, Nihil hæc ad me, inquit, neque enim hostis sum vel inimicus, neque ex eorum numero, quibus ledendi animus est; contra vero tuæ semper sententiæ omnia mea commisi, cui semper, quando tu jussisti, obsequutus sum.

9. *Magna ex tempestiva fraude utilitas.* — CHRYSTOMUS. At, o vir admirande atque optime, ideo tibi jam antea dixi, non in bello tantum et contra hostes, sed etiam in pace et adversus amicissimos fraude uti interdum opus esse. Quod autem ea non modo decipientibus, sed etiam deceptis utilis sit, a quipiam medicorum sciscitare, quoniam illi modo ægros a morbo liberent; audiesque ipsos non arte tantum uti, sed et fallaciam interdum adhibere, atque ejus auxilio adhibito ægros sanitati restituere. Quando enim tum morbo laborantium moresitas, tum morbi ipsius difficultas medicorum consilium non admittit, tunc fallaciæ personam induere coguntur, ut quemadmodum in scena rei veritatem obtegere possint. Atque hic, si placet, unum tibi ex multis dolum enarrabo, quem a medicis concinnatum audivi: Incidit quidam in febrim ardentem ac vehementissimam: æstus ingens erat, ac cuncta ea, que ignem extinguere poterant, respuebat æger. Cupiebat autem et apud omnes se adeuntes instabat, sibi merum large porrigerent, et exitiosam illam cupidinem implere procurarent. Quod sane non febrim modo inflammasset, sed miserum in furorem conjectisset, si quis tamen talem ipsi gratiam exhibuisset. Cum hic ars nihil proficeret, nullaque machinam excogitare posset, imo prorsus ea rejicienda videretur, ejus vices fallacia suscipiens vim tantam ostendit, quantum mox audies. Etenim medicus vas testaceum recens e fornace eductum vino permulto immersit: abstractum hinc vacuum cum aqua replevisset, jubet ægrotantis cubiculum velis multis obumbrari, ne lux dolum proderet; et ægro vas quasi mero plenum propinat: quo vix manibus apprehenso ægrotus vini odore statim deceptus, quod oblatum fuerat non curavit examinandum, sed odore illectus ac tenebris delesus, urgente etiam cupidine, multa cum aviditate hausit; ac satiatus suffocationem statim³ exessit, et imminens periculum effugit. Viden' fallaciæ lucrum? Quod si quis omnes medicorum dolos recensere velit, oratio sane longior, quam par sit, evadet. Nec solum ii, qui corpora curant, sed etiam ii, qui animæ morbis curandis vacant, hoc fréquenter remedio uti compo-

³ In Morel. deest, statim; sed habetur in Savil. et in omnibus penè codicibus.

riuntur. Sic beatus Paulus (*Act. 21. 26*) multas illas Iudeorum myriadas attraxit (*Id. 16. 5*): hoc item consilio Timotheum circumcidit ille, qui Galatis (*Gal. 5. 2*) scribebat: nihil profuturum Christum iis qui circumciduntur. Ideo legi se subdidit is, qui justitiam ex lege post fidem in Christum detrimentum putabat (*Philipp. 3. 7*). Fraudis quippe magna vis, dum ne doloso consilio offeratur. Imo vero haec minime fraus appellanda est, sed œconomia, sapientia et ars quedam, quæ possit multos exitus in rebus arduis reprehire, animæque delicta emendare. Neque enim Phineem homicidam dixerim (*Num. 25. 7*), quod plaga una duos occiderit: quemadmodum neque Heliam (*4. Reg. 1. 9-12*) ob illos centum milites eorumque duces, ac magnum illum sanguinis torrentem, queni ex eorum qui dæmonum sacrificuli erant cæde manare

¹ Sic Savil. et aliquot MSS. In B. comminatur.

fecit (*3. Reg. 18. 34*). Nam si hoc concederemus, et si res ipsas iudas, non expenso auctorum consilio, expendere quis voluerit, Abraham occisi nati damnare quivis poterit (*Gen. 22. 5; 27. 19*); nepotem item et abnepotem ejus maleficii et doli accusare (*Exod. 11. 2*): sic enim ille primogenitum obtinuit; hic vero Ægyptiorum divitias in Israelitarum exercitus transtulit. At non ita se res habet, non ita sane: apage tantam audaciam. Non modo enim illos culpa vacare dicimus, sed etiam eo nomine miramur; quandoquidem ipse Deus illos ideo laudavit. Namque ille fallax jure dicatur, qui id inique aggreditur, non autem qui sano id consilio facit¹. Sæpeque contingit ut fallere sit opus, ut per hujusmodi artem magna utilitas importetur. Qui autem recta via incedit, ei quem fallere noluit magna sæpe mala intulit.

¹ Hæc, non autem qui sano id consilio facit, desunt in maxima MSS. parte, sed habentur in Savil. et Morel.

LIBER SECUNDUS.

HÆC INSUNT LIBRO SECUNDO:

- I. Sacerdotium grande esse signum charitatis erga Christum.
- II. Hoc ministerium aliis antecellere.
- III. Magnum et admirandum animum requirere.
- IV. Rem esse plenam difficultatum ac periculorum.
- V. Nos propter caritatem in Christum rem istam fugisse.
- VI. Demonstratio virtutis Basili, ac vehementis ejus caritatis.
- VII. Quod non in contumeliam eorum, qui nos elegerant, ordinationem effugerimus.
- VIII. Quod etiam fugiendo a vituperatione illos eruerimus.

Quod igitur ex æquo et bono fraudis vi uti liceat, imo potius quod eam non fraudem, sed admirandam œconomiam appellare oporteat, pluribus poterat comprobari. Quia vero quæ superius dicta sunt ad id demonstrandum sufficiunt, grave molestumque putarim supervacaneam prolixamque ea de re orationem texere. Tuum de reliquo erit ostendere, num ex commodo tuo fraus ea a nobis adhibita sit. Tum **BASILIUS**: Ec quod, inquit, nobis lucrum ex tali vel œconomia vel sapientia, et quomodo eam appellare libeat, ut persuasum nobis sit nos a te non fuisse deceptos?

4. Sacerdotium grande esse signum caritatis erga Christum. — **JOANNES**¹. Eequid, inquam, hoc lucro maius fuerit, quam si haec agamus, quæ dilectionis erga Christum argumenta esse dixit ipse Christus, qui apostolorum coryphæum sic alloquitur, *Petre*, inquit, *amas me* (*Joan. 21. 15*)? id illo considente, adjungit: *Si amas me, pasce oves meas*. Interrogat discipulum Magister, num diligatur ab eo, non ut ediscat: quomodo enim ediscat cum omnium corda norit? sed ut nos doceret, quantum cordi sibi esset hujusmodi gregis præfectura. Id cum palam sit, illud item manifestum erit, magnam fore mercedem laboranti in iis, quæ magno apud Christum in pretio

sunt. Nam si, cum quosdam videmus famulorum vel pecorum¹ nostrorum curam habere, sollicitudinem illam pro argumento amoris erga nos habemus, etiamsi illa omnia pecuniæ pretio emanatur: qui non pecunia aut alio quopiam simili, sed propria morte hunc gregem emit, et pro ovilis pretio sanguinem dedit, quanto præmio pastores ejus remunerabit? Quamobrem cum dixisset discipulus, *Tu scis, Domine, quia amo te*, et dilectum ipsum in dilectionis testem vocasset: non hic stetit Servator, sed dilectionis argumentum adjecit. Non enim quantum Petrus se diligenter ostendere time volebat: nam id nobis ex multis argumentis jam palam erat; sed quantum ipse Ecclesiam diligenter suam, et Petrum et nos omnes edoceri voluit, ut magnam et nos hac in re sollicitudinem exhiberemus (*Rom. 8. 32*). Cur enim Deus Filio suo unigenito non pepercit, sed quem unicum habebat tradidit (*Joan. 3. 16*)? Ut eos qui inimico erga se animo essent sibi reconciliaret, et peculiarem sibi populum facheret. Cur sanguinem effudit? Ut has emeret oves, quas Petro et successoribus ejus tradidit (*Tit. 2. 14*). Jure² ergo dicebat Christus, *Quisnam est fidelis servus et prudens, quem constituet dominus ejus super domum suam* (*Math. 24. 45*)? Rursum verba dubitantis sunt, etsi qui loquitur nihil dubitans ea proferat: sed quemadmodum cum Petrum interrogaret nun se diligenter, non ideo sciscitabatur quod vellet discipuli amorem explorare, sed ut proprii amoris magnitudinem declararet; ita et nunc cum dieit, *Quisnam est fidelis serrus et prudens?* non hoc ait, quod ei ignotus sit fidelis ac prudens servus, sed quod ostendere velit, quam rari sint hujusmodi servi, et quanta sit illius magistratus amplitudo. Vide itaque quantum sit præmium: *Super omnia, inquit, bona sua constituet eum*.

¹ Sic Savil. et plurimi MSS. In Morel. et aliis, *famulorum et propinquorum*, legitur.

² Aliquot MSS., *jure ac juste*.

¹ In aliquot codicibus hic inseritur, *Joannes*, supple, *Chrysostomus*, quæ est altera colloquii persona. In aliis secus.

Παῦλος. Μετὰ ταύτης τῆς προσιρέσσεως τὸν Τιμόθεον περιέτεμεν δὲ Γαλάταις ἐπιστέλλων ^a, ὅτι Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει τοὺς περιτεμνομένους. Αἰδὲ τοῦτο ὑπὸ νόμου ἐγίνετο δὲ ζημίαν ἥγούμενος μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δικαιοσύνην. Ποιὲι γάρ η τῆς ἀπάτης λοχύς· μόνον μὴ μετὰ δολερᾶς προσαγέσθω ^b τῆς προσιρέσσεως. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπάτην τὸ τοιοῦτο δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ καὶ σοφίαν καὶ τέχνην ικανὴν πολλοὺς πόρους ἐν τοῖς ἀπόροις εὔρειν, καὶ πλημμελείας ἐπανορθῶσαι ψυχῆς. Οὐδὲ γάρ τὸν Φινεές ἀνδροφόνον εἴποιμ' ἄν Εγώ γε, καίτοι γε μιᾶς πληγῆς δύο σώματα ἀνεῖλεν· ὥσπερ οὐδὲ τὸν Ἡλίαν μετὰ τοὺς ἔκατὸν στρατιώτας, καὶ τοὺς τούτων ἥγεμόνας, καὶ τὸν πολὺν τῶν αἱμάτων χειμάρρουν, δην ἐκ τῆς τῶν ιερωμένων τοῖς δαίμοσιν ἐποίησε φεῦσαι σφαγῆς. Εἰ γάρ τοῦτο

^a Savil. et aliquot mss. ἐπιστέλλων, alii ἀπειλῶν.
^b Savil. et aliqui codd. προσαγέσθω, alii προαγέσθω.

συγχωρήσαιμεν, καὶ τὰ πράγματα τῆς τῶν πεποιηκότων προσιρέσσεως τις γυμνώσας ἔξετάζοι καθ' ἑαυτὰ, [371] καὶ τὸν Ἀδρακμὸν παιδοκτονίας διουλόμενος κρινεῖ, καὶ τὸν ἔγγονον τὸν ἐκείνου καὶ τὸν ἀπόγονον κακουργίας καὶ δόλου γράψεται. Οὗτῳ γάρ δὲ μὲν τῶν τῆς φύσεως ἐκράτησε πρεσβείων, δὲ τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον εἰς τὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν μετήγεγκε στρατόν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀπαγε τῆς τόλμης. Οὐ γάρ μόνον αὐτοὺς αἰτίας ἀφίεμεν, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν διὰ ταῦτα, ἐπεὶ καὶ δὲ Θεὸς αὐτοὺς διὰ ταῦτα ἐπήγεσεν. Καὶ γάρ ἀπατεῶν ἐκεῖνος δὲν εἶη καλεῖσθαι δίκαιος δ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ δ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν ^c. Καὶ πολλάκις ἀπατήσαι δέον, καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης, δὲ ἐξ εὐθείας προσενεχθεὶς κατὰ μεγάλα τὸν οὐκ ἀπατηθέντα εἰργάσατο.

^c Hæc, οὐχ δ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν, desunt in maxima mss. parte, sed habentur in Savil. et Morel.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΔΕΥΤΕΡῷ ΛΟΓῷ.

- ^a. Ότι μάγιστον ή ιερωσύνη τεκμηρίου τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης.
- ^b. Ότι η ταύτης ἀπόρεια μεῖζων ἀλλα.
- ^c. Ότι μεγάλης δίεται ψυχῆς καὶ θαυμαστῆς.
- ^d. Ότι πολλῆς τὸ πρᾶγμα δυσκολίας γέμει καὶ κινδύνων.
- ^e. Ότι τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης ἔνικεν τὸ πρᾶγμα ἱρύγομεν.
- ^f. Απόδειξις τῆς ἀρενῆς τοῦ Βασιλείου, καὶ τῆς ἀγάπης τῆς σφραγῆς.
- ^g. Ότι οὐχ ὑβρίσαι διόρειν τοὺς φησισμένους ἐφύγομεν τὴν γερεσίαν.
- ^h. Ότι καὶ μερικαὶ αὐτοῦς ἀπηλλάξαμεν διὰ τῆς φυῆς.

"Οτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἐπὶ καλῷ τῇ τῆς ἀπάτης κεχρῆσθαι δυνάμει, μᾶλλον δὲ ὅτι μηδὲ ἀπάτην δεῖ τὸ τοιοῦτο καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ θαυμαστὴν, ἐνīν μὲν καὶ πλείονα λέγειν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ικανὰ γέγονε, φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς περιττὸν τῷ λόγῳ προστιθέναι μῆκος. Σὸν δὲ ἀν εἶη δεικνύναι λοιπὸν. εἰ μὴ τῷ πράγματι τούτῳ πρὸς τὸ κέρδος ἐχρηστάμενα τὸ σὸν. Καὶ διΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καὶ ποῖον ἡμῖν κέρδος. φησὶν, ἐκ ταύτης γέγονε τῆς οἰκονομίας, ἡ σοφίας, ἡ ὅπως ἀν αὐτὴν χαίρεις καλῶν, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι οὐκ ἡπατήμεθα παρὰ σοῦ;

α'. ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ τὸ τούτου τοῦ κέρδους, ἔφην, ἀν γένοιτο μεῖζον, ἢ τὸ ταῦτα φαίνεσθαι πράττοντας, ἀπερ δειγματα τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης αὐτὸς ἔφητεν εἶναι δὲ Χριστός; Πρὸς γάρ τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων διαλεγόμενος, Πέτρος, φησὶν, φιλεῖς με; τούτου δὲ ὁμολογήσαντος, ἐπιλέγει, Εἰ φιλεῖς με, ποιμανε τὰ πρόσθατά μου. Ἐρωτᾷ τὸν μαθητὴν δὲ διδάσκαλος, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ. οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ (πῶς γάρ ο τὰς ἀπάντων ἐμβατεύων καρδίας), ἀλλ' ἵνα τιμᾶς διδάξῃ, ὅτον αὐτῷ μέλει τῆς τῶν ποιμνίων ἐπιστασίας τούτων. Τούτου δὲ δύντος δῆλου, κἀκεῖνο δυσίως ἔσται φανερὸν, ὅτι πολὺς καὶ ἄφατος ἀποκείσεται μισθὸς τῷ περὶ ταῦτα πονουμένῳ [372] ἀ πολλοῦ τιμάται δὲ Χριστός. Εἰ γάρ ἡμεῖς, ὅταν ἰδωμεν τῶν οἰκετῶν ἡ τῶν θρεμμάτων τῶν ἡμετέρων ἐπιμελομένους τινὰς, τῆς

^a Sic Savil. et plurimi mss. In Morel. et aliis τῶν οἰκετῶν ἡ τῶν οἰκείων.

περὶ τῆς ἀγάπης τὴν εἰς ἐκεῖνα σπουδὴν τιθέμεθα σημεῖον, καίτοι γε ταῦτα πάντα χρημάτων ἔστιν ὡνητὰ, δὲ μὴ χρημάτων, μηδὲ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλ' ίδιῳ θανάτῳ τὸ ποίμνιον πριάμενος τοῦτο, καὶ τιμὴν τῆς ἀγέλης τὸ αἷμα δοὺς τὸ ἑαυτοῦ, πόσῃ τοὺς ποιμανοντας αὐτὴν ἀμείψεται δωρεᾶ; Διὰ τοι τοῦτο εἰπόντος τοῦ μαθητοῦ, Σὺ οἶδας, Κύριε, δτι φιλῶ σε, καὶ μάρτυρα τῆς ἀγάπης αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον καλέσαντος, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου δὲ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης προσέθηκε σημεῖον. Οὐ γάρ δέον δέ Πέτρος αὐτὸν ἐφίλει, τότε ἐπιδεῖξαι ἐνούλετο· καὶ γάρ ἐκ πολλῶν τοῦτο ἡδη ἡμῖν γέγονε δῆλον· ἀλλ' ὅσον αὐτὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ Πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς μαθεῖν ἡθέλησεν, ἵνα πολλὴν καὶ ἡμεῖς περὶ ταῦτα εἰσφέρωμεν τὴν σπουδὴν. Διὰ τοι γάρ Υἱοῦ καὶ μονογενοῦς οὐκ ἐφείσατο δὲ Θεός, ἀλλ' ὅν μόνον εἶχεν ἐξέδωκεν; Ἰνα τοῖς ἔχθρωδῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους ἑαυτῷ καταλλάξῃ, καὶ ποιήσῃ λαὸν περιούσιον. Διὰ τοι καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; Ἰνα τὰ πρίβατα κτήσηται ταῦτα, ἀ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἐνεχείρισεν. Εἰκότως ἀρά δ ἔλεγεν δ Χριστός· Τίς ἀρά δ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, δην καταστήσει εδ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν οἰκλαν αὐτοῦ; Πάλιν τὰ μὲν φήματα ἀποροῦντος, δὲ δὲ φθεγγόμενος αὐτὲς οὐκ ἀπορῶν ἐφθέγγετο· ἀλλ' ὥσπερ τὸν Πέτρον ἐρωτῶν, εἰ φιλοῖται, οὐ μαθεῖν δεδμενος τοῦ μαθητοῦ τὸν πόθον ἡρώτα, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τῆς οἰκείας ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· οὕτω καὶ νῦν λέγων· Τίς ἀρά δ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος; οὐ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον ἀγνοῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ παραστῆσαι θέλων τὸ τοῦ πράγματος σπάνιον, καὶ τῆς ἀρχῆς ταῦτης τὸ μέγεθος. Ὁρα γοῦν καὶ τὸ ἐπαθλὸν δέον· Ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτὸν, φησὶν

^b Savil. et quidam mss. μέχρι τούτου, al. μ. τιμῶν.

^c Alli περὶ αὐτά. Infra Morel. Ἰνα τοὺς ἔχθρος., Savil. et alli ut in textu.

^d Aliquot mss. εἰκότως ἀρά καὶ δικαίως.

^e Sic Savil. et tres mss. Vulg. κατέστησεν. Edid.

β'. Ἐτι οὖν ἀμφισβήτησες ἡμῖν τοῦ μὴ καλῶς ἥπατῆσθαι, πᾶσι μέλλων ἐπιστήσεσθαι τοῦ Θεοῦ τοῖς ὑπάρχουσι, καὶ ταῦτα πράττων, ἀ καὶ τὸν Πέτρον ποιοῦντα ἔφησε δυνήσεσθαι καὶ τῶν ἀποστόλων ὑπερακοντίσαι τοὺς λοιπούς. Πέτρε γάρ, φησί, γινεῖς με πλεῖον τούτων; Ποίμαιντα πρόδοτά μου. Καίτοι γ' ἐντὸν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, εἰ φιλεῖς με, νηστείαν ἀσκεῖ, χαμενίαν, ἀγρυπνίας συντόνους, προϊστασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου δρανοῖς ὡς πατήρ, καὶ αὐτὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν. Νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφεῖς, τί φησι; Ποίμαιντα πρόδοτά μου. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ἀ προείπον, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ δύνανται ἀνθεῖν φαδίως, οὐκ ἀνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικεῖς ὅταν δὲ Ἐκκλησίας προστῆναι δέῃ, καὶ φυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσούτων, πᾶσα μὲν ἡ γυναικεία φύσις παραχωρεῖτω τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλέον ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οἱ πολλῷ τῷ μέτρῳ πλεονεκτοῦντες ἀπάντων, καὶ τοσούτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τῆς φυχῆς δύτες ἀρετὴν, ὅσον τοῦ παντὸς Εὐγονούς Ἐβραίων κατὰ τὸ τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαούλ, μᾶλλον δὲ καὶ [373] πολλῷ πλέον. Μή γάρ μοι μόνον ὑπερωμίας ἐνταῦθα ζητεῖσθαι μέτρον ἀλλ' ὅσῃ πρὸς τὰ δλογα τῶν λογικῶν ἀνθρώπων ἡ διαφορά, τοσούτον τοῦ ποιμένος καὶ τῶν ποιμανομένων ἔστω τὸ μέσον, ἵνα μὴ καὶ πλέον τι εἴπω· καὶ γάρ περὶ πολλῷ μειζόνων ὁ κίνδυνος. Οἱ μὲν πρόδοτα ἀπολλύσι, ή λύκων ἀρπασάντων, ή λῃστῶν ἐπιστάντων, ή λοιμοῦ τινος, ή καὶ ἄλλου συμπτώματος ἐπιπεσόντως, τύχοι μὲν ἀν τινος καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ κυρίου τῆς ποίμνης εἰ δὲ καὶ δίκην ἀπαιτοῖτο, μέχρι τῶν χρημάτων ἡ ζημία ὁ δὲ ἀνθρώπους πιστευθεῖς, τὸ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, πρῶτον μὲν οὐκ εἰς χρήματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἑαυτοῦ φυχὴν τὴν ζημίαν ὑφίσταται ὑπὲρ τῶν προθάτων ἀπωλεῖας. Ἐπειτα καὶ τὸν ἀγῶνα πολλῷ μειζόνα καὶ χαλεπώτερον ἔχει. Οὐ γάρ αὐτῷ πρὸς λύκους ἡ μάχη, οὐδὲ ὑπὲρ λῃστῶν δέδοικεν, οὐδὲ ἕνα λοιμὸν ἀπελάσῃ τῆς ποίμνης φροντίζει· ἀλλὰ πρὸς τίνας ὁ πόλεμος, καὶ μετὰ τίνων ἡ πάλη; "Ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος" Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἔξουσίας, πρὸς τὸν κοσμοκράτορας τοῦ ακότους τοῦ αἰώνος τούτου, πρὸς τὰ πτευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Εἰδεις πολεμίων πλήθος δειγδήν, καὶ φάλαγγας ἀγρίας, οὐ σιδήρῳ πεφραγμένας, ἀλλ' ἀντὶ πάστις πανοπλίας ἀρκουμένας τῇ φύσει; Βούλει καὶ ἔτερον στρατόπεδον ἰδεῖν ἀπηγένει καὶ ὡμδὸν ταύτη προσεδρεῦον τῇ ποίμνῃ; καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἤψει περιωπῆς. Οἱ γάρ περὶ ἔκεινων ἡμῖν διαλεχθεῖς, οὗτος καὶ τούτους ἡμῖν ὑποδείκνυσι τοὺς ἔχθρούς, ὃδε πως λέγων· Φανερά ἔστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἀτινά ἔστι, πορεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἔριθεῖαι, καταλαλιαι, ψυθυρισμοὶ, ψυσιώσεις, ἀκατασταταιαι, καὶ ἔτερα τούτων πλείονα· οὐ γάρ πάντα κατέλεξεν. ἀλλ' ἐκ τούτων ἀφῆκεν εἰδέναι· καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποιμένος τῶν ἀλόγων οἱ βουλόμενοι διαφείραι τὴν ποίμνην, ὅταν ἴδωσι τὸν ἐφεστῶτα φεύγοντα, τὴν πρὸς ἔκεινον μάχην ἀφέντες, ἀρκοῦνται τῇ τῶν θρεμμάτων ἀρπαγῇ· ἐνταῦθα δὲ, καὶ ἀπασαν λάθωσι τὴν ποίμνην, οὐδὲ οὕτω τοῦ ποιμένος ἀρίστανται, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφεστήκασι, καὶ πλέον θρασύγονται· καὶ οὐ πρότερον παύονται, ἔις δὲ τὴν κατεβάλωσιν ἔκεινον, ή νικηθῶσιν αὐτοῖς. Πρὸς δὲ τούτους τὰ μὲν τῶν προθάτων νοσήματα

καθέστηκε φανερά, καὶ λιμὸς ἦ, καὶ λοιμὸς, καὶ τραῦμα, καὶ διτιδηποτοῦν ἔτερον ἢ τὸ λυποῦν· οὐ μικρὸν· δὲ τοῦτο δύναται ἀν πρὸς τὴν τῶν ἐνοχλούντων ἀπαλλαγῆν. "Ἐστι δέ τις καὶ ἔτερον τούτου μείζον, τὸ ποιοῦν ταχεῖαν τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης τὴν λύσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Μετὰ πολλῆς τῆς ἔξουσίας καταναγκάζουσι τὰ πρόβατα οἱ ποιμένες δέχεσθαι τὴν λατρείαν, ὅταν ἔκόντα μὴ ὑπομένῃ. Καὶ γάρ δῆσαι εὔχολον, ὅταν καῦσαι δέῃ, καὶ τέμεν καὶ φυλάξαι ἔνδον ἐπὶ χρόνον πολὺν, ἥντα ἀν τοῦτο συμφέρῃ, καὶ ἔτέραν δὲ ἀνθ' ἔτέρας προσαγαγεῖν τροφὴν, καὶ ἀποκωλῦσαι ναμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα, διαπερ ἀν δοκιμάσωσι πρὸς τὴν ἐκείνων ὑγίειαν συμβάλλεσθαι ἢ, μετὰ πολλῆς ἀγούσι τῆς εὔχολίας.

[374] γ'. Τὰς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀρρωστίας πρῶτον μὲν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων δάδιον ίδειν· Οὐδεὶς γάρ οἰδει ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πτεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Πῶς οὖν τις προσαγάγει τῆς νόσου τὸ φάρμακον, ἡς τὸν τρόπον οὐκ οἶδε, πολλάκις δὲ μηδὲ εἰ τυγχάνοι νοσῶν δυνάμενος συνιδεῖν; Ἐπειδὲν δὲ καὶ καταφανῆς γένηται, τότε πλείονα αὐτῷ παρέχει τὴν δυσκολίαν^c. Οὐ γάρ ἔστι μετὰ τοσαύτης ἔξουσίας ἀπαντας θεραπεύειν ἀνθρώπους, μεθ' ὅστης τὸ πρόβατον δι ποιμήν. "Ἐστι μὲν γάρ καὶ ἐνταῦθα καὶ δῆσαι, καὶ τροφῆς ἀπειρῆσαι, καὶ καῦσαι, καὶ τεμεῖν· ἀλλ' ἡ ἔξουσία τοῦ δέξασθαι τὴν λατρείαν οὐκ ἐν τῷ προσάγοντι τὸ φάρμακον, ἀλλ' ἐν τῷ ἀκάμνοντι κεῖται. Τοῦτο γάρ καὶ ὁ θαυμάτιος ἔκεινος ἀνὴρ συνιδὼν, Κορινθίοις ἐλεγεν· Οὐ γάρ κυρίεύομεν^a ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμερ τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Μάλιστα μὲν γάρ ἀπάντων Χριστιανοὶ οὐκ ἐφείται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτανόντων πταίσματα. "Αλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάθωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἔξουσίαν, καὶ ἀκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιούτον. Οὔτε γάρ τιμην ἔξουσία τοσαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἀμαρτάνοντας, οὔτε, εἰ καὶ ἐδωκαν, εἰχομεν δπου χρησμεθα^b τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεγχύμενος^c στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολλῆς γρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πειθῶσιν^b ἐκδόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ιερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶτι τῆς λατρείας αὐτοῖς. "Αν τε γάρ ποτε σκιρτήσῃ δεθεῖς (χύριος γάρ ἔστι τούτου), χεῖρον εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἀν τε τοὺς σιδήρου δίκην τέμνοντας λόγους παραπέμψηται, προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἔτερον, καὶ γέγονεν τὴν πρόσωπον τοῦ πρόσωπος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολλῆς γρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πειθῶσιν^b ἐκδόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ιερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶτι τῆς λατρείας αὐτοῖς. "Αν τε γάρ ποτε σκιρτήσῃ δεθεῖς (χύριος γάρ ἔστι τούτου), χεῖρον εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἀν τε τοὺς σιδήρου δίκην τέμνοντας λόγους παραπέμψηται, προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἔτερον, καὶ γέγονεν τὴν πρόσωπον τοῦ πρόσωπος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολλῆς γρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πειθῶσιν^b ἐκδόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ιερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶτι τῆς λατρείας αὐτοῖς.

δ. Τί οὖν ἀν τις ποιήσειε; Καὶ γάρ, ἀν πρότερον προσενεχθῆσι, τῷ πολλῆς ἀποτομίας δεομένῳ, καὶ μὴ δῶρο βαθεῖαν τὴν πληγὴνⁱ τῷ τοιαύτης χρείαν ἔχοντι, τὸ μὲν περιέκαψας, τὸ δὲ ἀφῆκας τοῦ τραῦματος· καὶ ἀφειδῶς

^a Unus cod. δτι δήποτε τὸ λυποῦν· ἔτερον οὐ μικρόν
^b Alii συμβαλέσθαι.

^c Savil. δυσχέρειαν.

^d Sic Savil. et omnes fere mss. Edit. Morel. ἀλλ' ἡ ἐν τῷ.

^e Sic Savil. et omnes mss. Morel. vero οὐδὲ δτι κυρ. Intra Savil. et maxima pars mss. ἐφείται, alii δέ φίεται.

^f Alii δποι καὶ χρησμεθα, alii δποι καὶ χρ. In aliis καὶ deest.

^g 'Απεχομένους ἵτερον λεγεται^g supra post κακίας, sed redundanter, ut nobis visum est. Edit.

^h Quidam mss. πείσωσιν. Paulo post Morel. ἀν τε γάρ τις σκιρτήσῃ δεθεῖς, κύριος δέ ἔστι τούτου. Savil. et aliquot mss. ὅτι τε γάρ ποτε σκιρτήσῃ δεθεῖς, κύριος γάρ ἔστι.

ⁱ Sav. et quidam mss. τὴν πληγὴν. Alii eum Mor. τὴν πληγὴν.

2. Hoc ministerium aliis antecellere. — Etiamne igitur nunc nobiscum contedes quasi te male in fraudem injecerimus, cum omnibus Dei bonis præficiendis, illa agens, quæ agenti Retro potentiam indidit, cæterisque apostolis longe anteposuit. Nam, *Petre*, inquit, *amas me plus his? Pasce oves meas.* At qui poterat sic eum alloqui: Si amas me, jejunia exerce, humi cuba, vigilias cole, injuria affectis patrocinare, esto pupilli quasi pater, et matri eorum quasi maritus. Nunc vero his prætermissis omnibus, quid ait? *Pasce oves meas.* Illa enim quæ supra dixi ex subditis multi facile præstare possint, non viri solum, sed etiam mulieres: at cum de Ecclesiæ præfectura deque concordenda tot animarum cura agitur, recedat a magnitudine tanti negotii totus femininus sexus, uno etiam virorum pars maxima; agantur in medium qui magno intervallo cæteris omnibus antecellunt, et qui secundum animi virtutem cæteris tanto sublimiores sunt, quanto universa Hebræorum gente Saul secundum corporis proœtitatem (1. Reg. 10. 25); imo et longe majori spatio. Ne mihi enim hic humerorum proceritatis mensura quæratur: sed quanta est inter bruta et rationabiles homines differentia, tantum inter pastorem et eos qui pascuntur sit intervalum, ne quid amplius dicam: nam de multo majoribus periculum est. Siquidem qui oves perdidit, aut lupis rapientibus, aut furibus instantibus, aut peste quadam, aut alio contingente casu, aliquam fortasse veniam a domino gregis impetraverit; sin penas ille exigat, pecunia tantum mutabitur: at ille cui homines, rationabilis Christi grex, concreti sunt, primo quidem pro ovium pernicie non pecuniarum, sed animæ suæ jacturam facit: deinde multo majus graviusque certamen habet. Non cum lupis ipsi pugna est, nec de furibus metuit, neque ut pestem abigat a grege sollicitus est; sed quibuscum bellum sit, et adversum quos lucta ineunda, audi beatum Paulum dicentem: *Non est nobis lucta adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatas, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum seculi hujus, adversus spirituata nequitiae in cælestibus* (Ephes. 6. 12). Vidistin' inimicorum multitudinem ingentem, phalanges ferociæ non ferro munitas, sed quibus sufficit ad omnigenam armaturam ipsa natura? Vis et alium exercitum videre trucem et immanem, huic gregi insidianem? ipsum quoque ex eadem specula conspicias. Nam qui de supra dictis verba fecit, is ipse et hos nobis hostes indicat his verbis: *Manifesta sunt opera carnis* (Galat. 5. 19. 20. 21): *quaæ sunt fornicatio, adulterium, immunditia, impudicitia, idolorum servitus, beneficium, intimitate, contentiones, ænulationes, iræ, rixæ, detractiones, susurri, animi tumores, dissensiones* (2. Cor. 12. 20), et alia his plura: neque enim omnia enumeravit, sed ex his nobis cætera reliquit intelligenda. Porro quod ad brutorum pastorem pertinet, qui gregem perdere volunt, ubi vident præfectum sufficientem, non illum oppugnant, sed satis habent si pecora rapiant: hic vero, etsi totum gregem

abripuerint, ne sic quidem a pastore abstinent, sed magis instant magisque ferociunt, nec prius finem faciunt quam vel illum prostraverint, vel ipsi profligati fuerint. Ad hæc autem pecudum morbi manifesti sunt, sive faunes sit, sive pestis, sive vulnus, sive aliud quidpiam dolorem parvus: id autem non modo adjumento est ad ægritudinis curationem. Est et aliud hoc commodius ad quemvis morbum cito abigendum. Quid illud? Magna cum potestate pastores pecudes suas porrectam medicinam capere cogunt, etiamsi obsistant. Nam facile ligare possunt, si adustione, si sectione opus sit, si diu inclusas servare oporteat, et aliud pro alio paludum offerre, si abigere a rivis aquarum: cæteraque omnia, que censuerint ad illarum incolamitatem conferre, nullo negotio admovent.

3. Magnum et admirandum animum requirere. — At hominum infirmitates haud facile homo noverit: *Nullus enim hominum novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in illo* (1. Cor. 2. 11). Qui igitur possit quispiam remedium admovere morbo, cujus modum non novit, cum etiam persæpe nescire possit an ægrotet necne? Cum porro notus morbus est, tunc majus negotium facessit. Neque enim possunt quilibet homines pari facilitate curari, ac pastor curat ovem. Hic enim opus perinde est ligare, ab alimento abigere, urere, secare; sed potestas medicinæ accipiendæ non penes illum est qui remedium admovet, sed penes illum qui morbo laborat. Hoc enim cum nosset admirandus ille vir, Corinthiis dicebat: *Non enim dominamur fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudii vestri* (2. Cor. 1. 25). Christianis enim minime omnium licet delicta peccantium vi emendare. Exteri quidem judices facinorosos homines, qui secundum leges capti sunt, magna cum auctoritate cohibent, ac vel invitos a moribus pristinis arcent: hic autem non vi adactum, sed persuasum hujusmodi hominem oportet ad meliorem frugem revocare. Non enim tanta nobis facultas a legibus datur ad delinquentes coercendos; imo etiamsi dedissent, non possemus illa uti, quandoquidem Deus non eos coronat, qui vi abacti a nequitia abstinent, sed eos, qui ex libero proposito ab ea declinant. Quamobrem multa quidem arte opus est, ut ægri sacerdotum remedii libenter se subjecere suadeantur: neque id solum, sed ut etiam illis medæ gratiam habeant. Nam si quis viuetus resiliat (id enim penes ipsum est), gravius sibi malum efficit; si monentis verba, ferri more secantia, respuerit, contemptu suo aliud sibi vulnus adjicit, ac medæ occasione vehementioris morbi causa nascitur: neque enim est qui vim afferat, nec qui curare invitum possit.

4. Rem esse plenam difficultatum ac periculorum. — Quid igitur agendum? Etenim si mitius agas cum eo, qui magna sectione opus habet, neque profundam opus habenti plagam infligas, partem vulneris abstulisti, partem reliquisti; sin requisitam sectionem prorsus adhibueris, sœpe ille doloris impatientia animum

despondens, omnibus consertim rejectis, tum medicina, tum ligamine, scipsum præcipitem dabit, contrito jugo ac confraeto vinculo. Evidem multos recensere possem in extrema mala deductos, quod ab eis poena peccatis par exposceretur. Neque enim temere ad peccatorum modum oportet et pœnam adhibere; sed peccantium propositum explorandum est, ne, dum quod scissum est consuere vis, deteriorem scissuram facias, nec, dum lapsum emendare studies, majorem ruinam pares. Nam qui infirmi sunt ac remissi, magisquo mundi deliciis irretiti, quique ex genere et potentia altum sapere possunt, ii sensim paulatim que a peccandi consuetudine retrahi, ac si non penitus, partim saltem ab iis, quibus detinentur, malis liberari possint: quibus si statim correptionem inducas, etiam minore illa emendatione privabis. Anima quippe confessim in ruborem acta in indolentiam labitur, neque blandis postea verbis paret, neque misericordia flectitur, nec beneficiis movetur; sed multo deterior efficitur illa civitate, quam propheta vituperans dicebat: *Facta est tibi frons meretricis, apud omnes invercunde egisti* (Jer. 3. 3). Quocirca multa opus est pastori prudentia ac sexcentis oculis, ut undique animæ statum circumspiciat. Quemadmodum enim multi in arrogantiam extolluntur et in salutis suæ desperationem incident, quod acerbiora remedia pati nequeant: ita sunt et alii qui, quod pares peccatis suis pœnas luere nolint, in neglectum vertuntur, et multo deteriores evadunt, majoremque peccandi licentiam usurpant. Nihil itaque horum sine examine relinquendum est, sed omnibus rite exploratis epis copus congruenter, quæ ad se pertinent, proferat oportet, ne vanam sollicitudinem adhibeat. Neque hac in re tantum, sed etiam in abscisis Ecclesiæ membris conjungendis multis illum negotiis distendi videoas. Nam ovium quidem pastor gregem habet sequentem quocumque duxerit: quod si quæ oves de recta via deflectant, salubrique relicto pabulo sterilia atque abrupta loca depascant, satis est, si altius clamet, ut eas repetat et ad gregem reducat. At si quis a recta fide aberraverit, magnum pastori opus incumbit, magna eget perseverantia atque patientia. Neque enim potest vel vi retrahere, vel metu cogere; sed suasione oportet ad veritatem reducere, unde initio excidit. Teneroso itaque indiget animo, ne viribus deficiat, neu de errantium salute desperet, ut frequenter hæc cogitet et loquatur, *Nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscunt a diaboli laqueo* (2. Tim. 2. 25. 26). Propterea Dominus discipulos sic alloquebatur: *Quisnam fidelis servus et prudens* (Matth. 24. 45)? Nam qui seipsum exercet, in se solum utilitatem circumscribit: pastoralis autem officii lucrum ad universum populum manat. Sane qui pecunias egenis distribuit, aut alias laesis patrocinatur, in aliquo proximis prodest, tanto minus tamen quam sacerdos, quanto intervallo anima corpori præstat. Jure itaque Dominus curam gregis amoris erga se argumentum esse dixit.

BASIL. Tu vero, inquit, Christum non amas?

CHRYSOST. Et amo, et amandi finem numquam faciam: at vereor ne, quem amo, eum irritem. BASIL. Eequod ænigma, inquit, obscurius fuerit, si Christus illum, qui se amet, oves suas pascere jubeat: tu vero dicas ideo nolle pascere, quia hoc præcipientem amas? CHRYSOSTOMUS. Non est, inquam, ænigma, imo res admodum clara et simplex. Nam si idoneus essem administrando muneri juxta Christi placitum, et tamen effugerem, argute posses dicta mea refellere: quia vero animi imbecillitas huic me officio inutilem constituit, cur objectione opus erit? Etenim vercorne si gregem Christi bene valentem ac vegetum accipiam, deindeque ipsum incuria perdam, Deum adversum me irritem, qui ita ipsum amat, ut ad ejus salutem in premium sese tradiderit. BASILIUS. Ludens, inquit, hæc dicas: nam si serio, non video quomodo melius demonstrare volueris nos jure dolere, quam hisce verbis tuis, quibus mœrem depellere curabas. Ego enim licet prius neveriū me per te deceptum ac proditum fuisse, nunc sane multo magis, quando objecta tibi crimina diluere conatus es, id edisco et probe intelligo, quo me tandem majorum induxeris. Nam si te ideo ab hoc ministerio subduxisti, quia animum tuum tantæ molis rei parem non esse sciebas, me prius creptum oportuit, etiam si id summo studio ambivissem: ne dicam me tibi horum consilium penitus commisisse. Nunc vero rem solum tuam ob oculos habens meam neglexisti. Atque utinam neglexisses! id sane optandum esset: verum tu, ut facilius a quærentibus caperer, insidias struxisti. Neque enim illud effugii tibi relinquitur, quod videlicet vulgi opinio te deceperit, teque ad magna mirabiliaque de me existimanda deduxerit. Non enim inter admirandos et conspicuos censemur: neque, etiamsi res ita se habuisset, multorum opinio veritati anteponenda fuisset. Nam si tibi numquam per nos antea licuisset, ut consuetudinis nostræ periculum faceres, color aliquis adesse tibi videretur, cum ex vulgi fama sententiam ferres; sin autem nullus perinde atque tu nostra novit, imo nostrum animum melius quam ipsi parentes et eductores perspectum habes, qua tam probabili oratione utaris, ut possis auditoribus persuadere, te nos in tantum periculi non ultro conje cisse? Verum hæc nunc missa faciamus: non enim te cogimus his de causis jus dicere: qua defensione contra accusatores utemur? dic sodes. CHRYS. Certe non prius, inquam, ad illa me vertam, quam ea diligero, quæ ad te spectant, etiamsi sexcenties instes ut crimina depellam. Ignorantiam enim dixisti veniam nobis afferre, et omni nos criminazione liberos fore, si rerum tuarum ignari, te in præsentem statum deduxerimus; quia vero te non ignorantes prodidimus, res tuas apprime callentes, ideo omnem nobis auferri excusationis et congruentis apologie ansam. At ego contra censeo: hæc enim multo egent examine. Sane eum qui ad sacerdotium quempiam tradere velit, non oportet sola vulgi opinione contentum esse, sed ut cum illa suam præ omnibus addat opus est, utque in primis illius facultates exploret. Nam

τὴν δρειλομένην ἐπαγάγης τομήν, πολλάκις ἀπογνούς πρὸς τὰς ἀλγηδόνας ἑκείνος, ἀθρόως ἀπαντα ρίψας, καὶ τὸ φάρμακον, καὶ τὸν ἐπίδεσμον, φέρων ἔσυτὸν κατεκρήμνισε, συντρίψας τὸν ζυγὸν, καὶ διαβρέξας τὸν δεσμὸν. Καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοιμι λέγειν τοὺς εἰς ἔσχατα ἐξοκείλαντας κακὰ διὰ τὸ δίκην ἀπαιτηθῆναι τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίαν. Οὐ γάρ ἀπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων ἢ μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀμαρταγόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως, μήποτε ράψαι τὸ διεβριώγδες βουλόμενος χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσῃς, καὶ ἀνορθῶσαι τὸ καταπεπτωκός σπουδάζων μείζονα ἐργάσῃ τὴν πτῶσιν. Οἱ γάρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχυμένοι καὶ τὸ πλέον τῇ τοῦ κόσμου προσδεδεμένοι τρυφῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ γένει καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονεῖν ἔχοντες, [375] τρέμα μὲν καὶ κατὰ μικρὸν ἐν οἷς ἂν ἀμαρτάνωσιν ἐπιστρεφόμενοι, δύναιντ' ἄν, εἰ καὶ μὴ τέλεον, ἀλλὰ γοῦν ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι κακῶν· ἂν δὲ ἀθρόον τις ἐπαγάγῃ τὴν παίδευσιν^c, καὶ τῆς ἐλάττονος αὐτοὺς ἀπειπτέρης διορθώσεως. Ψυχὴ γάρ ἐπειδὴν εἰς ἀπαξ ἀπερυθριάσαι θιασθῆ, εἰς ἀναλγησίαν ἐκπίπτει^d καὶ οὕτε προσηνέσιν εἴκει λόγοις λοιπὸν, οὕτε ἀπειλαῖς κάμπτεται, οὐκ εὐεργεσταῖς προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται πολὺ χείρων. τῆς πόλεως ἑκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακίζων ἔλεγεν "Οψίς πόρης ἐγκρετό σοι, ἀπηραισχύντητας πρὸς πάντας. Διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ τῆς συνέσεως τῷ ποιεῖν, καὶ μυρίων δρυθαλμῶν πρὸς τὸ περισκοπεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. "Ωσπερ γάρ εἰς ἀπόγοιαν αἴρονται πολλοί, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς ἔχυτῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνηθῆναι πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων οὕτως εἰσὶ τινες, οἱ διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἀντίδροπον εἰς δλιγωρίαν ἐκτρέπονται, καὶ πολλῷ γίνονται χείρους, καὶ πρὸς τὸ μείζονα ἀμαρτάνειν πράγονται. Χρὴ τοίνυν μηδὲν τούτων ἀνεξέταστον ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς καταλλήλως τὰ παρ' αὐτοῦ προτάγειν τὸν ιερωμένον. Ινα μὴ μάταιος αὐτῷ γίνηται ἡ σπουδὴ. Οὐχ ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τὰ ἀπερδηγμένα τῆς Ἐκκλησίας μέλη συνάπτειν πολλὰ ἔδοι τις ἂν αὐτὸν ἔχοντα πράγματα. 'Ο μὲν γάρ τῶν προβάτων ποιεῖν ἔχει τὸ ποίμνιον ἐπόμενον, ἥπερ ἂν ἤγηται· εἰ δὲ καὶ ἐκτρέποιτο τινα τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τὴν ἀγαθὴν ἀφίεντα νομὴν λεπτόγεα καὶ ἀπόκρημνα βόσκοιτο χωρία, ἀρκεῖ βοήσαντα σφοδρότερον συνελάσαι πάλιν, καὶ εἰς τὴν ποίμνην ἐπαναγαγεῖν τὸ χωρισθέν· εἰ δὲ τῆς εὐθείας ἀνθρωπος ἀποπλανηθεὶη πίστεως, πολλῆς δεῖ τῷ ποιεῖν τῆς πραγματείας, τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς. Οὐ γάρ ἐλκύσαι πρὸς βίαν ἔστιν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόνῳ, πείσαντα δὲ δεῖ πάλιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγαγεῖν^e, δθεν ἐξέπειτε τὴν ἀρχήν. Γενναῖας οὖν δεῖ ψυχῆς, ίνα μὴ περικακῇ, ίνα μὴ ἀπογινώσκῃ τὴν τῶν πλανωμένων^f σωτηρίαν, ίνα συνεχῶς ἑκείνο καὶ λογίζηται καὶ λέγῃ, Μή ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀναρήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος. Διὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος διαλεγόμενος ἔφη· Τίς ἀρα δ πιστὸς δοῦλος καὶ φρονιμος; 'Ο μὲν γάρ ἔσυτὸν ἀσκῶν εἰς ἔσυτὸν μόνον περιστησι τὴν ὥφελειαν^g τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἀπαντα διαβαίνει τὸν λαόν. Καὶ ὁ μὲν χρήματα διανέμων τοῖς δεομένοις, ἥ καὶ ἀτέρως πως ἀνικουμένοις ἀμύνων^h, ὕνησε μέν τι καὶ οὕτος τοὺς πλησίους, τοσούτῳ δὲ ἔλαττον τοῦ ιερέως, ὅσον τὸ μέσον σώ-

^a Alii ἀθρόως πάντα ἀπορρίψας.

^b Alii τῶν ἀμαρτημάτων.

^c Savil. et aliqui mss. τὴν παίδευσιν. Morel. et alii τὴν παιδείαν.

^d Aliqui ἐπαναγαγεῖν.

^e Savil. et aliqui mss. πεπλανημένων. Iuſtra quidam mss. ἀλγεῖας, καὶ ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβ. Paulo post Savil. et aliquot mss. ἔσυτῷ ἀσκῶν, Morel. et alii ἔσυτὸν ἀσκῶν, nouiulli ἐν ἔχυτῷ ἀσκῶν.

ματος πρὸς ψυχὴν. Εἰκότες δέ της εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὴν περὶ τὰ ποίμνια σπουδὴν ὁ Κύριος ἔφησεν εἶναι σημεῖον.

ΒΑΣΙΛ. Σὺ δὲ, φησὶν, οὐ φιλῶν οὐ πάσομαί ποτε, δέδοικα δὲ μὴ παροξύνω τὸν φιλούμενον ὑπ' ἐμοῦ. **ΒΑΣΙΛ.** Καὶ τί τούτου γένοιτο ἀν αἰνιγμα, φησὶν, ἀσαφέστερον, εἰ δὲ μὲν Χριστὸς τὸν φιλοῦντα αὐτὸν ποιμαίνειν προσέταξεν αὐτοῦ τὰ πρόβατα, σὺ [376] δὲ διὰ τοῦτο φῆς οὐ ποιμαίνειν, ἐπειδὴ τὸν τοῦτο προστάξαντα φιλεῖς; **ΧΡΥΣΟΣΤ.** Οὐχ ἔστιν αἰνιγμα, ἔφην, ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ λίαν σαφῆς καὶ ἀπλοῦς. Εἰ μὲν γάρ ἔχανως ἔχων διοικῆσαι τὴν ἀρχὴν ταύτην, καθὼς ὁ Χριστὸς θίβελεν, εἴτα ἀπέψυγον, ἔδει πρὸς τὸ παρ' ἐμόῦ λεγόμενον ἀπορεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἀχρηστόν με πρὶς τὴν διακονίαν ταύτην ἡ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια καθίστησι, πού ζητήσως ἀξιον τὸ λεγόμενον; Καὶ γάρ δέδοικα μὴ τὴν ἀγέλην τοῦ Χριστοῦ σφριγῶσαν καὶ εὐτραπῆ παραλαβών, εἴτα αὐτὴν ἐξ ἀπροσέξιας λυμηνάμενοςⁱ, παροξύνω κατ' ἐμαυτοῦ τὸν οὗτως αὐτὴν ἀγαπήσαντα Θεὸν, ὡς ἔσυτὸν ἔκδοῦναι διὰ τὴν ταύτης σωτηρίαν τε καὶ τιμὴν. **ΒΑΣΙΛ.** Παιίζων λέγεις ταῦτα, φησὶν· εἰ γάρ σπουδάζων^j, οὐκ οἶδα πῶς ἀν ἐτέρως μᾶλλον ἡμᾶς ἐπέδειξας δικαίως ἀλγοῦντας, ἥ διὰ τῶν φημάτων τούτων, δι' ὃν ἀποκρούσασθαι τὴν ἀθυμίαν ἐτούδασας. Ἐγὼ γάρ καὶ πρότερον εἰδὼς ὅτι με ἡπάτησας καὶ προῦδωκας, νῦν δὲ πολλῷ πλέον, ὅτε καὶ τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι ἐπεχείρησας, τοῦτο μανθάνω καὶ συνίημι καλῶς, οὐ τῶν κακῶν με ἡγαγες. Εἰ γάρ διὰ τοῦτο σαυτὸν ὑπεξήγαγες τῆς τοιεύτης λειτουργίας, ὅτι σύνοιδας οὐχ ἀρκοῦσάν σου τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν τοῦ πράγματος δύκον, ἐμὲ πρότερον ἐξελέσθαι ἐχρῆν, καὶ εἰ πολλὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν ἔχων ἐτύγχανον, μὴ ὅτι καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ τούτων ἐπέτρεψά σοι βουλήν· νῦν δὲ τὸ σαυτοῦ μόνον ίδων τὸ ἡμέτερον παρεῖδες. Εἴθε μὲν οὖν παρείδεις, καὶ ἀγαπητὸν ἄν ἦν· σὺ δὲ καὶ ὅπως εὐχείρωτοι γενώμεθα τοῖς βουλομένοις λαβεῖν, ἐπειδούλευσας. Οὐδὲ γάρ εἰς ἑκείνο καταφυγεῖν ἔχοις ἄν, ὅτι τὸν πολλῶν δόξαν ἡ πάτησε σε, καὶ μεγάλα τινὰ καὶ θαυμαστὰ περὶ ἡμῶν ὑποπτεύειν ἐπεισεν. Οὔτε γάρ τῶν θαυμαζομένων καὶ ἐπισήμων· ἡμεῖς, οὕτε, εἰ καὶ τοῦτο οὗτως ἔχον ἐτύγχανε, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν τῆς ἀληθείας προτιμῆσαι ἐχρῆν. Εἰ μὲν γάρ μηδέποτέ σοι πεῖραν τῆς ἡμετέρας ἐδωκαμεν^k συνουσίας, ἐδόκει τις εἶναι σοι πρόφρασις εὐλογος, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν φήμης φέροντι τὴν ψῆφον· εἰ δὲ οὐδὲ εἰς οὕτω τὰ ἡμέτερα οἶδεν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγενηκότων καὶ θρεψαμένων αὐτῶν τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἐπιστασαι ψυχὴν, τίς εὕτως ἔσται σοι λόγος πιθανὸς, ὡς δυνηθῆναι πεῖσαι τοὺς ἀκούοντας ὅτι οὐχ ἔκων ἡμᾶς εἰς τοῦτο ὄσας τὸν κίνδυνον; 'Αλλὰ γάρ ταῦτα ἀφείσθω νῦν· οὐδὲ γάρ ὑπὲρ τούτων ἀναγκάζομέν σε κρίνεσθαι· τί πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογησμεθα; λέγε. **ΧΡΥΣΟΣΤ.** 'Αλλ' οὐδὲ αὐτὸς πρότερον, ἔφην, ἐπ' ἑκείνα πορεύσομαι, ἔως ἀν διαλύσωμαι τὰ πρὸς σὲ, καὶ μυριάκις αὐτὸς ἡμᾶς τῶν ἐγκλημάτων ἐθέλης ἀπολύειν. Σὺ μὲν γάρ ἔφης τὴν ἀγνοιαν ἡμῖν φέρειν συγγνώμην, καὶ πάσης ἀν ἡμᾶς ἀφεῖναι κατηγορίας, εἰ μηδὲν τῶν σῶν εἰδότες, εἴτα σε εἰς τὰ παρόντα ἀγάγομεν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀγνοοῦντας προδοῦναι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπισταμένους τὰ σά, διὰ τοῦτο πᾶσαν ἡμεν πρόφρασιν εὐλογον καὶ ἀπολογίαν ἀνηρῆσθαι δικαίαν. Ἐγὼ δὲ πᾶν τούναντίον φημί· διότι τὰ τοιαῦτα πολλῆς δεῖται τῆς ἔξετάσεως, καὶ τὸν μέλλοντα [377] παραδώσειν τὸν εἰς ιερωσύνην ἐπιτίθειον οὐ δεῖ τῇ τῶν

ⁱ Alii ἐπαμύνων, et ibid. Savil. et aliqui mss. ὕνησε. Ibid. quidam ὅσον τὸ μέσον, — ^l quas lectiones, pro ὅνησι εἰ δσφ τὸ μέσον, receperimus. Edit.

^j Savil. et quidam mss. εἴτα αὐτὴν ὑπὸ τῆς ἀπειρίας λογ. Alii et Morel. ut in lexu.

^k Alii εἰ γάρ οὐ παιίζων.

^l Savil. et unus cod. ἐδομεν.

^m Aliquii δίκαιον. Mox Savil. et unus cod. διατί; ὅτι τὰ τοιαῦτα.

πολλῶν ἀρκεῖσθαι: φῆμη μόνον, ἀλλὰ μετ' ἔκεινης καὶ αὐτὸν μάλιστα πάντων καὶ πρὸ πάγτων ἐξηταχέναι τὰ ἔκεινου. Καὶ γάρ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν, Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, οὐκ ἀναιρεῖ τὴν ἀκριβή καὶ βεβισαντιμένην ἔρευναν, οὐδὲ ὡς προηγούμενον τεκμήριον τοῦτο τίθησι τῆς τῶν τυπούτων δοκιμασίας. Καὶ γάρ πολλὰ πρότερον διαλεχθεῖς, ὑστερὸν τοῦτο προσέθηκε, δεικνὺς ὡς οὐκ αὐτῷ μόνον ἀρκεῖσθαι δεῖ πρὸς τὰς τοιαύτας αἰρέσεις, ἀλλὰ μετὰ τῶν ὅλων καὶ αὐτὸν παραλαμβάνειν χρή. Συμβαίνει γάρ πολλάκις τὴν τῶν πολλῶν ψεύδεσθαι φῆμην· τῆς δὲ ἀκριβούς ἔξετάσεως ἡγησαμένης, οὐδένα ἐκ ταύτης κίνδυνόν ἔστιν ὑποπτεῦσαι λοιπὸν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰ ἄλλα τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ τίθησιν. Οὐ γάρ ἀπλῶς ἔφησε· Δεῖ δὲ αὐτὸν μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν, ἀλλὰ τὸ καὶ Παρὰ τῶν ἔξωθεν παρενέβαλε, δηλῶσαι βουλόμενος διὰ πρὸ τῆς τῶν ἔξωθεν φῆμης πρὸς ἀκριβεῖσαν αὐτὸν διερευνήσασθαι δεῖ. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς ἔδειν τὰ σὰ τῶν γεγεννηκότων μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτὸς ὀμολόγησας, διὰ τοῦτο δίκαιος ἀν εἶην πάσης ἀφεῖσθαι αἰτίας.

ΒΑΣΙΛ. Δι' αὐτὸν μὲν οὖν τοῦτο, φησὶν, οὐκ ἀν ἔφυγες^b, εἰ τίς σε γράφεσθαι τίθελεν. Ἡ οὐ μέμνησαι καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούσας καὶ πολλάκις καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδαχθεὶς τὸ τῆς ψυχῆς ἀγεννὲς τῆς ἐμῆς; Οὐ διὰ τοῦτο εἰς μικροψυχίαν ἡμᾶς διετέλεις σκύπτων δεῖ, ὅτι καὶ τοῖς τυχούσαις φροντίσι καταπίπτομεν εὔχόλως;

ε'. ΧΡΥΣΟΥΣΤ. Μέμνημαι μὲν καὶ ταῦτα πολλάκις, ἔφην, ἀκούσας παρὰ σοῦ τὰ ρήματα, καὶ οὐκ ἀν ἀρνηθείην. Ἐγὼ δέ σε εἰ ποτε ἐσκωπτον, παιζών, οὐκ ἀληθεύων τοῦτο ἐποίουν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶν, ἀξιῶ δὲ καὶ σεαυτὸν τὴν ἴσην μοι παρασχεῖν εὐγνωμοσύνην, ὅταν θελήσω τινὸς ἐπιμνησθῆναι τῶν σοὶ προσόντων ἀγαθῶν. Καν γάρ ἐπιχειρήσῃς ἡμᾶς ἀπελέγειν φευδομένους, οὐ φεισόμεθα, ἀλλ' ἀποδείξομεν μετριάζοντά σε μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ταῦτα φθεγγόμενον, ἐτέρῳ μὲν οὐδενὶ, τοῖς δὲ λόγοις τοῖς σοὶς καὶ τοῖς πράξεις μάρτυσι κεχρημένοι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν. Πρῶτον δέ σε ἐκεῖνο ἐρέσθαι: βούλομαι· οἵσθα πόση τῆς ἀγάπης ἡ δύναμις; Ὁ μὲν γάρ Χριστὸς τὰ τεράστια πάντα ἀφεῖς, ἀπερ ἐμελλεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τελείσθαι, Ἐν τούτῳ, φησὶ, γινώσκονται οἱ ἀνθρώποι, ὅτι ἐμοὶ ἐστε μαθηταί, ἐδικτύατε ἀλλήλους· δὲ Παῦλος πλήρωμα τοῦ νόμου^c φησὶν αὐτὴν εἶναι, καὶ ταῦτης ἀπούσης οὐδὲν εἶναι τῶν χαρισμάτων δρελος. Τοῦτο δὴ τὸ ἔξαρτον ἀγαθὸν, τὸ γνώρισμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τὸ τῶν χαρισμάτων ἀνωτέρω κείμενον, εἶδον γενναίως ἐν τῇ σῇ πεφυτευμένον ψυχῇ, καὶ πολλῷ βρύον τῷ καρπῷ. Καὶ δὲ ΒΑΣΙΛ. "Οτι μὲν πολλή μοι, φησὶ, τοῦ πράγματος ἡ φροντίς, καὶ μεγίστην ποιοῦμαι τὴν σπουδὴν ὑπὲρ ταῦτης τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸς διηλογῶ· δὲ οὐδὲ ἐξ ἡμισείας αὐτὴν διηνύσαμεν, καὶ αὐτὴς δὲν μοι μαρτυρήσεις, εἰ τὸ πρὸς χάριν λέγειν ἀφέλεις τιμῆσαι τάληθες βουληθείης. **ΧΡΥΣΟΥΣΤ.** Οὐκοῦν ἐπὶ τοὺς ἐλέγχους τρέψουμαι, ἔφην, καὶ διπερ ἡπείρησα, ποιήσων νῦν [378], μετριάζειν μᾶλλον

^a Savil. ὡς οὐκ αὐτῷ, εἰ recit pro vulg. ὡς οὐκ ἀν αὐτῷ. Ed. Paulo post duo mss. ψεύδεσθαι δόξαν, τῆς δὲ ἀκρ. Intra aliquot mss. αὐτὸν τίθησιν.

^b Aliqui ἀπέφυγε. Infra in Savil. ei quibusdam mss. xxi deest ante πολλάκις.

^c Aliqui τοῦ νόμου καὶ προφητῶν.

^d Quidam mss. μαρτυρήσῃς.

ἢ ἀληθεύειν βουλόμενον ἀποδείξας. Ἐρῶ δὲ πρᾶγμα δρτὶ συμβεβηκόδει, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ, τὰ παλαιά με διηγούμενον τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τάληθες ἐπισκιάζειν ἐπιχειρεῖν, τῆς λήθης^e οὐχ ἀφιείσης ἐπισκῆψαι τι τοῖς πρὸς χάριν λεγομένοις παρ' ἡμῶν.

ς'. "Οτε γάρ τῶν ἐπιτιθείων τις τῶν ἡμετέρων ἐπ' ἔγκληματιν ὕβρεως^f καὶ ἀπονοίας συκοφαντηθεὶς περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνει, τότε οὔτε ἔγκαλοντός σοι τινος, οὔτε ἔκεινου τοῦ κινδυνεύειν μέλλοντος δειθέντος, εἰς μέσους σαυτὸν Ἑρβίψας τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ μὲν ἔργον τοῦτο ἦν· ἵνα δέ σε καὶ ἀπὸ τῶν ρημάτων ἐλέγξωμεν, καὶ αὐτῶν τῶν εἰργμένων σοι μνημονεύσωμεν^g. ἐπειδὴ γάρ τὴν προθυμίαν ταύτην οἱ μὲν οὐκ ἀπεδέχοντο, οἱ δὲ ἐπήγουν καὶ ἔθαύμαζον· Καὶ τί πάθω; πρὸς τοὺς ἔγκαλοντας ταῦτας ἔφρης· ἐτέρως γάρ οὐκ οἴδα φιλεῖν, ἀλλ' ἢ μετὰ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ἐκδιδόναι τὴν ἐμαυτοῦ, ἥντικα ἀν τινα τῶν ἐπιτηδείων κινδυνεύοντα διασῶσαι δέῃ, ρήμασι μὲν ἐτέροις, διανοίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ τὰ τοῦ Χριστοῦ φθεγγόμενος, δι. πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐλεγε, τῆς τελείας ἀγάπης τοὺς δρους τιθείς· *Meliora γάρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησὶν, η ἡτα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ύπερ τῶν φίλων αὐτοῦ.* Εἰ τοινυν μείζονα ταύτης οὐκ ἔστιν εύρειν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἐφθασας, καὶ δι· ὃν ἐπράξας, καὶ δι· ὃν εἶπες^h, τῆς κορυφῆς ἐπέβης αὐτῆς. Διὰ τοῦτο σε προύδωκαμεν, διὰ τοῦτο τὸν δόλον ἐρράψαμεν ἐκεῖνον. **τ' Αρά** σε πείθομεν διὰ οὔτε ἐκ κακονοίας, οὔτε εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ χρήσιμον ἔσεσθαι εἰδότες, εἰς τὸ στάδιον εἶλκομεν τοῦτο; **ΒΑΣΙΛ.** Εἴτα ἀρκεῖν οἵσι, φησὶ, πρὸς τὴν τῶν πλησίον διόρθωσιν τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν; **ΧΡΥΣΟΥΣΤ.** Μάλιστα μὲν πολὺ μέρος, ἔφην, πρὸς τοῦτο συμβάλλεσθαι δύνασιτ· δὲν· εἰ δὲ βούλει καὶ τῆς φροντίσεως ἡμᾶς τῆς σῆς δείγματα ἔξενεγκεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτην βαδιούμεθα, καὶ δείξομεν συνετὸν δοντα μᾶλλον ἢ φιλόστοργον.

"Ἐπὶ τούτοιςⁱ ἐρυθριάσας ἐκεῖνος καὶ φοινιχθεὶς (ΒΑΣΙΛ.), Τὰ μὲν ἡμέτερα, φησὶ, παρείσθω νῦν· οὐδὲ γάρ παρὰ τὴν ἀρχήν σε τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον ἀπῆτουν· εἰ δέ τι πρὸς τοὺς ἔξωθεν δίκαιοιν ἔχεις εἰπεῖν, ήδεως ἀν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀκούσιμοι λόγους. Διὸ τὴν σκιαμαχίαν ταύτην ἀφεῖς εἰπὲ, τι πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀπολογησόμεθα, καὶ τοὺς τετιμηκότας καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ὡς ὕδρισμένων ἀλγούντας.

ζ'. ΧΡΥΣΟΥΣΤ. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν, ἔφην, πρὸς τοῦτο ἐπείγομαι. Ἐπειδὴ γάρ δι πρὸς σέ· μοι διήνυσται λόγος, εὔχόλως καὶ ἐπὶ τοῦτο τρέφομαι τῆς ἀπολογίας τὸ μέρος. Τίς οὖν ἡ τούτων κατηγορία, καὶ τίνα τὰ ἔγκληματα; "Υδρίσθαι φασὶν ὑφ' ἡμῶν, καὶ δεινὰ πεπονθέναι, ὅτι τὴν τιμὴν, ἢν τιμῆσαι τήθλησαν, οὐχ ἐδεξάμεθα. "Ἔγὼ δὲ πρῶτον μὲν ἐκεῖνο φημι, ὅτι οὐδὲν αλγον ποιεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς ἀνθρώπους ὕδρεως, ὅταν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς^j, ἀναγκαζόμεθα προσκρούειν Θεῷ. Οὐδὲ γάρ τοις ἀγανακτοῦσιν αὐτοῖς τὸ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτοις ἀκίνδυνον φαίην ἀν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχειν τὴν ζημίαν. Δεῖ γάρ, οἷμαι, τοὺς ἀλαχειμένους Θεῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν βλέποντας μόνον, οὐτω [379] διακείσθαι εὐλαβῶς, ὡς μηδὲ ὕδριν τὸ τοιοῦτο τήγεισθαι, καὶ μαριάκις τήτιμωμένοις τυγχάνοιεν. "Οτι δὲ οὐδὲ μέχρι ἐννοίας τετόλμηται τι τοιοῦτον· ἢ ἔτερον ἐμοί, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ μὲν γάρ ἀπονοίᾳ καὶ φιλοδοξίᾳ, ὡς πολλάκις Εφρης τινάς διαβάλλειν, ἐπὶ τοῦτο

^e*Sic aliquot mss. et Sav. in marg., & quod vulg. lectioni, τῆς ἀληθείας, prætulimus. » Edit.

^f Hæc, καὶ αὐτῶν τῶν εἰργμένων σοι μνημονεύσωμεν, desunt in aliquot mss.

^g Savil. et aliquot mss. εἰπας.

^h Sic omnes sere præter Morel. qui habet ἐπὶ τούτῳ.

ⁱ Alii διὰ τῆς ἐκείνων τιμῆς. Infra quidam mss. φάσιν ἔν omittunt, et mox λιανοῖς ἔχει. Infra quidam mss. ὕδριν τὸ πραγμα τήγεισθαι.

beatus ille Paulus cum dixit : *Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt* (1. Tim. 3. 7), nequaquam tollit accuratum probatumque examen, neque ut præcipuum ejus probationis signum id proponit. Etenim multis antea præmissis tandem hoc addidit, ut ostenderet, non suum tantum calculum sufficere ad tales electiones, sed cum aliis tamen requiri. Sæpe namque evenit ut vulgi opinio falsa sit : præeunte autem accurato examine nihil postea periculi ex ea suspicari licet : ideoque post alia exterorum etiam testimonium requirit. Neque enim solum dixit, *Oportet autem illum et testimonium habere bonum* (1. Tim. 3. 7) ; sed addidit, *Ab iis qui foris sunt*, ut palam faceret, exterorum opinioni et famæ præire debere accuratum examen. Quidam igitur ego quæ te spectabant plus quam parentes tui, ut ipse fateris, novoram, ideo dignus sum qui ab omni crimine liber dimittar.

BASILIUS. Non ideo effugeris, inquit, si te quispiam accusare velit. Annon meministi te a nobis sæpe audisse, atque ab ipsis operibus edidicisse quam parum generosi sim animi ? Annon mihi sæpe ridendo pusillanimitatem exprobrabas, quod vel levissimis curis facile dejicerer ?

5. Nos propter caritatem in Christum rem istam fugisse. — **CHYRSOST.** Memini sane me sæpe hoc abs te audire, neque inficias eo. Ego vero si quando cavigabar, joco, non serio, id agebam. Attamen non ea de re nunc contendam; rogo te autem eamdem mihi præstes ingenuitatem, ubi virtutum tuarum mentionem faciam. Etenim si coneris nos mendacii arguere, tibi non parcemus, sed ostendemus te modestiæ potius, quam veritatis causa hæc verba fecisse, non aliis, quam verbis et factis tuis usurpatis ad rem confirmandam testibus. Atque primum abs te quærrere volo : Nostin', quanta sit vis caritatis ? Etenim Christus, missis prodigiis omnibus, quæ ab apostolis edenda erant, *In hoc, inquit, cognoscent homines, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. 13. 35). Paulus vero ait illam esse legis¹ plenitudinem, sine qua charismata nihil prosunt (Rom. 13. 10). Illud sane eximum bonum, discipulorum Christi signum, quod ipsis charismatibus superius est, vidi in animo tuo generose insitum, copiosumque fructum emittere. Tum **BASILIUS** : Mihi haec rem summopere curæ esse, maximamque me sollicitudinem in hoc implendo præcepto ponere facio : quod autem ne dimidium quidem ejus assequuntus sim, tu mihi testis eris, si non ad gratiam, sed secundum rei veritatem loqui volueris. **CHYRSOST.** Igitur ad argumenta me vertam, et quod comminatus sum nunc præstabo, ut ostendam te modestiam quam veritatem magis curare. Remque narrabo nuper gestam, ne quis, si vetera recuseam, suspectetur me temporis diuturnitate veritatem obtegere : cum veritas ipsa non permittat nos quidquam affingere vel iis, quæ ad gratiam dicuntur.

¹ Aliqui, legis et prophetarum.

6. Demonstratio virtutis Basili, et vehementis ejus caritatis. — Cum enim quidam ex familiaribus nostris contumeliae et arrogantiæ per calumniam accusatus, in extremo periculo esset : tunc nemine te incusante, nec rogante illo qui periclitabatur, in medium te periculum conjecisti. Illoc tu factum edidisti. Ut autem te ex verbis tuis arguamus, tibique ipsa verba tua in mentem revocemus¹ : cum hanc animi tui generositatem alii non approbarent, alii laudarent ac mirarentur, accusatoribus tuis dixisti : Ecquid agam ? aliter amare non didici, nisi ut vitam meam exponam, cum periclitantem amicum servare opus est : aliis quidem verbis, sed eodem sensu, Christi dicta loquutus, quibus ille discipulis perfectæ caritatis terminos posuit : nam *Majorem hac, inquit, caritatem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis* (Joan. 15. 13). Igitur si major hac inveniri non potest, ad finem ejus pervenisti, ac gestis dictisque tuis ipsius culmen attigisti. Ideo te prodidimus, ideo dolum hujusmodi concinnavimus. Num tibi persuadebimus, nos non ex malevolentia, non ut te in periculum conjiceremus, sed quod id utile fore sciremus, te in hoc stadium pertraxisse ? **BASILIUS.** An ad proximorum emendationem vim caritatis satis esse putas ? **CHYRSOST.** Maxime quidem et magna ex parte ad id conferre caritas possit. Quod si velis ut prudentiæ quoque tuæ specimina proferamus, ad id quoque me conferam, ostendamque te magis prudentia valere.

Ad hæc ille pudore ruboreque affectus (BASIL.), Quæ me, inquit, spectant nunc missa faciamus : neque enim ab initio horum abs te rationem exigebam. Si quid porro habes quod exteris congruenter opponere possis, id vero libenter audiam. Quapropter missa hac umbratili pugna, dic quam excusationem cæteris afferemus, scilicet iis qui nos honore affecerunt, necnon aliis qui illorum tamquam injuria affectorum vicem dolent.

7. Quod non in contumeliam eorum, qui nos elegerant, ordinationem effugerimus. — **CHYRSOST.** Equidem ad id, inquam, jam proprio; quandoquidem enim rationis apud te reddendæ finem feci, ad hanc apologiæ partem facile me vertam. Quænam igitur horum accusatio, quæ criminis ? Se contumelia affectos et gravia passos queruntur, quia honorem, quo nos ordinare volebant, non accepimus. Ego vero primum dicam, nos de contumeliis hominibus illatis nihil curare debere, cum per eis illatum honorem in Dei offenditionem incurrire cogimur. Neque enim puto eos ipsos qui indignantur, cum eam rem moleste ferunt, periculo vacare, imo magnum accipere detrimentum dixerim. Illos quippe, qui Deo addicti sunt, et ad ipsum solum respiciunt, ita pie affectos esse debere censeo, ut id non pro contumelia habeant, etiamsi sexcenties sic in honorentur. Quod vero similis ausus ne in mentem quidem mihi umquam venerit, hinc liquidum erit. Nam si fastu vel vanæ gloriae cupidine, ut sæpe dixisti nonnullos calumniari, ad id deductus

¹ Hæc, tibique ipsa verba in mentem revocemus, in aliquot MSS. desunt.

sum, ut accusatoribus adstipuler, maximam sane injuriam intulerim, qui admirandos et conspicuos illos, etiamque mihi beneficos contempserim. Etenim si nihil lèdentēs injuria afflicere suppicio dignum est, quanto in honore sunt habendi illi, qui honorem nobis ulro conserre volunt¹? Neque enim dicere quis possit, ipsos vel parvo vel magno beneficio affectos vicem rependera voluisse. Quanto igitur suppicio dignus esset qui adversa rependeret? Sin autem id ne cogitavimus quidem, sed alio longe consilio ab onere declinavimus: quorsum illos, quibus si non approbationem, saltem veniam dare debuissent, criminantur, quod animæ pepercerimus nostræ? Tantum enim abest ut ipsis contumeliam irrogaverim, ut etiam recusando ipsos honore affecisse me putem. Neque vero paradoxum me dixisse putaveris; etenim mox hujus explicationem proferam.

8. Quod etiam fugiendo illos a vituperatione eruerimus. — Tunc enim, si minus omnes, saltem ii, qui maledictis delectantur, multa cum de me ordinato, tum de iis qui me elegerant, suspicari potuissent; verbi gratia, quod ad divitias respicerent, quod generis splendorem mirarentur, quod adulazione nostra moti ad id nos cooptarint; quin etiam pecunia ad ductos id egisse nescio an dicam aliquem suspicatum fuisse. Christus quidem, dixissent, — piscaiores, tabernaculorum opifices et publicanos ad hujusmodi magistratum vocavit (*Matth. 4. 19*): hi eos, qui sibi quotidiano opere victim parant, respuunt (*Act. 18. 5*); si quis autem exterorum literis operam det, otioseque vivat, hunc approbat et admirantur (*Luc. 5. 27*). Nam cur tandem eos, qui in Ecclesiae negotiis mille sudores pertulerant, contempserunt, eumque, qui hos numquam expertus labores totam ætatem in

¹ Hæc, quando in honore sunt habendi, desunt in maxima manuscriptorum parte, sed habentur in Morel. et Savil.

vanis exterorum disciplinis contriverat, statim in tantum honorem pertraxere? Hæc et similia dicere poterant, si hanc dignitatem accepisset. Nunc vero secus; omnis enim illis maledicendi occasio resecta est, nec mibi adulatioinem, nec illis accepta munera exprobare possunt, nisi fortasse sint, qui ulro insanire velint. Quo pacto enim adulazione et largitione usus quispiam ad honorem adipiscendum, mox adepturus eum, aliis relinquat? Perinde enim illud esset ac si quis post infinitos in excolenda terra labores, ut uberes fructus segetesque colligeret, et vino torcularia redundarent, post mille sudores et multam pecuniarum expensam, cum messis et vindemiæ tempus adveniret, aliis fructuum proventum traderet. Videntur, etiamsi quæ tune jactabantur procul a veritate essent, magnam calumniandi ansam habituros adversarios fuisse, quod scilicet non recto judicio electio facta fuisset. Nunc autem ne hiscere quidem vel os aperire mea opera possunt. Et hæc quidem multoque his plura initio dixissent. Postquam autem ministerium attigissemus, numquam potuissemus quotidianas accusatorum calumnias refellere, etiamsi inculpe omnia egissemus: ne dicam nos hac ætate rerumque imperitia in multis necessario aberraturos fuisse. At nunc illis criminationis hujusmodi occasionem sustulimus: tunc autem probris eos innumeris obnoxios reddidissemus. Quis enim non dicturus erat: Res tantas tanique admirandas pueris insipientibus commiserrunt, Dei gregem pessum dederunt, res Christianorum jam risui ac ludibrio expositæ sunt? At vero nunc *Omnis iniquitas oppilabit os suum* (*Psal. 103. 42*). Si enim tui causa ista protulerint, statim illos ex ipsa reddebis, non oportere prudentiam ætate metiri, neque senem ex canitie probatum habere, neque juvenem a tali ministerio prorsus arcere, sed neophytum. Multum est autem inter utrumque discrimen.

LIBER TERTIUS.

HÆC INSUNT LIBRO TERTIO.

- I. Qui suspiciati sunt nos per superbiam recusasse, suam ipsorum existimationem læsisse.
- II. Nos non propter vanam gloriam fugisse.
- III. Quod si gloriam concupisceremus, tale potius ministerium eligere oportuerit.
- IV. Tremendum quid esse sacerdotium, novumque cultum veteri formidabiliorem esse.
- V. Magnam esse sacerdotii potestatem et dignitatem.
- VI. Ministeria e numero esse maximorum Dei donorum.
- VII. Ipsum etiam Paulum formidasse ad aspectum tanti principatus.
- VIII. Sæpe ad peccandum induci, qui in medium progrediantur, nisi per quam fortis animi fuerit.
- IX. Vana gloria ejusque malis ipsum irretiri.
- X. Non ipsum sacerdotium horum malorum causam esse, sed nostram ignaviam.
- XI. Ambitum principatus eliminandum ab animo sacerdotis.
- XII. (a) Sapientissimum oportere esse sacerdotem.

(a) Hæc a numero XN non exstant in Græcis, sed a priori interprete lecta fuisse videntur.

- XIII. Præter maximum abstinentiam alia quoque in animo sacerdotis requiri.
- XIV. Nihil tam puritatem et aciem mentis obtundere, quam iracundiam inordinatam.
- XV. Aliam speciem litis plenam periculorum Chrysostomus ostendit.
- XVI. Quantum esse oporteat eum, qui tantis tempestatibus opponendus sit.
- XVII. Quantus sit in gubernatione virginum timor.

1. Qui suspiciati sunt nos per superbiam recusasse, suam existimationem læsisse. — Quod spectat eam contumeliam nos honorantibus illatam, quodque non eos de honestandi animo honori nos subduxerimus, ex jam dictis sat comprobari posset: quod vero nulla inflati superbia id egerimus, jam pro viribus palam facere conabor. Nam si vel militaris legationis vel imperii nobis optio proponeretur, ei que proposito insisterem, jure posset quispiam id de me suspicari;

ἥλθον ἐγώ ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις, τῶν τὰ μέγιστα ἡδικηκότων ἀν εἶην, ἀνδρῶν καταφρονήσας θαυμαστῶν καὶ μεγάλων, καὶ πρὸς τούτοις εὐεργετῶν. Εἰ γάρ τὸ τοὺς μηδὲν ἡδικηκότας ἀδικεῖν κολάσεως ἀξιον, τοὺς τιμῆσαι προελομένους ἀρ' ἔχωτῶν πᾶς τιμᾶν χρή^a; Οὐδὲ γάρ τοῦτο ἔχοι τις ἀν εἰπεῖν, ὅτι εὖ παθόντες οὐκέτισαν τὰς ἀμοιβάς. Πόσης οὖν οὐκ ἀν εἴη τιμωρίας ἀξιον, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδὲ εἰς νοῦν βαλόμεθά ποτε, μεθ' ἑτέρας δὲ προαιρέσεως τὸ βαρὺ ορτίον ἐξεκλίναμεν, τί παρέντες συγγινώσκειν, εἰ γε ποδέχεσθαι μὴ βούλοιντο, ἐγκαλοῦσιν ὅτι τῆς ἑαυτῶν φεισάμεθα ψυχῆς; Ἐγὼ γάρ τοσοῦτον ἀπέσχον εἰς οὓς ἄνδρας ὑβρίσαι ἐκείνους, ὅτι καὶ τετιμηκέναι αὐτοὺς φαίην ἀν τῇ παραιτήσει. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ παράδοξον τὸ λεγόμενον· ταχεῖαν γάρ καὶ τούτου τὴν ωσιν ἐπάξομεν.

Τότε μὲν γάρ, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἵς τὸ καῶς ἀγορεύειν ἥδι, πολλὰ ἀν εἰχον καὶ ὑποπτεῦσαι εἰπεῖν περὶ τε τοῦ χειροτονηθέντος ἐμοῦ, περὶ τε ὧν ἐλομένων ἐκείνων· οἷον ὅτι τε πρὸς πλουτὸν βλέπουσιν, ὅτι λαμπρότητα γένους θαυμάζουσιν, ὅτι κολαυθέντες ὑφ' ἡμῶν εἰς τοῦτο ἡμᾶς παρήγαγον· εἰ δὲ αἱ ὅτι χρήμασι πιεσθέντες, οὐκ ἔχω λέγειν, εἰ τις καὶ εῦτο ὑποπτεύων ἢ ἦν. Καὶ δὲ μὲν Χριστὸς ἀλιεῖς καὶ κηνοποιούς καὶ τελώνας ἐπὶ ταύτην ἐκάλεσε τὴν ἀρχήν· τοι δὲ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς καθημερινῆς ρεφυμένους διαπένουσιν· εἰ δὲ τις λόγων ἀφειτο τῶν ἐνωθεῖν καὶ ἀργῶν τρέφοιτο, τοῦτον ἀποδέχονται καὶ χυμάζουσι. Τι γάρ δῆποτε τοὺς μὲν μυρίους ἀνασχολένους ἰδρῦτας εἰς τὰς τῆς Ἑκκλησίας χρείας παρεῖδον· οὐδὲ οὐδέποτε τοιούτων γευσάμενον πόνων, πᾶσαν δὲ ἦν τίλικίαν ἐν τῇ τῶν Εξωθεν λόγων ματαιοπονίᾳ καταναλώσαντα, ἐξαιφνῆς εἰς ταύτην εἴλκυσαν τὴν τιμὴν; ἄντα καὶ πλείονα τούτων λέγειν εἶχον ἀν, δεξαμένων^c

^a Illud πῶς τιμᾶν χρή δεest in maxima manuscriptorum arte, sed habetur in Morel. et Savil.

^b Savil. et aliquot mss. ὑποπτεύσων.

^c Alii ἀναδεξαμένων.

ἡμῶν τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' οὐ νῦν· πᾶσα γάρ αὐτοῖς κακηγορίας ἐκκόπτεται πρόφασις, καὶ οὗτε ἐμοὶ κολακεῖαν, οὗτε μισθαρνίαν ἐκείνοις ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, πλὴν εἰ τινες ἀπλῶς μαίνεσθαι βούλοιντο. Πῶς γάρ δὲ κολακεύων καὶ χρήματα ἀναλίσκων, ἵνα τύχῃ τῆς τιμῆς, ήνίκα ἔδει τυχεῖν, ἑτέροις ἀν ἀφῆκεν αὐτήν; "Ομοιον γάρ ἀν εἴη τοῦτο, ὥστε περ ἀν εἴ τις πολλοὺς περὶ τὴν γῆν ἀνασχόμενος πόνους, ἵνα βρίθηται μὲν αὐτῷ τὸ λήιον πολλῷ τῷ καρπῷ, οἷνῳ δὲ ὑπερβλύζωσιν αἱ ληνοὶ, μετὰ τοὺς μυρίους ἰδρῶτας καὶ τὴν πολλὴν τῶν χρημάτων δαπάνην, ἡνίκα ἀν καλαμᾶσθαι καὶ τρυγᾶν δέῃ, τηνικαῦτα ἑτέροις τῆς τῶν καρπῶν ἐκσταλῇ φορᾶς. 'Ορᾶς δὲ τότε μὲν εἰ καὶ πόρρω τῆς ἀληθείας ἦν τὸ λεγόμενα, ἀλλ' ὅμως εἰγον πρόφασιν οἱ βουλόμενοι [380] διαβάλλειν αὐτοὺς, ὡς οὐκ δρθῇ κρίσει λογισμῶν τὴν αἵρεσιν πεποιημένους; 'Ημεῖς δὲ αὐτοῖς νῦν οὐδὲ χάναι οὐδὲ ἀπλῶς διδρᾷ τὸ στόμα συνεχωρήσαμεν. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν ἀρχήν λεγόμενα τοικῦτα ἀν ἦν, καὶ τούτων πλείονα. Μετὰ δὲ τὸ τῆς διακονίας ἄψασθαι οὐκ ἀν ἡρκέσαμεν ^d καθ' ἐκάστην ἡμέραν τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀπολογούμενοι, εἰ καὶ πάντα τὴν ἡμῖν ἀναμαρτήτως ἐπράττετο, μὴ ὅτι καὶ πολλὰ διαμαρτεῖν ὑπό τε τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἡλικίας ἡγαγάσθημεν ἀν. Νῦν δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς κατηγορίας ^e ἀπηλλάξαμεν, τότε δὲ μυρίοις ἀν αὐτοὺς περιεβάλομεν ὀνεῖδεσι. Τί γάρ οὐκ ἀν εἴπον; παισὶν ἀνοήτοις πράγματα οὕτω θαυμαστὰ καὶ μεγάλα ἐπέτρεψαν, ἐλυμήναντο τοῦ Θεοῦ τὸ ποίμνιον, παίγνια καὶ γέλως γέγονε τὰ Χριστιανῶν; 'Αλλὰ νῦν Πᾶσαν ἀνοιλαίαν ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Εἰ γάρ καὶ διὰ σὲ ταῦτα λέγοιεν, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς διδάξεις διὰ τῶν ἔργων, ὅτι οὐ χρή τὴν σύνεσιν ἡλικίᾳ κρίνειν, οὐδὲ τὸν πρεσβύτην ἀπὸ τῆς πολιάς δοκιμάζειν, οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπειργεῖν τῆς τοιαύτης διακονίας, ἀλλὰ τὸν νεόφυτον. Πολὺ δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέσον.

^d Maxima pars manuscriptorum ἡρκέσαμεν, Savilius autem et Morel. ἡρκεσαν. Paulio post aliquot mss. διαμαρτάνειν.

^e Quidam habent κακηγορίας. Infra Morel. τίς γάρ οὐκ ἀν εἴπε, Savil. autem cum maxima manuscriptorum parte τί γάρ οὐκ ἀν εἴπον.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΤΡΙΤῷ ΛΟΓῷ.

- Ότι οἱ θυνούσαντες διὸ ἀπόστολον περιτίθεσθαι ἡμᾶς τὴν ἑαυτῶν ὑπότητον ἔβλαψαν.
- Ότι οὐδὲ διὰ κενοδοξίαν ἐφύγομεν.
- Ότι εἰ δόξης ἐπεθυμοῦμεν, οὐτοῖς μᾶλλον τὸ πρᾶγμα ἐχρῆ.
- Ότι φριτὸν τὴν ιερωσύνην, καὶ πολὺ τῆς παλαιᾶς λατρείας η καυτὴ ἔρικα διετέρα.
- Ότι πολιτικόν τοῦ ιερέων η ἑξουσία καὶ η τιμὴ.
- Ότι τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγίστων δωρεῶν εἰσιν αἱ διακονίαι.
- Ότι καὶ διακονίας περιιδῆς ἦν, πρὸς τὸ μέγιστον τῆς ἀρχῆς ὄραν.
- Ότι πολλάκις ἀμαρτάσιν πράγματα, εἰς τὸ μέσον ἐλθόν, ἀν μὴ οφέδρα γεννήσας.
- Ότι κενοδοξία καὶ τὶς ταύτης ἀλίσκεται δεινοῖς.
- Ότι οὐδὲ τὴν ιερωσύνην τούτων αἰτία, ἀλλ' η ἡμετέρα ράθυμα.

ια'. Ότι τὴν ιερωμέτιαν τῆς φιλαργίας ἐκδιλησθαι δεῖ απὸ τῆς τοῦ λεπρῶν ψυχῆς.

α'. Τῆς μὲν οὖν ὑβρεως ἔνεκεν τῆς εἰς τοὺς τετιμηκότας, καὶ ὅτι αὐτοῖς οὐ καταισχῦναι βουλόμενοι ταύτην ἐφύγομεν τὴν τιμὴν^a, ταῦτα ἀν ἔχοιμεν λέγειν, ἀπέρ εἰρήκαμεν· ὅτι δὲ οὐδὲ ὑπὸ ἀπονοίας τινὸς φυστήθεντες [381], καὶ τοῦτο νῦν εἰς δύναμιν τὴν ἐμὴν πειράσσομεν σοις ποιῆσαι φανερόν. Εἰ μὲν γάρ στρατηγίας ἡμῖν η βασιλείας αἵρεσις προύκειτο, εἰ ταύτην τοῦ εἰχον τὴν γνώμην, εἰκότες ἀν τις τοῦτο ὑπέλαβεν, η τότε μὲν ἀπονοίας οὐδεὶς, ἀνοίας δὲ πάντες ἀν ἡμᾶς ἔκριναν· ιερωσύνης δὲ

^a Duo habent ἐφύγομεν τὴν φυγὴν, et sic Savil. in marg.

· Alii εἴτε ταύτην. Paulio post alii ἔκρινον. Mox aliqui τεσσάρων, et infra δισφ.

προκειμένης, ἢ τοσοῦτον ἀνωτέρω βασιλείας ἔστηκεν, ἐτον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον, τολμήσει τις ἡμᾶς ὑπεροψίας γράφεσθαι; Καὶ πῶς οὐκ ἀτοπον τοὺς μὲν τὰ μικρὰ διαπτύοντας ὡς παρακαίοντας αἰτιᾶσθαι, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων τοῦτο ποιοῦντας τῶν μὲν τῆς παραπληξίας ἐγκλημάτων ἔξαιρεῖν, ταῖς δὲ τῆς ὑπερηφανίας ὑποβάλλειν αἰτίαις; "Ωσπερ δὲ εἴ τις τὸν ἀγέλης βιῶν καταφρονοῦντα, καὶ μὴ βουλόμενον εἶναι βουκόλον, εἰς ὑπερηφανίαν μὲν οὐδαμῶς, εἰς δὲ φρεγῶν ἔκστασιν αἰτιώμενος, τὸν ἀπάτης τῆς οἰκουμένης τὴν βισιλεῖαν καὶ τὸ γενέσθαι κύριον τῶν ἀπανταχοῦ στρατοπέδων μὴ δεχόμενον αἱντὶ τοῦ μαλινεσθαι τετυφῶσθαι φρίη. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἡμᾶς μᾶλλον ἢ ἔχοτος οἱ ταῦτα λέγοντες διαβάλλουσι. Τὸ γάρ ἐννοήσαι μόνον, διε δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ φύσει τῆς ἀξίας ὑπερφρονῆσαι ἔκεινης, δεῖγμα κατ' αὐτῶν τῶν ἐκφερόντων ἔστιν ἡς ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος δόξης. Εἰ γάρ μὴ τῶν τυχόντων αὐτὸς, καὶ δὲ οὐ πολὺς ὁ λόγος, ἐνόμιζον εἶναι, οὐδὲ δὲ ὑποπτεῦσαι τοῦτο ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Διὰ τὸ γάρ περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ἀξίας οὐδεὶς ἐτόλμησέ τι τοιοῦτον ὑποπτεῦσαι ποτε, καὶ εἰπεῖν διε ἔστιν ἀνθρωπίνη ψυχὴ δι' ἀπόγονον οὐκ ἀν ἐλομένη ἢ ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἔκεινης ἀξίωμα ἐλθεῖν; Μεγάλα γάρ τινα φανταζόμεθα περὶ τῶν δυνάμεων ἔκεινων, καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἀφίησι πιστεῦσαι εἰ δύναται ἀνθρωπος τῆς τιμῆς φρονῆσαι τι μεῖζον ἔκεινης. "Ωστε αὐτοὺς μᾶλλον δικαιως ἀν τις γράψαιτο ἀπονοίας τοὺς ἡμῶν τοῦτο κατηγοροῦντας. Οὐ γάρ δὲ ποτε περὶ ἑτέρων τοῦτο ὑπέλαθον, εἰ μὴ πρότερον αὐτοὶ τοῦ πράγματος, ὡς οὐδενὸς δύντος, κατέγνωσαν. Εἰ δὲ πρὸς δόξαν δρῶντά με τοῦτο πεποιηκέναι φαστὸν^a, περιπίπτοντες ἔκατοις ἐλεγχθήσονται καὶ μαχόμενοι φανερῶς οὐδὲ γάρ οἶδα ποίους ἀν ἑτέρους πρὸς τούτων ἐξήτησαν λόγους, εἰ τῶν τῆς κενοδοξίας ἡμᾶς τῇ θέλησαν ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων.

β'. Εἰ γάρ οὗτος μὲν ποτε εἰσῆλθεν δέρως, καταδέξασθαι μᾶλλον ἐχρῆν, ἢ φυγεῖν. Διὸ τοι; "Οτι πολλὴν ἡμῖν τοῦτο τὴν δόξαν ἔνεγκεν ἀν. Τὸ γάρ ἐν τούτῳ τῆς τῆλικίας δυτα, καὶ πρὸς βραχέος ἀποστάντα τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἔξιφντες οὐτα δόξαι τάρα πᾶσιν εἶναι θαυμαστὸν, ὥστε τῶν τὸν ἀπαντα χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἔξαναλιθέντων πόνοις προτιμηθῆναι, καὶ πλείονας ψήφους πάντων ἔκεινων λαβεῖν, θαυμαστὰ τινα καὶ μεγάλα περὶ τῆμην πάντας ἀν ὑποπτεύειν ἔπειτε, καὶ σεμνοὺς ἀν ἡμᾶς καὶ περιβλέποντας κατέστησε. Νῦν δὲ, πλὴν δλίγων, τὸ πλέον τῆς Ἐκκλησίας μέρος οὐδὲ ἐξ ὄγκων πράγματος ἡμᾶς ἵσασιν· ὥστε οὐδὲ διε παρητήμενα πᾶσιν ἔσται φανερὸν, ἀλλ' ὀλίγοις τισιν, οὓς οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι τὸ σαφὲς εἰδέναι πάντας. Ειχός δὲ καὶ [382] τούτων πολλοὺς ἢ μηδὲ δλως ἡμᾶς τῷρησθαι νομίσαι, ἢ παρεώσθαι μετὰ τὴν αἵρεσιν, ἀνεπιτηδείους εἶναι δέξαντας, οὐχ ἔκόντας φυγεῖν.

γ'. ΒΑΣΙΑ. Ἀλλ' οἱ τάληθες εἰδότες θαυμάζονται. ΧΡΥΣΟΣΤ. Καὶ μὴν τούτους ἔφτεις ὡς κενοδόξους καὶ ὑπερηφάνους διαβάλλειν ἡμᾶς. Ηθοεοῦντες τὸν ἐπαυτον; Ἀπὸ τῶν πολλῶν; Ἀλλ' οὐκ ἴσας τὸ σαφές.

^a Savil. et aliquot mss. μὴ καταδεχόμενον.

^b Savil. et aliquot mss. οὐκ ἀνεχομένη. ^c Nonnullis conjectetur est τούχ αὐλομένη. ^d Edidit.

^e Aliquot mss. ὑποπτεῦσαι. Alii et editi πιστεῦσαι.

^f Savil. et aliquot φήσουσι.

^g Aliquot manuscriptū μοὶ ποτε.

^h Alii πᾶσιν ἔστι. Intra alii πάντας ἢλλ' εἰκός. Paulus post Morel. παρεώσασθαι, Savil. παρεωράσθαι, mss. complures παρεώθαι.

'Αλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων; 'Αλλὰ κάνταῦθα τοῦν εἰς τούτον τὸ πρᾶγμα περιτέτραπταςⁱ. Οὐδὲ γάρ ἐτέρου νῆσον ἔνεκεν ἐνθάδε εἰσῆλθες νῦν, ἀλλ' ίνα μάθης, τι πέκτινους ἀπολογήσασθαι δέος. Καὶ τί τούτων ἐνέάκριβολογοῦμαι νῦν; "Οτι γάρ, εἰ καὶ πάντες ἡ οὖδε τάληθες, οὐδὲ οὔτις ἡμᾶς ἀπονοίας ἢ φιλοδοξίας ἀκρίνειν, μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ τοῦτο εἰση σφῶς. Ιπρὸς τούτῳ πάλιν ἐκεῖνος διε οὐ τοῖς ταύτην τολμήτην τὸν τόλμαν μόνον, εἰπερ τις ἔστιν ἀνθρώπων (οὐ τὴ γαγγίης πείθομαι), ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ ἑτέρων ὑποπτεύσαις, κίνδυνος ἐπικείσται οὐ μικρός.

δ'. Ή γάρ ιερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων καὶ μάλα γε εἰκότως. γάρ ἀνθρώπος, οὐκ ἀγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄτις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτιστάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τῶν ἀγγέλων ἔπειτε φαντάζεσθαι διακονίαν. Διὸ χρή ιερωμένον ὕπερε περὶ ἐν αὐτοῖς ἐστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μετατῶν δυνάμεων ἔκεινων οὕτως εἶναι καθαρόν. Φοβούμεν γάρ καὶ φρικωδέστατα καὶ τὰ πρὸς τῆς χάριτος, οἱ κώδωνες, οἱ φοῖσκοι, οἱ λίθοι οἱ ἐπὶ τοῦ στήθους, οἱ ἐπωμίδος, ἡ μίτρα, ἡ κίδαρις, ὁ ποδήρης, τὸ πέταλον χρυσοῦν, τὰ ἄγια τῶν ἀγίων, ἡ πολλὴ τῶν ἔνδον τομία. 'Αλλ' εἴ τις τὰ τῆς χάριτος ἔξετάσει, μικρὸν δὲ εὑρήσει τὰ φονερὰ καὶ φρικωδέστατα ἔκεινα, καὶ περὶ τοῦ νόμου λεχθὲν κάνταῦθα ἀληθές θν. "Οτι δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μετενεκεν τῆς υπερβαλλούσης δόξης. "Ιταν γάρ ἐπὶ τὸν Κύριον τεθυμένον καὶ κείμενον, καὶ τὸν ιερέα ἐφεστῶτα τῷ θύματι, καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας ἔκεινων τῷ τεμίῳ φοινισσομένους αἴματι, ἀρά ἔτι μὲν θυρώπων εἶναι νομίζεις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐστάναι, οὐκ εύθεως ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς μετανιστασαι, καὶ πᾶσα σαρκικὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν, γυμνῇ τῇ φυσικῇ τῷ νῷ καθαρῷ περιβλέπεις τὰ ἐν οὐρανοῖς; "Ω θαύματος! ὡ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! 'Ο μετά Πατρὸς ἀνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἔκεινην ἀπάντων κατέχεται χερσὶ, καὶ δίδωσιν αὐτὸν τοῖς λοιμένοις περιπτύξασθαι καὶ περιλαβεῖν. Ποιεῦσι δὲ τοις πάντες διὰ τῶν διφθαλμῶν τῆς πίστεως. Αρά εօι καταφρονεῖσθαι ταῦτα ἔξια καταφρινεται, ἢ τοις εἶναι ὡς δυνηθῆναι τινα καὶ ἐπαρθῆναι κατ' αὐτὸν Βούλει καὶ ἐξ ἑτέρου θαύματος τῆς ἀγιαστείας ταῖς ιδεῖν τὴν ὑπερβολήν; ὑπδραψόν μοι τὸν Ἡλίαν διφθαλμοῖς, καὶ τὸν ἀπειρον ἡγλον περιεστῶτα, καὶ θυσίαν ἐπὶ τῶν λίθων κειμένην, καὶ πάντας μὲν ἐν τοῖς γέροντος λοιποῖς καὶ πολλῇ τῇ σιγῇ, μόνον δὲ τὸν τοφῆτην εύχόμενον εἰπει τέξαί φησης τὴν φλόγα ἐκ τοῦ ρανῶν [383] ἐπὶ τὸ ιερεῖον φιπτουμένην. Θαυμαστά ταῦτα καὶ πάστες ἐκπλήξεως γέμοντα. Μετάθηθι τοις ἔκειθεν ἐπὶ τὰ νῦν τελούμενα, καὶ οὐ θαυμαστὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἐκπληξιν ὑπερβαίνοντα. "Εστι γάρ ὁ ιερεὺς, οὐ πῦρ καταφέρων, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἀγιον καὶ τὴν ἱκετερίαν ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, οὐχ ίνα λαμπάς ἀνωθεν ἀφεύεται καταναλώσῃ τὰ προκείμενα ἀλλ' ίνα ἢ χάρις ἐπιπεδοῦται τῇ θυσίᾳ δι' ἔκεινης ἀπάντων ἀνάψη φυχὰς, καὶ ἀργυρίου λαμπροτέρας δεῖξη πεπυρωμένου. Ταύτης οὖν τῆς φρικωδεστοτελετῆς τοῖς μὴ σφόδρα μανιόμενος, μηδὲ ἐξεστη-

ⁱ Quidam τούναντίον διλόγος περιτέτρ.

^j Morel. εἰ καὶ μὴ πάντες, Savil. et mss. εἰ καὶ πάντες.

^k Savil. et aliquot mss. ἀποκείσται, Morel. ἐπικείσται.

^l Aliquot mss. τὸν ἀρχιερέα.

imo non jam superbiæ, sed amentiæ me omnes damnarent : at sacerdotio proposito, quod tantum imperio sublimius est, quantum inter spiritum et carnem est intervallum, audebitne quispiam me superbiæ accusare ? Qui porro non absurdum fuerit, eos qui minora respuunt insanæ accusare, eos autem, qui in longe sublimioribus id ipsum faciunt, non jam in amentiæ, sed in superbiæ crimen vocare ? Haud secus ac si quis eum, qui boum armentum despiceret, ac bubulus esse nollet, non superbiæ, sed amentiæ accusans, eum qui totius orbis imperium et omnium ubique terrarum exercituum dominatum non acciperet, non insanire diceret, sed superbia inflari. Sed non ita est, non ita sane, neque nos magis, quam seipso, criminantur qui haec jactitant. Nam vel cogitasse tantum, quod possit humana natura tantam despicerè dignitatem, satis indicat quid opinionis circa illam habeant qui id protulerunt : nisi enim putarent esse rem levem ac parvi pretii, numquam ipsis talis suspicio in mentem venisset. Cur enim de angelica dignitate nullus umquam quid simile suspicari vel dicere ausus est, nempe humanum esse animum, qui præ superbia nolit ad illius naturæ dignitatem pervenire ? Magna quippe concipimus de Potestatibus illis, idque impedit quominus credamus, posse hominem quidpiam majus honore illo sapere. Quo sit ut jure quis illos potius superbiæ accuset, qui haec de re nos criminantur. Neque enim id de aliis suspicati fuissent, nisi prius rem ipsam quasi nullius pretii aestimassent. Porro si id me gloriæ causa fecisse dicant, secum dissentire ac pugnare palam deprehendentur : nescio enim quam aliam orationem quæsivissent, si nos ab inanis gloriæ crimine liberare voluissent.

2. Nos non propter vanam gloriam fugisse. — Nam si hujusmodi me umquam amor invasit, accipere potius, quam fugere oportuit. Quare ? Quia magnam id nobis gloriam attulisset. Siquidem virum hac ætate, qui nuper a sæcularibus curis se abdicaverit, usque adeo admirandum apud omnes derepente videri, ut iis etiam, qui in hujusmodi laboribus totam ætatem contrivissent anteferretur, et plura his omnibus suffragia acciperet; id certe magnam et admirabilem de nobis opinionem omnibus indidisset, nosque conspicuos et illustres exhibuisset. Nunc vero, paucis exceptis, maxima pars Ecclesie nos ne nomine quidem norunt : adeo ut ne omnibus quidem notum sit quod abauerimus, sed paucis tantum, quos tamen omnes non puto probe nosse quid gestum sit : verisimile autem est eorum multos aut nullatenus nos electos fuisse censere, ut post electionem depulso fuisse, ut non sat idoneos visos, neque sponte aufugisse.

3. Si gloriam concupisceremus, tale ministerium eligere oportuit. — **BASIL.** At qui rem vere sciunt, mirabuntur. **CHIRYSOST.** Atqui hos ipsis dixisti nobis vanæ gloriæ ac superbiæ crimen offerre. Unde nam igitur laus speranda est ? A multitudine ? At rem, ut peracta est, nesciunt. A paucis ? Sed hic quoque nobis res in contrarium cecidit. Neque alio nomine

huc ingressus es, quam ut edisceres, quæ adversus eos defensio paranda sit. Quid vero hac de re accurate nunc proferam ? Quod enim etiamsi omnibus rei veritas nota esset, ne sic quidem superbiæ aut vanæ gloriæ accusare oporteret, si paulum exspectes, id planum tibi erit, atque insuper illud, nempe non iis modo qui id ausi fuerint, si tamen quis reperiatur (non enim facile credam), sed etiam iis, qui de aliis suspicantur, periculum non modicum imminere.

4. Tremendum esse nunc sacerdotium magis quam in veteri Lege. — Sacerdotium enim in terra peragitatur, sed cælestium ordinum classem obtinet : et jure quidem merito. Non enim homo, non angelus, non archangelus, non alia quæpiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit ut angelorum ministerium animo conciperent. Ideo sacerdotium obeuntem ita purum esse decet, ac si in cælis inter potestates illas collocatus esset. Terribilia namque erant quæ gratiam præcesserunt (*Exod. 28*) : qualia erant tintinnabula, mala punica, lapides in pectore positi, et alii in superhumerali, mitra, cedaris, poderes, lamina aurea, sancta sanctorum, ingens intus quies. At si quis ea, quæ ad gratiam spectant, consideret, terribilia illa atque horrisca, parva esse comperiet : ac quod de lege dictum est, hic quoque verum deprehenderet ; nempe, *Non glorificatum est quod claurit in hac parte propter excellentem gloriam* (*2. Cor. 3. 10*). Cum enim videris Dominum immolatum et jacentem, et sacerdotem¹ sacrificio incumbentem ac procantem, omnesque pretioso illo sanguine rubentes, an putas te adhuc cum hominibus et in terra esse ? annon potius in celos translatus, omnique carnali cogitatione eliminata, nudo animo menteque pura quæ in cælis sunt circumspicis ? O miraculum ! o Dei benignitatem ! Qui cum Patre sursum sedet, illa hora omnium manibus tenetur, seseque voluntibus dat complectendum et accipiendum. Illud autem omnes faciunt oculis fidei. Num tibi hæc contempta digna videntur ? an hujusmodi esse, ut possit quispiam adversus ea extolli ? Visne et sanctimonie illius excellentiam ex alio miraculo perspicere ? Hellam mihi ob oculos depinge, immensamque circumfusam turbam, et hostiam lapidibus impositam (*3. Reg. 18*) : atque omnes alios in quiete et magno silentio stantes, solum vero prophetam precantem : tum repente flammarum ex cælis in sacrificium injecit. Admiranda sunt hæc, omnique stupore plena. Illine te transfer ad ea quæ nunc peraguntur, ac non mira tantum videbis, sed omnem stuporem superantia. Stat enim sacerdos, non ignem gestans, sed Spiritum sanctum ; preces multo tempore fundit, non ut fax demissa cælitus apposita consumat, sed ut gratia in sacrificium delapsa per illud omnium animos inflammet, et argento igne purgato splendidiores exhibeat. Hoc itaque terribilissimum mysterium, quis

¹ Aliquot MSS., *pontificem*.

tandem, nisi admodum insanias, vel mente captus sit, despiceret queat? An ignoras humanam animam ignem sacrificii hujusmodi numquam gestare potuisse, sed omnes funditus perituros fuisse, nisi magnum adasset gratiae Dei auxilium?

5. Magnam esse sacerdotii potestatem et dignitatem. — Si quis enim secum reputet quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum, prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget quanto honore Spiritus gratia sacerdotes ornaverit. Nam per eos haec peraguntur aliaeque his nihilo inferiora, quae ad dignitatis salutisque nostrae rationem spectant. Etenim qui terram incolunt in eaque commorantur, ad ea quae in celis sunt dispensanda commissi sunt, potestatemque acceperunt, quam neque angelis neque archangelis dedit Deus. Neque enim illis dictum est: *Quaecumque ligaveritis in terra, erunt ligata et in celo; et quaecumque solveritis in terra, erunt soluta et in celo* (*Matt. 18. 18*). Habent quidem ii, qui in terra imperant, potestatem ligandi, verum corpora solum: hoc autem vinculum ipsam attingit animam, celosque transcedit: ac quaecumque inferne sacerdotes faciunt, eadem Deus superne confirmat; servorumque sententiam ipse Dominus ratam facit. Quid enim aliud illis dedit, quam omnem caelestium potestatem? nam *Quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur; et quorum retinueritis, retenta sunt* (*Joan. 20. 23*). Quae major hac potestas fuerit? *Omne iudicium dedit Pater Filio* (*Joan. 5. 22*): videoque ipsum omne ipsis traditum a Filio esse. Ac si enim jam in celos translati essent, atque humanam naturam exsuperasseant, a nostris affectibus liberati, ita in tantum imperium evecti sunt. Ad haec, si Imperator subditorum cuiam hunc honorem contulerit, ut quos libuerit possit in carcere coniicare indeque eruere, ille admirandus et conspicuus apud omnes habebatur; at si qui a Deo tanto majorem potestatem accepit, quanto celum terra pretiosius est, et quanto animae corporibus, ita exiguum nonnullis videtur honorem accepisse, ut cogitari possit, quempiam hoc sibi concretum donum despiceret. Apage insaniam: insaniamque manifesta est, tantum principatum despiceret, sine quo neque salutem neque promissa bona consequi possumus. Nam si non potest quis intrare in regnum celorum, nisi per aquam et spiritum regeneratus fuerit (*Joan. 3. 5*); et qui non manducat carnem Domini, nec bibit ejus sanguinem, aeterna vita privatur (*Joan. 6. 54*): haec autem omnia non aliter, quam per sanctas illas manus, sacerdotum nempe, perficiuntur: quis sine illarum opera aut gehennae ignem effugere, aut repositas assequi coronas poterit?

6. Magnum esse sacerdotum munus. — Hi namque sunt, hi sunt, quibus concrediti sunt spirituales partus et generatio per baptismum: per hos Christum induimus, et cum Filio Dei sepelimur, membra beati illius capitum efficiuntur. Ita non modo principibus ac regibus formidabiliiores, sed patribus etiam venerabiliores nobis jure fuerint. Illi enim ex sanguinibus

exque voluntate carnis nos genuerunt; hi vero illius quae ex Deo est generationis nobis auctores sunt, beatoe nempe illius regenerationis, verae libertatis, et illius quae secundum gratiam est adoptionis. Corporis lepram purgare, imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum, Iudeorum sacerdotibus licet (*Levit. 14*): et tamen nosti quanta tunc esset pro sacerdotali dignitate concertatio. Hi vero non lepram corporis, sed immunditiam animae, non purgatam probandi, sed prorsus purgandi potestatem accepserunt; ita ut qui ipsos contemnunt, longe sceleriores et graviore supplicio digniores sint ipso Dathan et sociis ejus (*Num. 16*). Illi enim, etsi principatum ad se non spectantem sibi vindicarent, attamen miram quamdam de illo opinionem habebant, ut ex magno illius desiderio palam faciebant: hi vero, postquam sacerdotium tantopere ornatum est, tantumque accepit incrementum, contra quam illi, sed tamen longe graviora ausi sunt. Neque enim par est contemptus, non competentem sibi honorem ambire, et tanta bona despiceret; sed tanto gravius hoc illo est, quantum est inter fastidium et admirationem intervallum. Quis ita miser fuerit, ut tot bona despiciat? Neminem dixerim, nisi quis diabolico stimulo concitetur. Verum eo jam redibo, unde digressus sum: neque enim in puniendo solum, sed etiam in beneficiendo majorem sacerdotibus quam parentibus potestatem dedit Deus: tantaque est inter utrosque differentia, quanta inter presentem et futuram vitam. Nam illi quidem in hunc vitam, hi in futuram giguntur: atque illi ne corporalem quidem interitum a liberis amoliri possunt, non ingruentem morbum depellere; hi vero agram et mox interitaram animam saepe servarunt, aliis remissiorem paenam reddentes, alios prorsus labi non sinentes; idque non doctrina tantum atque monitionum, sed etiam orationum auxilio. Neque enim tantum cum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam *Infirmatur*, inquit, *quis in vobis? advocet presbyteros Ecclesie, et orent super eo, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum: et excitabit eum Dominus: et si peccata fecerit, remittentur ei* (*Jac. 5. 14. 15*). Insuper naturales parentes, si viros quosdam principes et potentes eorum liberi offenderint, opem ipsis nullam afferre possunt. Sacerdotes vero non principes, non reges, sed ipsum Deum iratum illis saepe reconciliarunt. An postea quispiam ausit nos superbie accusare? Ego enim ex jam dictis tantam puto religionem auditorum animos occupasse, ut non ultra eos, qui fugiantur, sed eos qui suopte motu accedunt, et tantum sibi ambient honorem, arrogantiae et audaciee damnent. Nam si ii quibus civitatum magistratus concrediti sunt, nisi admodum prudentes ac vigilantes fuerint, saepe rempublicam seipsosque simul in periculum dederunt, qui Christi sponsam ornandam suscipit, quanta tibi videtur potestate indigere, tum sua, tum superne data ut non peccet?

7. Ipsum etiam Paulum formidasse sacerdotium. —

ὑπερσερονήσαι δυνήσεται; "Ἡ ἁγινοῖς, ἔτι οὐκ ἀν ποτε ἀνθρωπίνη ψυχὴ τὴ πῦρ ἐκεῖνῳ τῆς θυσίας ἑβάτασεν, ἀλλ' ἀρδην ἀν ἄπαντες ἡφαντίσθησαν, εἰ μὴ πολλὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἦγε ἡ βοήθεια;

ε'. Εἰ γάρ τις ἐννοήσειεν ὅτον ἐστὶν ἀνθρωπονόντα, καὶ ἔτι σαρκὶ καὶ αἷματι περιπτηλεγμένον ^a, τῆς μακαρίας καὶ ἀκηράτου φύσεως ἐκεῖνης ἐγγὺς δυνηθῆναι γενέσθαι, τότε δύνεται καλῶς ὅσης τοὺς ιερεῖς τιμῆς ἡ τοῦ Πνεύματος ἡξίωσε χάρις. Διὰ γὰρ ἐκείνων καὶ ταῦτα τελεῖται, καὶ ἔτερα τούτων οὐδὲν ἀποδέοντα, καὶ εἰς ἀξιώματος, καὶ εἰς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας λόγου. Οἱ γάρ τὴν γῆν οἰκοῦντες, καὶ ἐν ταύτῃ πιούμενοι τὴν διατριβὴν, τὰ ἐν οὐρανοῖς διοικεῖν ἐπετράπησαν, καὶ ἔξουσίαν ἔλαβον ἣν οὔτε ἀγγέλοις οὔτε ἀρχαγγέλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. Οἱ γάρ πρὸς ἐκείνους εἶρηται: "Οσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἀν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ." Εχουσι μὲν γάρ καὶ οἱ κρατοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τοῦ δεσμεῖν ^b ἔξουσίαν, ἀλλὰ σωμάτων μόνον οὔτος δὲ ὁ δεσμὸς αὐτῆς ἀπτεται τῆς ψυχῆς, καὶ διαβαίνει τοὺς οὐρανούς· καὶ ἀπέρ ἀν ἐργάστωνται κάτω οἱ ιερεῖς, ταῦτα ὁ Θεὸς ἀνω κυροί, καὶ τὴν τῶν δούλων γγώμην ὁ Δεσπότης βεβαίοι. Καὶ τί γάρ ἀλλ' ἢ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν οὐράνιον ἔδωκεν ἔξουσίαν; ^c Μη γάρ ἀν, φησιν, ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφέωνται, καὶ ὡς ἀν κρατήτε, κεκράτηται. Τις ἀν γένοιτο ταύτης ἔξουσία μείζων: Πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκεν ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ· δρῶ δὲ πᾶσαν αὐτὴν τούτους ἐγχειρισθέντας ^d ὑπὸ τοῦ Γενοῦ. Ωσπερ γάρ εἰς οὐρανοὺς ἥδη μετατεθέντες, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερβάντες φύσιν, καὶ τῶν ἡμετέρων ἀπαλλαγέντες παθῶν, οὕτως εἰς ταύτην, οἱ δὲ εἰς ἐκείνην γεννῶσι· κάκενοι μὲν οὐδὲ τὸν σωματικὸν αὐτοῖς δύνανται· ἀλλὰ θάνατον, οἱ νόσον ἐπενεγκεῖσαν ἀποκρούεσσθαι, οἵτοι δὲ καὶ κάμνουσαν καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλουσαν τὴν ψυχὴν πολλάκες ἔτωσαν, τοῖς μὲν προχοτέραν τὴν κόλασιν ἐργατάμενοι, τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν, οὐ τῷ διδάκτειν μόνον καὶ νουθετεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ δι' εὐχῆν βοηθεῖν. Οὐ γάρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἔξουσίαν ἀμαρτήματα. Ασθενεῖ γάρ τις, φησιν, ἐν ψυκτῷ; προσκαλεσάσθω τὸν πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ^e, ἀλείφαντες αὐτὸν ἐλαφρῶς ἐν τῷ διδάκτῳ τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σθίσι τὸν κάμπορτα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἡ ἀμαρτίας γῇ πεποιηκώς, ἀφεθήσοται [385] αὐτῷ. Επειτα οἱ μὲν φυσικοὶ γηνεῖς, εἰ μὲν τισι τῶν ὑπερεχόντων καὶ μεγάλα ἔδεις δύναμένων προσκρούσασιεν εἰ παιδεῖς, οὐδὲν αὐτοὺς ἔχουσιν ὀφελεῖσθαι δὲ οἱρεῖς οὐκ ἀρχοντας, οὐδὲ βασιλεῖς, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοῖς πολλάκις δργισθέντα κατέλλαξαν τὸν Θεόν. Εἰς οὖν τοῦς μετὰ ταῦτα τολμήσει τις ἀπονοίας κρίνειν; Εγὼ μὲν γάρ ἐκ τῶν εἰργμένων τοσαύτην εὐλάβειαν οἴμαι τὰς τῶν ἀκούσιτων κατασχεῖν ψυχὰς, ὡς μηχετὶ τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφ' ἔστων προσιθντας καὶ σπουδάζοντας ταύτην ἔσυσσοις κτήσασθαι τὴν τιμὴν, ἀπονοίας καὶ τόλμης κρίνειν ^f. Εἰ γάρ οἱ τὰς τῶν πόλεων ἀρχὰς πιστευθέντες, ὅταν μὴ συνετοί καὶ λιαν δέσεις τυγχάνωσιν δύντες, καὶ τὰς πόλεις ἀνέτρεψαν, καὶ ἐστούς προσαπώλεσαν· ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν νύμφην κατακοσμεῖν λαγῶν, πόσης σοι δοκεῖ δεῖσθαι δυνάμεως καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνωθεν πρὸς τὸ μὴ διαμαρτεῖν;

σ'. Οὕτοι γάρ ήμεν εἰσιν, οἵτοι οἱ τὰς πνευματικὰς πιστευθέντες ὡδῖνας, καὶ τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτραπέντες τόκον· διὰ τούτων ἐνδυόμεθα τὸν Χριστὸν, καὶ συνθαπτόμεθα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μέλη γινόμεθα τῆς μακαρίας ἐκείνης κεφαλῆς.^g Ωστε ήμεν οὐκ ἀρχόντων μόνον, οὐδὲ βασιλέων φοβερώτεροι, ἀλλὰ καὶ πατέρων τιμιώτεροι δικαίως ἀν εἰεν. Ή μὲν γάρ ἐν αἱμάτων καὶ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἐγέννησαν, οἱ δὲ τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεν-

νήσεως ἡμῖν εἰσιν σίται, τῆς μακαρίας παλιγγενεσίας ἐκείνης, τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀληθοῦς καὶ τῆς κατά γάριν υἱοθεσίας. Λέπραν σώματος ἀπαλλάξτειν, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάξτειν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δὲ ἀπαλλαγέντας δικιμάζειν μόνου είχον ἔξουσίαν οἱ τῶν Ιουδαίων ιερεῖς, καὶ οἵθια πῶς περιμάχητον ἦν τὸ τῶν ιερέων τόπο. Οὗτοι δὲ οὐ λέπραν σώματος, ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς, οὐκ ἀπαλλαγεῖσαν δικιμάζειν, ἀλλ' ἀπαλλάξτειν παντελῶς ἔλαθον ἔξουσίαν. "Ωστε οἱ τούτων ὑπερορῶντες πολλῷ καὶ τῶν περὶ Δαθὸν εἰσιν ἐναγέστεροι, καὶ μείζονος ἀξίοις τιμωρίας. Οἱ μὲν γάρ εἰ καὶ μὴ προστηκούστης αὐτοῖς ἀντεπούσην τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ὅμως θαυμαστὴν τινὰ περὶ αὐτῆς εἶχον δόξαν, καὶ τοῦτο τῷ μετὰ πολλῆς ἐφίεσθαι σπουδῆς δέδειξαν· οὗτοι δὲ, ὅτε ἐπὶ τὸ κρείττον διεκοπήθη καὶ τοσαύτην ἔλαθεν ἐπίδοσιν τὸ πρᾶγμα, τότε ἐξ ἐναντίցει μὲν ἐκείνοις, πολλῷ δὲ ἐκείνων μείζονα τετολμήκασιν. Οὐδὲ γάρ τοι εἰς καταφρονήσεως λόγον ἐφίεσθαι μὴ προσηκούστης τιμῆς, καὶ ὑπερορῶν τοσούτων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τοσούτων μείζονος ἐκείνον τούτου, δισὶ τού οὐαπτύειν καὶ θαυμάζειν τὸ μέσον ἐστίν. Τίς οὖν οὕτως ἀθλία ψυχὴ, ως τοσούτων ὑπεριδεῖν ἀγαθῶν; Οὐκ ἀν ποτε οὐδένα φαίην ἐγωγε, πλὴν εἰ μὴ τις οἰστρον ὑπομείνειν δαιμονικόν. Ἀλλὰ γάρ ἐπάγειμι πάλιν οὐδεν ἐξέθην· οὐ γάρ ἐν τῷ κολάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, μείζονα τοῖς ιερεῦσιν ἔδωκεν δύναμιν τῶν φυσικῶν γρανέων ὁ Θεός· καὶ τοσούτον ἀμφοτέρων τὸ διάφορον, οὗτος τῆς παρούστης καὶ τῆς μελλούστης ζωῆς ^h. Οἱ μὲν γάρ εἰς ταύτην, οἱ δὲ εἰς ἐκείνην γεννῶσι· κάκενοι μὲν οὐδὲ τὸν σωματικὸν αὐτοῖς δύνανται· ἀλλὰ θάνατον, οἱ νόσον ἐπενεγκεῖσαν ἀποκρούεσσθαι, οἵτοι δὲ καὶ κάμνουσαν καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλουσαν τὴν ψυχὴν πολλάκες ἔτωσαν, τοῖς μὲν προχοτέραν τὴν κόλασιν ἐργατάμενοι, τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν, οὐ τῷ διδάκτειν μόνον καὶ νουθετεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ δι' εὐχῆν βοηθεῖν. Οὐ γάρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἔξουσίαν ἀμαρτήματα. Ασθενεῖ γάρ τις, φησιν, ἐν ψυκτῷ; προσκαλεσάσθω τὸν πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ⁱ, ἀλείφαντες αὐτὸν ἐλαφρῶς ἐν τῷ διδάκτῳ τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σθίσι τὸν κάμπορτα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἡ ἀμαρτίας γῇ πεποιηκώς, ἀφεθήσοται [385] αὐτῷ. Επειτα οἱ μὲν φυσικοὶ γηνεῖς, εἰ μὲν τισι τῶν ὑπερεχόντων καὶ μεγάλα ἔδεις δύναμένων προσκρούσασιεν εἰ παιδεῖς, οὐδὲν αὐτοὺς ἔχουσιν ὀφελεῖσθαι δέσεις οἱρεῖς οὐκ ἀρχοντας, οὐδὲ βασιλεῖς, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοῖς πολλάκις δργισθέντα κατέλλαξαν τὸν Θεόν. Εἰς οὖν τοῦς μετὰ ταῦτα τολμήσει τις ἀπονοίας κρίνειν; Εγὼ μὲν γάρ ἐκ τῶν εἰργμένων τοσαύτην εὐλάβειαν οἴμαι τὰς τῶν ἀκούσιτων κατασχεῖν ψυχὰς, ὡς μηχετὶ τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφ' ἔστων προσιθντας καὶ σπουδάζοντας ταύτην ἔσυσσοις κτήσασθαι τὴν τιμὴν, ἀπονοίας καὶ τόλμης κρίνειν ^f. Εἰ γάρ οἱ τὰς τῶν πόλεων ἀρχὰς πιστευθέντες, ὅταν μὴ συνετοί καὶ λιαν δέσεις τυγχάνωσιν δύντες, καὶ τὰς πόλεις ἀνέτρεψαν, καὶ ἐστούς προσαπώλεσαν· ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν νύμφην κατακοσμεῖν λαγῶν, πόσης σοι δοκεῖ δεῖσθαι δυνάμεως καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνωθεν πρὸς τὸ μὴ διαμαρτεῖν;

^a Savil. et alij quod mss. πεπλεγμένον.

^b Alii τοῦ δεσμοῦ, alii τοῦ δεσμεῖν. Intra aliqui mss. διαβαίνεις εἰς οὐρανούς.

^c Alii τούτοις ἐγχειρισθεῖσαν.

^d Sic Savil. et maxima pars mss. Morel. vero t. μ. σαρχ. ἐκ.

^e In quidam mss. post ζωῆς additur τὸ μέσον. Intra quidam ἀμυνασθαι.

^f Quidam mss. ὑπὲρ αὐτοῦ.

^g In q. ibusdam ὁδεῖ. Mox alii λογύουσιν ἀφεῖται.

^h A.ii καὶ τέλη μης γράφεσθαι. Mox aliqui ἀμπιστεύετες.

ζ'. Οὐδεὶς μᾶλλον Παύλου τὸν Χριστὸν ἡγάπησεν, οὐδὲ μεῖζον ἔχεινον σπουδὴν ἐπεδείξατο, οὐδεὶς πλείονος τῇώῃ χάριτος· ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα πλεονεκτήρατα δέδοικεν ἔτι καὶ τρέμει περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀρχομένων ὑπὲρ αὐτοῦ. Φοβοῦμαι γὰρ, φησί, μὴ πως. ὥς ὁ δρις Εὔαρ ἐξηπάτησεν ἐρ τῇ πανούργῳ αὐτοῦ, οὗτω φθαρῇ τὰ τοίματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς αἰπεῖτος τῆς εἰς τὸν Χριστόν· καὶ πάλιν, Ἐρ φόβῳ καὶ ἐι τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· ἀνθρωπος εἰς τρίτου ἀρπαγῆς οὐρανὸν, καὶ ἀπορρήτων κοινωνίας Θεῷ*, καὶ τοσούτους ὑπομείνας θανάτους, ὅσας μετὰ τὴν πιστεύσας ἔζησεν ἡμέρας· ἀνθρωπος μηδὲ τῇ δοθείσῃ παρὰ τοῦ Χριστοῦ χρήσασθαι ἐξουσίᾳ βουληθεὶς. Ινα μή, τις τῶν πιστευσάντων σκανδαλισθῇ. Εἰ τοίνυν ὁ τὰ προστάγματα ὑπερβαίνων τοῦ Θεοῦ ή· καὶ μηδαμοῦ τὸ ἐιποτοῦ ζητῶν, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀρχομένων, οὗτως ἔμφοβος ἦν ἀστ., πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος ἀφορῶν, τ! πεισθα τῇοις οἱ πολλαχοῦ τὰ ἔσυτῶν ζητοῦντες, οἱ τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλείονος παραβαίνοντες μοίρας· Τις ἀσθενεῖ, φησί, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τις σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἔργα πυροῦμαι; τοιοῦτον εἶναι δεῖ τὸν ιερέα, μᾶλλον δὲ οὐ τοιοῦτον μόνον· μικρὸς γὰρ ταῦτα καὶ τὸ μηδὲν πρὸς ὃ μᾶλλον λέγειν. Τί δὲ τοῦτο ἐστιν; Ηὐχόμην, φησίν, ἀράθεμα εἴται ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σύρκα. Εἰ τις δύναται ταύτην ἀφιέναι τὴν φιλοτίην, εἰ τις ἔχει τὴν ψυχὴν ταύτης ἐφικνουμένην τῆς εὐχῆς, ἐγκαλεῖται δίκαιος ἀνεῖη φιλογων· εἰ δέ τις ἀποδέοι τῆς ἀρετῆς ἐκείνης τοῦτον, δσον ἡμεῖς, οὐχ ὅταν φεύγῃ, ἀλλ' ὅταν δέχηται μισεῖται δίκαιος. Οὐδὲ γὰρ, εἰ στρατιωτικῆς ἀξίας αἱρεσίς προσκειτο, εἴται χαλκοτύπου, η σκύτοτόμον, η τινα τιού τοιούτων δημιουργῶν ἐλκύσαντες εἰς τὸ μέσον οἱ θούνας· κύριοι τὴν τιμὴν, ἐνεχειρίζοντες τὸν στρατὸν, ἐπιγνετα· ἀν τὸν δεῖλατον ἐκείνον οὐ φεύγοντα, καὶ πάντα ποιοῦντα ὥστε μὴ εἰς προύπτον ἔσυτὸν ἐμβαλεῖν κακόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ κληθῆναι ποιμένα καὶ μεταχειρίσαι τὸ πρᾶγμα ὡς ἔτυχεν [386] ἀρκεῖ, καὶ κίνδυνος οὐδεὶς, ἐγκαλεῖται κενοδοξίας ἡμῖν διβουλήμενος· εἰ δὲ πολλὴν μὲν σύνετιν, πολλὴν δὲ πρὸ τῆς συνέσεως τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάρ.ν, καὶ τρόπων ὀρθότητα, καὶ καθαρότητα βίου, καὶ μεῖζον η κατὰ ἀνθρωπον ἔχειν δεῖ τὴν ἀρετὴν, τὸν ταύτην ἀναδεχόμενον τὴν φροντίδα, μὴ με ἀποστερήσῃς συγγνώμης, μάτην ἀπολέσθαι μὴ βουλόμενον καὶ εἰκῇ. Καὶ γὰρ εἰ μυριάγων τις, ὀλκάδα ἄγων, πεπληρωμένην ἐρετῶν, καὶ φορτίων γέμουσαν πολυτελῶν, εἴται ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίσας ἐκέλευε με περφῆν τὸ Αἰγαῖον η τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, ἐκ πρώτης δι, ἀπεπήδησα τῆς φωνῆς· καὶ εἰ τις ἡρετο, διὰ τί; "Ινα μὴ καταδύσω τὸ πλοῖον, εἶπον ἀν. Εἴτα ἔνθα μὲν εἰς χρήματα η ζημία, καὶ ὁ κίνδυνος τωματικοῦ μέχρι θανάτου, οὐδεὶς ἐγκαλέσει πολλῇ κέχρημένοις προνοίᾳ· διποὺ δὲ τοῖς ναυαγοῦσιν οὐκ εἰς τὸ πέλαγος τοῦτο, ἀλλ' εἰς τὴν ἀδυτον τοῦ πυρὸς ἀπόκειται· πεσεῖν, καὶ θάνατος αὐτοὺς οὐχ ὁ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος διαιτῶν, ἀλλ' ὁ ταύτην μετ' ἐκείνους εἰς κόλασιν παραπέμπων αἰώνιον ἐκδέχεται, ἐνταῦθα στει-μὴ προπετῶς εἰς τοσούτους ἔσαυτοὺς ἐρρίψαμεν κακού, δργιεῖται καὶ μισήσεται;

τ'. Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Οἶδα τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν,

τὴν ἀνθενῆ ταῦτην καὶ μικράν· οἶδα τῆς διακονίας; ἐκεντητος τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολλὴν τοῦ πράγματος ὅντας· Πλείονα γὰρ τῶν τὴν θάλατταν ταραττόντων πνευμάτων δι χειμάζει κύματα τὴν τοῦ ιερωμένου ψυχὴν.

θ'. Καὶ πρῶτον ἀπάντων ὁ δεινότατος τῆς κενοδοξίας σκόπελος, χαλεπώτερος ὡν οὔπερ οἱ μῦθοποιοι τερατεύονται τῶν Σειρήνων· τοῦτον γὰρ πολλοὶ μὲν ἴσχυσαν διαπλεύσαντες διαφυγεῖν ἀσινεῖς· ἐμοὶ δὲ οὕτω τοῦτο χαλεπὸν, ὡς μηδὲ νῦν, ὅτε οὐδεμία μὲ τις ἀνάγκη πρὸς ἐκείνο ὥθει τὸ βάραθρον, δύνασθαι καθηρεύειν τοῦ δεινοῦ. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐπιστασίαν τις ἐγχειρίζοι ταύτην, μονονούχη δῆσας ὅπισι τὸ χείρε, παραδώσει τοῖς ἐν ἐκείνω τῷ σκοπέλῳ κατοικοῦσι θηρίοις καθ' ἐκάστην με σπαράττειν τὴν τημέραν. Τίνα δέ ἐστι τὰ θηρία; Θυμός, ἀθυμία, φύόνος, ἔρις, διενολατή, κατηγορίαι, φεῦδος, ὑπόκριτις, ἐπιθουλατή, δργατή κατὰ τῶν τριπτηκότων οὐδὲν, τῇσαντας ἐπὶ ταῖς τῶν λειτουργούντων ἀσχημοτύναις, τένθος ἐπὶ ταῖς εὐημερίαις, ἐπαίνων ἔριως, τιμῆς πόθος (τοῦτο δὴ τὸ μάλιστα πάντων τὴν ἀνθρωπίσιαν ἐκτραχηλίζον ψυχὴν), διδασκαλίαι πρὸς τῇσαντας ἀνελεύθεροι κολακεῖται, θυπεῖαι ἀγεννεῖς, καταφρονήσεις πενήτων, θεραπεῖαι πλουσίων, ἀλόγιστοι τιματας καὶ ἐπιβλαβεῖς, χάριτες κίνδυνον φέρουσαι καὶ τοῖς παρέχουσι καὶ τοῖς δεχομένοις αὐτάς, φόβος δουλοπρεπῆς, καὶ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν ἀνδραπόδων προσήκιουν μόνοις, παρρησίας ἀναρρετις, ταπεινωφροσύνης τὸ μὲν σχῆμα πολὺ, η ἀλήθεια δὲ οὐδαμοῦ, ἔλεγχοι δὲ ἐκποδὼν καὶ ἐπιτιμήσεις, μᾶλλον δὲ κατὰ μὲν τῶν ταπεινῶν καὶ πέρα τοῦ μέτρου, ἐπὶ δὲ τῶν δυναστείαν περιβεβλημένων οὐδὲ διάρχι τις τὰ χεῖλη τολμᾷ. Ταῦτα γὰρ ἀπαντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα, ὁ σκόπελος ἐκείνος τρέψει θηρία, οἵ τοὺς ἀπαξ ἀλόντας εἰς τοσούτον ἀνάγκη καθελκυσθῆναι δουλείας, ὡς καὶ εἰς γυναικῶν ἀρέσκειαν πράττειν πολλὰ πολλάκις, & μηδὲ εἰπεῖν καλόν. Ο μὲν γὰρ θεῖος νόμος, αὐτάς ταύτης ἐξέινας τῆς λειτουργίας, [387] ἐκείναις δὲ ἔσυτάς εἰσα θεῖναι· βιάζονται. Καὶ ἐπειδὴ δι' ἔσυτῶν ιτιχύουσιν ἡ οὐδὲν, δι' ἔτέρων ἀπαντα πράττουσι· καὶ τοτεύτην περιβεβληγται δύναμιν, -ώς τῶν ιερέων καὶ ἐγκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν οὓς ἀν ἐθέλωται· καὶ τὰ ἄνω κάτω, τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας λεγόμενον ἔστιν ίδειν γιγνόμενον, Τοὺς ἀρχοντας ἄγουσιν οἱ ἀρχόμενοι· καὶ εἰθε μὲν ἀνδρες, ἀλλ' αἵς οὐδὲ διδάσκειν ἐπιτέτραπται. Τί λέγω διδάσκειν; οὐδὲ λαλεῖν μὲν οὖν αὐταῖς ἐν Ἐκκλησίᾳ συνεχώρησεν ὁ μακάριος Παύλος. Ἐγὼ δέ τινος ήκουσα λέγοντος, δτι καὶ τοσαῦτης αὐταῖς μετέδωκεν & παρρησίας, ὡς καὶ ἐπιτιμῆν τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶσι, καὶ καθάπτειται πικρότερον ἐκείνων, η τῶν ιδίων οἰκετῶν οἱ δεσπόται.

ι'. Καὶ μή μέ τις ολέσθω πάντας ταῖς εἰργμέναις ὑποβάλλειν αἰτίαις· εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ πολλοὶ οἱ τούτων ὑπερενεγκέντες τῶν δικτύων, καὶ τῶν ἀλόντων πλείους. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ιεριωσύνην αἰτιάται μὲν τούτων τῶν κακῶν, μήποτε οὕτω μακείην ἐγώ! Οὐτε γὰρ τὸν σίδηρον τῶν φόνων, οὔτε τὸν οίνον τῆς μέθης, οὔτε τὴν φύμην τῆς θερεως, οὔτε τὴν ἀνδρείαν τῆς ἀλέγου τόλμης. ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰς θέον χρωμένους ταῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομέναις δωρεαῖς ἀπαντες οι νοῦν ἔχοντες αἰτίους εἶναι φασι καὶ κολάζουσιν. Ἐπει τῇ γε ιερωτύνη καὶ ἐγκαί-

* Αλι θεοῦ.

† Αλι τοῦ Χριστοῦ.

‡ Morel. ἐπίγνωσαν. Savil. et quidam miss. ἐπίγνεσα. Alii

ἐπίγνεσα.

§ Αλι ταραττόντων κυράτων.

¶ Αλι ιερουργίας.

|| Αλι ιερωτύνης.

|| Sic Savil. Vulg. μετέδωκε. Edit.

Nemo Christum magis quam Paulus dilexit, nemo manus quam illa studium exhibuit, nemo majore gratia dignatus est. Attamen tot fultus præclaris dotibus adhuc timebat tremebatque, tum principatus hujusmodi, tum subditorum causa : *Timor enim, inquit, ne sicut serpens Eum seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri a simplicitate, quæ est in Christo* (2. Cor. 11. 3) ; ac rursum : *In timore et tremore multo factus sum ad vos* (1. Cor. 2. 3) : homo in tertium cælum raptus atque arcanis Dei communicans (2 Cor. 12. 2), totque perpeccus mortes, quot dies post susceptam fidem vixerat : homo qui data per Christum potestate uti noluit, ne quis credentium scandalizaretur. Si igitur ille, qui majora, quam præcepta Dei¹ ferrent, præstaret, et nusquam quæ sua erant quereret, sed quæ subditorum, ita formidolosus erat, cum ad principatus magnitudinem respiceret, quid faciemus nos, qui sœpe nostra querimus, qui Christi mandata non solum non superamus, sed majori ex parte transgredimur? *Quis infirmatur, inquit, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 29)? Talem esse oportet sacerdotem, imo non talem solummodo : parva enim hæc sunt, immo nihil his comparata, quæ jam dicturus sum. Quænam hæc? *Optabam, ait, anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem* (Rom. 9. 3). Si quis possit hanc emittere vocem, si quis ea prædictus sit anima, quæ ad hujusmodi votum accedere possit, is jure possit argui si fugiat. At si quis tantum ab hac virtute remotus sit, quantum nos suimus, non cum fuderit, sed cum munus suscepit, odio dignus est. Neque enim si qua militaris dignitatis electio proponeretur, et ii quibus tale munus deferendi potestas incumberet, fabrum ærarium, aut coriarium, aut similem artificem in medium per tractum exercitū preficerent, miser ille laudaretur, si non fuderet, nec omnia ageret ut non se in malum inminens conjiceret. Nam si satis est pastorem vocari, et munus utcumque accipere, nullumque adsit periculum, quivis pro lubito nos inanis gloriae accuset; sin magna prudentia, si ante prudentiam magna Dei gratia, morum probitas, vitæ puritas, et major humana virtus requiritur in illo, et qui talem curam suscipit: ne me venia privatum velis, si frustra ac temere me in perniciem dare nolim. Etenim si quis navem ducens innumeris onustam mercibus, remigibusque plenam, me ad gubernacula constitutum jubebret *Ægeum Tyrrhenumve mare trajicere*, ad primum rei auditum resilirem: ac si quis causam rogaret, me navem submersurum responderem. Itane ubi pecuniae tantum jactura timetur, nec nisi corporeæ mortis periculum est, nemo arguet si quis magna cautione utatur; ubi autem naufragis non in hoc pelagus erruendum, sed in abyssum ignis cadendum est, et mox exspectanda, non quæ animam a corpore, sed quæ hanc cum illo in supplicium æternum conjiciat, jam quia non temere in tantum nos malum præcipitavimus, irascemini nosque odio habebitis?

¹ Alij, Christi.

8. *Sœpe sacerdotem peccare, nisi sorti sit antmo.* — Absit quæso et obseero. Novi animam meam, infirmam illam et exiguum, necnon ingentem rei difficultatem. Majores sane fluctus iis, quos in mari excitant venti, sacerdotis animum concutiunt.

9. *Vane glorie periculum.* — Primus autem omnium est teterimus ille vane glorie spiritus, longe inferius illo Sirenarum portento, quod poetæ configunt. Illud enim multi præternavigantes effugere siue damno poterant; mihi ita molestus hic scopulus est, ut ne nunc quidem, ubi nulla me in hoc barathrum compellit necessitas, a malo hujusmodi evadere possem. Si quis autem hanc mihi præfectoram tradat, perinde faciat ac si ligatis a tergo manibus me seris hujus scopuli incolis quotidie lacerandum tradat. Quænam illæ feræ? Ira, tristitia, invidia, contentio, calumnia, criminationes, mendacium, hypocrisis, insidiae, iræ¹ contra nihil laudentes, voluptates de ministrorum turpitudine, luctus de prosperitate, laudum cupido, honoris desiderium (hoc enim maxime omnium humanum perimit animum), doctrinæ ad voluptatem, illiberales adulatio[n]es, palpationes sor didæ, respectus pauperum, cultus divitium, honores indebiti et damnos, gratiarum largitiones periculum creantes tam largientibus quam accipientibus, timor servilis vilissimisque tantam mæcipliis congruens, fiduciae eliminatio, humiliatis species quidem multa, veritatis nulla, arguendi et increpandi facultas sublata; imo potius contra inopes ultra mensuram, adversus antem optimates ne hincere quidem quisquam audet. Hæc quippe omnia et horum plura alit scopulus ille ferarum genera, quibus semel capti, in tantam necessario servitutem rediguntur, ut et in mulierum gratiam multa sœpe facere cogantur, quæ ne fari quidem decet. Nam lex divina illas ab hoc ministerio repulit (1. Cor. 14. 34): illæ vero se intromittere conantur: et quia nihil per se possunt, per alios omnia agunt, tantamque obtinent potestatem, ut quos velint epis copos vel cooptent, vel ejiciant, ac quæ sursum deorsum faciant: hoc sane in proverbio vulgatum ipsis oculis videre licet: *Principes suos agunt subditi* (1. Tim. 2. 12): atque utinam viri, non illæ etiam quibus ne quidem docere permittitur. Quid dico docere? ne loqui quidem in Ecclesia beatus Paulus concessit (1. Cor. 14. 34). Audivi tamen quendam dicentem, quod tantum ipsis impertisset libertatem, ut etiam Ecclesiarum antistites objurgarent, illosque acerbius quam servos domini incesserent.

10. *Non esse ipsum sacerdotium malorum causam.* — Cæterum ne quispiam existimet me omnes simul de memoratis criminibus reos agere. Sunt enim, sunt, inquam, multi his rebus superiores, immo plures iis qui capti sunt. Neque tamen sacerdotium tamquam horum causam malorum culpaverim: absit ut eo usque insaniam; neque enim ferrum cædium, neque vinum ebrietatis, neque fortitudinem contumeliae, neque robur inconsideratæ audaciæ, sed eos qui Dei donis illicite utuntur, omnes sanæ mentis

¹ Alij, vota.

homines causam esse dicunt, illosque puniunt. Quandocidem et sacerdotium nos jure culpare possit, si non recte ipsum tractemus: neque enim in causa est eorum, quæ supra diximus, malorum: sed nos ipsum tantis, quantum facultas tu'it, polluius sordibus cum quibuslibet ipsum tradimus: qui cum ac animi quidem sui vim edidicerint, neque rei molem considerent, oblatum munus avide suscipiunt; cum autem manus op'ri admovenda est, imperitia sua obtenebrati commissos sibi populos malis replent innumeris. Huc sane, hoc ipsum pene in oibis futurum erat, nisi nos Deus subito ex tantis periculis eruisset, et Ecclesie suæ et animæ nostræ consulens. Siquidem die mihi, unde putas tanto, in Ecclesiis oriri tumultus? Ego sane non aliunde existimo, quam quia præsumul electiones temere et inconsulto sunt. Nam caput oportebat firmissimum esse, ut pravas exhalationes ex imo corpore emissas dispensare et ad congruentem statum reducere posset. Cum autem per se caput infirmum est, nec morbos illos vapores depellere potest, tunc ipsum infirmius in dies redditur, et reliquum corporis secum in perniciem trahit. Quod ne nunc etiam fiat, in pedum ordine nos Deus servavit, quo in statu ab initio fuimus. Multa enim, Basili, multa sane sunt, præter ea quæ diximus, sacerdoti necessaria, quæ nos non habemus. Hoc vero præ omnibus, nempe illius numeris concupiscentia animus ejus omnino vacuus sit oportet; nam si ad eum principatum nimbo affectu propendeat, eo adepto vehementiorem accedit flamam: ac vi captus, ut eum sibi firmiorem statuat, innumera sustinet mala, sive adulandum sit, sive quidpiam servile atque indignum sustinendum, sive pecuniae multæ absumentæ. Nam quod multi ejus dignitatis gratia pugnantes Ecclesias cædibus repleverint, civitatesque devastaverint, id jam missum facio; ne quibusdam incredibilia narrare videar. Oportere autem puto tanta circa rem hanc pietate teneri, ut illius molem onusque declines; adeptus non aliorum judicia exspectes, si quando in delictum incidas depositione dignum, sed antevertens te ipsum ab illo munere exturbes. Sic enim par est ut divinam misericordiam impeltes: quod si præter decorum obstatas, te indignum venia constituvis, magisque Dei iram accendis, dum secundum addis deterius facinus.

41. Cupiditas principatus expellenda ex animo sacerdotis. — Sed nemo umquam hoc dedecus sustinet. Grave quippe est, grave admodum hunc honorem appetere. Id vero dico, non cum beato Paulo decertans, sed verbis ejus maxime consentiens. Quid enim ait ille? *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (1. Tim. 3. 1). Ego vero non opus, sed auctoritatem et potentiam desiderare grave dico esse. Hancque concupiscentiam toto studio ab animo deturbandam, neque vel initio retinendam censeo, ut cum libertate omnia facere possit. Nam qui non concupiscit in hac potestate splendere, is sane deturbari non formidat: si non formidet, cum ea quæ Christianos

debet libertate omnia facere poterit. Itaque qui inde deturbari metuunt ac formidant, duram multisque in commodis refertam sustineunt servitatem, atque in hominem ipsiusque Dei offenditionem incurre sepe coguntur. Non sic autem anima affecta esse debet; sed quemadmodum in præliis strenuos milites videntur alacriter pugnare, fortiterque cadere, ita et eos, qui ad hoc ministerium accedunt, par est et sacerdotio fungi, et a principatu dejici eo modo, quo Christianos viros decet, cum sciant tales depositionem non minorem, quam ipsum principatum, referrè coronam. Quando enim quis, ut nihil indecorum, vel dignitati non consentaneum sustineat, simile quidpiam patitur, et se injuste deponentibus supplicium, et majorem sibi mercedem¹ procurat: nam *Beati, inquit, estis, cum exprobaverint vos et persecuti fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes, propter me: gaudete et exsultate, quia multa est merces vestra in cælis* (Matth. 5. 11. 12). Et hæc cum a comministris, vel per invidiam, vel ad aliorum gratiam, vel per inimicitiam, vel alia quadam non recta ratione, quis ex loco suo movetur. Cum autem ab adversariis id patitur, nulla puto esse oratione opus ad lucrum demonstrandum, quod malitia sua ipsi colligunt. Id ergo undique circumspiciendum et accurate explorandum est, ne qua desiderii illius scintilla ardens lateat. Optandum quippe est eos, qui initio hoc morbo liberi fuere, ubi ad hujusmodi dignitatem pervenerint, illum effugere posse. Quod si quis, ante juam honorem illum assequatur, hanc sævam inumanemque feram penes se nutriat, dici nequit in quantam fornacem illum nactus se conjiciat. Nos autem (ne vero putas modestiæ causa me ullatenus apud te mentiri velle) magna hujusmodi cupidine tenemur: que res una cum aliis omnibus non parum nos exterruit, et in hanc fugam vertit. Quemadmodum enim corporum amatores, quamdiu licet cum amatis versari, gravorem morbi cruciatum habent, cum autem procul illis abducuntur, tunc insaniam executiunt, sic et qui principatus istius cupidine tenentur, cum penes illum sunt, malo ferendo sunt impares; ubi vero spem amittunt, cum exspectatione ipsam cupidinem extinguiunt.

42. Sapientissimum oportere esse sacerdotem. — Hæc una causa est non mediocris: que licet sola esset, nos ab hac dignitate arcere posset. Verum et alia additur hæc non minor. Quæ illa? Vigilantem oportet episcopum esse, perspicacem, et innumeris undique præditum oculis, utpote qui non sibi solum, sed tantæ multitudini vivat (1. Tim. 3. 2). Nos vero segnes sumus et remissi, et nostræ saluti vix sufficientes. Hoc vel tunc fateare, qui maxime omnijum amicitiæ causa mala nostra obtegere conorū. Ne mihi enim hic jejuniū alleges, vel vigiliā, vel lumi cubationem, et reliquā corporis macerationem: nam quautum ab his virtutibus absimus non ignoras. Etiam si vero a nobis accu-

¹ Alii, honorem procurat.

σεις α δικαιίως τημένοις δρθῶς αὐτὴν μεταχειρίζουσιν. Οὐ γάρ αὐτὴ τῶν εἰρημένων τημένοις αἰτίᾳ κακῶν, ἀλλ' τημεῖς αὐτὴν τοιούτοις, τό γε εἰς τημᾶς ἡχον, κατέρρυπάναμεν μολυσμοῖς, ἀνθρώποις τοῖς τυχοῦσιν ἐγχειρίζοντες αὐτὴν οἵ γε οὗτες τὰς ἑαυτῶν πρότερον κατάμαθόντες ψυχάς, οὕτε εἰς τὸν τοῦ πράγματος δγκον ἀποβλέψαντες, δέχονται μὲν προθύμως τὸ διδόμενον, ήντικα δ' αὐτὸν εἰς τὸ πράττειν ἔλθωσιν, ὑπὸ τῆς ἀπειρίας σκοτούμενοι, μυρίων ἐμπιπλῶσι κακῶν οὓς ἐπιστεύθησαν λαούς. Τοῦτο δή, τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐφ' τημῶν μικροῦ δεῖν ἐμελλε γίνεσθαι, εἰ μὴ ταχέως τημᾶς δ Θεὸς τῶν κινδύνων ἐκείνων ἐξείλκυσε, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς τημετέρας φειδόμενος ψυχῆς. Ἐπει πόθεν δ, εἰπέ μοι, νομίζεις τὰς τοσαύτας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τίχεσθαι ταραχάς; Ἔγὼ μὲν γάρ οὐδὲ ἄλλοιδέν ποθεν, οἶμαι, δ' ἐκ τοῦ τὰς τῶν προεστῶτων αἱρέσεις καὶ ἐκλογάς ἀπλῶς καὶ ως ἔτυχε γίνεσθαι. Τὴν γάρ κεφαλὴν ἴσχυροτάτην εἶναι ἔχρην ^c, ἵνα τοὺς ἐκ τοῦ λοιποῦ σώματος κάτωθεν πεμπομένους ἀτμοὺς πονηροὺς διοικεῖν καὶ εἰς τὸ δέον καθιστάν δύνηται. "Οταν γάρ δ καθ' ἑαυτὴν ἀσθενής οὖσα τύχη, τὰς νοσοποιούς ἐκείνας προσβολὰς ἀποκρούσασθαι μὴ δυναμένη, αὐτῇ τε ἀσθενεστέρα μᾶλλον ἥπερ ἐστὶ καθίσταται, καὶ τὸ λοιπὸν μεθ' ἑαυτῆς προσαπόλλυσι σῶμα. "Οπερ ἵνα μὴ καὶ νῦν γένηται, ἐν τῇ τάξει τῶν ποδῶν τημᾶς ἐφύλαξεν δ Θεός, ἥνπερ καὶ ἐλάχομεν ἐξ ἀρχῆς. Πολλὰ γάρ ἐστιν, ὡς Βασίλεις, πρὸς τοῖς εἰρημένοις, πολλὰ ἔτερα, δ τὸν Ιερωμένον ἔχειν χρῆ, τημεῖς δὲ οὐκ ἔχομεν καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐκείνων πανταχόθεν αὐτῷ τῆς τοῦ πράγματος ἐπιθυμίας καθαρεύειν δεῖ τὴν ψυχήν· ως ἐδὲ προσπαθῶς πρὸς ταύτην διακείμενος τύχη τὴν ἀρχὴν, γενέμενος ἐπ' αὐτῆς, ἴσχυροτέρων ἀνάπτει τὴν φλόγα, καὶ κατὰ κράτος ἀλούς, ὑπὲρ τοῦ βεβαίαν [388] ἔχειν αὐτὴν μυρία ὑπομένει δεινά, καὶ κολακεύει δέη, καὶ ἀγεννές τι καὶ ἀνάξιον ὑπομεῖναι, καὶ χρήματα ἀναλῶσαι πολλά ^e. "Οτι γάρ καὶ φόνων τὰς Ἐκκλησίας ἐνέπλησάν τινες, καὶ πόλεις ἀναστάτους ἐποίησαν ὑπὲρ ταύτης μαχόμενοι τῆς ἀρχῆς, παρίημι νῦν, μὴ καὶ ἀπιστα δόξω λέγειν τιστίν. Ἐχρῆν δὲ, οἶμαι, τοσαύτην τοῦ πράγματος ἔχειν εὐλάβεταν, ως καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκψυγεῖν τὸν δγκον, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐν αὐτῇ μὴ περιμένειν τὰς παρ' ἑτέρων κρίσεις, εἰ ποτε συμβαίη καθαίρεσιν ἵκανὸν ἐργάσασθαι ἀμάρτημα, ἀλλὰ προλαβόντα ἐκβάλλειν ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς. Οὕτω μὲν γάρ καὶ ἔλεον ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰκός ἦν· τὸ δὲ ἀντέχεσθαι παρὰ τὸ πρέπον τῆς ἀξίας πάσης ἑαυτὸν ἀποστερεῖν συγγνώμης ἐστί, καὶ μᾶλλον ἔκκαίειν τοῦ Θεοῦ τὴν δργήν, δεύτερον καλεπώτερον προσθέντα πλημμέλητον αὐτῆς γένωνται, ἀφορρητον γίνεται τὸ κακὸν, δεύτερον δὲ ἀπελπίσωσι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετὰ τῆς πλημμέλητον αὐτοῦς ἀπαγάγωσι, καὶ τὴν μανίαν ἀπῆλασταν· οὕτω καὶ τοῖς ταύτῃς ἐπιθυμοῦσι τῆς ἀρχῆς, ὅταν μὲν πλημμίου αὐτῆς γένωνται, ἀφορρητον γίνεται τὸ κακὸν, δεύτερον δὲ ἀπελπίσωσι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετὰ τῆς προσδοκίας ἕσθεσαν.

i'. 'Αλλ' οὐδεὶς ἀνέξεται ποτε. Δεινὸν γάρ ἀληθῶς, δεινὸν τὸ ταύτης γλίχεσθαι τῆς τιμῆς. Καὶ οὐ μαχόμενος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ καὶ πάνυ συνάδων αὐτοῦ τοῖς δρήμασι. Τί γάρ ἐκεῖνός φησιν; Εἰ τις ἐπισκοπῆς ἀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Ἔγὼ δὲ οὐ τοῦ ἔργου, τῆς δὲ αὐθεντίας καὶ δυναστείας ἐπιθυμεῖν εἴπον εἶναι δεινόν. Καὶ τοῦτον οἶμαι δεῖν τὸν πόθον πάσης σπουδῆς τῆς ψυχῆς ἐξαθεῖν, καὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν κατασχεθῆναι αὐτὴν ὑπὸ αὐτοῦ συγχωρεῖν, ἵνα μετ' ἐλευθε-

ρίας ἀπαντα αὐτῷ πράττειν ἐξῆ. Ὁ γάρ οὐκ ἐπιθυμῶν ἐπὶ ταύτης δειχθῆναι τῆς ἐξουσίας οὐδὲ τὴν καθαίρεσιν αὐτῆς δέδοικεν, οὐ δεδοικώς δὲ μετὰ τῆς προστηκούστης Χριστιανοῖς ἐλευθερίας πάντα πράττειν δύναται ἀν. ως οἵ γε φοβούμενοι καὶ τρέμοντες κατενεχθῆναι ἐκεῖθεν, πικρὸν ὑπομένουσι δουλείαν καὶ πολλῶν γέμουσαν τῶν κακῶν, καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ προσκρούειν ἀναγκάζονται πολλάκις. Δεῖ δὲ οὐκ οὔτω διακεῖσθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλ', ὥσπερ ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς γενναίους τῶν στρατιωτῶν ὁρῶμεν καὶ πολεμοῦντας προθύμως καὶ πίποντας ἀνδρείως, οὕτω καὶ τοὺς ἐπὶ ταύτην ἤκοντας τὴν οἰκονομίαν καὶ ιερᾶσθαι καὶ παραλύεσθαι τῆς ἀρχῆς, ως Χριστιανοῖς ἐστι προστήκου ἀνδράτιν, εἰδότας ως ἡ τοιαύτη καθαίρεσις οὐκ ἐλάττονα φέρει τῆς ἀρχῆς τὸν στέφανον. "Οταν γάρ τις ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀπρεπές μηδ' ἀνάξιον τῆς ἀξίας ὑπομεῖναι ἐκείνης πάθη τι τοιοῦτο, καὶ τοῖς ἀδίκως καθειλοῦσι τὴν κόλασιν, καὶ ἑαυτῷ μείζονα προξενεῖ τὸν μισθὸν ^f. Μακάριοι γάρ, φησιν, ἐστὲ ὅταν δρειδίσωσι καὶ διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν δῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμεροι, ἐγεκεν ἐμοῦ γαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι πολύς ἐστιν δ μισθός ὑμῶν ἐρ τοῖς οἰραιοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ὅταν ὑπὲρ τῶν δρμοταγῶν διὰ φύνων, δ' πρὸς ἑτέρων χάριν, δ' πρὸς ἀπέγθειαν, δ' ἑτέρων τινὶ μὴ δρθῆ τις ἐκβάλλεται λογισμῷ· ὅταν δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐναντίων τοῦτο πάσχειν συμβαίνῃ, οὐδὲ λόγου δεῖν οἶμαι πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ κέρδος, ὅτον αὐτῷ διὰ τῆς ἑαυτῶν συλλέγοντα πονηρίας ἐκεῖνοι. Τοῦτο οὖν δεῖ πανταχόθεν περισκοπεῖν καὶ ἀκριβῶς διερευνᾶν ^g, μὴ πού τις σπινθήρ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης ἐντυφωμένος λάθη. Ἀγαπητὸν γάρ καὶ τοὺς ἐξ ἀρχῆς καθαρεύοντας τοῦ πάθους, ήντικα ἀν ἐμπέσωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν, δυνηθῆναι τοῦτο [389] διαφυγεῖν. Ε! δέ τις καὶ πρὸν δι τοῦ τιμῆς τρέφει παρ' ἑαυτῷ τὸ δεῖν δεύτερον καὶ ἀπηνὲς τοῦτο θηρίον, οὐδὲ ἐστιν εἰπεῖν εἰς ὅστην ἑαυτὸν ἐμβαλεῖ κάμινον μετὰ τὸ τυχεῖν. Ἡμεῖς δὲ (καὶ μὴ τοι νομίσῃς μετριάζοντας τημᾶς; ἐθελῆσαι. ἀν τι ποτε φεύσασθαι πρὸς σὲ) πολλὴν ταύτην κεκτήμεθα τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐχ ἤτον τημᾶς καὶ τοῦτο ἐφόδησε, καὶ πρὸς ταύτην ἐτρέψε τὴν φυγήν. Καθάπερ γάρ οἱ σιωμάτων ἐρῶντες, ἔως μὲν ἀν πλησίον είναι τῶν ἐρωμένων ἐξῆ, χαλεπωτέραν τοῦ πάθους τὴν βάσανον ἔχουσιν, ὅταν δὲ ως πορθωτάτω τῶν ποθουμένων ἑαυτοὺς ἀπαγάγωσι, καὶ τὴν μανίαν ἀπῆλασταν· οὕτω καὶ τοῖς ταύτῃς ἐπιθυμοῦσι τῆς ἀρχῆς, ὅταν μὲν πλησίον αὐτῆς γένωνται, ἀφορρητον γίνεται τὸ κακὸν, δεύτερον δὲ ἀπελπίσωσι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετὰ τῆς προσδοκίας ἕσθεσαν.

:6. Μία μὲν οὖν αὕτη πρόφασις οὐ μικρά. 'Αλλ' εἰ καὶ μόνη καθ' ἑαυτὴν οὖσα ἐτύγχανεν, ἵκανη ταύτης τημᾶς ἀπειρᾶς τῆς ἀξίας· νῦν δὲ καὶ ἑτέρα ταύτης ὑπὸ ξετον προστέθειται. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ιερέα, καὶ διορατικὸν, καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτήθει τοὺς δρματικοὺς, ως οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσούτῳ. Ἡμεῖς δὲ ὅτι νωθροὶ καὶ παρειμένοι καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν μόλις ἀρκοῦντες σωτηρίαν, καὶ αὐτὸς ἀν δρμολογήσεις. ὁ μάλιστα πάντων τὰ τημᾶς ποτέρα διὰ τὸ φιλεῖν κρύπτειν σπουδάζων κακά. Μή γάρ μοι νηστείαν ἐνταῦθα εἰπῆς, μηδὲ ἀγρυπνίαν, μηδὲ χαμεύνιαν, καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ σώματος σκλητραγωγίαν· καὶ τούτων μὲν γάρ οὗτον ἀπέχομεν οἶδας. Εἰ δὲ καὶ εἰς

^a Sav. καὶ ἐγκαλέσῃ. Unus cod. καὶ ἐγκαλέσαι.

^b Savil. et quidam mss. ψυχῆς, δ τόθεν.

^c Savil. et Morel. ut in textu. Quidam mss. εἰ γάρ κεφαλὴ τὴν ἴσχυροτάτην. Unus δεῖ γάρ τὴν κεφαλὴν ἴσχυρ.

^d Savil. et quidam mss. δταν δέ. Morel. et alii δται γάρ.

^e Addunt aliqui οὐδὲν παραιτούμενος.

^f Aliqui προξενεῖ τὴν τιμήν.

^g Alii διερευνάσθαι. Μον αἱ ἐντυφωμένος, εἱ τοι εἰντυφωμένος.

έκριθειν ἡμῖν κατώρθωσο, οὐδὲ οὕτως μετὰ τῆς παρούσης γνωθρότητος θεχυσεν διὸ τι πρὸς τὴν ἐπιστασίαν ἡμᾶς ταῦτα ὠφελῆσαι ἔκεινην. Ἀνθρώπῳ μὲν γάρ εἰς οἰκίσκον τινὰ κατακλεισθέντι, καὶ τὰ αὐτοῦ μεριμνῶντι μόνον, πολλὴν διὸ ταῦτα παράσχει τὴν ὠφέλειαν· εἰς δὲ τοσοῦτον σχιζομένῳ πλῆθος, καὶ καθ' ἔκαστον τῶν ἀρχομένων ίδια; κεκτημένῳ φροντίδας, τι δύναιτο διὸ πρὸς τὴν ἔκεινιν ἐπίδοσιν ἀξιόπιστον συμβάλλεσθαι κέρδος, ἐν μὴ ψυχήν εὔτονον καὶ θεχυροτάτην ἔχουν τύχη;

ιγ. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ μετὰ τοσαύτης καρτερίας· ἔτέραν βάσκον ζητῶν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἀνδρείας. Τὸ μὲν γάρ τίτων καὶ ποτῶν καὶ στρωμάτης καταφρονεῖν ἀπαλῆς, πολλοῦς οὐδὲ ἔργου δρῶμεν ὄν, καὶ μάλιστά γε τοῖς ἀγροκάτερον διακειμένοις, καὶ οὕτως ἐκ πρώτης τραφεῖται τῆς τιλικίας, καὶ πολλοῖς δὲ ἑτέροις, τῆς τε τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ τῆς συνηθείας ἐξευμαριζούσης τὴν ἐν ἔκεινοις τῆς πόνους τραχύτητα· ὅμοιον δὲ, καὶ ἐπήρειαν καὶ λόγον φορτικήν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐλαττόνων σκάμματα, τά τε ἀπλῶς καὶ τὰ ἐν δίκῃ λεγόμενα, καὶ μέμψεις τὰς εἰκῆ καὶ μάτην παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν ἀρχομένων γνωμένας, οὐ τῶν πολλῶν ἐνεγκείν, ἀλλ' ἐνός που καὶ δευτέρου· καὶ τοῖς διὸ τοὺς ἐν ἔκεινοις θεχυροὺς πρὸς ταῦτα οὕτως θλιγγιῶντας, ὡς μᾶλλον τῶν χαλεπωτάτων ἀγριαίνειν θηρίων. Τοὺς δὲ τοιούτους μάλιστα τῶν τῆς ιερωδύνης ἀπείρξομεν περιβόλων. Τὸ μὲν γάρ μήτε πρὸς τὰ σίτα ἀπηγγενίσθαι, μήτε ἀνυπόδετον εἶναι τὴν προεστῶτα, οὐδὲν δὲ βλάψεις τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας· Θυμὸς δὲ ἄγριος εἰς τὰ τὸν κεκτημένον, εἰς τὰ τοὺς πλητσίους μεγάλας [390] ἔργαζεται συμφοράς. Καὶ τοῖς μὲν ἔκεινα μὴ ποιοῦσιν οὐδεμίᾳ ἀπειλή παρὰ τοῦ Θεοῦ κατέται, τοῖς δὲ ἀπλῶς ὀργίζομένοις γέσννα καὶ τὴν γεένης ἡπειρήται πῦρ. "Ματπερ οὖν δὲ θέρης ἐρῶν κενῆς, διὰν τῆς τῶν πολλῶν ἀρχῆς ἐπιλάθηται, μείζονα τῷ πυρὶ παρέχει τὴν θλητήν, οὕτως οὐ καθ' ἀευτὸν καὶ ἐν ταῖς πρὸς δλίγους διμίλιαις κρατεῖν ὀργῆς μὴ δυνάμενος, ἀλλ' ἐκρερόμενος εὐχερῶς, διὰν πλήθους δλοῦ πρεστεῖαν ἐμπιστευθῆ, καθάπερ τι θηρίον πανταχόθεν καὶ ὅπλο μυρίων κεντεύμενον, οὗτος αὐτὸς ἐν θευχίᾳ δύναιτο διὰ ποτε διάγειν, καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας αὐτῷ μυρία διατίθει κακά.

ιδ. Οὐδὲν γάρ οὕτω καθαρότητα νοῦ καὶ τὸ διειδὲς θολοὶ τῶν φρενῶν, ὡς θυμὸς ἀτακτος, καὶ μετὰ πολλῆς φερόμενος τῆς βύμης. Θυμὸς γάρ, φησίν, ἀπόλινσι^b καὶ τοὺς φρονίμους. Καθάπερ γάρ ἐν τινὶ νυκτομαχίᾳ σκοτωθεὶς δὲ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς οὐχ εὑρίσκει διακρίναι τοὺς φίλους τῶν πολεμίων, οὐδὲ τοὺς ἐντίμους τῶν ἀτίμων, ἀλλὰ πᾶσιν ἐφεξῆς ἐν τοῖς κέχρηταις τρόπαι, κανὸν λαβεῖν τοὺς δέρη^c κακὸν, ἀπαντά τε εὐκόλως ὑπομένων ὑπὲρ τοῦ πληρῶτας τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν. Ἡδονὴ γάρ τις ἐστιν ἡ θοῦ θυμοῦ πύρωσις, καὶ ἡδονῆς γαλεπάτωτον τυραννεῖ τὴν ψυχήν, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑγιῆ κατάστασιν διὰ κατά τοῦ ταράττουσα^d. Καὶ γάρ πρὸς ἀπόνοιαν αἱρεῖ βρεδίως, καὶ ἔχθρας ἀκαίρους, καὶ μίσος ἀλογον. καὶ προσκρούματα ἀπλῶς, καὶ εἰκῇ προσκρούειν παρασκευά^eει συνεχῶς· καὶ πολλὰ ἔτερα τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ πράττειν βιάζεται, πολλῷ τῷ φίλῳ τοῦ πάθους τῆς ψυχῆς ὑποσυρομένης, καὶ οὐκ ἔχοντας ὅπου τὴν αὐτῆς ἐρείσασα δύναμιν ἀντιστῆσεται πρὸς τοσαύτην δρμήν.

^a Savil. et quidam mss. μετὰ τοσαύτην καρτερίαν.

^b Alii βύμης. Οὗτος γάρ, φησίν, ἀπόλινσι. Μοχ αἱρεῖσι σκοτισθείσι.

^c Alii δεον.

^d Mor. et pauci mss. σκαράττουσα. Sav. et alii ταράττουσα.

ΒΑΣΙΛ. 'Ἄλλ' οὐκ ἔτι σε εἰρωνεύμενον ἀνέξομαι περιττέρω. Γίς γάρ οὐκ οἶδε, φησίν, ὅπον ταύτης ἀπέχεις τῆς νόσου; ΧΡΥΣΟΣΤ. Τι οὖν, ξεφην, ὡς μακάριε, βούλει πλησίον με τῆς πυρᾶς ἀγαγεῖν, καὶ παροξύναι τὸ θηρίον ἡρεμοῦν; Η ἀγνοεῖς, ὡς οὐκ οἰκείᾳ τοῦτο κατωθώσαμεν ἀρετῇ, ἀλλ' ἐκ τοῦ τὴν θευχήν ἀγαπᾶν, τὸν δὲ οὕτω διακείμενον ἀγαπητὸν ἐφ' ἐκυτόν μένοντα, καὶ ἐν μόνῳ τῇ δευτέρῳ χρώμενον φίλῳ, δυντήτην τὸν ἔκειθεν διαφυγεῖν ἐμπρησμὸν, μὴ ὅτι εἰς τὴν ἀδυνασσον τῶν τοσούτων ἐμπεσόντα φροντίδων; Τότε γάρ οὐχ ἀευτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πολλοὺς ἐπιτύρει μεθ' ἀευτοῦ πρὸς τὸν τῆς ἀπιωλείας κρημνὸν, καὶ περὶ τὴν τῆς ἐπιεικείας ἐπιμέλειαν ἀργοτέρους καθιστησι. Πέφυκε γάρ ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῶν ἀρχομένων πλῆθος, ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα τοὺς τῶν ἀρχόντων τεθόπους ὄρφαν, καὶ πρὸς ἔκεινους ἐξομοιοῦν ἐκυτόν. Πώς οὖν διὸ τὰς ἔκεινων παύσεις φλεγμονάς, οἰδαίνων αὐτός; τις δὲ ἀντιθυμήσεις εἰ ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέτριος, τὸν ἄργυροντα δργίλον ὄρφων; Οὐ γάρ ἐστιν, οὐχ ἔστι δυνατὸν τὰ τῶν λερέων κρύπτεσθαι ἐλαττόματα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταχέως κατάστηκα γίνεται. Καὶ γάρ ἀθλητής, ζως μὲν διὸ οἴκοι μένη, καὶ μηδενὶ συμπλέκται, δύναται λαγθάνειν, καὶ διθενέστατος ὃν τύχη· ὅταν δὲ ἀποδύσηται πρὸς τοὺς ἀγῶνας, φάδιοις ἔλεγχεται. Καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖνυν οἱ μὲν τὸν ιδιωτικὸν τοῦτον καὶ ἀπράγμονα βιοῦντες βίον, [591] ἔχουσι παραπέτασμα τῶν λοιπῶν ἀμαρτημάτων τὴν μήνυσιν· εἰς δὲ τὸ μέσον ἀγθέντες καθάπερ ιμάτιον τὴν ἡρεμίαν ἀποιῆναι ἀναγκάζονται, καὶ πᾶσι γυμνάς ἐπιδεῖξαι τὰς ψυχὰς διὰ τῶν ἔξωθεν κινημάτων. "Ωσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθώματα πολλοὺς ὄντες πρὸς τὴν θευχήν παρακαλοῦντα ζῆλον, οὕτω καὶ τὰ πληρυμελήματα φαύλυματέρους κατέστησε περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἔργασίαν, καὶ βλακεύειν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδών παρεσταθεῖσας πόνους. Διὸ κρήτη πάντοτεν αὐτοῦ τὸ κάλλος ἀποστήλειν τὴν ψυχήν, ίνα καὶ εὐφρείνειν ἄμα καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν δρώντων ψυχάς. Τὰ μὲν γάρ τῶν τυχόντων ἀμαρτήματα, ὕστερος ἔργαζομένους ἀπύλεσσε μόνους· ὁμοίος δὲ ἐπιφρανοῦς καὶ πολλοῖς γνωρίμου πληρυμέλεις καὶ γήραστας φέρει τὴν βλάβην, τοὺς μὲν ἀναπεπτωκότας πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν λόρωτας ὑπειωτέρους ποιεῖσα, τοὺς δὲ πρόστεχεν ἐκυτοῖς βουλομένους ἐρεθίζουσα πρὸς ἀπόνοιαν. Λωρίς δὲ τούτων τὰ μὲν τῶν εὐτελῶν παραπτώματα, καὶ εἰς τὸ μέσον ἔλθῃ, οὐδένα διπληγεῖσθαι τούτης την τούτης καθήκεν τῆς τιμῆς, πρώτου μὲν πάσιν εἰσι· κατάστηλοι, ἐπειτα, κανὸν ἐν τοῖς μικροτάτοις σφαλῶσι, μεγάλα τὰ μικρὰ τοῖς ἄλλοις φαίνεται. Οὐ γάρ τῷ τοῦ γεγονότος μεγέθει^f, ἀλλὰ τῇ τοῦ διαμαρτόντος δξίζ τὴν ἀμφοτίαν μετροῦσιν ἀπαντεῖς. Καὶ δεῖ τὸν ιερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνες ὅπλοις πεφράχθαι πάντοτεν τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ καὶ τῇ διηγεῖται περὶ τὸν βίον νήψει, πάντοτεν περισκοποῦντα, μὴ πού τις γυμνὸν εύρων τόκον καὶ παρημελημένον, πλήξῃ κατρίαν πληγήν. Πάντες γάρ περιεστήκασι τρῶσαι ἔτοιμοι^g καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἔχθρῶν μόνον, καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοῖς τῶν προσποιουμένων φίλοις.

Τοιαύτας οὖν ἐπιλέγεσθαι δεῖ ψυχάς, οἷα τὰ τῶν ἀγίων ἔκεινων ἀπέδειξε σύμματα ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐν τῇ Βασιλικών καμίνῳ ποτέ. Οὐ γάρ κληματίς καὶ πίσσα καὶ στυππεῖον ἡ τοῦ πυρὸς τροφή, ἀλλὰ πολὺ τούτων

* Sie Sav. et quidam mss. Alii vero tīς δ' ἀν εὐτελήσει. Infra post οὐ γάρ ἐστι, οὐκ ἔστι, vox sequeens δυνατόν deest in Sav et in aliquo mss. Μοχ aliqui εἰ Savil. τὰ μικρότατα.

^f Alii οὐ γάρ τῷ μέτρῳ τοῦ γεγονότος.

^g Ήντος τρῶσαι σπουδάζουσες. Infra εἰς πίσσα καὶ στιππόν.

rate excoolerentur, nihil haec nos tanta animi segnitie preditos ad hanc præfecturam juvarent. Homini quippe in dominicula quadam incluso et sua solum curanti haec magnam afferrent utilitatem; sed in tantam multitudinem scisso, et cujusque subditorum peculiarem sollicitudinem gerenti, quid id lucri afferat ad illorum profectum, nisi animum virilem ac fortissimum obtineat?

13. Præter abstinentiam alia requiri. — Neque mireris si cum tanta tolerantia² alterum postulo fortis animi experimentum. Nam delicatum cibum, potum, lectum despicer, multis facile esse videmus: maxime vero iis, qui natura agrestiores et a teneris sic educati sunt, ac multis item aliis corporis temperamento atque consuetudine laborum hujusmodi asperitatem mitigantibus. At continuam, damnum, molestum verbum, dieteria ab inferioribus tum temere, tum in ipso judicio prolata, querimonias frustra et tenere tum a principibus tum a subditis oblatas, non multi ferre possunt, sed unus fortasse vel alter. Videreque est etiam viros fortes ad haec ita ceu vertigine captos, ut vel immanissimis belluis ferius exasperentur: hos vero maxime a sacerdotii septis arcemus. Antistitem quippe nec inedia afflictari, nec nudis pedibus incendere, id sane Ecclesiæ cœtui nihil afferet detrimenti: furor autem animi et illi et proximo magnas parit calamitates. Atque iis quidem, qui supra dicta non præstant, nulla a Deo comminatio: at temere excedentibus et gehennam et gehennæ ignem Deus comminatus est (*Matth. 5. 22*). Quemadmodum igitur vanus gloriæ cupidus, cum nultorum præfecturam adit, majorem igni præbet materiam, sic et qui nec apud se, nec in familiaribus paucorum colloquiis iram continere nequit, sed facile excandescit, huic si popularis magistratus tradatur, ceu sera quedam a multis undique extimulata, nec quieto unquam animo esse potest, insuperque commisso sibi populo innumeræ procurat mala.

14. Nihil tam aciem mentis obtundere, quam iracundiam. — Nihil enim sic ingenii puritatem, mentisque aciem obturbat, ut ira inordinata, quæ multo fertur impetu. *Ira enim, inquit ille, etiam prudentes perdit* (*Prov. 15. 1*). Nam quemadmodum in nocturno prælio obtenebratus mentis oculos amicos ab adversariis discernere nequit, nec nobiles ab ignobilibus, sed cum omnibus eodem se gerit modo, et si quid malum subeundum sit, omnia facile patitur, ut animi voluntatem impletat. Nam certe voluptas quedam est animi excandescens, et voluptate majorem in animum exercet tyrannidem, tranquillum ejus statum susque revolvens: nam in arrogantium facile impellit, et simultates intempestivas, et odium sine ulla causa, et offensiones temere natas frequenter parat, multaque his similia et dicere et facere cogit, animo multo cum stridore morbi molestia ulro citroque traxo, ita ut nullo modo stare, et tanto impetu obsistere queat.

BASILIUS. Ego vero te sic dissimulantem non ul-

terius patiar. Quis enim ignorat quantum hoc morbo sis alienus? **CHRYSTOM.** Quid igitur, inquam, o vir beate, vis me huic rogo admovere, ac seram quiescentem irritare? An ignoras id nobis non nostra virtute successisse, sed ex quietæ vitæ amore; eum vero qui sic affectus est, seorsum degentem, et uno altero utentem amico, hujusmodi incendium effugere posse; secus vero si in tot curarum abyssum incidat? Tunc enim non se solum, sed et alios permultos ad interitus præcipitum secum trahit, et ad probitatis caram segnores efficit. Solet enim subditorum turba præsectorum sibi mores ceu archetypum et quandam imaginem spectare, seque ad illorum formam effingere. Qui ergo possit ille eorum tumores sedare, si ipse tumeat? quis plebeius moderatus statim fieri cupiat, si principem iracundum videat? Neutiquam enim possunt sacerdotum vicia latere, sed etiam exigua cito conspicua sunt. Siquidem athleta quamdiu domi manet, et cum nullo congreditur, licet inservior sit, occultare se potest; cum autem nudatus in arenam descendit, statim qui sit evincitur. Homines itaque qui seorsim et in otio vitam agunt, vitiorum suorum tegmen habent soliditudinem; in medium adducti, sicut vestimentum soliditudinem exuere coguntur, exque externis motibus nudum omnibus animum exhibere. Quemadmodum ergo ipsorum præclara gestæ multis prosunt ad simile studium evocantia, sic et eorum vita alios ad virtutis exercitium segnores efficiunt, et ad honorum operum labore torpere faciunt. Quamobrem animæ ejus pulchritudinem splendere oportet, ut spectatorum animos oblectare simul et illustrare possit. Nam vulgarium hominum peccata, quasi in tenebris perpetrata, peccantes solos perdunt: viri autem illustris et multis cogniti seclusi, commune omnibus afferunt detrimentum, dum remissos ad sudores propriebus operibus capessendos supiniores efficit, eos autem qui sibi attendere cupiunt, ad superbiam excitat. Ad haec vero, vulgarium delicta, vel in medium adducta, nemini ita profundam infligunt plagam: qui autem in hoc honoris fastigio sedent, primo omnibus sunt conspicui; deinde, licet in minimis labantur, quæ minora sunt aliis magna videntur. Non enim facti magnitudine¹, sed peccantis dignitate peccatum omnes metiuntur. Sane sacerdotem oportet ceu quibusdam adamantinis armis undeque muniri, assiduo nempe studio, et perenni circa vitam vigilantia, undique circumspiciendo, ne quis nudo ac neglecto loco reperio letale infligat vulnus. Omnes enim circumstant parati, ut vulnerent ac dejiciant, non modo ex inimicis multi, sed etiam ex iis, qui amicitiam simulant.

Tales igitur eligi oportet, qualia sanctorum olim illorum corpora in Babylonica fornace Dei gratia exhibuit. Neque enim ignis hujus esca sunt sarmentum, pīx et stupa; sed his multo graviora, quandoquidem non sensibilis ille ignis subjacet, sed omnia devorans invidiæ flamma ipsum circumsistit, undique se attollens, ipsi ingruens, accuratiusque ipsum examinans,

² Savil. et quidam MSS., post tantam tolerantiam.

¹ Alii, tacta mensura.

quam tunc Igñis puerorunt illorum corpora. Cum igitur vel temne quodpiam stipulae vestigium intenerit, statim ibhærens vitiata illam partem exurit; reliquiam vero strueturam, etiamsi solaribus radiis splendidior fuerit, sumo illo adufit et obscurat totam. Donec enim sacerdotis vita probe undique concinnata fuerit, hisidiis ille nullus pervius est; sin vel tantillum quid pratermitat, quod sane facile contigerere potest, homo cum sit, et erroribus plenum vita hujus pelagus trajiciat, nihil reliqua illi bona opera prosunt, ut accusatorum voces effugiat, sed parvum delictum reliquum omnie obumbrat et obscurat. Et de sacerdote omnes non quasi carne induo, et humana natura predito, sed quasi de angelo, omni reliqua inservit illico, iudicium ferre volunt. Ac sicut tyrannum, dum imperio potitur, omnes reformidant ipsique adulantur, quod eum deturbare non possint; cum autem rem ejus inclinant vident, simulatum illum honorem alijcentes, qui paulo ante amici erant, deridente inimici et adversarii evadunt, et debilia quaque explorantes irrumunt, imperiumque illius solvent: sic et sacerdotibus contingit; qui paulo ante, dum munere potiretur, ipsum colebant ac reverebantur, parvam occasionem nacti satim se fortiter comparant, ut eum non quasi tyrannum solum, sed quasi tyrranno deteriorem deponant. Ac quemadmodum ille corporis sui satellites metuit, ita et hic proximos comministrosque suos maxime omnium reformat. Nulli quippe alii perinde ejus dignitatem affectant, ejusdemque res notas habent atque illi: propinqui enim cum sint, si quid hujusmodi contingat, ante omnes id sentiunt, facileque etiam calumniantes credi, et dum parva magna faciunt eum sycophantia circumvenire possunt. Nam apostolicum illud dictum inversum est: *Et siue patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; siue glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (1. Cor. 12. 26): nisi forte tanta sit pietas, ut adversus omnia stare possit. Ad tantum itaque bellum nos emittis? et ad pugnam tam variam tamque multiformem animum nostrum sufficere posse putas? Undenam, quæso, et a quo id edocut es? Nam si id tibi Deus indicavit, exhibe oraculum, et morem geram: si non potes, sed ex humana opinione calculum ducis, ab isto tandem errore te libera. Nam circa ea, quæ ad nos spectant, nobis magis credendum quam aliis: quandoquidem *Quæ sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est* (1. Cor. 2. 11). Quod enim et nos ipsos, et eos qui nos elegerant, ridiculos reddituri essemus hoc suscepto mutare, quodque magno dispendio nostro in eum; in quo nunc versamur, vitæ statum reversuri suissemus, si non antehac, his saltem verbis tibi persuasisse puto. Non enim invidia solum, sed quæ multo invidia vehementior est hujus principatus cupido, multos solet contra ipsum occupantem armare. Ac quemadmodum filii, qui principatum affectant¹, longam patrum senectutem moleste ferunt: sic et quidam corum, cum vident sacerdotium in diuturnum produci tempus, quoniam interficere

¹ sicut. et plurimi MSS. habent, *qui dæliis appetunt.*

nefas, ipsum à dignitate deturbare satagit, omnes illius constitui loco cupentes, ac singuli ad se deferrit principatum exspectantes.

15. *Alia litis species, plena periculorum.* — Viste tibi aliam hujus pugnæ speciem ostendam, innumeris plenam periculis? Ito jam, ac publica festa spectato, ubi maxime ad dignitates ecclesiasticas electiones fieri mos est: ac tam multis sacerdotem criminationibus impeti videbis, quanta est subditorum turba. Omnes enim penes quos est hunc honorem conferre, in multas tunc scinduntur partes, ac neque mutuo, neque cum eo qui episcopalum sortitus est, presbyterorum cœtum cōsentire videoas: sed unusquisque a suis partibus stat, alius hunc, alius illum eligens. Cujus rei causa hæc est, quod non idem omnes respiciant, quod respicere debebant, nempe animi virūtem; sed aliae sunt hujus conciliandi honoris causæ: nimirum alius dicit, Hic eligatur, quia claro genere ortus: alius, quod opibus abundet, nec egeat alimentis ex Ecclesiæ proveniūt que litis: alius, quod ab adversariis ad nos transfugerit: ille familiarem, hic sibi genere propinquum, alius adulantem sibi aliis vult anteponi; in eum vero, qui sit idoneus, nemo vult respicere, neque animi dotes explorare. At ego, tantum abest, ut ad sacerdotum probationem causas hujusmodi consentaneas esse putem, ut etiamsi quis multam pietatem exhibeat, quæ tamen non parum nobis ad hanc dignitatem confert, non ideo statim eum eligere ausim, nisi cum pietate magna sit prudentia præditus. Novi quippe multis, qui perþuo sese coercabant ac jejunis maccrabant, quique dum soli degere et sua tantum curare poterant, Deo accepti erant, ac singulis diebus philosophiae sue incrementum non minimum addebant: at ubi in turbam prodiere, atque vulgi imperitiam emendare coacti sunt, alii ne principio quidem tanto negotio pares fuere; alii vi coacti, ut in munere perseverarent, missa pristina diligentia et magnam ipsi jacturam fecerunt, et aliis nihil profuerunt. Sed neque si quis totum vitæ tempus in ultimo ministerii ordine transegerit, ad extremamque pervenerit senectutem, hunc statim propter ætatis reverentiam ad summum principatum evanescit. Cur enim, si, decursa jam a tate, minus tamen idoneus maneat? Non quo velim canitiem dehonesta, nec legem constituere, ut qui ex choro monachorum veniunt, ab hac præfectura omniaco arceantur: contigit enim multos ex illo grege profectos in hac dignitate claruisse: sed hoc probare contendeo, si neque pietas sola, neque longæva senectus satis sunt, ut quis sacerdotio digne fungatur, vix sane calcas supra memoratas hoc ipsum præstare posse. Alli vero alias addunt etiam absurdiores: hinc nimirum, ne se in adversariorum partes transferant, in cleri ordinem alleguntur; illi, propter nequitiam, ne contempti magna inferant mala. An possit iniquius quidpiam ex cogitari, quod homines improbi, innumeris repleti malis, inde colantur, unde suppicio dignerant, et qua de causa ne limen quidem Ecclesiæ prætergredi licebat illis, eadem illi ad sacerdotalem ascendunt dignitatem? Etiame, dic mihi, quæremus

χαλεπωτέρα· ἐπειδή μηδὲ πῦρ τὸ αἰσθητὸν ὑπόκειται ἐκεῖνο, ἀλλ' ἡ παμφάγος αὐτοὺς ^a τῆς βασκανίας περιστοιχίζεται φλεψί, πανταχθεν αἰρομένη, καὶ ἀχριβέστερον αὐτῶν ἐπισῦσα καὶ διερευνώμενη τὸν βίον ἢ τὸ πῦρ τότε τῶν παῖδων ἐκείνων τὰ σώματα. "Οταν οὖν εὔρῃ καλάμης ἔχνος μικρὸν, προσπλέκεται ταχέως^b καὶ τὸ μὲν σαθρὸν ἐκεῖνο κατέκαυτε μέρος, τὴν δὲ λοιπὴν ἄπασαν οἰκοδομὴν^c, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπροτέρα οὖσα τύχη, ἀπ' ἐκείνου τοῦ καπνοῦ προσέφλεξε καὶ τιμαύρωσεν ἄπασαν. "Εως μὲν γάρ ἂν πανταχόθεν ἡρμοσμένος ἥ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιδουλαῖς· ἀν δὲ τύχη μικρὸν τι παριδῶν, οἷα εἰκὸς ἀνθρωπον δυτα, καὶ τὸ πολυπλακὲς τοῦ βίου τούτου περαιοῦντα πέλαγος, οὐδὲν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων διαφυγεῖν. ἀλλ' ἐπισκιάζει πάντες τῷ λοιπῷ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα. Καὶ οὐχ ὡς σάρκα περιχειμένω, οὐδὲ ἀνθρωπείαν λαχόντι φύσιν, ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ, καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένω, δικάζειν ἀπαντες ἐθέλουσι τῷ ἵερει. Καὶ καθάπερ τύραννον, ἔως μὲν ἀν κρατῆ, ἀπαντες πεφρίκασι καὶ κολακεύουσι, διετὸ μή δύνασθαι [392] καθελεῖν, ὅταν δὲ ἰδωσιν εἰς τούναντίον προχωροῦντα ἐκείνους τὰ πράγματα, τὴν μεθ' ὑποκρίσεως ἀφέντες τιμὴν οἱ πρὸ μικροῦ φίλοι γεγόνασιν ἐξαίφνης ἔχθροι καὶ πολέμιοι, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ταῦρὰ καταμαθόντες ἐπιτίθενται παραλύοντες ^d τῆς ἀρχῆς^e οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων οἱ πρὸ βραχέος, καὶ ἡνίκα ἐκράτει, τιμῶντες καὶ θεραπεύοντες, ὅταν μικρὸν εὔρωσι λαβῆν, παρασκευάζονται σφοδρῶς, οὐχ ὡς τύραννον μόνον, ἀλλὰ καὶ τι τούτου χαλεπώτερον καθαιρήσειν μᾶλλοντες. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος τοὺς τοῦ σώματος φύλακας δέδοικεν, οὕτω καὶ οὗτος τοὺς πλησίους καὶ συλλειτουργοῦντας αὐτῷ μάλιστα πάντων τρέμει. Οὗτε γάρ ἔτεροί τινες οὕτω τῆς ἀρχῆς ἐπιθυμοῦσι τῆς ἐκείνου, καὶ τὰ ἐκείνου μάλιστα πάντων ἴτασιν, ὡς οὗτοι ἐγγύθεν γάρ διντες, εἴ τι συμβαίη τοιοῦτο, πρὸ τῶν ἄλλων αἰσθάνονται, καὶ δύναιντ' ἀν εὔχερῶς καὶ διαβάλλοντες πιστευθῆναι, καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιοῦντες τὸν συκοφαντούμενον ἐλεῖν. Τὸ γάρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ρῆμα ἀντέστρεψατ· Καὶ εἰτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἰτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη· πλὴν εἰ τις εὐλαβεῖαι πολλῇ πρὸς ἀπαντα στῆναι δυνηθεῖη. Εἰς τοσοῦτον οὖν ἡμᾶς ἐκπέμπεις πόλεμον; καὶ πρὸς μάχην οὕτω καὶ ποιείλην καὶ πολυειδῆ τὴν ἡμετέραν ἐνόμισας ἀρχέστειν ^d ψυχὴν; Πόθεν καὶ παρὰ τίνος μαθών; Εἰ μὲν γάρ ὁ Θεὸς ἐγνώρισε τοῦτο, ἐπιδειξον τὸν χρησμὸν, καὶ πειθομαί· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, ἀλλ' ἀπὸ δόξης ἀνθρωπίνης φέρεις τὴν φῆψον, ἀπαλλάγηθί ποτε ἐξαπατώμενος. "Υπὲρ γάρ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν μᾶλλον ἦτεροις πειθεῖσαι δίκαιοιν· ἐπειδή Τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. "Οτι γάρ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐλομένους καταγελάστους ἀν ἐποιήσαμεν, ταύτην δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ζημίας εἰς ταύτην ἀν ἐπανήλθομεν τοῦ βίου τὴν κατάστασιν, ἐν ᾧ καὶ νῦν ἐσμεν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν σε τούτοις οἷμαι πεπεικέναι τοῖς ρήμασιν. Οὐδὲ γάρ βασκανία μόνον, ἀλλὰ πολλῷ καὶ τῆς βασκανίας σφοδρότερον, ἡ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιθυμία τοὺς πολλοὺς

διπλίζειν εἴωθε κατὰ τοῦ ταύτην ἔχοντος. Καὶ καθάπερ οἱ φίλαργοι ^e τὸν παῖδαν βαρύνονται τὸ τὸν πατέρων γῆρας, οὗτοι καὶ τούτων τινὲς, ὅταν ἰδωσιν εἰς μαχρὸν παραταθεῖσαν τὴν ἱερωσύνην χρόνον, ἐπειδὴ ἀνελεῖν οὐκ εὐαγής, παραλῦται σπεύδουσιν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, πάντες διντ' ἐκείνου γενέσθαι ἐπιθυμοῦντες, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἔκαστος μεταπεσεῖσθαι τὴν ἀρχὴν προσδοκῶντες.

Ιε'. Βούλει σοι καὶ ἔτερον ἐπιδεῖξω ταύτης τῆς μάχης εἰδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; "Ιθ. δὴ, καὶ διάκυψον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἐσορτὰς, ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἱρέσεις ποιεῖσθαι νόμος· καὶ τοσαύτας θύει κατηγορίαις τὴν ἱερέα βαλλόμενον, δισον τῶν ἀργούμενων τὸ πλῆθος ἔστι. Πάντες γάρ οἱ διεύναι τούτοις τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη, καὶ οὔτε πρὸς ἄλλήλους, οὗτοι πρὸς αὐτὸς τὸν λαχόντα τὴν ἐπιεικοπήν, τὸ τῶν [393] πρεσβυτέρων συνέδριον δρογνωμονούντις ἔδοι τις ἄν· ἀλλ' ἐκαστος καθ' ἑαυτὸν ἔστιν· ἀλλ' ἐπισκιάζει πάντες γάρ οἱ διεύναι τοῦτον, οὐδὲν τούτοις τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τὸν δρῶσιν, εἰς δὲ μόνον δρῶν ἔχρην, τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἔτεροι προφάσεις αἱ ταύτης πρόσενοι τῆς τιμῆς· οἶον, 'Ο μὲν, διτι γένους ἔστιν λαμπροῦ, ἐγκρινέσθω, φησίν· ὁ δὲ, διτι πλοῦτον περιβεβίληται πολὺν, καὶ οὐχ ἀν δέοιτο τρέψεσθαι ἐκ^f τῶν τῆς Ἐκκλησίας προσόδων· ὁ δὲ, διτι παρὰ τῶν ἔχθρων ηύτομολησε· καὶ δὲ μὲν τὸν οἰκείων πρὸς αὐτὸν διακείμενον, δὲ τὸν γένει περιστήκοντα, δὲ τὸν κολακεύοντα πάλιν τῶν ἄλλων προτιμῶν σπουδάζουσιν, εἰς δὲ τὸν ἐπιτῆσιον οὐδεὶς δρῶν βούλεται, οὐδὲν ψυχῆς τινα ποιεῖσθαι βάσανον. 'Εγὼ δὲ τοσούτου δέω ταύτας ἡγείσθαι τὰς αἱτίας ἀξιοπίστους εἰναις πρὸς τὴν τῶν ἱερέων δοκιμασίαν, οὓς μηδὲ εἰ τις πολλὴν εὐλάβεισιν ἐπιδεῖξαι τὴν οὐ μικρὸν ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρχὴν συντελοῦσαν ἐκείνην, μηδὲ τοῦτον ἀπὸ ταύτης εὐθέως ἐγκρίνειν τολμῶν, εἰ μὴ μετὰ τῆς εὐλαβείας πολλὴν καὶ τὴν σύνεσιν ἔχων τύχοι. Καὶ γάρ οἶδα πολλοὺς ἐγώ τῶν ἀπαντα τὸν χρόνον καθειρξάντων ἔστιν τούτοις, καὶ νηστεῖαις δαπανηθέντων, διτι, ἔως μὲν αὐτοῖς μόνοις εἰναις ἔξην καὶ τὰ αὐτῶν μεριμνῶν εὐδοκίμουν παρὰ Θεῷ, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκείνην προσειθεῖσαν τῇ φιλοσοφίᾳ μέρος οὐ μικρόν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ πλῆθος ἡλιθον, καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀμαθίας ἐπανορθοῦν ἡναγκάσθησαν, οἱ μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἡρκεσαν πρὸς τὴν τοσαύτην πραγματείαν· οἱ δὲ βιασθέντες ἐπιμεῖναι, τὴν προσέρας ἀκριβειαν ρίψαντες, ἐστούός τε ἐξημίλωσαν τὰ μέγιστα, καὶ ἐτέρους ὕνησαν οὐδέν. 'Αλλ' οὐδὲ εἰ τις τὸν ἀπαντα χρόνον ἀνήλωσεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ τῆς λειτουργίας τάξει μένων, καὶ εἰς ἐσχάτον ἡλιας γῆρας. τοῦτον ἀπλῶς διὰ τὴν ἡλικίαν αἰδεσθέντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν οἰσομεν τὴν ἀνωτέρω. Τί γάρ, εἰ καὶ μετὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἀνεπιτήσιες ὕν μένοι; Καὶ οὐ τὴν πολιάν ἀτιμάσταις βουλόμενος, οὐδὲν νομοθετῶν τοὺς ἀπὸ χοροῦ μοναζόντων ἡκοντας, πάντως ἀπειργεσθαι τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας, ταῦτα εἰπον νῦν (συνέδη γάρ πολλοὺς καὶ ἐξ ἐκείνης ἐλθόντας τῆς ἀγέλης εἰς ταύτην διαλάμψαι τὴν ἀρχὴν), ἀλλ' ἐκείνο δεῖξαι σπουδάζων, διτι εἰ μήτε εὐλάβεια καθ' ἑαυτὴν, μήτε γῆρας μαχρὸν ίκανὰ γένοιτ' ἀν δεῖξαι τὸν κεκτημένον ἱερωσύνης ἀξιον διντα, σχολῆ γ' ἀν αἱ προειρημέναι προφάσεις τοῦτο ἐργάσαιντο. Οἱ δὲ καὶ ἔτερας προστιθέασιν ἀτοπωτέρας· καὶ γάρ οἱ μὲν, ἵνα μή μετὰ τῶν ἐναντίων τάξεων ἑαυτοὺς, εἰς τὴν τοῦ κλήρου καταλέγονται τάξιν, οἱ δὲ διὰ πονηρίαν, καὶ ἵνα μή παροφθέντες μεγάλα ἐργάσωνται κακά. 'Αρα γένοιτ' ἀν τι τούτου παρανομώτερον; "Οταν ἀνθρωποι μαχθησον καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν διὰ ταῦτα θεραπεύωνται, δι' ἀκολάζεσθαι ἔδει, καὶ ὡν ἔνεκεν μηδὲ τὸν οὐδόν της ἐκκλησίας ὑπερβαίνειν ἔχρην, ὑπὲρ τούτων καὶ εἰς τὴν

^a Alii αὐτόν, alii αὐτούς.

^b Alii οἰκονομίαν, alii οἰκοδομίαν.

^c Plurimi mss. ἐπιτίθενται καὶ παραλύουσι.

^d Alii ἀρχεῖν. Ibid. aliqui εἰ μὲν γάρ Θεὸς τοῦτο ἀνήγγειλε, εἰ δὲ.

^e Savil. et plurimi mss. οἱ φιλάργυροι. Ibid. quidam τῷ τῶν πατέρων γῆρᾳ.

^f Unus δέοιτο τροφῆς. Alius δέοι τροφῆς. Infra unus καὶ οἱ μὲν τὸν οἰκείων... οἱ δέ, εἰ sic sequentia in plurali.

περιτικήν ἀναβαίνωσιν ἀξίαν; "Ἐτι οὖν ζητήσουμεν, εἰπέ μοι, τοῦ Θεοῦ τῆς δργῆς τὴν αἰτίαν, πράγματα οὕτως ἄγια καὶ φρικωδέστατα ἀνθρώποις τοῖς μὲν πονηροῖς, τοῖς δὲ οὐδενὸς ἀξίοις λυμαίνεσθαι παρέχοντες;" Οταν γάρ οἱ μὲν τῶν μηδὲν αὐτοῖς προστιχόντων, οἱ δὲ τῶν πολλῷ μειζόνων τῆς οἰκείας δυνάμεως προστασίαν [394] ἐμπιστεύθωσιν, οὐδὲν εὔριπου τὴν ἐκκλησίαν διαφέρειν ποιοῦσιν.

"Ἔγώ δὲ πρότερον τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων κατεγέλιυν, διὰ τὰς τῶν τιμῶν διανομὰς οὐχ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρημάτων καὶ πλήθους ἐτῶν καὶ ἀνθρωπίντης ποιοῦνται προστασίας· ἐπεὶ δὲ ἥκουσα^a, διὰ τοῦτη τὴν ἄλογία καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα εἰσεχώμασεν, οὐχ ἔτι δρμοίως ἐποιούμην τὸ πρᾶγμα δεινόν. Τί γάρ θαυμαστὸν, ἀνθρώπους βιωτικοὺς, καὶ δόξης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ἐρῶντας, καὶ χρημάτων ἔνεκα πάντα πράττοντας ἀμαρτάνειν τοικῦντα, διόπου γε οἱ πάντων ἀπηλάχθαι προσποιούμενοι τούτων οὐδὲν ἀμεινον ἔκεινον διάκεινται, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οὐρανίων τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, ὡς περὶ πλέθρων γῆς, ἢ ἐπέρου τινὸς τοιούτου τῆς βουλῆς αὐτοῖς προκειμένης, ἀπλῶς ἀνθρώπους ἀγελαίους λαβόντες ἐφιστάσι πράγματι τοιούτοις, ὑπὲρ ὅν καὶ τὴν ἐκυτοῦ κενώσαι δέξιαν, καὶ ἀνθρωπος γενέσθαι, καὶ δούλου μορφὴν λαβεῖν, καὶ ἐμπτυσθῆναι, καὶ φαπισθῆναι· καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον ἀποθανεῖν ἡικ τῆς σαρκὸς οὐ παρητήσατο ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς; Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων οὗτοι ἴστανται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερα προστιθέασιν ἀτοπώτερα· οὐ γάρ τοὺς ἀναξίους ἐγκρίνουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἐκβάλλουσιν. "Ματέρ γάρ δέον ἀμφοτέρωθεν λυμάνασθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν, ἢ ὁσπερ οὐκ ἀσκούστης τῆς προτέρας προφάσεως, ἐκκαῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν δργήν, οὕτω τὴν δευτέραν συνῆψαν, οὐχ ἡττον οὐσαν χαλεπήν. Καὶ γάρ ἐξ ἴσης οἰκται εἶναι δεινὸν, τό τε τοὺς χρητίμους ἀπείργειν, καὶ τὸ τοὺς ἀχρείους εἰσαθεῖν. Καὶ τοῦτο θῆγίνεται, ἵνα μηδαμόθεν παραμυθίαν εύρειν μηδὲ ἀναπνεῖσαι δυνηθῆ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποιμνιον. Ταῦτα οὖν οὐ μαρίων ἀξία σκηπτῶν; ταῦτα οὐ γεέννης σφοδροτέρας, οὐ ταύτης μόνον τῆς ἡπειρημένης ἡμέν; Ἀλλ' ὅμως ἀνέγεται καὶ φέρει τὰ τοσαῦτα κακὸν μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Καὶ πῶς ἂν τις αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν θυμάζειε; πῶς ἂν ἐκπλαγεί τὸν ἔλεον; Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ διαφθείρουσιν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων μᾶλλον, δὲ ἀγαθὸς ἔτι γρητεύεται καὶ εἰς μετάνοιαν καλεῖ. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι· πόση φιλανθρωπίας ἀδυσσος παρὰ σοὶ! πόσος ἀνεξικκίας πλοῦτος! Οἱ διὰ τὸ δνομα τὸ σὸν ἐξ εὐτελῶν καὶ ἀτίμων ἔντιμοι καὶ περιβλεπτοι γεγονότες τῇ τιμῇ κατὰ τοῦ τετιμηκότος κέχρηνται, καὶ τολμοῦται τὰ ἀτόλμητα, καὶ ἐνυθρίζουσιν εἰς τὰ ἄγια, τοὺς σπουδαίους ἀπωθούμενοι καὶ ἐκβάλλοντες, ἵνα ἐν τρεμιᾷ πολλῇ καὶ μετὰ ἀδείας τῆς ἐσχάτης οἱ πονηροὶ πάντα, διαπερ ἀν ἐθέλωσιν, ἀνατρέπωσι. Καὶ τούτου δὲ τοῦ δεινοῦ τὰς αἰτίας εἰ θέλεις μαθεῖν, δμοίας ταῖς προτέραις εὑρίσκεις· τὴν μὲν γάρ φίλαν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, μητέρα μίαν ἔχουσι, τὴν βασκανίαν· αὗται δὲ οὐ μᾶς εἰσιν ιδέας, ἀλλὰ διεστήκασιν. Ὁ μὲν γάρ ἐπειδὴ νέος ἐστίν, ἐκβαλλέτω, φησίν· οὐ δὲ, ἐπειδὴ κολακεύειν οὐχ οἰδεν· δὲ, ἐπειδὴ τῷ δεῖνι προσέκρουσεν· καὶ δὲ μὲν. ἵνα μὴ δεῖνα λυπῆται, τὸν μὲν ὑπ' αὐτοῦ δοθέντα ἀποδοκιμασθέντα, τούτον δὲ ἐγκεχριμένον δρῶν· δὲ, ἐπειδὴ χρηστός ἐστι· καὶ ἐπεικής· δὲ, ἐπειδὴ τοῖς ἀμαρτάνουσι φοβερός, δὲ δι· ἀλλην αἰτίαν τοιαύτην. Οὐδὲ γάρ ἀποροῦσι [395] προφάσεων, διων ἀν ἐθέλωσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ πλήθος τῶν διντων ἐστιν αὐτοῖς αἰτιάσθαι^b, δια ταν μηδὲν

ἔχωσιν ἔτερον. Ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ δεῖν ἀθρόως εἰς ταύτην ἀγενθεῖται τὴν τιμὴν, ἀλλ' ἕρεμα καὶ κατὰ μικρὸν, καὶ ἐτέρας, ἵσας ἀν βούλωνται, δύναιντ' ἄν αἰτίας εύρειν. Ἔγὼ δὲ τὸ δέκατον ἐνταῦθα ἐρήσομαι, Τί οὖν δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ποιεῖν, τοσούτοις μαχόμενον πνεύματι; πῶς πρὸς τοσαῦτα στήσεται κύματα; πῶς πάσας ταύτας ἀπώστεται τὰς προσβολάς; Ἄν μὲν γάρ δρθῆ λογισμῷ τὸ πρᾶγμα διαθῆ^c, ἐγθροὶ καὶ πολέμοι καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς αἰρεθεῖσιν ἀπαντεῖς, καὶ πρὸς φιλονεικίαν τὴν ἐκείνου ἀπαντα πράττουσι, στάσεις καθ' ἐκάστην ἐμβάλλοντες τὴν ἡμέραν, καὶ σκώμματα μυρία τοῖς αἰρεθεῖσιν ἐπιτιθέντες, ἔως ἂν τὴν τούτους ἐκβάλλωσιν ἢ τοὺς αὐτῶν εἰσαγάγωσιν. Καὶ γίνεται παραπλήσιον, οἷον ἂν εἴ τις κυνεργήτης ἔνδον ἐν τῇ νητῇ πλεούσῃ πειρατὰς ἔχοι συμπλέοντας, καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ναύταις καὶ τοῖς ἐπιβάταις συνεχῶς καὶ καθ' ἐκάστην ἐπιβουλεύοντας ὥραν. Ἄν δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους χάριν προτιμήσῃ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας, δεξάμενος οὓς οὐχ ἔδει, ἔξει μὲν τὸν Θεὸν ἀντ' ἐκείνων ἐχθρόν· οὐ τί γένοιτο ἂν χαλεπώτερον; καὶ τὰ πρὸς ἐκείνους δὲ αὐτῷ δυσκολύτερον ἢ πρότερον διακείσεται, πάντων συμπρατόντων ἀλλήλοις, καὶ τούτῳ μᾶλλον Ισχυρῶν γενομένων. "Ματέρ γάρ ἀγρίων ἀνέμων ἐξ ἐναντίας προσπεσόντων ἀλλήλοις, τὸ τέως ἡσυχάζον πέλαγος μαίνεται ἐξαίφνης καὶ κορυφοῦται, καὶ τοὺς ἐμπλέοντας ἀπόλλυσιν· οὕτω καὶ τῇς Ἐκκλησίας γαλήνη, δεξαμένη φύρος^d ἀνθρώπους, ζάλης καὶ ναυαγίων πληροῦται πολλῶν.

ἰτ'. Ἐννόησον οὖν, διοῖν τινα εἶναι χρή τὸν πρὸς τοσούτον μᾶλλοντα ἀνθέξειν χειμῶνα, καὶ τοσαῦτα κωλύματα τῶν κοινῆς συμφερόντων διαθήσειν καλῶς. Καὶ γάρ καὶ τεμνὸν καὶ ὅτυφον, καὶ φοβερὸν καὶ προσητή, καὶ ἀρχικὸν καὶ κοινωνικὸν, καὶ ἀδέκαστον καὶ θεραπευτικὸν, καὶ ταπεινὸν καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν καὶ ἡμερὸν εἶναι δεῖ, ἵνα πρὸς ἀπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι· δύνηται· καὶ τὸν ἐπιτήδειον δεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, καὶ ἀπαντεῖς ἀντιπίπτωσι, παράγειν· καὶ τὸν οὐ τοιούτον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, καὶ ἀπαντεῖς συμπνέωσι, μὴ προσίσθαι, ἀλλ' εἰς ἐν μόνον δράμ τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν^e, καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν τῇ χάριν ποιεῖν. "Ἄρα σοι διοκοῦμεν εἰκότως παρητήσθαι τοὺς πράγματος τούτου τὴν διακονίαν; Καίτοι γε εἰπω πάντα διητήθον πρὸς σέ· ἔχω γάρ καὶ ἔτερα λέγειν. Ἀλλὰ μὴ ἀποκάμης ἀνδρὸς φίλου καὶ γνησίου, βουλομένου σε πειθεῖν ὑπὲρ ὅν ἐγκαλεῖς, ἀνεγόμενος· οὐδὲ γάρ πρὸς τὴν ἀπολογίαν σοι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα χρήσιμά ἔστι^f μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν διοίκησιν τάχις οὐ μικρὸν συμβαλεῖται κέρδος. Καὶ γάρ ἀναγκαῖον, τὸν μέλλοντα ἐπὶ ταύτην ἐρχεσθαι τοῦ βίου τὴν δόδυ πρότερον ἀπαντα διερευνησάμενον καλῶς, οὕτως ἀκαταίται τῆς διακονίας. Τί δήποτε; "Οὐτε, εἰ καὶ μηδὲν [396] ἀλλο, τὸ γοῦν μὴ ἐγνοπαθεῖν, ἥνικα ἀν ταῦτα προσπίπτῃ, περιέσται τῷ πάντα εἰδότι σαφῶς. Βούλει οὖν ἐπὶ τὴν χτιρῶν προστασίαν ἱωμεν πρότερον, ἢ τὴν τῶν παρθένων κηδεμονίαν, ἢ τοῦ δικαστικοῦ μέρους τὴν δυσχέρειαν; καὶ γάρ ἐφ' ἐκάστου τούτων διάφορος τὴν φροντίς, καὶ τῆς φροντίδος μείζων ὁ φόδος. Καὶ πρῶτον, ἵνα ἀπὸ τοῦ τῶν ἀλλων εὐτελεστέρου διοκοῦντος εἶναι ποιητώμεθα τὴν ἀρχὴν, ἢ τῶν χτιρῶν θεραπεία δοκεῖ μὲν μέχρι τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης τοῖς ἐπιμελουμένοις αὐτῶν παρέχειν τὴν φροντίδα· τὸ δὲ οὐ τοιούτον ἐστιν, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται^g κανταῦθα τῆς ἐξετάσεως,

^a Alii διεθῆται.

^b Alii φθορεῖς.

^c Savil. et quidam alii τὴν τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομήν.

^d Sav. et aliqui ἐσται, Mor. et alii ἐστ.. Mox alii συμβάλλαται, alii συμβαλεῖται.

^e Alii δεῖ.

^f Savil. et quidam mss. ἐπειδὴ ἥκουσα.

^g Alii αἰτιάσθαι. Mox ἀλλά post ἔτερον deest in Savil. et aliquot mss. In Mor. vero et aliis legitur.

d. vinæ in nos iræ causam, dum res tam sacras, adeo tremendas hominibus tum improbis, tum indignis labefactandas tradimus? Quando enim alii rerum sibi minime convenientium, alii multo majorum, quam vires ferant, prefecturam accipiunt, ii certe efficiunt, ut Ecclesia nihil ab Euripo differat.

Equidem prius exteros principes deridebam, quod in honorum dispensatione non animi virtutem, sed pecunias et annorum numerum et humanum patrocinium specterent; ubi autem audivi hanc absurditatem in nostras etiam res debacchari, facinus hujusmodi non perinde grave visum est. Quid enim mirum si saeculares homines, popularem auram venantes, pecuniae causa nihil non agentes, in hujusmodi vita prorumpant, quando ii, qui se ab iis omnibus liberos esse simulant, nihilo melius quam illi sunt affecti, sed ubi de cælestibus certamen est, perinde atque si de terræ jugeribus aut alio quopiam simili deliberaretur, gregarios homines talibus præficiunt rebus quarum causa unigenitus Dei Filius gloriam evacuare suam, homo fieri, servi formam accipere (*Philipp. 2.7*), conspui, colaphtis cædi (*Math. 26. 67*), mortem turpissimam obire non recusat? Neque hic tamen consistunt, sed alia addunt absurdiora: non enim indignos solum deligunt, sed etiam idoneos dejiciunt. Nam quasi opus esset Ecclesiae securitatem utriusque labefactari, ac causa illa prior non sufficeret ad iram Dei accendendam, ita alteram addidere non minus perniciosa. Etenim perinde perniciosum esse puto utiles arcere, atque inutiles introducere. Id autem ideo agitur, ut Christi ovile nulla ex parte consolationem invenire aut respirare valeat. Hæc nonne millibus digna fulminibus? hæc nonne vehementiori etiam gehenna, quam sacræ literæ commimentur? Attamen hæc mala sustinet patiturque qui non volt mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. 48. 23. et 33. 11*). Quis non ejus clementiam admiretur? quis non ejus misericordiam stupeat? Ipsi Christiani ea, quæ Christi sunt, plus quam hostes et inimici pessundant: at ille bonus adhuc benignitatem præsert, et ad pœnitentiam vocat, Gloria tibi, Domine, gloria tibi: quanta apud te clementiae abyssus! quantus tolerantiae thesaurus! Qui per nomen tuum ex ignobilibus et obscuris clari et conspicui evadunt, honore illo contra honoratum se utuntur, et non audenda audent, sancta contumeliis afficiunt, probos repellunt et ejicunt, ut quiete et cum summa licentia nequissimi omnia pro libito subvertere possint. Cujus mali causas si ediscere velis, illas prioribus similes reperies: radicem enim, sive, ut ita dicam, matrem unam habent, invidiam. Earum autem non una tantum species est, sed diverse. His enim, aiunt, quia juvenis est, ejiciatur; ille, quia adulari nescit; alius, quia in eujuspiam offenditionem incurrit; alius, ne ille quispiam doleat, si eo, quem ipse obtulerat, ejecto hunc electum videat; ille, quia mitis ei probus est; ille, quia peccantibus terribilis; ille ob aliain similem causam: neque enim desunt obtentus, ques pro libito offerant; imo et facultatum copiam criminis dant, si nihil aliud proferendum habeant.

Quinetiam illud, non oportere statim in hunc honorem assumi, sed sensim et paulatim, aliasque similes pro voluntate causas comminisci possunt. Ego vero hic libens sciseitarer: Quid episcopum tot ventis agitatum facere opus est? quomodo adversus tantos fluctus stare poterit? quomodo tot impetus repellet? Nam si recta ratione rem gerat, adsunt omnes et ipsi et electis inimici et hostes, et per contentionem omnia cum illo agunt, quotidiana seditiones movent, sexcenta item scommata in electos jaculantur, donec aut illos ecerint, aut suos intruserint: perinde atque si gubernator in nave piratas secum navigantes habeat, qui et ipsi et nautis et vectoribus assidue horisque singulis insidentur. Quod si illorum gratiam saleti suæ præponat, admissionis non admittendis, illorum loco Deum ipsum inimicum habebit: quo quid deterius esse possit? et cum illis ipsis negotium difficultius quam antea erit, omnibus simul consentientibus, ac fortioribus per concordiam effectis. Quemadmodum enim saevis ex adverso pugnantibus ventis, mare antea tranquillum derepente furit atque intumescit, vectoresque perdit; sic et Ecclesie tranquillitas, corruptoribus admissis, tempestate et naufragiis infestatur multis.

46. *Quantum oporteat esse eum, qui tantis tempestibus opponitur.* — Cogita ergo qualem oporteat eum esse cui tantæ tempestati resistere necesse sit, et tot impedimenta rerum communii utilitati conducentium probe temperare. Nam et gravem illum, sed minime fastuosum, et formidabilem, sed humanum, et imperiosum, sed comem omnibus, et personam non accipientem, sed officiosum, et humilem, sed minime servilem, et vehementem, sed mansuetum esse oportet, ut contra illa omnia pugnare facile possit: atque eum qui idoneus sit, omnibus licet obstantibus, cum magna potestate promovere; huic vero dissimilem cum eadem auctoritate, omnibus etiam conspirantibus, non admittere, sed unum tantum ob oculos habere, Ecclesiae nempe structuram, nihilque vel ad inimicitiam vel ad gratiam facere. Num tibi videmur rei hujusmodi ministerium merito recusasse? Atqui nondum omnia recensui: suppetunt et alia dicenda. Verum ne defatigeris dum amici ac vere germani viri sese apud te excusantis orationem toleras. Hæc porro non ad apologiam modo nostram tibi erunt utilia, sed ad ipsam fortasse munericis de quo agitur functionem non parum afferent lueri. Eum namque, qui vitæ hujusmodi semitam ingressurus est, omnia prius perscrutatum, sic ministerio manum admoveare oportet. Quare? Quia etsi nulla alia subasset causa, omnium probe gnaro id lueri accedet, ut non rei insolentia turbetur, cum hæc contingent. Vis igitur ut prius ad viduarum patrocinium veniamus, an ad virginum curam, an ad judicialis partis difficultatem? nam in horum singulis varia est sollicitudo, et sollicitudine major metus. Ac primum, ut ab eo, quod aliis facilius esse videtur, ordiamur, viduarum eura, ipsam suscipientibus solam sumptuum sollicitudinem afferre videatur (*1. Tim. 5. 16*): at non ita se res habet, sed bie quoque multo opus est examine, ut illas diligere

oportet : quandoquidem cum temere et ut casus tulit in album relate sunt, id innumera peperit mala. Et enim familias pessum dederunt, conjugia direxerunt, et in furtis, cauponis alisque similibus turpiter se agentes saepe deprehensa sunt. Porro tales viduas sumptibus Ecclesie ali, id et a Deo supplicium et apud homines infamiam summamque damnationem parit, beneficorumque animum segniorem efficit. Nam quis umquam velit pecunias, quas Christo dare jesus est, iis largiri, qui Christi nomini calumniam pariant? Ideoque multo et accurato scrutinio est opus, ut neque illae, neque aliae, quibus res familiaris sufficere potest, tenuiorum mensam absurant. Hanc perquisitionem alia non parva cura excipit, ut ipsis alimenta consertim quasi ex fontibus affluant, nec umquam desint: siquidem insatiabile malum est invita paupertas, querelas ingratumque animum pre se ferens. Multa prudentia diligentiaque est opus ut eorum obstruantur ora, que quamlibet criminationis occasionem arripunt. Sane mul i ubi quempiam vident pecuniis non deditum, statim ipsum ad hanc functionem idoneum pronuntiant. Ego vero non existimo hanc illi animi magnitudinem satis esse, sed oportere tamen illam carteris praire: nam illius expers vastator potius quam patronus, et pro pastore lupus fuerit: verum cum illa aliam in eo requirere oportet. Ea autem est honorum omnium hominibus conciliatrix patientia, quae quasi in tranquillum quemdam portum animam deducit. Nam viduarum genus tum paupertatis, tum aetatis, tum sexus nomine, immoderata quadam loquendi libertate utitur: sic enim congruentius loquuntur: importune clamant, abs re queruntur et lamentantur, ubi gratiae erant habendae; incusant ubi laudandum erat: praefectumque oportet omnia fortiter ferre, neque ob importunas rixas vel absurdas querelas ira commoveri. Illarum enim infelicitas misericordiam potius, quam contumeliam meretur: ipsorum autem aerumnis insultare, et paupertatis dolori contumeliam addere, extreme crudelitatis fuerit. Quamobrem vir quidam sapientissimus, avaritiam superbiamque humanae naturae considerans, gnarus paupertatem hujusmodi esse, ut possit vel generosissimum animum dejicere, eoque deducere ut iisdem in rebus saepius impudenter agat, ne quis potentibus illis irascatur, neu, frequentibus eorum precibus exasperatus, infesius evadat ille, qui opem ferre debet, ut sese mitem et aditu facilem exhibeat hortatur his verbis: *Inclina pauperi sine tristitia aurem tuam, et responde illi in mansuetudine pacifica* (*Ecli. 4. 8*): ac missum faciens eum qui exasperat (quid enim jacenti dixeris?) eum alloquitur qui ejus infirmitatem ferre possit, monens, ut vultus blanditie ac verborum mansuetudine etiam ante oblatum donum ipsum erigat. Quod si quis illarum quidem bona non usurpet, sed innumeris ipsas conviciis et contumeliis oneret, et adversus eas irritetur, non modo paupertatem largitione non sublevat, sed calamitatem ipsam conviciis auget. Etiam si enim ob ventris necessitatem admodum impudentes esse cogantur, attamen de hujusmodi

violentia dolent. Cum itaque famis ingraventis metu mendicare coguntur, et mendicando impudentes esse, ac rursum impudentia illa contumeliam pati, multi-formis quædam, et mentem caligine offundens doloris vis earum animos occupat. Oportet vero curatorem eorum tanta esse aequanimitate, ut non modo indignatione sua dolorem non angeat, sed etiam cohortatione sua moerorem mitget. Nam quemadmodum qui contumelia afficitur, et si facultibus abundet, pecuniarum commodum non sentit ob inflictam contumelie plagam; ita qui blande et leniter compellatur, et cum consolatione donum accipit, gaudet et laetatur, duplexque munus ex largiendi modo consequitur. Hęc porro non a meipso, sed ab illo, qui paulo ante hortabatur, loquor. Nam *Fili*, inquit, *in bonis ne desitutum ros sedabit? Ita melius est verbum dono. Ecce enim verbum bonum est plus quam donum, et utrumque est apud virum gratiosum* (*Ecli. 18. 15-17*). Illarum item praefectum non mitem tantum et patientem, sed perinde œconomicum esse oportet: id vero si absuerit, rorsum pauperum facultates in idem datum recidunt. Nuper enim quis huic ministerio adscitus, multa auri vi collecta, ipse ne consumpsit, neque egenibus, paucis exceptis, distribuit; maximum vero partem terra obruit, donec superveniente tumultus tempore hostium manibus illam tradidit. Magna itaque providentia est opus, ut Ecclesie facultates nec redundant, nec deficiant: sed quae erogantur omnia statim sunt egenis distribuenda, atque in subditorum pio proposito Ecclesie thesauri colligendi sunt. In hospitibus autem exequiendis, et in curandis ægrotis, quanto putas opus esse pecuniarum suumtu, quanta praefectorum diligentia prudentiaque? Hanc enim expensam illa non minorem, imo saepe majorem esse necesse est. Praefectumque ipsum in largitione decet reverentiam et prudentiam adhibere; quo iis, qui res familiari abundant, suadeat, ut certatim et hilariter sua dona erogent, ne dum infirmorum commodo prospekt, beneficorum animos exasperet. Illic porro maiorem alacritatem et diligentiam exhibere convenit: sunt enim ægri morosi et segnes: ac nisi summam undique diligentiam curamque adhibeas, vel tantilla quidem negligentia potest magna ægrotanti mala importare.

17. *Quantus sit in gubernatione virginum timor.* — Quod ad virginum curam attinet, tanto major adest metus, quanto depositum pretiosius, et quanto rege dignior hic grec est, quam alii. Nuper enim innumeris in sanctarum hujusmodi chorū ingressis, vitiisque multis referte, debacehatæ sunt. Hic vero luctus maior fuit: ac quemadmodum non perinde est puellæ libera, an ejus ancilla peccet: ita non id ipsum est si virgo an vidua. His enim et nugari, et nutois conviciis litigare, et adulari et impudenter agere, et nusquam non apparere et in foro saepe ambulare, in usu frequenti est. Virgo autem majus certamen adjicit, et supremam philosophiam sectatur, profiteturque se angelicam vitam in terra ducere, ac cum hac carne

διταν αὐτὰς καταλέγειν δέη, ως τό γε ἀπλῶς καὶ ως ἔτυχεν αὐτὰς ἐγγράφεσθαι μυρία εἰργάσατο δεινά. Καὶ γάρ οἱκους διέφθειραν, καὶ γάμους διέσπασαν, καὶ ἐπὶ κλοπαῖς πολλάκις καὶ ἐπὶ καπηλείαις καὶ ἑτέροις τοιούτοις ἀσχημονοῦσαι ἐάλωσαν. Τὸ δὲ τὰς τοιαύτας ἀπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τρέφεσθαι χρημάτων καὶ παρὰ Θεοῦ τιμωρίαν, καὶ παρὰ ἀνθρώπων φέρει τὴν ἐσχάτην κατάγνωσιν, καὶ τοὺς εὗ ποιεῖν βουλομένους ὄχνηροτέρους καθιστησι. Τίς γάρ ἀν ἔλοιτό ποτε, ἢ τῷ Χριστῷ προσετάχθη δοῦναι χρήματα, ταῦτα ἀναλίσκειν εἰς τοὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ διαβάλλοντας δνομα; Διὰ ταῦτα πολλὴν δεῖ καὶ ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἑξέτασιν, ὡς δὲ μόνον τὰς εἰρημένας, ἀλλὰ μηδὲ τὰς ἔχυταὶς ἀρκεῖν δυναμένας τὴν τῶν ἀδυνάτων λυμαίνεσθαι τράπεζαν. Μετὰ δὲ τὴν ἑξέτασιν ταύτην ἑτέρα διαδέχεται φροντὶς οὐ μικρά, ἵνα αὐταῖς τὰ τῆς τροφῆς ἀθρόως, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, ἐπιφέρῃ, καὶ μή διαλιμπάνῃ ποτέ. Καὶ γάρ ἀκόρεστὸν πᾶς κακὸν ἡ ἀκούσιος πενία καὶ μεμψίμοιρον καὶ ἀχάριστον. Καὶ δεῖ πολλῆς μὲν τῆς συνέσεως, πολλῆς δὲ τῆς σπουδῆς, ὥστε αὐτῶν ἐμφράττειν τὰ στόματα, πᾶσαν ἔξιροῦντα κατηγορίας πρόφασιν. Οἱ μὲν οὖν πολλοί, διταν τινὰ ἴσως χρημάτων κρείττονα, εὐθέως αὐτὸν ἐπιτίθεσιν εἶναι πρὸς ταύτην ἀποφαίνονται τὴν οἰκονομίαν. Ἐγὼ δὲ οὐχ ἡγούμαλ ποτε ταύτην αὐτῷ τὴν μεγαλοψυχίαν ἀρκεῖν μόνην, ἀλλὰ δεῖν μὲν αὐτὴν πρὸς τῶν ἄλλων ἔχειν χωρὶς γάρ ταύτης λυμαίνων ἀν εἴη μᾶλλον ἡ προστάτης, καὶ λύκος ἀντὶ ποιμένος μετὰ δὲ αὐτῆς καὶ ἑτέραν ζῆτεν εἰ ἡ κεκτημένος τυγχάνοι. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ πάντων αἰτία ἀνθρώποις τῶν ἀγαθῶν, ἀνεξικακία, ὥσπερ εἰς τινὰ εὑδίον λιμένα δρμίζουσα καὶ παραπέμπουσα τὴν ψυχήν. Τὸ γάρ τῶν χηρῶν γένος καὶ διὰ τὴν πενίαν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν φύσιν ἀμέτρῳ τινὶ κέχρηται παρρησίᾳ· εὔτω γάρ ἀμεινονεἴπειν καὶ βοῶσιν ἀκαίρως, καὶ αἰτιῶνται μάτην, καὶ ἀποδύρονται ὑπὲρ ὅν γάριν εἰδέναι ἐχρῆν, καὶ κατηγοροῦσιν ὑπὲρ ὅν ἀποδέχεσθαι ἔδει. Καὶ δεῖ τὸν πραεστῶτα ἀπανταφέρειν γενναιῶς, καὶ μήτε πρὸς τὰς ἀκαρους ἐνοχλήσεις, μήτε πρὸς τὰς ἀλόγους παροξύνεσθαι μέμψεις. Ἐλεείσθαι γάρ ἐκείνο τὸ γένος ὑπὲρ ὅν δυστυχοῦτιν, οὐχ ὑπρέπειται, δίκαιοις ὡς τό γε ἐπεμβαίνειν αὐτῶν ταῖς συμμορφαῖς, καὶ τῇ διώτῃ πενίαν διδύνῃ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερεως προστιθέναι τῆς ἐσχάτης ὡμότητος ἀν εἴη. Διὰ τοῦτο καὶ τις ἀνήρ σοφώτατος, εἰς τὸ φιλοκερδὲς καὶ τὸ ὑπεροπτικὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπιδῶν, καὶ τῆς πενίας τὴν φύσιν καταμαθίου δεινήν [397] οὖσαν καὶ τὴν γενναιοτάτην ψυχὴν καταβαλεῖν, καὶ πεῖσαι περὶ τῶν αὐτῶν ἀνασχυντεῖν πολλάκις. ἵνα μή τις αἰτούμενος παρ' αὐτῶν δργίζηται, μηδὲ τῷ συνεγεῖ τῆς ἐντεύξεως παροξύνθεις πολέμιος ὁ βοηθεῖν διέξιλων γένηται, παρασκευάζει προστῆν τε αὐτὸν καὶ εὐπρόσιτον εἶναι τῷ δεομένῳ, λέγων· Κλίνο πτωχῷ οἰ. πάως τὸ οὖς σου, καὶ ἀποκρίθητι αὐτῷ ἐν πραστητὶ εἰρητικά. Καὶ τὸν παροξύνοντα ἀφεῖς (τί γάρ ἀν τις τῷ κειμένῳ λέγοι;), τῷ δυναμένῳ τὴν ἐκείνου φέρειν ἀσθενεῖαν διαλέγεται, παρακαλῶν τῷ τε ἡμέρᾳ τῆς ὕψεως, καὶ τῇ τῶν λόγων πραστητὶ πρὸς τῆς δισεως αὐτὸν ἀνορθοῦν. "Αν δέ τις τὰ μὲν ἔκείνων μὴ λαμβάνῃ, μυρίοις δὲ αὐτὰς διεῖδεις περιβάλλῃ καὶ ὑπρέπῃ καὶ παροξύνηται κατ' αὐτῶν, οὐ μόνον οὐκέπεκούφισε τὴν ἀπὸ τῆς πενίας ἀθυμίαν τῷ δοῦναι ^δ, ἀλλὰ καὶ μεῖζον ταῖς λοιδορίαις εἰρ-

^a Αἱ τοιαῦτα πρὸς ἑτέρα τοιαῦτα.

^b Αἱ τοιαῦτα, εἰ μέτρα ἐπαρκεῖν πρὸς ἀρκεῖν.

^c Αἱ ζῆτεν δεῖ, εἰ. In Savil. δεῖ deest.

^d Αἱ τῷ δοῦναι, αἱ τῷ μὴ δοῦναι.

γάστο τὸ δεινόν. Καὶ γάρ λίαν ἀναισχυτεῖν βιάζωνται διὰ τὴν τῆς γαστρὸς ἀνάγκην, ἀλλ' ὅμινος ἀλγοῦσιν ἐπὶ τῇ βίᾳ ταύτῃ. "Οταν οὖν διὰ μὲν τὸ τοῦ λιμοῦ δέος προσαιτεῖν ἀναγκάζωνται, διὰ δὲ τὸ προσαιτεῖν ἀναιδεύεσθαι, διὰ δὲ τὸ ἀναιδεύεσθαι πάλιν ὑπρέπειται, ποικίλη τις καὶ πολὺν φέρουσα τὸν ζόφον ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐκείνων κατασκήπτει τῆς ἀθυμίας ἡ δύναμις. Καὶ δεῖ τὸν τούτων ἐπιμελούμενον ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι μαχρόθυμον; ὡς μή μόνον αὐταῖς μὴ πλεονάζειν τὴν ἀθυμίαν ταῖς ἀγανακτήσεσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς οὖσης τὸ πλέον κοιμίζειν διὰ τῆς παρακλήσεως. "Ωσπερ γάρ ἐκεῖνος ὁ ὑπρεισθεὶς ἐν πολλῇ περιουσίᾳ οὐκ αἰσθάνεται τῆς ἀπὸ τῶν χρημάτων ὠφελείας διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερεως πληγήν οὕτω καὶ οὗτος ὁ προσηνῆ λόγοι ἀκούεις, καὶ μετὰ παρακλήσεως τὸ διδόμενον δεξάμενος, γάννυται πλέον καὶ χαίρει, καὶ διπλοῦν αὐτὸν δοθὲν τῷ τρόπῳ γίνεται. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐκεῖνου τοῦ τὰ πρότερα παραινέσαντος, φθέγγομαι. Τέκνον γάρ, φησίν, ἐν ἀγαθοῖς μὴ δῆρις μῶμον, καὶ ἐν πάσῃ δόσει λύπην λόγων ^e. Οὐχὶ καύσωνα ἀναπαύσει δρόσος; Οὐτω κρείσων λόγος ἡ δόσις. Ιδού γάρ λόγος ὑπὲρ δόμα μάρτυρε· καὶ ἀμφετερα παρὰ ἀνδρὶ κεχαριτωμένω. Οὐκ ἐπιεικῆ δὲ μόνον καὶ ἀνεξίκακον τὸν τούτων προστάτην, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν οὐχ ἥτεον εἶναι χρή· ως, ἐὰν τοῦτο ἀπῇ, πάλιν εἰς τὴν ἴσην περισταται ζημίαν τὰ τῶν πενήτων χρήματα. "Ηδη γάρ τις ταύτην πιστευθεῖς τὴν διακρίναι, καὶ χρυσὸν συναγαγών πολὺν, αὐτὸς μὲν οὐ κατέφαγεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοὺς δεομένους πλὴν διέγων ἀνάλωσε· τὸ δὲ πλέον κατορύζας ἐφύλαττεν, ἔως οὐ καρδιαπόδες ἐπιστάτας παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς τῶν ἐναντίων χερσὶ. Πολλῆς οὖν δεῖ τῆς προμηθείας, ὡς μήτε πλεονάζειν μήτε ἐλλείπειν τῆς Ἐκκλησίας τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ πάντα μὲν σκορπίζειν ταχέως τοῖς δεομένοις τὰ ποριζόμενα. ἐν δὲ ταῖς τῶν ἀρχομένων προαιρέσεσι συνάγειν τῆς Ἐκκλησίας τοὺς θησαυρούς. Τὰς δὲ τῶν ξένων ὑποδοχὰς, καὶ τὰς τῶν ἀσθενούντων θεραπείας, πόσης μὲν οἷει δεῖσθαι χρημάτων δαπάνης, πόσης δὲ τῆς τῶν ἐπιστατούντων ἀκριβείας τε καὶ συνέσεως; Καὶ γάρ τῆς εἰρημένης ἀναλώσεως ταύτην ἥττονα μὲν οὐδαμῶς, πολλάκις δὲ καὶ μεῖζον εἶναι ἀνάγκη, καὶ τὸν ἐπιστατοῦντα ποριτικόν τινα μετ' εὐλαβεῖας [398] καὶ φρονήσεως, ὡς παραπενάζειν καὶ φιλοτίμως καὶ ἀλύπιος διέδναι τοὺς κεκτημένους τὰ παρ' ἐαυτῶν, ἵνα μή τῆς τῶν ἀσθενούντων ἀναπαύσεως προνοῶν τὰς τῶν παρεχόντων πλήττῃ ψυχάς. Τὴν δὲ προθυμίαν ^g καὶ τὴν σπουδὴν πολλῷ πλείσαντα ἐνταῦθα ἐπειδείκνυσθαι δεῖ· δισάρεστον γάρ πως δὲ νοσοῦντες χρῆμα καὶ δάθυμον καὶ πολλὴ πανταχόθεν εἰσφέρεται ἀκρίβεια καὶ φροντὶς, ἀρκεῖ καὶ μικρὸν ἐκείνο παροφθέν μεγάλα ἐργάσασθαι τῷ νοσοῦντι κακά.

^f Τίς. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν παρθένων ἐπιμελεῖας τοσοῦτῷ μείζων ὁ φόβος, ὅσῳ καὶ τὸ κτῆμα τιμώτερον, καὶ βασιλικωτέρα αὐτη τῶν ἄλλων ἡ ἀγέλη. "Ηδη γάρ καὶ εἰς τὰ τῶν ἀγίων τούτων χορὸν μυρίαι μυρίων γέμουσαι κακῶν εἰσεκάμασαν· μεῖζον δὲ ἐνταῦθα τὸ πένθος. Καὶ καθάπερ οὐκ ἴσον, κόρην τε ἐλευθέραν καὶ τὴν ταύτης θεράπαιναν ἀμαρτεῖν, οὐτως οὐδὲ παρθένον καὶ γῆραν. Ταῖς μὲν γάρ καὶ ληρεῖν, καὶ λοιδορεῖσθαι πρὸς ἀλλήλας, καὶ κολακεύειν, καὶ ἀναισχυντεῖν, καὶ πανταχοῦ φάνεσθαι, καὶ τὸ περιενει τὴν ἀγοράν, γέγονεν ἀδιάφορον· ἢ δὲ παρθένος ἐπὶ μεῖζον ἀπεδύσατο, καὶ τὴν ἀκούτατω φιλοζοφίαν ἐξήλωσε, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν δεῖξαι

^e Αἱ λόγου. Paulo post Savil. et maxima pars manuscrip*torum* ὑπὲρ δόμα, Mor. ὑπὲρ δέρατα.

^f Αἱ τὴν οἰκονομίαν.

^g Αἱ μαχρόθυμοι, εἰ τοις πολὺ πλείσαντα.

έπι: τῆς γῆς ἐπαγγέλλεται, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ταύτης τὰ τῶν ἀσωμάτων αὐτῇ δυνάμεων κατορθώσει πρόκειται. Καὶ οὐ δεῖ οὔτε προδόσους περιττάς ποιεῖσθαι καὶ πολλάς, οὔτε ρήματα αὐτῇ φθέγγεσθαι εἰκῇ καὶ μάτῃ ἐφελται· λοιδορίας δὲ καὶ κολακείας οὐδὲ τοῦντος εἰδέναι χρή. Διὰ τοῦτο ἀσφαλεστάτης φυλακῆς καὶ πλείονος εἶται τῆς συμμαχίας. "Ο τε γάρ τῆς ἀγιωτύνης ἔχθρος ἀεὶ καὶ μᾶλλον αὐταῖς ἐφέστηκε καὶ προσεδρεύει, καταπιεῖν ἔτοιμος, εἴπου τις ἐξολισθήσεις καὶ καταρρέσσαι, ἀνθρώπων τε οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοί, καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων ἡ τῆς φύσεως μανία· καὶ ἀπλῶς ἡ πρὸς διπλοῦν τὸν πόλεμον ἡ παράταξις αὐτῇ, τὸν μὲν ἔξωθεν προσβάλλοντα, τὸν δὲ ἔστιθεν ἐνοχλοῦντα. Διὰ ταῦτα τῷ γοῦν ἐπιστατοῦντι πολὺς μὲν ὁ φόβος, μείζων δὲ ὁ κίνδυνος καὶ ἡ ὀδύνη, εἴ τι τῶν ἀθεουλάτων, δὲ μὴ γένοιτο, συμβαῖη ποτέ. Εἰ γάρ πατρὶ θυγάτηρ ἀπόκρυψος ἀγρυπνίας, καὶ ἡ μέριμνα αὐτῆς ἀφιστᾷ ὑπνον, ὅπου περὶ τοῦ στειρωθῆναι τὴν παρακμάσαι τὴν μισηθῆναι τοιοῦτον δέος, τί πείσεται δὲ τούτων μὲν οὐδὲν, ἔτερα δὲ τούτων πολλῷ μείζονα μεριμνῶν; Οὐ γάρ ἀνὴρ ἐνταῦθα διθετούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὐδὲ μέχρις ὅνειδῶν ἡ στείρωσις, ἀλλ' εἰς ἀπώλειαν ψυχῆς τελευτὴν τὸ δεινόν. Πάντα γάρ δέρδρον, φησί, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἀκινδύτεται, καὶ εἰς πῦρ βαλλεται. Καὶ μισηθεῖση δὲ παρὰ τοῦ Νυμφίου οὐκ ἀρχεῖ λαβεῖν ἀποστασίου βιβλίον καὶ ἀπελθεῖν, ἀλλὰ κόλασιν αἰώνιον τοῦ μίσους διδωσι τὴν τιμωρίαν. Καὶ δὲ μὲν κατὰ σάρκα πατήρ πολλὰ ἔχει τὰ ποιοῦντα αὐτῷ τὴν φυλακὴν εὔκολον τῆς θυγατρὸς· καὶ γάρ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ τροφὸς, καὶ θεραπαινῶν πλῆθος, καὶ οἰκίας ἀσφάλεια, συγαντιλαμβάνεται τῷ γεννησαμένῳ πρὸς τὴν τῆς παρθένου τήρησιν. Οὔτε γάρ εἰς ἀγοράν αὐτὴν ἐμβάλλειν ^ἢ ἐφίεται συνεχῶς. οὔτε, ἡνίκα ἀν ἐμβάλλῃ, φαίνεσθαι τινι τῶν ἐντυγχανόντων ἀναγκάζεται, [399] τοῦ σκότους τῆς ἐσπέρας οὐχ ἡτον τῶν τῆς οἰκίας τοίχιων καλύπτεοντος τὴν φανῆναι ^{καὶ} ἡ βουλομάνην. Χωρὶς δὲ τούτων πάσης αἰτίας ἀπῆλαχται, ὡς μὴ ἀν ποτε εἰς ἀνδρῶν δψιν βιασθῆναι ἐλθεῖν· οὔτε γάρ τὴν αὐτὴν ἀναγκαίων φροντίς, οὔτε αἱ τῶν ἀδικούντων ἐπήρειαι, οὐδὲ ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν εἰς ἀνάγκην αὐτὴν τοιαύτης συντυχίας καθιστησιν. ἀντὶ πάντων αὐτῇ γινομένου τοῦ πατρός. Αὕτη δὲ μίκην ἔχει φροντίδα μόνον, τὸ μηδὲν ἀνάξιον μήτε πρᾶξαι, μήτε εἰπεῖν τῆς αὐτῇ προστηκούστης κοσμιότητος. Ἐνταῦθα δὲ πολλὰ τὰ ποιοῦντα τῷ πατρὶ δύσκολον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατον τὴν φυλακὴν· οὔτε γάρ ἔνδον ἔχειν αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ δύναται ^{τὸν} οὔτε γάρ εὐσχήμων, οὔτε ἀκίνδυνος τὴν τοιαύτη συνοίκησις. Καν γάρ μηδὲν αὐτοὶ ζημιωθῶσιν ^{εἰ}, ἀλλ' ἀκεραίαν μείνωσι τὴν ἀγωσύην φυλάττοντες, οὐκ ἐλάττονα δώσουσι λόγον ὑπὲρ ὃν ἐσκανδάλισαν ψυχῶν. ή εἰ εἰς ἀλλήλους ἀμιρτάνοντες ἔτυχον. Τούτου δὲ οὐκ ἔντος δυνατοῦ, οὔτε τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς καταμαθεῖν εὑπορον, καὶ τὰ μὲν ἀτάκτως φερόμενα περικύψαι, τὰ δὲ τὸν τάξιν καὶ ρυθμῷ μᾶλλον ἀσκῆσαι, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀγαγεῖν· οὔτε τὰς ἔξιδους περιεργάζεσθαι ράβδοιν. Η γάρ πενία καὶ τὸ ἀπροστάτευτον οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν ἀχριβῇ τῆς ἐκείνη προστηκούσης εὐκοσμίας γενέσθαι τετεστήν. Οταν γάρ ἑαυτῇ ^ἢ πάντα διακονεῖν ἀναγκά-

ζηται, πολλὰς, εἴ γε βούλοιτο μὴ σωρρογεῖν, τῶν πόδων τὰς προφάσεις ἔχει. Καὶ δεῖ τὸν κελεύοντα διπαντός αἷχοι μένειν, καὶ ταύτας περικύψαι τὰς προφάσεις ^{εἰ}, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων αὐτάρκειαν παρασχόνται τὴν πρὸς τούτων τὰν διακονησομένην αὐτῇ¹ δεῖ εἰς τὸν ἔκχορῶν καὶ παννυχίδων ἀπειργεῖν. Οὐδὲ γάρ, οἶδεν δὲ λυμήχανος ἡριες ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων τὸν παραπτείρειν ίδν. Καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθει τειχίζεσθαι, καὶ διεγάχεις τοῦ παντεδιέντα προβαίνεις οἰκίας, ὅταν ἀπαραιτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπιγωτοὶ προφάσεις. Εἰ δὲ λέγοι τις, οὐδὲν εἶναι τούτο τὸ έργον τῷ ἐπισκόπῳ μεταχειρίζειν, εὖ ἔστω, διτὶ τῶν ἐκάστης ^{τοῦ} γινομένων αἱ φροντίδες καὶ αἱ αἰτίαι εἰς ἐκεῖνας ἔχουσι τὴν ἀναφοράν. Πολλῷ δὲ λυσιτελέστερον αὐτὸν παντα διακονούμενον ἀπηλάχθαι: ἐγχλημάτων, ἢ διὰ τῶν ἐπέριττων ἀμαρτίας ὑπομένειν ἀνάγκη, ἡ τῆς δικονίας ἀφειμένον τὰς ὑπὲρ ὃν ἔπραξαν ἔτεροι τρέμειν εὐθύνας. Πρὸς δὲ τούτοις δὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ ταῦτα πράτων μετὰ πολλῆς τῆς εὔκολίας ἀπαντα διεξέρχεται· δὲ ἀναγκαζόμενος μετὰ τοῦ πειθεῖν τὰς ἀπάντων γνώμην τοῦ ποιεῖν, οὐ τοιαύτην ἔχει τὴν ἀνεσιν ἐκ τοῦ τούτουργίας ἀφεῖσθαι δισ πράγματα καὶ θορύβους διτὸς ἀντιπίπτοντας καὶ ταῖς αὐτοῦ κρίσεσι μαχομένους ἀλλὰ πάτες μὲν οὐκ ἀν δυνατίμην καταλέγειν τὰς ὑπῶν παρθένων φροντίδας. Καὶ γάρ καὶ ὅταν αὐτὰς ἐγράφεσθαι δέῃ ^ἢ, οὐ τὰ τυχόντα παρέχουσι πράγματα τῷ ταύτην πεπιστευμένῳ τὴν εἰκονομίαν.

Τὸ δὲ τῶν κρίσεων μέρος μυρίας μὲν ἔχει τὰς ἀγθείας, πολλὴν δὲ τὴν ἀσχολίαν, καὶ δυσκολίας τοσαύτας οὐδὲ οἱ τοῖς ἔξωθεν δικάζειν καθήμενοι φέρουσι καὶ χρέεύρειν ^{τὸν} δικαίων έργον, [400] καὶ εύροντα διαφθεῖρας χαλεπόν. Οὐκ ἀσχολία δὲ μόνον καὶ δυσκολία ἀλλὰ καὶ κίνδυνος πρόσεστιν οὐ μικρός. Ηδη γάρ τινας τῶν ἀσθενεστέρων πράγματιν ἐμπεσόντες, ἐπειδὴ προστασίας οὐκ ἔτυχον, ἐναυάγησαν περὶ τὴν πλοτινήν. Πολλῷ γάρ τῶν διδικημένων οὐχ ἡτον τῶν διδικηκότων τοὺς βοηθοῦντας μισθούσι καὶ οὐτε πραγμάτων διαστροφήν. Οὐ καὶ ρωνὸν χαλεπότητα, οὔτε ιερατικῆς δυναστείας μέτρον οὔτε ἄλλο τοιοῦτο οὐδὲν λογίζεσθαι ^{καὶ} βούλονται· ἀλλα εἰσὶν δισύγγνωστοι δικασταί, μίαν ἀπολογίαν εἰδότες, τὰ τῶν συνεχόντων αὐτούς κακῶν ἀπαλλαγήν. Ο δὲ μόνον μηδὲν ταύτην παρασχεῖν, καὶ μυρίας λέγη πρόφασεις, οὐδέποτε τὴν κατάγνωσιν φεύξεται τὴν πατέραν μέμψεων ^{καὶ} ἀποκαλύψω πρόφασιν. Εἰ γάρ μηδὲν τὴν ἀσχολίαν τημέραν μᾶλλον τῶν ἀγοραίων περινεστατεῖς οἰκίας ὁ τὴν ἐπισκοπήν ἔχων, προσκρούματα ἔντειθεν ἀμύθητα. Οὐδὲ γάρ ἀφρωστοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄγιανοντες ἐπισκοπεῖσθαι βούλονται, οὐ τῆς εὐλαβεῖσας αὐτούς ἐπὶ τοῦτο προσκαλουμένης, τιμῆς δὲ καὶ ἀξιώματος οἱ πολλοὶ ἀντιποιούμενοι μᾶλλον. Εἰ δὲ ποτε συμβαίνει τὰς τῶν πλουσιωτέρων καὶ δυναστωτέρων, χρείας τινὶ κατεπιγούσης, εἰς τὸ κοινόν τῆς Ἐκκλησίας κέρδος συνεχέστερον ἴστεν, εὐθέως ἐντεῦθεν θωπείας καὶ κολακείας προσετριψατο ^{τὸν} δόξαν. Καὶ τί λέγω προστασίας καὶ ἐπισκέψεις; ἀπὸ γάρ τῶν προσρήσεων μόνον τοσοῦτα φέρουσιν ἐγχλημάτων δχθος, ως καὶ βαρύνεσθαι καὶ καταπίπτειν ὑπὲρ τὴν ἀθυμίας πολλάκις. ή δη δὲ καὶ βλέμματος εὐθύνας ὑπέχουσι. Τὰ γάρ ἀπλίως παρ' αὐτῷ γινόμενα βασανίζουσιν ἀκριβῶς οἱ πολλοί, καὶ μέτρο-

^a Απλῶς deest in quibusdam mss.

^b Alii αὐτῇ ἐμβάλλειν vel ἐμβαίνειν, alii αὐτὴν ἐμβάλλειν.

^c Aliquot mss. ὅταν γάρ αὐτοὶ μηδὲν ζημιωθῶσι.

^d Alii ὅταν γάρ αὐτῇ, alii αὐτῇ.

^e Alii τὰς ἀφορμάς.

^f Alii ἐπ' ἑκάστῳ, alii ἐπ' ἑκάστης.

^g Sic recte Savil. et aliquot mss. Monit. δέοι. Edid. — Γαϊ-

post unus πεπιστευμένω τὴν διακονίαν.

^h Sav. et alii ἀναλογίζεσθαι.

ⁱ Sav. et alii μέμψεως.

^j Sav. προσετριψατο.

quæ incorporearum sunt potestatum sibi præstanda proponit. Nec licet ei frequenter et inutiliter foras progredi, nec verba futilia vanaque proferre: convicci et adulatio[n]is ne nomen quidem norit oportet. Quapropter firmissima custodia et majori præsidio opus habet: nam sanctitatis hostis ipsas magis observat insidiisque appetit, ad devorandum paratus si quam labentem eadētemque videat: hominum item multi ipsis insidianter, cum iisque omnibus naturæ petulantia. In summa duplex bellum ab ea geritur, aliud extrinsecus incombens, aliud intrinsecus obturbans. Ideo magnus instat curatori timor, majus periculum; dolor ingens, si quid contra animi sententiam, quod absit, accidat. Nam si patri filia occulta¹ vigilantia (*Ecclesiasticus* 42. 9) est, et sollicitudo ejus somnum ab eo depellit, timente ne aut sterilis sit, vel nubilem transgrediatur ætatem, vel perosa sit conjugi: quid patietur is, qui horum quidem nihil, sed alia iis longe graviora metuit? Neque hie vir contemni potest, sed ipse Christus: neque sterilitas in ignominiam tantum, sed malum in perniciem animæ desinit. Nam *Omnis arbor*, ait, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (*Matthew* 3. 10). Ei vero quæ in sponsi odium incurrit, non satis est accepto repudii libello abire; sed odii illius pœnas luit, supplicium æternum. Certe pater carnalis multa habet, quæ facilem ipsi filiæ custodiā reddant; nam et mater et nutrix et famularum turba et domus firmitas parentem ad virginem servandam juvant. Neque enim in forum eam frequenter prodire sinit; neque si prodeat, cuiquam occurrentium apparere cogitur, cum vespertinæ tenebræ conspici nolenti non minorem obicem obtendant, quam parietes domus. Præter hæc vero nulla subest causa, quæ illam umquam ad virorum conspectum attigit: neque enim rerum necessiarum cura, neque hædentiū molestiæ, neque simile quidpiam illum in talis congressus necessitatem impellit: cum illi pater vice omnium sit, ipsa vero unam habeat curam, ut nihil vel agat vel loquatur quod honestatem dedebeat. At hic multa sunt quæ custodiā patri difficilem, imo arte superiorem reddant. Neque enim potest eam intus secum habere: hoc quippe contubernium nec honestum esset, nec periculo vacaret. Licet enim hinc illis nihil dampni adesset, sed veram sanctitatem servare pergerent, non minorem reddituri essent rationem pro iis animabus, quibus offendicula fuissent, quam si ambo peccassent. Cum autem id fieri nequeat, non facile ipsi est animæ motus ediscere, et eos qui inordinati sunt resecare, qui vero debito ordine et modo procedunt excolere, et in melius deducere: neque exitus in publicum curiose indagare in promptu est; nam quod illa inops sit et patrocinio destituta, non potest ipse tam accuratus decori et honesti explorator esse. Etenim cum ipsa sibi omnia administrare cogatur, si temperanter vivere nolit, excundi occasionses comminisci potest.

¹ Sic vocem hebraicam עַלְכָה interpretatur Aquila Gen. 24, 45, qua voce significatur virgo quæ clausa et virorum aspectui abscondita manet. Hic locus apud Siracidem loco in textu citato legitur.

Oportetque aliquem jubentem domi manere, qui tales occasiones præcidat, ac necessaria suppeditet, neconon seminam rem illis curantem: arcenda item est a funeribus ac pervigiliis. Novit enim, novit callidissimus ille serpens per bona etiam opera virus spargere suum: opusque est virginem undequaque muniri, et raro per annum domo egredi, nempe cum indeclinabiles ac necessariæ urgent causæ. Si quis vero dieat, non opus esse ut res hujusmodi episcopo committatur, noverit is, singularum rerum gestarum occasiones et causas ad ipsum referendas esse; ita ut multo utilius, si omnia ipse administrans, iis criminibus liber futurus sit, quæ propter aliorum peccata subire debet, quam si, dimissa hujusmodi administratione, pro aliorum gestis de ratione reddenda tremere cogatur. Ad hæc, qui per se id agit, admodum facile omnia percurrit: qui vero omnibus aliis ad suam sententiam pertractis id agere cogitur, non tantam habet laboris remissionem ex eo quod non sui solius arbitrio agat, quanta negotia et tumultus per eos qui adversantur et pro suo pugnant judicio. Verum non omnes de virginibus sollicitudines recensendi facultas est: etenim cum in alium referendæ sunt, non parum negotii facessunt ei, cui hæc administratio concreta est.

Judiciorum officium quam molestum. — Judiciorum officium innumeras parit molestias, multum negotii, tot difficultates, quot ne forenses quidem judices subeunt: siquidem jus ipsum reperire labor est: repertum non violare difficile. Non modo autem negotium et difficultas adest, sed etiam periculum non parvum. Jam enim quidam ex infirmioribus in negotia delapsi, quia patrocinium non invenere, circa fidem naufragati sunt. Multi enim ex læsorum numero non minus, quam ipsos lædentes, eos qui sibi non ferunt open odio habent: ac neque negotiorum distractionis, neque temporum iniquitatis, neque sacerdotalis potentie mediocritatis, neque alias eujuspiam rationem habere volunt; sed sunt inexorabiles judices, hanc unam scientes apologiam, malorum se prementium exitum. Qui hunc præbere nequit, quamvis innumeras causas proferat, numquam eorum condemnationem effugiet. Quia vero patrocinii mentionem feci, age aliam tibi querelæ causam declarabo. Nam nisi quotidie episcopus plus, quam ipsi forenses, domos circumeat, hinc offensiones innumeræ. Non enim ægri solum, sed etiam qui bene valent, invisi se volunt; non pietatis religionisve causa, sed honoris dignitatisque id multi exigunt. Quod si forte contingat ut aliquem ex ditioribus potentioribusque, urgente casu, in Ecclesiæ lucrum frequentius visitet, statim palpatoris atque adulatori notam sibi inurit. Sed quid patrocinia et aditus memoro, quando ex compellationibus solam tantam criminacionum molem afferunt, ut ex animi macore sepe illi graventur et decident? Jam vero vel oculorum contutus explorantur: nam ejus vel simpliciora gesta ad trutinam vocant bene multi, voce modum, aspiciendi videndique rationem. Illi cuipiam, aiunt, effuse arrisit, hilari ipsum vultu et magna voce saluta-

vit : me vero longe parcus et perfunicorie. Quod si multis assidentibus non undique oculis circumferat inter loquendum, id pro contumelia multi habent. Quis igitur nisi admodum fortis tam multis accusatoribus sufficere poterit, ut vel ab illis nullatenus in crimen vocetur, vel accusatus sese expediatur? Oportet enim accusatorem esse neminem; si id minus fieri possit, oblata saltem crima abluere. Quod si ne hoc quidem facile est, sed quidam temere et frustra culpando gaudent : forsitan ferenda est querimoniarium hujusmodi modestitia. Etenim qui jure accusatur, facile accusantem tulerit : quandoquidem enim nullus accusator acerbior est ipsa conscientia ; ab illo auctore omnium molestissimo capti externos accusatores utpote mitiores facile patimur. Qui autem nullius sibi culpae conscius est, falso accusatus continuo in iram vertitur, et in mœrem facile decidit, nisi prius ad multorum ferendas insanias exercitatus fuerit. Neque enim fieri potest, calumniis impeditum et inique damnatum non turbari, et de tanta iniquitate nihil pati. Quid memorem tristitiam tum subeundam, cum quempiam ex cœtu Ecclesiae amovere opus est? Utinam vero malum totum in tristitia consistet : nunc vero pernicies non modica. Metuendum quippe est, ne

ultra modum pœnis affectus ille id patiatur, quod a beato Paulo dictum est, *Ne abundantiori tristitia absorbeatur* (2. Cor. 2. 7). Maxima ergo diligentia hic opus est, ne quod prodesse illi debuerat, majoris ipsi damni sit occasio : nam quæcumque ille post hujusmodi eu rationem peccata admiserit, communem tam ipsi quam medico iram accidunt, si hic non recte vulnus inciderit. Quot autem supplicia exspectanda sunt, cum quis non ex peccatis modo suis, sed ex aliorum quoque delictis in extremum periculum adducitur? Nam si de propriis sceleribus rationem reddituri ex horrescimus, ac si non valeamus ignem illum effugere, quid illi exspectandum est, qui tam multorum nomine causam sit dicturus? Quod autem hoc verum sit, audi beatum Paulum dicentem ; imo potius non illum, sed in ipso loquentem Christum : *Obedite præpositis vestris, et subjecete eis : ipsi enim per vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri* (Hebr. 13. 17), Num exignus videtur hic comminationis terror? Is quantus sit dici nequit. Verum haec satis sunt, quæ vel pertinacioribus fidem faciant, nos non superbia vel vana gloria captos, sed nobis tantum metuentes et rei molestie considerantes hujusmodi fugam fecisse.

LIBER QUARTUS.

BEC INSUNT LIBRO QUARTO:

- I. Non eos tantum, qui ad clerum pervenire student, verum etiam qui vim patiuntur, ob peccata graviter puniri.
- II. Qui indignos ordinant, idem quod hi supplicium exper tuos esse, licet ipsos non norint.
- III. Sacerdoti necessaria esse expeditam diceandi facultatem,
- IV. Ad quorumvis concertationes, et Græcorum, et Judeorum et hæreticorum cum paralum esse oportere.
- V. Perquam peritum dialecticæ esse oportere.
- VI. B. Paulum id optime præstisset.
- VII. Eundem non signis tantum claruisse, sed etiam arte dicendi.
- VIII. Eundem id a nobis quoque velle exerceri.
- IX. Quo nisi prædictus sit episcopus, subditos non leve dampnum necessario subire,

—

1. *Qui vi ad clerum trahuntur non ideo paenit immunes.* — His auditis, BASILIUS paulum cunctatus : At si tu quidem, inquit, hanc dignitatem affectasses, hunc jure timorem admittere posses. Nam qui ad rei enjuspiam administrationem se idoneum esse professus est, quod eam arripere studuerit, illa sibi concredita si labatur, non potest ad imperitiæ excusationem confugere ; utpote qui antevertens hanc sibi ipse defensionem ademerit, quod accurrerit, eamque sibi administrationem rapuerit : neque dicere potest is, qui lobens et sponte hue accessit, Invitus hac in re peccavi, invitus illum quempiam perdidi. Respondebat illi, mihi tum hac in re judex futurus est : Et eur tantæ ubi conscius imperitiæ, cum mens ad tales inculpate tractandam artem tibi non adasset, involasti, ausus que es majora, quam vires ferrent, negotia suscipere? *Quis te caegit, quis reluctantem et fugientem vi per-*

traxit? At tu nihil umquam simile audies, neque possis umquam hujusmodi delicti te ipsum damnare, omnibusque planum est te ne tantillum quidem ad hunc suscipiendum honorem laborasse, sed id aliorem opera factum esse. Atque adeo quod illis nullam peccatorum veniam relinquit, hoc tibi magnam defensionis materiam suppeditabit. CHRYSOSTOMUS. Ad haec ego caput cum movissem, sensimque arrissem, hominis simplicitatem miratus, haec loquutus sum : Evidem optarim rem ita se habere, ut dicas, vir omnium optime, non ut id suspicere possem, quod nunc refugi. Etiamsi enim mihi nullum supplicium propositum esset, si perfunicorie et imperite Christi gem curassem : at illud mihi omni supplicio gravius foret, si post tantas mihi concreditas res erga eum, qui concredidisset, ita ingratus viderer. Quare igitur optarim illam tuam opinionem non falsam esse? Ut miseris et infelibus (sic enim vocandi ii, qui hoc negotium probe tractare nesciunt, quamvis sexcenties ipsos vi adactos et ignorantes peccare dicas), ut illos, inquam, effugere liceat ignem illum inexstin guibilem, et tenebras exteriores, vermemque numquam morientem, ne dissecentur et cum hypocritis pereant. Verum quid tibi faciam? Non ita se res habet, non ita sane. Ac si vis, ut a regno primum, quod apud Deum tanti non est quanti sacerdotium, eorum quæ dixi fidem faciam. Saül ille, filius Cis, non suopte motu et cura rex factus est (1. Reg. 9) ; sed abiit, ut quæreret asinas, et super iis prophetam interrogare cœpit ; ille vero de regno ipsum alloquitus est. Ne-

φωνῆς ἔξετάζοντες, καὶ διάθεσιν ἔψευται, καὶ ποσότητα γέλωτος. Πρὸς τὸν δεῖνα^a, φησί, δωψιλῶς ἐπεγέλασε, καὶ φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, καὶ μεγάλῃ προσεῖπε τῇ φωνῇ· ἐμὲ δὲ Ἐλαττὸν καὶ ὡς ἔτυχε. Καὶ ἀν πολλῶν συγκαθημένων μὴ πανταχοῦ περιφέρῃ τοὺς διφθαλμοὺς διαλεγόμενος, ὅμοιος τὸ πρᾶγμά φασιν οἱ πολλοί. Τίς οὖν μὴ λίαν ἴσχυρὸς ὁν τοσούτοις ἀν ἀρκέσεις κατηγόροις, ή πρὸς τὸ μηδὲ δλως γραφῆναι παρ' αὐτῶν, ή πρὸς τὸ διαφυγεῖν μετὰ τὴν γραφήν; Δεῖ μὲν γάρ μηδὲ ἔχειν κατηγόρους· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀπολύεσθαι^b τὰ παρ' ἔκείνων ἐγκλήματα· εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτο εὔπορον, ἀλλὰ τέρπονταί τινες εἰκῇ καὶ ἀπλῶς αἰτιώμενοι, γενναίως πρὸς τὴν τῶν μέμψεων τούτων ἀθυμίαν ἰστασθαι. 'Ο μὲν γάρ δικαίως ἐγκαλούμενος, καὶ ἐνέγκῃ τὸν ἐγκαλοῦντα δραδίας· ἐπειδὴ γάρ οὐκ ἔστι πικρότερός τις τοῦ συνειδότος κατήγορος, διὰ τοῦτο, ὅταν ὑπ' ἔκείνου τοῦ χαλεπωτάτου πρότερον ἀλῶμεν, τοὺς ἔξιθεν ἡμερωτέρους διντας εὐκόλως φέρομεν. 'Ο δὲ οὐδὲν ἔαυτῷ συνειδέναι πονηρὸν ἔχων, ὅταν ἐγκαλῆται μάτην, καὶ πρὸς δργήν ἐκφέρεται ταχέως, καὶ πρὸς ἀθυμίαν καταπίπτει δραδίας, ἀν μὴ πρότερον τύχῃ μεμελετηκώς^c τὰς τῶν πολλῶν φέρειν ἀνοίας. Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἔστι συκοφαντούμενον εἰκῇ καὶ καταδικαζόμενον μὴ ταράττεσθαι καὶ πάσχειν τι πρὸς τὴν τοσαύτην ἀλογίαν. Τί ἀν τις [401] λέγοι τὰς λύπας, ἀς ὑπομένουσιν, ἡνίκα ἀν

^a Savil. et unus πρὸς τὸν μὲν δεῖνα φησι. Mor. τὸν δεῖνα φ. Infra aliquot mss. καὶ πολλῶν.

^b Alii ἀποδύεσθαι, Sav. in marg. ἀπολύσασθαι.

^c Hanc Savili multorumque mss. lectionem vulgatæ, πρ.

τῇ Ψυχῇ μεμελ., prætulimus. Edidit.

δέη τινὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας περικόφαι^d πληρώματος; Εἴθε μὲν οὖν μέχρι λύπης ἵστατο τὸ δεινόν· νῦν δὲ καὶ βλεθρος οὐ μικρός. Δέος γάρ, μήποτε πέρα τοῦ δέοντος κολασθεῖς ἐκεῖνος πάθη τοῦτο δὴ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου λεγθὲν, καὶ 'Υπὸ τῆς περισσοτέρας λύπης καταποθῆ. Πλείστης οὖν κάνταῦθα δεῖ^e τῆς ἀκριβείας, ὥστε μὴ τὴν τῆς ωφελείας ὑπόθεσιν μείζονος αὐτῷ γενέσθαι ζημίας ἀφορμήν. 'Ων γάρ ἀν ἀμάρτη μετὰ τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκεῖνος, κοινωνεῖ τῆς ἐφ' ἐκάστω τούτων ὄργης, δι μὴ καλῶς τὸ τραῦμα τεμὼν λατρός. Πόσας οὖν χρὴ προσδοκῶν τιμωρίας, ὅταν μή μόνον ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἐκαστος ἐπλημμέλησεν ἀπαιτῆται λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἀμαρτηθέντων εἰς τὸν ἐσχατὸν καθιεστῆται κίνδυνον; Εἰ γάρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων εὐθύνας ὑπέχοντες φρίτομεν, ὡς οὐ δυνησόμενοι τὸ πῦρ ἐκφυγεῖν ἐκεῖνο, τί χρὴ πείσεσθαι προσδοκῶν τὴν ὑπὲρ τοσούτων ἀπολογεῖσθαι μέλλοντα; 'Οτι γάρ τοῦτό ἔστιν ἀληθὲς, ἀκουσον τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ· Πειθεσθε τοῖς ἡρουμένοις ὑμῶν, καὶ ψελκετε, ὅτι αὐτοὶ^f ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. 'Αρα μικρὸς οὗτος δ τῆς ἀπειλῆς φόβος; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. 'Αλλὰ καὶ τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καὶ σκληροὺς ἴκανα ταῦτα πεῖσαι^g, ὡς οὔτε ἀπονοίᾳ οὔτε φιλοδοξίᾳ ἀλόντες, ὑπὲρ δὲ ἔαυτῶν δεδοικάτες μήνον, καὶ εἰς τὸν τοῦ πράγματος δύκον ἀποβλέψαντες, ταῦτην ἐφύγομεν τὴν φυγήν.

^d Alii ἀποκόψαι.

^e Mor. δέοι. Sav. et alii δεῖ.

^f Alii αὐτοὶ γάρ.

^g Sic Sav. et alii, Mor. νέρο ταῦτα πάντα πεῖσαι.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΤΕΤΑΡΤῳ ΛΟΙΟΥ.

α'. Ότι οὐ μήνον οἱ σπουδάζοντες τελεῖν εἰληφεῖν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνάγκην ὑπομένοντες, ἐν οἷς ἀν ἀμάρτωσι σφόδρα καλάζονται.

β'. Ότι οἱ γειτονοῦντες ἀνάξιοις τις αὐτὸς εἰσιν ὑπεύθυνοι τιμωρίας, καὶ ἀρνοῦνται τοὺς γειτονοῦντας.

γ'. Ότι πολλές τῇς ἐν τῷ λέγεν δυνάμεως γραία τῷ λεῖπει.

δ'. Ότι πορές τὰς ἀπάντων μάχας καὶ Ἑλλήνων καὶ Ιουδαίων καὶ αἱρετικῶν παρασκινόσασθαι χρή.

ε'. Ότι σφόδρα ἐμπιπλούσιοι εἶναι δεῖ τῇς διαλεκτικῆς.

ζ'. Ότι τῷ μακαρίῳ Παύλῳ μαλιστα τοῦτο κατέρθιστο.

η'. Ότι οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον λαταρπός ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν λέγεν.

η'. Ότι καὶ τημᾶς τοῦτο βούλεται κατερθίστον.

θ'. Ότι τούτου μὴ παρέντος τῷ λεῖπει, καλλήν ἀνάγκη τοὺς ἀρχομένους ζητεῖν προστασίας.

α'. Ταῦτα δὲ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ἀκούσας, καὶ μικρὸν ἐπισχών, 'Αλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ἐσπούδασας, φησί, ταῦτην κτήσασθαι τὴν ἀρχὴν, εἶχεν δὲν σοι λόγον οὔτος δ φόβος. Τὸν γάρ ὅμολογήσαντα ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διοίκησιν τῷ σπουδάσαι λαβεῖν, οὐκ ἔστι μετὰ τὸ πιστευθῆναι ἐν οἷς ἀν σφάλληται [402] καταφεύγειν εἰς ἀπειρίαν. Προλαβὼν γάρ αὐτὸς ἔχωται^b ταῦτην ἀφείλετο τὴν ἀπολογίαν, τῷ προσδραμεῖν καὶ ἀρπάσαι τὴν δικονίαν, καὶ οὐκ ἔτι δὲν τὸ δύνατον λέγειν ὁ ἔκών καὶ ἐθελούτης ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ὅτι 'Ακων τὸ δεῖνα ἡμαρτον, καὶ ἀκων τὸ δεῖνα διέφθειρα. 'Ερει γάρ πρὸς αὐτὸν δ ταῦτην σύτῳ τότε δικάζων τὴν δικῆν· καὶ τί δήποτε τοσαύτην σεαυτῷ συνειδῶς ἀπειρίαν, καὶ οὐκ ἔχων διάνοιαν ἴκανην πρὸς τὸ μεταχειρίσαι τὴν τέγνην ταῦτην ἀναμαρτήτως, ἔσπευσας καὶ ἐτόλμησας μείζονα τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀναδέξασθαι πράγματα; τίς δὲ κατ-

^b Alii ἔκαυτον.

^c Mor. et aliquot mss. καὶ πῶς οὐκ ἔχων, Sav. et alii καὶ οὐκ ἔχων. Μοι posl ἀμαρτηκώς, aliis ἐσπούδασσε. Infra Savil. et aliquot mss. ἀλλὰ σύγε, Mor. et alii δὲλ' οὐ σύγε.

αναγκάσας; τίς δὲ πρὸς βίαν ἐλκύσας ἀποπηδῶντα καὶ φεύγοντα; 'Αλλ' οὐ σύ γε τούτων οὐδὲν ἀκούσῃ ποτέ· οὔτε αὐτὸς γάρ ἀν ἔχοις τοιούτον τι σαυτοῦ καταγνῶναι, καὶ πᾶσιν ἔστι καταφανὲς δῆτι οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ὑπὲρ ταῦτης ἐσπούδασας τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἐτέρων γέγονε τὸ κατόρθωμα. Καὶ ἀπερ ἐκείνους ἐν τοῖς ἀμαρτήμασιν οὐκ ἀφίησιν ἔχει συγγνώμην, τοῦτο τοι πολλὴν παρέχει πρὸς ἀπολογίαν τὴν ὑπόθεσιν. (ΧΡΥΣΟΣΤ.) Πρὸς ταῦτα ἔγω κινήσας τὴν κεφαλήν, καὶ μειδιάτας ἡρέμα ἐθαύμαζόν τε αὐτὸν τῆς απλότητος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· 'Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὡς ἔφης, ὡς πάντων ἀγαθώτατε σὺ, οὐχ ἵνα δέξασθαι δυνηθῶ τοῦτο, ὅπερ ἐφυγον νῦν. Εἰ γάρ καὶ μηδεμίᾳ μοι προῦχειτο κόλασις ὡς ἔτυχε καὶ ἀπειρως ἐπιμελουμένῳ τῆς ποιμηνῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐμοὶ πάστης τιμωρίας χαλεπώτερον τὴν αὐτὸν τὸ πιστευθέντα πράγματα οὕτω μεγάλα περὶ τὸν πιστεύσαντα οὕτω φανῆναι κακόν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ηγόχρομην τὴν δόξαν σου ταῦτην μὴ διαπεσεῖν, 'Ινα τοῖς ἀθλίοις καὶ ταλαιπώροις (οὗτω γάρ δεῖ καλεῖν τοὺς οὐχ εὑρόντας καλῶς ταῦτης προστῆναι τῆς πραγματείας, καὶ μυριάχις αὐτοὺς πρὸς ἀνάγκην ἡχθεῖ λέγεις, καὶ ἀγνοοῦντας ἀμαρτεῖν), ἵνα τούτοις διαφυγεῖν γένηται τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ δσθεστον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον, καὶ τὸν σκάληκα τὸν ἀτελεύτητον^c, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, καὶ τὸ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν ἀπολέσθαι. 'Αλλὰ τί σοι πάθω; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπὸ τῆς βασιλείας πρῶτον, τῆς οὐ τοσοῦτος δοσος τῆς ιερωσύνης τῷ Θεῷ λόγος, παρέξω σοι τούτων ὡν εἰπον τὴν πίστιν. 'Ο Σαούλ ἐκεῖνος δ τοῦ Κεῖς^d

^c Alii τὸν ἀκοίμητον.

^d Alii Κίς.

υῖδες οὐκ αὔτες σπουδάσας ἐγένετο βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπῆλθε μὲν ἐπὶ τὴν τῶν ὄνων ζήτησιν, καὶ ὑπὲρ τούτων ἐρωτήσων τὸν προφήτην ἡρχετο, ὁ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς βασιλείας διελέγετο. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέδραμε, καίτοι παρὰ ἀνδρὸς ἀχούων προφήτου, ἀλλὰ καὶ ἀνεδύετο καὶ παρηγεῖτο λέγων· *Tίς εἰμι ἐγώ, καὶ τίς ἐγώ οἶκος τοῦ πατρός μου;* Τί οὖν; ἐπειδὴ κακῶς ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ σοθεισῃ τιμῇ, Ισχυσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι ταῦτα τὰ φῆματα τῆς τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν ὄργῆς^a; Καίτοι γε ἐνηνέγειν πρὸς τὸν Σαμούὴλ ἐγκαλοῦντα αὐτῷ· Μή γάρ αὐτὸς ἐπέδραμον τῇ βασιλείᾳ; μή γάρ ἐπεπήδησα ταύτῃ τῇ δυναστείᾳ; τὸν τῶν ιδιωτῶν ἐβουλόμην βίον ζῆν τὸν ἀπράγμανα καὶ ἡσύχιον, σὺ δέ με ἐπὶ τοῦτο εἴλκυσας τὸ ἀξιωμα. Ἐν ἐκείνῃ μένων τῇ ταπεινότητι εὐχόλως ἀν ταῦτα ἔξεχεινα τὰ προσκρούματα. Οὐ γάρ [403] δῆπου τῶν πολλῶν εἰς ὃν καὶ ἀσῆμων ἐπὶ τοῦτο ἀν ἐξεπέμψθην τὸ ἔργον, οὐδὲ ἀνέμει τὸν πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας πόλεμον ἐνεχείρισεν δ Θεός^b μή ἐγχειρισθεὶς δὲ οὐκ ἀν ποτε ταύτην ἡμαρτον τὴν ἀμαρτίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀσθενῆ πρὸς ἀπολογίαν, οὐκ ἀσθενῆ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικληδύνα, καὶ μᾶλλον ἐκκαίοντα ^c τοῦ Θεοῦ τὴν ὄργην. Τὸν γάρ ἐπὶ τὴν ἀξίαν τιμηθέντα οὐκ εἰς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἀπολογίαν χρή προβάλλεσθαι τῆς τίμης τὸ μέγεθος, ἀλλ' εἰς μείζονος βελτιώσεως προκοπήν κεχρῆσθαι τῇ πολλῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ σπουδῆ. Ο δὲ διότι κρείτυνος ἔτυχεν ἀξιώματος, διὰ τοῦτο ἀμαρτάνειν αὐτῷ νομίζων ἐξείναι, οὐδὲν ἔτερον ^d τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ἐπιδεῖξαι ἐσπούδασεν, διπερ τοῖς ἀξεβέσι καὶ διθύμως τὸν ἀσυτῶν διοικοῦσι βίον λέγειν ἔθος ἀεί. Ἀλλ' οὐκ ἡμᾶς οὕτω διακείσθαι χρή, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκπίπτειν μανίαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπουδάζειν τὰ παρ' ἀσυτῶν εἰσφέρειν εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν, καὶ ενφημον καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν ἔχειν. Οὐδὲ γάρ δ Ηλίῳ (ἴνα τὴν βασιλείαν ἀφέντες ἐπὶ τὴν ιερωσύνην, περὶ τῆς ἡμίν δ λόγος, Ἐλθωμεν νῦν) ἐσπούδασε κτήσασθαι τὴν ἀρχήν. Τί οὖν αὐτὸν τοῦτο, ἡνίκα ἡμαρτεν, ὕνησεν; Καὶ τὶ λέγω κτήσασθαι; οὐδὲ διαφυγεῖν μὲν οὖν, εἴπερ ἥθελε, δυνατὸν ἦν αὐτῷ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου^e καὶ γάρ της Λευτι φυλῆς, καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ γένους ἀναθεν καταβαίνουσαν ἔδει δέξασθαι. Ἀλλ' διμως καὶ οὗτος τῆς τῶν παιδῶν παροινίας^f ἔδωκε δίκην οὐ μικράν. Τί δὲ αὐτὸς δ πρῶτος γενόμενος τῶν Ιουδαίων ιερεὺς, περὶ οὗ τοσαῦτα διελέχθη δ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ; Ἐπειδὴ οὐκ Ισχυσε μόνος πρὸς τοσούτου πλήθους στῆναι μανίαν, οὐ παρὰ μικρὸν ἥλθεν ἀπολέσθαι, εἰ μή ἡ τοῦ ἀδελφοῦ προστασία ἔλυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὄργην; Ἐπειδὴ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθημεν^g, καλὸν καὶ ἐκ τῶν ἐκείνων συμβεβηκότων δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Αὐτὸς γάρ οὗτος δ μακάριος Μωϋσῆς τοσούτον ἀπέσχε τοῦ τὴν προστασίαν ἀρπάσαι τῶν Ιουδαίων, ὡς καὶ διδομένην παρητήσθαι^h, καὶ θεοῦ κελεύοντος ἀνανεῦσαι, καὶ παροξύναι τὸν προστάττοντα. Καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὑπὲρ τοῦ ταύτης ἀπαλλαγῆναι τὸν δέως ἀν ἀπέθησκεν. Ἀπόκτεινος γάρ με, φησίν, εἰ οὕτω μοι μέλλεις κοιτεῖν. Τί οὖν, ἐπειδὴ ἡμαρτεν ἐπὶ τοῦ ὄντος, Ισχυσαν αἱ συνεχεῖς αὗται παραιτήσεις ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πείσαι τὸν Θεὸν δούναι συγγνώμην; καὶ πόθεν ἀλλοθεν τῆς ἐπηγγελμένης ἀπεστερεῖτο γῆς; Οὐδαμόθεν ἀλλοθεν, ὡς ἀπαντες Ισμεν, ἀλλ' ή διὰ τὴν ἀμαρτίαν ταύτην,

^a Post ὄργῆς Savil. et quidam mss. οὐδαμῶς inserunt, quae vox abest a Morel. et aliis.

^b Sic Savil. et quidam mss. Morel. vero et aliis ἐκκαίει. Infra quidam βελτιώσεως προτροπήν.

^c Alii παρανομίας.

^d Alii ἐμνήσθην.

^e Alii παραιτεῖσθαι, aliis παραιτήσασθαι. Ibid. Savil. et alii ἀναγεῦσαι ἐπὶ τοσούτον, ὡς.

δε^f Ήν δ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνήρ οὐκ Ισχυσε τῶν αὐτῶν τοῖς ἀρχομένοις τυχεῖν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἀθλούς καὶ τὰς ταλαιπωρίας, μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνην τὴν ἀφατον, καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰ τρόπαια, ἔξω τῆς γῆς ἀπέθησκεν, ὑπὲρ τῆς τοσαῦτα ἐμδχθησε· καὶ τὰ τοῦ πελάγους ὑπομείνας κατὰ τῶν τοῦ λιμένος οὐκ ἀπῆλαυσεν ἀγαθῶν. Όρας ὡς οὐ τοῖς ἀρπάζουσι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκ τῆς τῶν ἐτέρων σπουδῆς ἐπὶ τοῦτο ἀρχομένοις, λείπεται τις ἐν οἷς ἀν πταίσωσιν ἀπολογία. Όπου γάρ οὐ τοῦ Θεοῦⁱ [404] χειροτονοῦντος παραιτεῖσθαις πολλάκις τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, καὶ οὐδὲν Ισχυσεν ἐξελέσθαι τοῦ κινδύνου τούτου οὔτε τὸν Ἀαρὼν, οὔτε τὸν Ἡλίῳ, οὔτε τὸν μακάριον ἐκείνον ἀνδρα, τὸν ἄγιον, τὸν προφήτην, τὸν θαυμαστὸν, τὸν πρῶτον μάλιστα πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ὡς φίλον λαλοῦντα τῷ Θεῷ, σγολῆς γε ἡμῖν τοῖς τοσούτοις ἀποδέουσι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου δυνήσεται πρὸς ἀπολογίαν ἀρκέσαι τὸ συνειδέναι ἀστοῖς μηδὲν ὑπὲρ ταύτης ἐσπούδακοι τῆς ἀρχῆς· καὶ μάλιστα διὰ πολλαὶ τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίγνονται γάριτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπουδῆς. Τὸν Ιούδαν δ Θεὸς ἐξελέξατο, καὶ εἰς τὸν ἄγιον ἐκείνον κατέλεξε χορὸν, καὶ τὴν ἀποστολικήν ἀξίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνεχείρισεν· ἔδωκε δὲ τι καὶ τῶν ἀλλών πλέον αὐτῷ, τὴν τῶν χρημάτων οίχονομίαν. Τί οὖν; ἐπειδὴ τούτοις ἀμφοτέροις ἐναντίως ἐχρήσατο^k, καὶ διὰ ἐπιστεύθη κηρύττειν προβάσκε, καὶ διὰ καλῶς διοικεῖν ἐνεχειρίσθη, ταῦτα ἀνήλωσε κακῶς, ἐξέφυγε τὴν τιμωρίαν; Δι' αὐτὸν μὲν οὖν τοῦτο καὶ χαλεπωτέραν ἔσυτῷ τὴν δίκην εἰργάσατο· καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γάρ εἰς τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν δεῖ κατακεχρῆσθαι ταῖς παρὰ Θεοῦ διδομέναις τιμαῖς, ἀλλ' εἰς τὸ μᾶλλον ἀρπάσκειν αὐτῷ. Ο δὲ, ἐπειδὴ πλέον τετίμηται, διὰ τοῦτο ἀξιῶν ἀποφυγεῖν, ἐν οἷς ἀν κολάζεσθαι δέῃ, παραπλήσιον ποιεῖ ὡσπερ διὰ τις καὶ τῶν ἀπίστων Ιουδαίων ἀκούσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ὅτι, *Εἰ μὴ ηλθορ καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαρ οὐκ είχορ*· καὶ εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐπολούντες αὐτοῖς, δημοσίες ἀλλοίς ἐποίησαν, *ἀμαρτίαρ οὐκ είχορ, ἐγκαλοίη τῷ Σωτῆρι καὶ εὐεργέτῃ λέγων*. Τί γάρ ἡρχου καὶ ἐλάλεις; τί δὲ ἐποίεις σημεῖα, ίνα μειζόνως ἡμᾶς κολάσῃς; Ἀλλὰ μανίας τὰ φῆματα ταῦτα, καὶ τῆς ἐσχάτης παραπλήξιας. Ο γάρ Ιατρὸς οὐχ ίνα σε κατακρίνῃ ἥλθεν, ἀλλὰ μᾶλλον θεραπεύσων· οὐχ ίνα σε νοσοῦντα παρίδῃ, ἀλλ' ίνα σε ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου τέλεον. Σὺ δὲ σαυτὸν ἐκῶν ἀπεστέρησας τῶν ἐκείνου χειρῶν· δέχου τοίνυν χαλεπωτέραν τὴν τιμωρίαν. “Ωσπερ γάρ εἰ εἶξας τῇ θεραπείᾳ, καὶ τῶν προτέρων διὰ ἀπηλλάγης κακῶν, οὕτως ἐπειδὴ παραγενόμενον ίδων ἐψυγεῖς, οὐκ ἔτι ἀπονίψασθαι ταῦτα δυνήσῃ, μὴ δυνάμενος δὲ καὶ τούτων δώσεις τὴν τιμωρίαν· καὶ ἀνθ' ὃν αὐτῷ ματαίαν τὴν σπουδὴν ἐποίησας, τό γε μέρος τὸ σὸν, διὰ ταῦτα οὐκ Ισην πρὸ τοῦ τιμηθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὰς τιμὰς τὴν βάσανον ὑπομένομεν, ἀλλὰ πολλῷ σφοδρότερον δοτερον. Ο γάρ μηδὲ τῷ παθεῖν εὑρ γενόμενος ἀγαθὸς πικροτέρως δικαιος διεῖη κολάζεσθαι. Ἐπει οὖν ἀσθενής ἡμῖν αὐτῇ ἡ ἀπολογία δέδεικται, καὶ οὐ μόνον οὐ σώζει τοὺς εἰς αὐτὴν καταφεύγοντας, ἀλλὰ καὶ προδίδωσι πλέον, ἐτέρων ἡμῖν ποριστέον ἀσφάλειαν.

Ποιαν δὴ ταύτην; δ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ἔφη, ὡς ἔγωγε οὐδὲν ἐμαυτῷ δύναμαι εἶναι νῦν, οὕτω με ἐμφοβον καὶ ἐντρομον τοῖς φῆμασι κατέστησας τούτοις. ΧΡΥΣΟΣΤ. Μή, δέομαι, ἔφην, καὶ ἀντιβολῶ, μὴ τοσούτον καταβάλης σαυτόν. “Ἐστι γάρ, ἐστιν ἀσφάλεια τοῖς μὲν ἀσθενεῖν τὴν ήμιν τὸ μηδέποτε ἐμπεσεῖν, οὐ μὲν δὲ τοῖς Ισχυροῖς

ⁱ Alli γάρ οὗτοι τοῦ Θεοῦ. Infra aliqui Ηλίοι.

^j Alli ἀπεχρήσατο.

^k Alli οὐχέτ' διὰ ἀπον.

^l Savil. et aliquoi mss. πικρότερον.

que tamē ille statim regnum adiit, licet id a propheta audisset, sed deprecabatur, renuebatque dicens: *Quis sum ego, et quae domus patris mei?* Quid ergo? an cum honore sibi per Deum tradito male usus esset, potuit his verbis eximi ab ira ejus, qui se in regem constituerat? Atqui poterat ad Samuelem increpantem dicere: *Num ego regnum invasi? num insilivi in hanc potentiam? vitam privatam, otiosam et quietam ducere volebam:* tu vero me in hanc dignitatem pertraxisti. Si in illa humilitate permansissem, hæc offendicula facile declinassem; nam cum ex vulgarium et ignobilium essem numero, ad hoc opus missus numquam fuisset: neque mihi bellum contra Amalecitas Deus commisisset; quo mibi non commisso in peccatum hujusmodi numquam incidisset. Verum hæc omnia ad defensionem infirma sunt; nec infirma modo, sed periculosa, quæ Dei magis iram accendant. Eum enim, qui meritis majorem dignitatem accepit, non oportet ad peccatorum excusationem honoris magnitudinem ostendere, sed ad majorem in virtute profectum uti magno illo Dei erga se studio. Ille vero quia meliorem nactus dignitatem, ideo peccare sibi licitum esse existimabat, nihil aliud, quam Dei clementiam peccatorum suorum causam facere conatus est. Quod sane impiis, et iis qui vitam ignave ducent, mos est dicere. Nos autem non sic affectos esse, nec in similem decidere insaniam decet, sed ubique curare ut quæ facultatis nostræ sunt adhibeamus, ac bene de Deo cogitemus et loquamur. Neque enim Heli (1. Reg. 4. 18), ut misso regno ad sacerdotium, de quo nunc agitur, transeamus, principatum studio acquisierat. Quid igitur id illi prosuit, cum peccasset? Quid dico, acquisierat? ne si voluisset quidem, lege ita cogente, poterat effugere: nam ex tribu Levi erat, et principatum ex generis retro successione accipere illum oportebat. Attamen et hic non minimas filiorum petulantiae¹ pœnas luit. Quid autem ille qui primus Judæorum sacerdos fuit, de quo tam multa cum Moyse Deus verba fecit? Quia non potuit solus tantæ multitudinis furori obsistere (Exod. 32. 10), annon parum absuit quin periret, nisi fratris patrocinium Dei iram avertisset? Quia vero Moysis mentionem fecimus, e re fuerit etiam ex iis quæ ipsi contigerunt rei veritatem probare. Hic quippe B. Moy-ses tantum absuit, ut præfeturam Judæorum invaderet, ut oblatam recusaret (Exod. 4. 15), Deoque jubente renueret, atque ipsum irritaret. Neque tunc tantum, sed etiam postea, cum principatum obtineret, lubens mortem subiisset, ut eum exueret: *Occide me,* inquit, *si ita tecum facturus es* (Num. 14. 15). Quid igitur, postquam peccavit ad aquam, potuerene assidue illæ recusationes ipsum defendere, et a Deo veniam impetrare (Num. 20. 12)? ecquanam alia de causa terra illa promissionis privatus est? Certe non alia, ut omnes scimus, quam propter hoc peccatum, ejus causa admirandus ille vir non eadem, quæ subdit, consequi potuit; sed post multos labores multaque miserias, post evagationem illam inenarrabilem,

¹ Alii, iniquitatis.

post bella et tropæa extra terram illam obiit, pro qua tot suscepérat labores, marisque incommoda passus, portus commoda non assequuntus est. Vides non modo raptoribus, sed etiam iis qui aliorum studio huc evehuntur, nullam relinqu peccatorum excusationem. Quando enim ii, qui Deo se ordinante recusaverant, tantas pœnas luerunt, nihilque potuit ab hoc periculo eximere Aaron, non Heli; non beatum illum virum, sanctum, prophetam, mirabilem, mitissimum omnium qui erant super terram (Num. 12. 3) quasi amicum cum Deo colloquentem (Exod. 33. 14): vix nobis, qui ab illius virtute tantum absomus, eatis ad defensionem esse poterit, quod nobis concii simus, nos hujusmodi munus nullo studio consequitos esse: cum maxime multæ ex hujusmodi ordinationibus non divina gratia flant, sed hominum studio. Judam Deus elegit, et in sanctum illum chorū cooptavit, atque ipsi apostolicam dignitatem ut reliquis tradidit; imo quidpiam plus dedit, quam aliis, pecuniarum nempe dispensationem (Joan. 12. 6). Quid igitur? an quia utroque munere contra quam debuit usus est, cum eum, quem prædicandum suscepérat, prodidit, et creditas pecunias male impendit, supplicium effugit? Certe hoc potissimum nomine gravius inde sibi supplicium attraxit; idque jure merito. Non enim a Deo acceptis honoribus ad ejus offensionem utendum est, sed ad ei magis placendum. Ille vero, quia majore dignatus honore, dum rogat, debitum sibi supplicium effugere posse liceat, perinde agit ac si quis ex incredulis Judæis Christum audiens dicentem, *Nisi venissem, et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent;* et nisi signa fecisset eis, quæ nullus alius fecerat, peccatum non haberent (Joan. 15. 22. 24), Servatorem ac beneficium incusaret his verbis: *Cur venisti ac loquutus es? cur signa fecisti, ut majore nos suppicio afficeres?* Sed furoris ac summæ insanizæ sunt hæc verba. Medicus enim non ut te damnaret venit, sed ut curaret; non ut te ægrotantem despiceret, sed ut a morbo penitus liberaret. Te autem ultro ejus manibus summovisti: gravius igitur supplicium subeas. Quemadmodum enim si curationi te subdidisses, a pristinis malis liberareris: sic quia præsentem effugisti, non ultra poteris illa abstergere, cumque non possis, horum pœnas dabis; et quia vanam, quantum penes te fuit, ejus sollicitudinem fecisti, ideo non parem, quam ante collatum a Deo honorem, sed longe graviorem cruciatum sustinebis. Etenim is, quem beneficia accepta meliorem non reddunt, jure acerbius plecti meretur. Quia igitur hujusmodi defensio infirma esse demonstratur, nec solum non tutatur eos qui ad illam confugiunt, sed magis etiam prodit, aliud nobis præsidium querendum.

Quodnam illud? inquit BASILIUS, quandoquidem ego in meipso esse non possum: tantum mihi terroris ac formidinis verba tua incusserunt. CHRYSOST. Ne, quæso et obsecro, te eousque dejicias. Est enim, est sane præsidium nobis infirmis, ut numquid eo incidamus; vobis autem fortibus, ut spem salutis post Dei gratiam non alibi ponatis, quam ut nihil indignum

saciatis illo dono et ipso largitore Deo. Maximo quippe suppicio digni erunt ii, qui postquam studio suo dignitatem hujusmodi sunt adepti, vel ex ignavia, vel ex improbitate, vel ex imperitia, non recte illa utuntur. Neque tamen ideo iis, qui nullo studio ipsam assequunti sunt, venia relinquitur, sed ne ipsis quidem ulla superest excusatio. Oportet enim, arbitror, quamvis sexcenti advoent et cogant, non illos respicere, sed primo animum explorare suum, et omnia accurate scrutatum ita vim inferentibus cedere. Jam nullus se domum ædificaturum polliceri audeat, nisi sit architectus, neque ægrotantia corpora curare, nisi medicinam calleat; sed etiam si vim inferant, semper obsistet, nec pudebit eum ignorantiae. Cui autem tam multarum animarum cura concredenda est, is nonne prius seipsum explorabit, sed, etiamsi omnium imperitissimus sit, ministerium suscipiet, quia alius quispiam id jubet, aliisque cogit, et ne in cujuspiam offensionem incurrat? Annon se ipse sponte cum illis in præcipitum conjicit? Cum liceret sibi saluti suæ consulere, alios secum in perniciem trahit. Undenam salutem sperare possit? unde veniam consequi? quinam tunc nobis patrocinabuntur? an ii qui nobis vim nunc inferunt, et ad necessitatem adigunt? At hos ipsos quis illo tempore servabit? nam et ipsi deprecatoribus indigebunt, ut ignem effugiant. Quod autem hæc dicam non ut tibi terrorem incutiam, sed ut veritas postulat, audi quid Paulus dicat Timotheo discipulo, germano filio atque dilecto: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis* (1. Tim. 5. 22). Viden' quanta eos, qui nos ad eam dignitatem perducturi erant, non reprehensione modo, sed etiam poena, quantum in nobis fuit, eripuerimus?

2. *Qui etiam per ignorantiam indignos ordinant, sæpe puniendi.* — Sicut enim iis, qui electi fuere, non satis est ad defensionem dicere, Non sponte accessi, nec rem prospiciens effugi, ita nec eos, qui elegerunt, juvabit, si dicant, se ordinatum non novisse; sed ideo majus crimen efficitur, quia quem non neverant produxerunt, et quæ videtur esse defensio, crimen auget. Quomodo enim non absurdum fuerit, eos qui mancipium emere volunt, et medicis ostendere, et emptionis sponsores postulare, et vicinos interrogare, nec tamen postea confidere, sed diuturnum ad probationem tempus poscere: in tantum vero ministerium inscriberet quempiam volentes, temere et ut fors ferat, sive ad gratiam, sive ad invidiam testimonium judiciumque ferre, nullo alio habito examine? Quis ergo pro nobis tunc deprecabitur, cum ipsi qui patrocinari debebunt patrocinio egeant? Proinde oportet eum, qui ordinaturus est, multa prius perquisitione uti; sed multo majore eum, qui ordinandus est. Etiamsi enim peccatorum supplicii consortes habiturus sit eos qui elegerunt, altamen non ipse quidem hac ratione supplicium evadit, immo gravius sustinet; nisi fortasse illi humana aliqua ratione ducti, contra quam consentaneum sibi videbatur, electionem fecerint. Nam si in ejusmodi delicto deprehensi fuerint, et quem indignum certo scirent, quadam de causa cooptarint, paria luent

supplicia: fortasse vero maiores poenas dabit qui non idoneum constituit. Nam qui potestatem dat volenti Ecclesiam corrumpere, is facinorum ejus auctor fuerit. Quod si nulli eorum obnoxius ipse fuerit, sed vulgi opinione se deceptum dicat, ne sic quidem impune fuerit, sed paulo minores, quam qui ordinatus est, dabit poenas. Quare? Quia verisimile videtur eos qui elegere falsa vulgi opinione deceptos eo animum appulisse; sed qui electus fuit non perinde dicere potest, Me ipsum ignorabam, ut alii se ignorasse ipsum dicunt. Sicut igitur gravius plectendus est, quam il qui ipsum cooptarunt, ita accuratius sui ipsius examen, quam illi, facere debet: ac si ipsum illi ignorantes pertrahant, obviam ire debet, docereque causas eas, per quas ab errore desistant, seque vel probatione indignum ostendens, a tantarum rerum mole eximat. Cur enim cum de re militari, de mercatura, de agricultura, deque aliis sæcularibus rebus deliberatur, non agricola navigationem, nec miles agriculturam, nec gubernator militiam suscipiat, etiamsi mortem illis sexcenties commineris? Nempe quia periculum ex imperitia emergens singuli prospiciunt. Itane ergo ubi de modicis rebus periclitamus, tanta utemur prudenter, neque cogentium violentiae cedemus: ubi autem æternum supplicium paratur, iis quos non norunt, sacerdotium tradunt, an temere et inconsulto, vim ab aliis illatam obtendentes, in tantum nos periculum conjiciemus? At hæc non tolerabit qui tune nos judicaturus est. Oportebat enim majorem circa spiritualia cautionem, quam circa carnalia exhibere: jam vero ne parem quidem exhibere deprehendimur. Dic enim mihi, si quem suspicati fabrum esse, qui tamen faber non esset, ad opus vocaremus, sequereturque ipse, qui manus ad materiam ædificio paratam admovens, ligna, lapidesque labefactaret, sique dominum construeret, ut statim collaboretur, num ad illius defensionem satis esset, quod coactus nec suopte motu venisset? Nequaquam, idque jure ac merito: oportebat enim etiam aliis vocantibus resilire. Itane qui ligna et lapides labefactavit, debitas poenas nullo modo effugiat, qui autem animas perdiderit, ac negligenter ædificaverit, vim sibi illatam ad supplicium declinandum sibi satis esse putabit? quomodo id non admodum ineptum fuerit? Nondum enim adjicio, nolentem a nemine compelli posse. Sed esto, ingentem vim passus sit, machinisque variis impetus decidet: an hoc illum supplicio eximet? Ne, obsecro, ne eosque nos ipsos decipiamus; ne nos ignorare simulamus ea, quæ vel puerulis nota sunt. Neque enim, ubi rationes reddendæ erunt, ignorantiae simulatio nobis prodesse poterit. Principatum hujusmodi non ipse ambivisti imbecillitatis tue conscius? probe et optime illud. Oportebat ergo, cum id esset animi, etiam aliis vocantibus resilire. An cum nemo vocaret, infirmus et non idoneus eras, statim vero atque reperti sunt qui hunc tibi honorem conferrent, statim fortis effectus es? Hæc risu digna et nugas sunt, extremonoque supplicio digna. Nam propterea monet Dominus (Luc. 14. 28), ne qui turrim vult ædificare

τὸ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας εἰς ἔτερον μὲν ἀνηρτῆσθαι μηδὲν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἀλλ' ἢ εἰς τὸ ἀ μηδὲν ἀνάξιον πράττειν τῆς [405] δωρεᾶς ταύτης καὶ τοῦ δεδωκότος αὐτὴν Θεοῦ. Μεγίστης μὲν γάρ ἀν εἰεν κολάσεως ἄξιος οἱ μετὰ τὸ δι' οἰκείας σπουδῆς ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς ἀρχῆς, ἢ διὰ φαθυμίαν, ἢ διὰ πονηρίαν, ἢ καὶ δι' ἀπειρίαν κακῶς κεχρημένοι τῷ πράγματι. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο τοῖς οὐκ ἐσπουδακόσι καταλείπεται τις συγγνώμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάστες ἀπολογίας ἐστέρηνται. Δεῖ γάρ, οἵμαι, καν κυρίοι καλῶσι καὶ καταναγκάζωσι, μή πρὸς ἐκείνους ὅρφν, ἀλλὰ πρότερον τὴν ἑαυτοῦ βασανίσαντα ψυχὴν, καὶ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, οὕτως εἶξαι τοῖς βιαζομένοις. Νῦν δὲ οἰκίαν μὲν οἰκοδομήσασθαι οὐδὲν ἀν ὑποσχέσθαι ταλμήσεις τῶν οὐκ ὅντων οἰκοδομικῶν, οὐδὲ σωμάτων ἀψασθαι νενοσηκότων ἐπιχειρήσεις ἀν τις τῶν λατρεύειν οὐκ εἰδότων, ἀλλὰ καν πολλοὶ οἱ πρὸς βίαν ὥθουντες ὡσι, παραιτήσεται, καὶ οὐκ ἐρυθρίσει τὴν ἀγνοίαν. ψυχῶν δὲ ἐπιμέλειαν μέλλων πιστεύεσθαι ^ἢ τοσούτων οὐκ ἐξετάσει πρότερον ἑαυτὸν, ἀλλὰ, καν ἀπάντων ἀπειρότατος ἢ, δέξεται τὴν διακονίαν, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα κελεύει, καὶ ὁ δεῖνα βιάζεται, καὶ ἵνα μή προσκρούσῃ τῷ δεῖνι; Καὶ πῶς οὐκ εἰς προῦπτον ἑαυτὸν μετ' ἐκείνων ἐμβαλεῖ κακόν; Ἐξὸν γάρ αὐτῷ σώζεσθαι καθ' ἑαυτὸν, νῦν καὶ ἐτέρους προσαπόλλυσι μεθ' ἑαυτοῦ. Πόθεν γάρ ἔστιν ἐλπίσαι σωτηρίαν; πόθεν συγγνώμης τυχεῖν; τίνες ἡμᾶς ἐξαιτήσονται τότε ^{εἰ}; οἱ βιαζόμενοι νῦν ἴσως καὶ πρὸς ἀνάγκην ἐλκοντες; αὐτοὺς δὲ τούτους τίς κατ' ἐκείνον διατάσσει τὸν καιρόν; καὶ γάρ καὶ αὐτοὶ προσδέονται ἐτέρων, ἵνα διαφύγωσι τὸ πῦρ. "Οτι δέ σε οὐ δεδιττόμενος ταῦτα λέγω νῦν, ἀλλ' ὡς ἔχει τὸ πρᾶγμα ἀληθείας, ἕκουε τί τῷ μαθητῇ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος Τιμοθέῳ, τῷ γνησίῳ τέκνῳ καὶ ἀγαπητῷ. Χεῖρας ταχέως μηδέπι ἐπιτίθει, μηδὲ κοιτώνει ἀμαρτλαῖς ἀλλοτρίαις. Εἶδες δοῦτος τοὺς μέλλοντας ἡμᾶς ἐπὶ τοῦτο παράγειν ^ἢ οὐ μέμψεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας τὸ γε ἡμέτερον ἀπηλλάξαμεν μέρος;

β'. "Ωσπερ γάρ τοῖς αἱρεθεῖσιν οὐκανταρκες πρὸς ἀπολογίαν τὸ λέγειν οὐκ αὐτόκλητος ἥλθον, οὐδὲ προειδὼς οὐκ ἀπέφεγον· οὕτως οὐδὲ τοὺς χειροτονοῦντας ὥφελῆσαι τιδύναται, εἰ λέγοιεν τὸν χειροτονηθέντα ἀγνοεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ μεῖζον τὸ ἔγκλημα γίνεται, διὰ τὸν ἡγνδουν παρηγαγον, καὶ τὴ δοκοῦσα εἶναι ἀπολογία αὐξει τὴν κατηγορίαν. Πῶς γάρ οὐκ ἀτοπον, ἀνδράποδον μὲν πρίασθαι βουλομένους καὶ λατροῖς ἐπιδεικνύναι, καὶ τῆς πράσεως ἐγγυητὰς ἀπαιτεῖν, καὶ γειτόνων πυνθάνεσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα μηδέπω θαρρεῖν, ἀλλὰ καὶ χρόνον πολὺν πρὸς δοκιμασίαν αἴτειν· εἰς δὲ τοσαύτην λειτουργίαν μέλλοντάς τινα ἐγγράφειν ^{εἰ}, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀν τῷ δεῖνι δέξῃ, πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν ἐτέρων μαρτυρῆσαι, ἐγκρίνειν, μηδεμίαν ποιουμένους ἐτέραν ἐξέτασιν; Τίς οὖν ἡμᾶς ἐξαιτήσεται ^ἢ τότε, τῶν διειλόντων προστῆναι καὶ αὐτῶν προστατῶν δεομένων; Δεῖ μὲν οὖν καὶ τὸν χειροτονεῖν μέλλοντα πολλὴν πόιεισθαι τὴν ἔρευναν, πολλῷ δὲ πλείονα τούτου τὸν χειροτονούμενον. Εἰ γάρ καὶ κοινωνοὺς ἔχει τῆς κολάσεως τοὺς ἔλομένους [406] ἐν οἷς ἀν ἀμάρτη, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸς τεκτήλακται τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ μεῖζον δίδωσι· μόνον εἰ μή διά τινα ἀνθρωπίνην αἰτίαν παρὰ τὸ φανέν αὐτοῖς εὔλογον ^ἢ ἐπραξεν οἱ ἐλδμενοι. Εἰ γάρ ἐν τούτῳ

φωραθείεν, καὶ τὸν ἀνάξιον εἰδότες διά τινα πρόφρασιν αὐτὸν παρηγαγον, ἐξ ίσης τὰ τῶν κολαστηρίων αὐτοῖς τάχα δὲ καὶ μεῖζονα τῷ τὸν οὐκ ἐπιτήδειον καταστῆσαντι. "Ο γάρ τὴν ἑξουσίαν παρασχὼν τῷ βουλομένῳ διαφθείρει τὴν Ἐκκλησίαν, οὗτος ἀν εἴη τῶν ὑπ' ἔκεινου τολμηθέντων αἴτιος. Εἰ δὲ τούτων μὲν οὐδενὶ γένοιτο ὑπεύθυνος, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν πολλῶν ὑπολήψεως τὴν τιματῆσαι λέγοις, ἀτιμώρητος μὲν οὐδὲ οὕτω μένοι ^ἢ. ὅλιγῳ δὲ ἐλάττονα τοῦ χειροτονηθέντος δίδωσι δίκην. Τί δῆποτε; "Οτι τοὺς μὲν ἐλομένους εἰκότες ὑπὸ δέξῃς ψευδοῦς ἀπατηθέντας ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν· ὁ δὲ αἱρεθεὶς οὐκ ἔτι δινούσαι λέγειν, διτι 'Ηγνδουν ἐμαυτὸν, καθάπερ αὐτὸν ἔτεροι. 'Ως οὖν βαρύτερον μέλλοντα κολάζεσθαι εῶν παραγαγόντων, οὕτως ἀκριβέστερον αὐτῶν χρή ποιεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ δοκιμασίαν· καν ἀγνοοῦντες ἐλκωσιν ἔχενοι, προιόντα διδάσκειν ἀκριβῶς τὰς αἰτίας, δι' ὃν τὴν τιματῆσαι παύσει, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς δοκιμασίας ἀποδείξας ἐκφεύγεται τοσούτων πραγμάτων δγκον. Διὰ τί γάρ περὶ στρατείας καὶ ἐμπορίας καὶ γεωργίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν βιωτικῶν βουλῆς προκειμένης, οὕτε δὲ γεωργίδες ἔλοιτ' ἀν πλεῖν, οὕτε δὲ στρατιώτης γεωργεῖν, οὕτε δὲ κυνηρήτης στρατεύεται, καὶ μυρίους τίς ἀπειλήσῃ θανάτους; "Η δῆλον διτι τὸν ἐκ τῆς ἀπειρίας προορώμενος κίνδυνον ἔκαστος. Είτα, διπου μὲν τὴν μικρῶν, τοσαύτην χρησόμεθα προνοίᾳ, καὶ οὐκ εἰξομεν τῇ τῶν βιαζομένων ἀνάγκῃ· διπου δὲ τὴ κόλασις αἰώνιος τοῖς οὐκείδοις μεταχειρίζειν ιερωσύνην, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοσούτον ἀναδεξόμεθα κίνδυνον, τὴν ἐτέρων προβαλλόμενοι βίαν; 'Αλλ' οὐκ ἀνέξεται ταῦτα δι τότε κρίνων ἡμᾶς. "Εδει μὲν γάρ καὶ πολλῷ πλείω τῶν σαρκικῶν περὶ τὰ πνευματικὰ τὴν ἀσφάλειαν ἐπιδείξασθαι· νῦν δὲ οὐδὲ ίσην εύρισκόμεθα παρεχάμενοι. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ τινα ὑποπτεύσαντες ἀνδρα εἶναι τεκτονικὸν οὐκ ὅντα τεκτονικὸν προειδὼς τὴν ἐργασίαν καλοῖμεν, αὐτὸς δὲ ἐποιεῖται, είτα ἀφάμενος τῆς πρὸς τὴν οἰκοδομὴν παρεσκευασμένης Ὂλης, ἀφανίζοι μὲν ἔστι, ἀφανίζοι δὲ λίθους, ἐργάζοιτο δὲ τὸν οἰκίαν οὕτως, ὡς εὐθέως καταπεσεῖν, ἀρα ἀρχέσει πρὸς ἀπολογίαν αὐτῷ τὸ παρ' ἐτέρων ἀναγκάσθαι, καὶ μή αὐτεπάγγελτον ἥκειν; Οὐδαμῶς· καὶ μάλα γε εἰκότως καὶ δικαιώς. "Ἐρχην γάρ, καὶ ἐτέρων καλούντων, ἀποπηδῶν. Είτα τῷ μὲν ἔστι ἀφανίζοντι καὶ λίθους οὐδεμία ἔσται καταψυγή πρὸς τὸ μή δουναι δίκην· ὁ δὲ τὰς ψυχὰς ἀπολλύεις, καὶ οἰκοδομῶν ἀμελῶς, τὴν ἐτέρων ἀνάγκην ἀποχρῆν αὐτῷ πρὸς τὸ διαψυγεῖν ^{εἰ} οἰεται; καὶ πῶς οὐ λίαν εῦηθες; Οὐπω γάρ προστίθημι, διτι τὸν μή βουλόμενον οὐδεις ἀναγκάσαι δυνήσεται. 'Αλλ' ἔστω μυρίαν αὐτὸν ὑπομεμενην βίαν, καὶ μηχανὰς πολυτρόπους, [407] ὥστε ἐμπεισεῖν· τοῦτο οὖν αὐτὸν ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως; Μή, παρακαλῶ, μή ἐπὶ τοσούτον ἀπατῶμεν ἑαυτούς, μηδὲ οὐπορινόμεθα ἀγνοεῖν τὰ καὶ τοῖς ἀγαν παισι φανερά. Οὐ γάρ δῆπου καὶ ἐπὶ τῶν εὐθυνῶν αὐτῇ τῆς ἀγνοίας ^ἢ προσποίησις ἡμᾶς ὥφελησαι δυνήσεται. Οὐκ ἐσπούδασας αὐτὸς ταύτην δέξασθαι τὴν ἀρχήν, ἀσθένειαν σεαυτῷ συνειδῶς; εῦ καὶ καλῶς. 'Ἐρχην οὖν μετὰ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως, καὶ ἐτέρων καλούντων, ἀποπηδῶν. "Η δὲ μὲν οὐδεις ἐκάλει, ἀσθενής σὺ καὶ οὐκ ἐπιτήδειος· ἐπει δὲ ^ἢ εὐρέθησαν οἱ δώτοντες τὴν τιμὴν, γέγονας ἐξαιρόντης ισχυρός; Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος καὶ τῆς ἐσχάτης ἀξια τιμωρίας. Διὰ γάρ τοῦτο καὶ δέ Κύριος παραινεῖ, μή

^ἢ ΑΙΙΙ μένη.

^ἢ ΑΙΙΙ ἀπειλῆ. Infra alii καὶ οὐκ ἀν εἰξωμεν. Infra alii ἐπιδεκυνθούσαι.

^ἢ Aliquot mss. καλοῖμεν. "Ο δὲ ἐποιεῖ.

^ἢ Savil. et aliquot mss. πρὸς τὸ διαψυγεῖν, Morel. et alii πρὸς τὸ μή, διαφ., et infra alii ὥστε μή ἐμπεισεῖν.

^ἢ Alii ἐπειδὴ δέ.

^a Aliquot mss. μηδὲν μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν εἰς το.

^b Savil. et aliquot mss. ἐμπιστεύεσθαι, Morel. et alii πεισθαι.

^c Alii τίνες ἡμῖν παραπτῆσονται τότε.

^d Aliquot mss. πρόσγειν.

^e Alii ἐγγράφεσθαι

^f Al i ἐξαιρήσεται.

^g Sic Savil. et maxima pars mss. Morel. vero εὐκαλυψ.

πρότερον βάλλεσθαι θεμέλιον τὸν βουλόμενον πύργον οἰκοδομεῖν, πρὶν ἡ τὴν οἰκείαν ἀναλογίσασθαι δύναμιν, ήντα μή δῷ τοῖς παριοῦσι μυρίας ἀφορμὰς χλευασίας τῆς εἰς αὐτόν. 'Αλλ' ἔκεινῳ μὲν ἡ μέχρι τοῦ γέλωτος ἡ ζημία· ἐνταῦθα δὲ ἡ κόλασις πῦρ ἀσθεστον, καὶ σκύληξ ἀτελεύτητος, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ σκότος ἔξωτερον, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, καὶ τὸ παγῆναι μετὰ τῶν ὑποκριτῶν. 'Αλλ' οὐδὲν τούτων ἔθέλουσιν ίδειν οἱ κατηγοροῦντες ἡμῶν· ἡ γὰρ ἄν ἐπαύσαντο μεμφόμενοι ἢ τὸν οὐκ ἔθελοντα ἀπολέσθαι μάτην. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν περὶ οἰκονομίας πυροῦ καὶ κριθῶν, οὐδὲ βιῶν καὶ προβάτων, οὐδὲ περὶ τεισύτων ἀλλων ἡ σκέψις ἡ προκειμένη νῦν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. 'Η γὰρ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, σῶμά ἔστι τοῦ Χριστοῦ· καὶ δεῖ τὸν τοῦτο πεπιστευμένον εἰς εὑεξίαν αὐτὸν πολλήν καὶ κάλλος ἀμήχανον ἔξασκειν, πανταχοῦ περισκοποῦντα, μή που σπείλος, ἡ δύτις, ἡ τις ἄλλος μῶμος τοιούτος τὴν ὥραν ἡ καὶ τὴν εὐπρέπειαν λυμαίνουσας ἔκεινην. Καὶ τί γὰρ ἀλλ' ἡ τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ κεφαλῆς, τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, ἀξιῶν αὐτὸν κατὰ δύναμιν τὴν ἀνθρωπείαν ἀποφάνειν; Εἰ γὰρ τοῖς περὶ τὴν ἀθλητικὴν εὐεξίαν ἐσπουδακός καὶ Ιατρῶν χρεῖα καὶ παιδοτριβῶν, καὶ διαίτης τηριωμένης, καὶ ἀσκήσεως συνεχοῦς, καὶ μυρίας παρατηρήσεως ἐτέρας (καὶ γὰρ καὶ τὸ τυχόν ἐν αὐτοῖς πυροφθὲν πάντα ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν), οἱ τὸ σῶμα τοῦτο θεραπεύειν λαχόντες, τὸ τὴν ἀθλησιν οὐ πρὸς σώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀφράτους δυνάμεις ἔχον, πῶς αὐτὸν δυνήσονται φυλάττειν ἀκέραιον καὶ ὑγιές, μὴ πολὺ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντες ἀρετὴν, καὶ πᾶσαν ψυχῆς πρόσφορον ἐπιστάμενοι θεραπείαν;

γ. Η ἁγνοεῖς, διτ^δ καὶ πλείστι τῆς ἡμετέρας σαρκὸς καὶ νόσωις καὶ ἐπιβουλαῖς τοῦτο ὑπόκειται τὸ ρῶμα, καὶ θάττον αὐτοῦ φθείρεται, καὶ σχολαίτερον ὑγιαίνει; Καὶ τοῖς μὲν ἔκεινα θεραπεύουσι τὰ σώματα καὶ φαρμάκων ἔξεύρηται ποικιλία, καὶ ὀργάνων διάφορος κατασκευαί, καὶ τροφαὶ τοῖς νοσοῦσι κατάλληλοι· καὶ φύσις δὲ ἀέρων πολλάκις ἅρκεσε μόνη πρὸς τὴν τοῦ κάμνοντος ὑγίειαν· ἔστι δὲ ὅπου καὶ ὑπνος προσπεσῶν εἰς καιρὸν παντὸς πόνου ἀπῆλλαξε τὸν Ιατρὸν. 'Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τούτων ἐπινοῆσαι ἔστιν· ἀλλὰ μίατις μετὰ τὰ ἔργα δέδοται μηχανὴ καὶ θεραπείας ὁδὸς, ἡ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία. Τοῦτο ὅργανον, τοῦτο [108] τροφὴ, τοῦτο ἀέρων κράσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, τοῦτο ἀντὶ πυρός, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· καὶ καῦται δέῃ καὶ τεμένι, τούτῳ χρήσασθαι ἀνάγκη· καὶ τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, πάντα οὐχεταί· τὰ λοιπά. Τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν καὶ φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν τὴν ψυχήν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν, καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν, καὶ τὰ ἀλλα ἀπαντα ἔργαζόμεθα, οἷα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ὑγίειαν ἡμῖν συντελεῖ. Πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην βίος ἔτερος εἰς Ίσιον ἀναστάγοι· ^ε ζῆλον· δταν δὲ περὶ δόγματα νοσῆ ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Εξωθεντούς. Εἰ μὲν γάρ τις ἔχοι τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, καὶ θυρεὸν πίστεως τοσοῦτον, ὡς δύνασθαι θαυματουργεῖν, καὶ διὰ τῶν τεραστίων τὰ τῶν ἀναισχύντων ἐμφράττειν στόματα, οὐδὲν ἀν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου·

^a Savil. et aliqui mss. ἀλλ' ἔκει μὲν.

^b Alii ἐπεκύσαντο φθεγγόμενοι καὶ μεμφόμενοι.

^c Alii ἐμπιστεύμενον, Savil. in marg. ἐμπιστευμένον.

^d Unus habet πᾶσαν ψυχῆς ιδέαν πρόσφορον ἐπιστάμενον θεού· ζεῖν; η ἀγνοεῖς δτι.

^e Savil. et aliqui μὴ η, πάντα οὐχεταί.

^f Alii ἀγάγοι.

βηθεῖας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε διχρηστος ἡ τινάτου φύσις, ἀλλὰ καὶ λίτων ἀναγκαῖα. Καὶ γάρ ὁ μακάριος Παῦλος αὐτὸν μετεχείρισε, καίτοι γε ἀπὸ τῶν σημείων πανταχοῦ θαυμαζόμενος· Καὶ ἔτερός τις τῶν ἀπ' ἔκεινου τοῦ χοροῦ παραίνει ταῦτης ἐπιμελεῖσθαι τῆς δυνάμεως, λέγων· "Ετοιμοι γίνεσθε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὅμας λόγον περὶ τῆς ἐν ὅμιν ἐλπίδος. Καὶ πάντες δὲ ὅμοι τότε δι' οὐδὲν ἔτερον τοῖς περὶ Στέφανον τὴν τῶν χηρῶν ἐπέτρεψαν οἰκονομίαν, ἀλλ' η ἵνα αὐτοὶ τῇ τοῦ λόγου σχολάζωσι διακονίᾳ. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ παραπλησίως αὐτὸν ἐπιζητήσομεν, τὴν ἀπὸ τῶν σημείων ἔχοντες Ισχύν. Εἰ δὲ τῆς μὲν δυνάμεως ἔκεινης οὐδὲ ἔχνος ὑπολέλειπται, πολλοὶ δὲ πανταχθεν ἐφεστήκασιν οἱ πολέμιοι καὶ συνεχεῖς, τούτῳ λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκη φράττεσθαι, καὶ ἵνα μὴ βαλλώμεθα τοῖς τῶν ἔχθρῶν βέλεσι, καὶ ἵνα μᾶλλον βάλλωμεν ἔκεινους.

δ. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως. Οὐ γὰρ πρὸς ἐνείδος ἡμῖν μάχης ἡ παρασκευὴ, ἀλλὰ ποικίλος οὗτος ὁ πόλεμος, καὶ ἐκ διαφόρων συγχροτούμενος τῶν ἔχθρων. Οὔτε γάρ ὅπλοις ἀπαντεῖς χρῶνται τοῖς αὐτοῖς, οὔτε ἐνὶ προσβάλλειν ἡμῖν μεμελετήκασι τρόπῳ. Καὶ δεῖ τὸν μέλλοντα τὴν πρὸς πάντας ἀναδέχεσθαι μάχην τὰς ἀπάντων εἰδέναι τέχνας, καὶ τὸν αὐτὸν τοξότην τε εἶναι καὶ σφενδονήτην, καὶ ταξίαρχον καὶ λοχαγὸν, καὶ στρατιώτην καὶ στρατηγὸν, καὶ πεζὸν καὶ ἵππεα, καὶ ναυμάχην^ε καὶ τειχομάχην. Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν στρατιωτικῶν πολέμων, οἷον ἔκαστος ἀν ἔργον ἀπολάβῃ, τούτῳ τοὺς ἐπιόντας ἀμύνεται· ἐνταῦθα δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ ἀν μὴ πάσας ἐπιστάμενος ἡ τῆς τέχνης τὰς ιδέας δι μέλλων νικᾶν, οἵτε ὁ διάβολος καὶ δι' ἐνδε μέρους, δι τὸν ιστηκότος. Οὕτως οὖν καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις, δταν μὲν αὐτὴν πανταχθεν ἀντὶ τείχους ἡ τοῦ ποιμένος ἀγγίνοιά τε καὶ σύνεσις περιβάλλῃ, πάντα εἰς αἰσχύνην καὶ γέλωτα· τοῖς ἔχθροῖς τὰ μηχανῆματα τελευτᾷ, καὶ μένουσιν οἱ κατοικοῦντες ἔνδον ἀσινεῖς· δταν δὲ τις αὐτὴν ἐκ μέρους καταλῦσαι δυνηθῇ, καὶ μὴ πᾶσαν καταβάλῃ, διὰ τοῦ μέρους ἀπαν, ὡς εἰπεῖν, λυμαίνεται τὸ λοιπόν. Τί γάρ δταν πρὸς Ἐλληνας μὲν ἀγωνίζεται καλῶς, συλῶσι δὲ αὐτὸν Ίουδαιοι; η τούτων μὲν ἀμφοτέρων κρατῇ, ἀρπάζωσι δὲ Μανιχαῖοι; μετὰ δὲ τὸν περιγενέσθαι καὶ τούτων οἱ τὴν εἰμαρμένην εἰσάγοντες ἔνδον ἐστῶτα τὰ πρόβατα σφάττωσι; Καὶ τί δεῖ πάσας καταλέγειν τοῦ διαβόλου τὰς αἱρέσεις; δις δὲ μὴ πάσας ἀποκρύψεσθαι καλῶς δ ποιμὴν εἰδῆ, δύναετ' ἀν καὶ διὰ μιᾶς τὰ πλείονα τῶν προβάτων καταφαγεῖν δ λύκος. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ τῶν ἐστῶτων καὶ μαχομένων καὶ τὴν γίνην ἔσεσθαι καὶ τὴν ἡτταν προσδοκῶν ἀεὶ χρή· ἐνταῦθα δὲ πολὺ τούναντίον. Πολλάκις γάρ η πρὸς ἔτερούς μάχη τοὺς οὐδὲν τὴν ἀρχὴν συμβαλάντας, οὐδὲ πονέσαντας δλως, ἡσυχάζοντας δὲ καὶ καθημένους, νικῆσαι πεποίηκε· καὶ τῷ οἰκείῳ φέρει περιπαρεῖς δ μὴ πολ-

^e Alii ναυμάχον καὶ τειχομάχον. Iuſra alii ἐν ᔺκαστος, ἔργον ἀπολαβών, alii ut edidimus.

^f Alii Μανιχαῖοι: η μετὰ τό. Μης αλιι σφάττωσι, alii κατασφάττωσι.

prius jaciāt fundamēntum, quam vires suas explora-
verit, ne prætereuntibus sexcentas ridendi ansas præ-
beat. At illius quidem jactura sola derisione termi-
natur; hic vero supplicium est ignis inextinguibilis
(Matth. 3. 12), vermis qui non moritur, stridor den-
tium, tenebræ exteriōres, dissecari, in hypocritarum
numéro constitui (Isai. 66. 24. Matth. 25. 30). Horum
tamen omnium nihil perpendere volunt accusatores
noſtri: alioquin finem culpandi ejus facerent, qui nō
frustra perire velit. Non agitur nunc de dispensatione
ſrumenti et hordei, boum et ovium, aliorumque ſimi-
lium, ſed de ipſo Iesu corpore. Nam Ecclesia Christi
ſecundum beatum Paulum corpus Christi eſt (Coloss.
4. 18): parque eſt eum, cui corpus illud creditum
eſt, ejus habitum optimum, et ingentem pulchritudine-
m summe curare, et undique circumſpicere, ne
macula, vel ruga, vel labes ſimilis ejus ſpeciem ac
decorem dehonesta (Ephes. 5. 27). Et quid aliud
præſtet, quam ut illud capite immortali ac beato di-
gnūm exhibeat? Nam qui athletæ habitudini dant
operam, opus habent medieis, paedotribis, diæta
temperata, exercitatione frequenti, infinitaque obſer-
vatione: etenim ſi quid vel minimum negligatur, id
omnia evertit ac dejicit: ii quibus corporis Christi
cura incabit, cui corpori certamen eſt, non contra
eorpora, ſed contra inviſibiles potestates, quomodo
illud integrum et ſanum ſervare poterunt, niſi hu-
manam virtutem multum trancendant, et omnem
animæ utilem curandi modum probe norint?

3. *Sacerdoti necessariam eſſe expeditam dicendi fa-
cilitatem.* — An ignoras hoc corpus pluribus et mor-
bis et insidiis obnoxium eſt, quain carnem noſtram,
itemque citius corrumpi tardiusque sanari? Humana
certe corpora curantibus varia inventa ſunt medica-
mina, diverſorum instrumentorum apparatus, ali-
menta ægris congruentia: aeris quoque natura ſepe
ſufficit ad ægri valetudinem; eſt etiam cum ſomnus
opportune cadens omnem medico laborem auferat.
Hic vero nihil ſimile excogitari potest; ſed una post
operum exemplum datuſ machina viaque ad curati-
nem, nempe verbi doctrina. Hoc eſt instrumentum,
hoc eſca, hoc aeris temperies optima, hoc vice me-
dicamenti, hoc vice ignis ac vice ferri: ſive urendum,
ſive ſecandum ſit, illo mihi neceſſe eſt: ſi illud
nihil poſſit, reliqua omnia incassum abeunt. Hoc et
jacentem animam excitamus, et tumentem compesci-
mus, et redundantia præcidimus, et deficiētia ſup-
plemus, et reliqua omnia facimus, que ad animæ
conferunt incolumentem. Nam ad vitæ optimam con-
ſtitutionem alterius vita ad ſimile ſtudium et æmula-
tionem revocare poſſit. Cum autem anima circa ſpu-
ria dogmata ægrotat, tunc verbi uſus maxime neceſ-
ſarius eſt, non ad domesticorum ſecuritatem tantum,
verum etiam ad externa bella. Nam si quis frameam
ſpiritus habeat, clypeumque fidei talem, ut poſſit mi-
racula edere, et portentis impudentium ora obſtruere,
nihil opus fuerit verbo; imo ne tunc quidem inu-
tilis eſſet ejus natura, ſed etiam admodum neceſſaria.
Etenim B. Paulus iſum adhibuit, etiamſi ſigno-

rum grātia ubique admirationi eſſet. Et aliud quidam
ex eodem choro, ut verbi virtutis curam habeamus,
monet his verbis: *Parati eſtote ad ſatisfactionem
omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe*
(1 Petr. 3. 15). Et quidem nulla alia de cauſa tunc
omnes Stephano viduarum œconomiam commiserunt,
quam ut ipſi verbi minſterio vacarent (Act. 6. 2).
Verumtamen non perinde verbum requireremus, ſi vir-
tutem ſignorum haberemus. Si virtutis illius ne ve-
ſtigium quidem relinquitur, multi vero undique in-
ſtant inimici, ſermone munianur neceſſe eſt, ne
inimicorum telis confodiamur, imo potius ut ipſos
feriamus.

4. *Ad quavis controverſias paratum eſſe oportere.* —
Quapropter ingens adhibere ſtudium oportet, ut Chri-
ſti verbum affatim in nobis habitet (Coloss. 3. 16).
Neque enim ad unum pugnæ genus apparatus noſter
eſt, ſed multiplex hoc bellum eſt, ex variisque con-
ſtant inimicis. Neque ipſi iisdem utuntur armis, neque
uno tantum modo nobiscum congredi meditantur:
opusque eſt eum, qui cum omnibus pugnam commi-
ſurus eſt, omnium technas notas habere, ac eumdem
eſſe ſagittarium et funditorem, tribunum et manipuli
dactorem, militem et ducem, peditem et equitem, na-
valis et muralis pugnæ peritum. Etenim in militaribus
præliis, quod quisque opus peragendum ſuscipit, hoc
irruentes propulsat: hic vero non ita ſe res habet;
niſi enim qui victoriam reportaturus eſt, omnes dimi-
candi artes noverit, novit diabolus vel per unam par-
tem, ſi ea negligatur, prædonibus ſuis immissis oves
diripere. At non item cum pastorem ſenserit omni
ſcientia præditum eſt, omnesque ipſius inſidias pro-
be callere. Quamobrem oportet nos omnibus ex par-
tibus munitos eſt. Etenim urbs donec undique cir-
cummutata eſt, obſidentes ſe irridet, ac ſecure ad-
modum agit; ſi quis vero murum diruerit ad januæ
ſolum magnitudinem, tunc nihil illi prodest septum,
licet reliquum omne munitum ſit. Eodem modo e-
Dei civitas, dum eam undique pro muro ambit paſto-
ris ſolertia atque prudentia, adverſariis ſuæ omnes
machinæ in opprobrium riſumque cedunt, eainque
incolentes illæ ſi evadunt; ubi autem quispiam eam
ex parte demoliri poſſit, etiamsi non totam deſtruxer-
it, a parte totum, ut ita dicam, deinceps labefacta-
tur. Quid enim cuipiam profuerit adverſus gentiles
fortiter pugnare, ſi illum populentur Judæi? quid ſi,
utriſque devictis, a Manichæis diripiatur? vel ſi hiſ
etiam prostratis, qui fatum inducunt, iatus poſtas
oves jugulent? Eiquid opus eſt omnes diaboli hære-
ſes recensere? quas omnes niſi paſtor ſciat probe re-
ſellere, vel per unam poſſit lupus maximam ovum
partem devorare. Sane cum de militibus agitur, ab
iis qui ſtant et dimicant, ſive victoria, ſive clades ex-
pectanda eſt: hic vero longe ſecus. ſepe namque
aliorum pugna, eos qui ne ab initio quidem congreſſi
ſunt, quique nullum ſuſcepere laborem, quiescentes
ſedentesque victores conſtituit: tum iſ qui non ma-
gnopere exercitatus eſt, proprio conſoſus gladio, et
amicis et inimicis ſe deridendum propinat. Verbi gra-

tia (nam tibi dicta mea exemplo palam facere conabbor), legem a Deo Moysi datum tum Valentini et Marcionis insanæ sequaces, tum alii quotquot eodem morbo contacti sunt ex divinarum Scripturarum catalogo expungunt: Judari vero tanto illam in honore habent, ut etiam vetante tempore omnia contentiose, vel præter Dei placitum observent. At Ecclesia Dei aniborum inmoderatam sententiam devitans media incedit via, ut nec illius jugo se subjiciat, nec eam improbari patiatur; imo illam vel cessantem laudat, quia olim in tempore suo utilis fuit. Oportet autem eum, qui adversus utroslibet debellaturus sit, hunc modum callere. Nam si Judeos docere volens, quod intempestive legi veteri hæreant, acriter illam incusare aggrediatur, hæreticis ipsam vituperare volentibus non parvam dederit ansam: sin, hæreticorum ora obturare volens, illam immodece extulerit, et quasi in præsenti necessariam commendaverit, Judæorum ora aperiet. Rursus qui cum Sabellio insaniant, et quos Arii rabies invasit, ambo ultra modum progressi, a sana fide lapsi sunt; ac nomen quidem Christianorum utrique obtinent: si quis vero eorum dogmata expenderit, alios haud melius quam Judæos affectos esse deprehendet, uno tantum excepto nominum discrimine; alios vero magnam affinitatem cum Pauli Samosateni hæresi habere: sed ulrosque procul a veritate esse. Magnum igitur hic periculum, arcta et angusta via est, præcipitiis utrumque intercepta: metusque est non medicus, ne quis alium ferire studens ab alio confodiatur. Nam si quis unam dicat deitatem, hanc statim vocem Sabellius ad suam pertrahet insaniam¹; si distinxerit, et alium dicat esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum, instat Arius in diversitatem substantiæ personarum distinctionem trahens. Oportet autem et impiam illius confusionem et furiosam hujus divisionem aversari et fugere, divinitatem Patris, Filii et Spiritus sancti unam cōsistentes, tres autem hypostases adjicientes: hac quippe ratione utrorumque incursum arcere poterimus. Multos item alios congressus enarrare tibi possemus; in quibus, nisi fortiter diligenterque pugnaveris, plurima ex certamine vulnera referes.

5. Oportet illum peritum esse dialecticæ. — Jam quis recensere possit domesticorum rixas? Non enim illæ minores sunt externis insultibus, imo majores pariunt docenti sudores. Alii namque præ curiositate temere omnia indagare volunt, ex quorum notitia nihil eveniat luci, imo quæ edisci neutquam possunt: alii rursus Dei judiciorum rationes ab eo postulant, et abyssum illam multam demetiri conantur: *Judiciamque tua*, inquit, *abyssus multa* (*Psal. 35. 7*). De fide autem et de vitæ institutione paucos curare deprehendas, sed multo plures hæc curiose scrutantes perquirentesque, quæ nec inveniri possint, ac quorum exquisitio Deum irritet. Nam ubi ea ediscere conamus, quæ ille nos scire non velit, nec sciemus umquam, (qui enim nolente Deo?) id unum reportabimus, ut querendo periclitemur. Attamen, hæc cum ita se ha-

beant, cum quis auctoritate interposita curiosorum hominum ora obstruxerit, arrogantiæ et imperitiæ notam sibi inurit. Quamobrem hic multa opus anti-stiti prudentia, ut possit eos a quæstionibus tam absurdis abducere, et supra memoratas criminationes declinare. Adversus hæc omnia nihil aliud quam verbi auxilium datum est, qua facultate si antistes careat, subditorum animi nihilo melius quam naviculæ procellis agitatæ affecti erunt: de iis loquor, qui infirmiores et curiosiores sunt. Quamobrem par est sacerdotem nihil non agere, ut sibi facultatem hanc comparet.

Tum BASILIUS: Cur ego Paulus, inquit, hanc sibi facultatem comparare² non curavit, neque de eloquentiæ inopia erubuit, imo palam fatetur se idiotam esse, idque ad Corinthios scribens, qui eloquentiæ laude florebant, de qua summe gloriabantur (*2. Cor. 11. 6*)?

6. Paulum in hoc maxime versatum fuisse. — **CHRYSOST.** Hoe est, inquam, hoc est, quod plerosque perdidit, et circa veram doctrinam seguiores effecit. Cum enim apostolicæ mentis altitudinem exacte scrutari non possent, neque verborum sensum capere, omne tempus somnolentiæ et oscitantæ dederunt, inscitiam illam amplexati, non qua Paulus se inscius esse dicit, sed a qua tanto ille abfuit intervallo, quanto nullus hominum, qui sub cælo sunt. Cæterum hoc pertractandum aliud in tempus reservamus: interim illud dicam: Ponamus Paulum esse idiotam etiam in illa, qua ipsi volunt, parte: quid hoc ad nostræ ætatis homines? Ille quippe multo majorem verbo virtutem habuit, quæ longe plura prestare posset; nam ostendens se tantum ac tacens dæmonibus formidabilis erat: hodierni autem homines omnes simul coacti, infinitis tum precibus, tum lacrymis, nunquam tantum possint, quantum olim Pauli semicinctia potuere (*Act. 19. 11*). Paulus quidem precibus mortuos suscitabat, et alia insuper miracula ejusmodi edebat, ut ab externis deus esse putaretur (*Ib. 14. 11*), ac, prius quam ex hac vita transferretur, dignus habitus est qui raperetur usque ad tertium cælum, verborumque particeps fieret, quæ humanam audire naturam non licet (*2. Cor. 12. 2*). At qui nunc vivunt (nihil ego eloqui possum³ quod molestum vel grave esse videatur: hæc quippe non insultans eis dico, sed admiratione captus), quomodo non perhorrescant, dum se tali viro comparant! Nam si, miraculis omissis, ad vitam beati illius viri accedamus, ejusque mores angelicos disquiramus, in hac re magis, quam in signis, Christi athletam⁴ superantem videbis. Quid enim memores studium, probitatem, frequentia pericula, continuas sollicitudines, indesinentem pro Ecclesiis mœrorein (*Ib. 11. 26*), erga infirmos commiserationem, multas ærumnas, novas persecutions, quotidianas mortes (*1. Cor. 9. 22*)? Quis orbis locus, quæ continens, quod mare justi hujus certamina ignoravit? Illum in-

¹ Savil., hanc sibi facultatem comparare. Magna pars MSS., hanc tibi... Morel., hanc comparare. Savilium sequimur.

² Alii, nihil ego eloqui volo.

³ Alii, Dei athletam.

⁴ Alii, iniquitatem.

λὴν περὶ ταῦτα τὴν ἐμπειρίαν ἔχων, καὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς πολεμοῖς καταγέλαστος γίνεται. Οἰνος (πειράσσομαι γάρ σοι καὶ ἐπὶ παραδείγματος δὲ λέγω ποιῆσαι φάνερὸν) τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέντα τῷ Μωυσῇ νόμον οἱ τὴν Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος διαδεξάμενοι φρενοβλάβειαν, καὶ δοσοὶ τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν ἔκεινοις, τοῦ καταλόγου τῶν θειῶν ἐκβάλλουσι Γραφῶν· Ἰουδαῖοι δὲ αὐτὸν οὕτω τιμῶσιν, ὡς καὶ τοῦ καιροῦ κωλύοντος φιλονεικεῖν ἀπαντα φυλάττειν, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν. Ή δὲ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀμφοτέρων ἀμετρίαν φεύγουσα^a, μέσην ἐβάδισε, καὶ οὗτε ὑποκείσθαι αὐτοῦ τῷ ζυγῷ πείθεται, οὗτε διαβάλλειν αὐτὸν ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ πεπαυμένον ἐπινεῖ, διὰ τὸ χρησιμεῦσαι ποτε εἰς καιρόν. Δεῖ δὴ τὸν μέλλοντα πρὸς ἀμφοτέρους μάχεσθαι τὴν συμμετρίαν εἰδέναι ταύτην· Ἀν τε γάρ Ἰουδαίους διδάξαι βούλομενος, ὡς οὐκ ἐν καιρῷ τῆς παλαιᾶς ἔχονται νομοθεσίας, δρᾶται κατηγόρειν αὐτῆς ἀφειδῶς, ἐδώκε τοῖς διασύρειν βούλομένοις τῶν αἱρετικῶν λαβὴν οὐ μικράν· διὰ τούτους ἐπιστομίσαι σπουδάζων, ἀμέτρως αὐτὸν ἐπαίρῃ, καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι τυγχάνοντα θαυμάζῃ, τὰ τῶν Ιουδαίων ἀνέψεις στόματα. Πάλιν οἱ τὴν Σαβελλίου μαινόμενοι μανίαν, καὶ οἱ τὰ Ἀρείου λυττῶντες, ἐξ ἀμετρίας ἀμφοτέροις τῆς ὑγιοῦς ἔξεπεσον πίστεως· καὶ τὸ μὲν δνομα Χριστιανῶν ἀμφοτέροις ἐπίκειται εἰ δέ τις τὰ δόγματα ἔξετάσεις^b, τοὺς μὲν οὐδὲν ἀμεινον Ἰουδαίων διακειμένους εὑρήσει, πλὴν δσον ὑπὲρ δνομάτων διαφέρονται μόνον, τοὺς δὲ πολλὴν τὴν ἐμφέρειαν πρὸς τὴν αἱρεσιν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἔχοντας, ἀμφοτέρους δὲ τῆς ἀληθείας ἔκτος. Πολὺς οὖν κάνταῦθα^c ὁ χίνδυνος, καὶ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὅδος ἡ ὑπὸ κρημνῶν ἀμφοτέρωθεν ἀπειλημμένη· καὶ δέος οὐ μικρὸν, μὴ τὸν ἔτερόν τις θέλων βαλεῖν, ὑπὸ θατέρου πληγῇ. Ἀν τε γάρ μίλιαν τις εἴπῃ θεότητα, πρὸς τὴν ἔσυτον παροινίαν^d εὐθέως εἶλκυσε τὴν φωνὴν δ[410] Σαβέλλιος· ἀν τε διέληπται, ἔτερον μὲν τὸν Πατέρα, ἔτερον δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον ἔτερον εἶναι λέγων, ἐφέστηκεν Ἀρειος, εἰς παραλλαγὴν οὐσίας ἔλκων τὴν ἐν τοῖς προσώποις διαφοράν. Δεῖ δὲ καὶ τὴν ἀσεβῆ σύγχυσιν ἔκεινου, καὶ τὴν μανιώδη τούτου διαίρεσιν ἀποστρέψθαι καὶ φεύγειν, τὴν μὲν θεότητα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιου Πνεύματος μίλιαν ὁμολόγουντας, προστιθέντας δὲ καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· οὕτω γάρ ἀποτείχισαι δυνησόμεθα τὰς ἀμφοτέρων ἐφόδους. Πολλὰς δὲ καὶ ἔτερας ἐνην σοι λέγειν^e συμπλοκάς, πρὸς ἃς ἀν μὴ γενναίως τις καὶ ἀκριβῶς μάχηται, μυρία λαβὼν ἀπεισι τραύματα.

ε'. Τί ἔν τις λέγοι τὰς τῶν οἰκείων ἐρεσχελίας; Οὐ γάρ εἰσιν ἐλάττους αὗται τῶν ἔξωθεν προσβολῶν, ἀλλὰ καὶ πλείονα τῷ διδάσκοντι παρέχουσι τὸν ἴδρωτα. Οἱ μὲν γάρ ὑπὸ πολυπραγμοσύνης ἀπλῶς καὶ εἰκῇ περιεργάζεσθαι θέλουσιν, ἀ μήτε μαθόντας ἔστι κερδᾶνται, μήτε μαθεῖν δυνατόν· ἔτεροι πάλιν τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων εὐθύνας αὐτὸν ἀπαιτοῦσιν, καὶ τὴν ἀδυσσον τὴν πολλὴν ἀναμετρεῖν βιάζονται· Τὰ γάρ κριμάτα σου, φησίν, ἀδυσσος ποιεῖ. Καὶ πίστεως μὲν πέρι· καὶ πολιτείας ὀλίγους ἀν εὐροις σπουδάζοντας· τοὺς δὲ πλείους ταῦτα περιεργάζομένους καὶ ζητοῦντας, ἢ μήτε εὐρεῖν δυνατὸν, καὶ τὸν Θεὸν παροξύνει ζητούμενα. Θταν γάρ, ἀπερ αὐτὸς

^a Aliquot manuscripti φυγοῦσα, et infra πεπαυμένον αὐτὸν ἐπ. Mox alii δε δὲ τὸν.

^b Codices non pauci εἰ δέ τις αὐτῶν τὰ δόγματα ἀκριβῶς ἔξετάσεις.

^c Alii πολὺς δὲ κάν.

^d Alii παρανομίουν.

^e Savil. et maxima pars mss. ἐνην σοι λέγειν, Morel. et aliquot ἐν συλλέγειν.

ἡμᾶς οὐκ ἡθέλησεν εἰδέναι, ταῦτα βιάζωμεθα μαγεύειν, οὔτε εἰσόμεθα, (πῶς γάρ, τοῦ Θεοῦ μὴ βουλομένου;) καὶ τὸ κινδυγεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περιέσται μόνον. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων τοιούτων δντων, δταν τις μετὰ αὐθεντίας ἐπιστομίζῃ τοὺς τὰ ἀπορα ταῦτα ἐρευνῶντας, ἀπονοίας τε καὶ ἀμαθίας ἔσυτῷ προσετρίψατο δέξαν. Διὸ χρή κάνταῦθα πόλλῃ κεχρῆσθαι τῇ συνέσει, ὡς καὶ ἀπάγειν αὐτοὺς τῶν ἀτόπων ἐρωτήσεων τὸν προστῶτα, καὶ τὰς εἰρημένας ἐκφεύγειν αἰτίας. Πρὸς ἀπαντα δὲ ταῦτα ἔτερον μὲν οὐδὲν, ἡ δὲ τοῦ λόγου βοήθεια δέδοται μόνη· καν τις ταύτης ἀπεστερημένος ἢ τῆς δυνάμειος, οὐδὲν ἀμεινον τῶν χειμαζομένων πλοίων διηνεκῶς αἱ φυχαὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων ἀνδρῶν διακείσονται, τῶν ἀσθενεστέρων καὶ περιεργοτέρων λέγω. Διὸ χρή τὸν ιερέα πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ ταύτην κτήσασθαι τὴν Ισχύν.

Καὶ δὲ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Τί οὖν δὲ Παῦλος, φησίν, οὐκ ἐσπούδασε ταύτην αὐτῷ κατορθωθῆναι· τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ ἐγκαλύπτεται ἐπὶ τῇ τοῦ λόγου πενίᾳ, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην διολογεῖ ίδιωτην ἔσυτὸν εἶναι, καὶ ταῦτα Κορινθίοις ἐπιστέλλων, τοὶς ἀπὸ τοῦ λέγειν θαυμαζομένοις, καὶ μέγα ἐπὶ τοῦτο φρονοῦσι;

ς'. ΧΡΥΣΟΣΤ. Τοῦτο γάρ, Εφην, τοῦτο ἐστιν, δ τοὺς πολλοὺς ἀπώλεσε^f, καὶ ράθυμοτέρους περὶ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν ἐποίησε. Μή γάρ δυνηθέντες ἀκριβῶς ἔξετάσαι τῶν ἀποστολικῶν φρενῶν τὸ βάθος. μηδὲ συνιέναι τὴν τῶν φημάτων διάνοιαν, διετέλεσαν τὸν ἀπαντα χρόνον νυστάζοντες καὶ χασμώμενοι καὶ τὴν ἀμαθίαν τιμῶντες ταύτην, οὐχ ἢν διό Παῦλός φησιν εἶναι ἀμαθής. ἀλλ' ἡς τοσοῦτον ἀπείχεν, δσον οὐδὲ ἀλλος τις τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦτον ἀνθρώπων. [411] Ἀλλ' οὗτος μὲν ἡμᾶς εἰς καιρὸν δ λόγος ἀναμενέτω, τέως δὲ ἔκεινο φημι· θῶμεν αὐτὸν εἶναι ίδιωτην τοῦτο τὸ μέρος, δπερ αὐτοὶ βούλονται· τί οὖν τοῦτο πρὸς τοὺς ἀνδρας τοὺς γῦν; Ἐκείνος μὲν γάρ εἶχεν Ισχὺν πολλῷ τοῦ λόγου μείζονα καὶ πλείονα δυναμένην κατορθοῦν· φαινόμενος μὲν γάρ μόνον καὶ σιγῶν, τοὶς δαίμοσιν ἦν φοβερός· οἱ δὲ νῦν πάντες δμοῦ συνελθόντες μετὰ μυρίων εύχῶν καὶ δακρύων οὐκ ἀν δυνηθεῖεν δσα Ισχυσ τὰ σιμικήνθια Παύλου ποτέ. Καὶ Παῦλος μὲν εύχόμενος νεκροὺς ἀνίστη, καὶ ἀλλα ἐθαυματούργει τοιαῦτα, ὡς καὶ θεός νομισθῆναι παρὰ τοῖς ἔξωθεν· καὶ πρὸς ἡ τοῦ βίου μεταστῆναι τούτου, κατηξιώθη ἀρπαγῆναι ἔως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ρημάτων μετασχεῖν, ὃν οὐ θέμις ἀνθρωπεῖαν ἀκοῦσαι φύσιν. Οἱ δὲ νῦν ὄντες (ἀλλ' οὐδὲν δύναμαι δυσχερές^g εἰπεῖν οὐδὲ βαρύ· καὶ γάρ καὶ ταῦτα οὐκ ἐπεμβαίνων αὐτοῖς λέγω γῦν, ἀλλὰ θαυμάζων) πῶς οὐ φρίτουσιν, ἀνδρὶ τηλικούτῳ παραβάλλοντες ἔσυτούς; Εἰ γάρ καὶ τὰ θαύματα ἀφέντες, ἐπὶ τὸν βίον Ελθοιμεν τοῦ μακαρίου, καὶ τὴν πολιτείαν ἔξετάσαιμεν αὐτοῦ τὴν ἀγγελικήν, καὶ ἐν ταύτῃ μᾶλλον, ἡ ἐν τοῖς σημείοις, δψεις νικῶντα τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦⁱ. Τί γάρ ἀν τις εἴποι τὸν ζῆλον, τὴν ἐπιείκειαν, τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, τὰς ἐπαλλήλους φροντίδας, τὰς ἀδιαλείπτους ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀθυμίας, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς συμπάθες, τὰς πολλὰς θλίψεις, τοὺς καινότερους διωγμοὺς, τοὺς καθημερινοὺς θανάτους; Τίς γάρ τόπος τῆς οἰκουμένης, ποία ἡ πειρος, ποία θάλαττα τοῦ δικαίου τούτου τοὺς ἀθλούς ἡγείσεν; Ἐκείνον καὶ ἡ ἀσίκητος ἔγνω, κινδυγεύοντα δεξαμένη πολλάκις. Πᾶν γάρ εἶδος ὑπέμεινεν ἐπιβουλῆς,

^f Sic Savil., magna pars mss. ταύτην σοι κατορθ., Morel. ταύτην κατορθ.

^g Αλλι ἀπολώλεκε.

^h Αλλι οὐδὲν βούλομαι δυσχ.

ⁱ Αλλι ἀθλητὴν τοῦ Θεοῦ.

καὶ πάντα τρόπον ἐπῆλθε νίκης· καὶ οὗτε ἀγωνιζόμενος, οὔτε στεφανούμενος διέλιπέ ποτε. Ἀλλὰ γάρ οὐκ οἶδα πῶς τὸν ἄνδρα προήχθην ὑερίζειν. Τὰ γάρ κατορθώματα αὐτοῦ πάντα μὲν ὑπερβαίνει λόγον, τὸν δὲ ἡμέτερον τοσοῦτον, δσον καὶ ἡμᾶς οἱ λέγειν εἰδότες. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτας (οὐδὲ γάρ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς προσιρέσεως ἡμᾶς ὁ μακάριος κρινεῖ) οὐκ ἀποστήσουμαι, ἔως ἂν εἴπω τούτο, διὸ τοσούτῳ τῶν εἰρημένων κρείττον ἔστιν, δσον ἀπάντων ἀνθρώπων ἔκεινος. Τί οὖν τοῦτο ἔστιν; Μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα, μετὰ τοὺς μυρίους στεφάνους ηὗξατο εἰς γέενναν ἀπελθεῖν, καὶ αἰωνίω παραδοθῆναι κολάσει, ὑπὲρ τοῦ τοὺς πολλάκις αὐτὸν καὶ λιθάσαντας, καὶ ἀγελόντας, τὸ γε αὐτῶν μέρος, Ἰουδαίους σωθῆναι, καὶ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Τίς οὗτας ἐπόθησε τὸν Χριστόν; εἰ γε πόθον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οὐχ ἔτερόν τι τοῦ πόθου πλέον. Ἐτὶ οὖν ἔσωτος ἔκεινῳ παριβαλοῦμεν μετὰ τὴν τοσαύτην χάριν, ἣν ἔλαβεν ἀνωθεν, μετὰ τὴν τοσαύτην ἀρετὴν, ἣν οἰκοθεν ἐπεδείξατο; Καὶ τί τούτου γένοιτο ἀν τολμηρότερον; "Οὐτι δὲ οὐδὲ οὗτας εἴηνται εἰς τὸν Ιδιώτην, ὡς οὗτοι νομίζουσι, καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀποδεῖξαι πειράσσουμαι. Οὗτοι μὲν γάρ οὐ μόνον τὸν οὐκ ἴσχημένον τὴν τῶν ἔξωθεν λόγων τερθρείαν ίδιώτην καλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐκ εἰδότα μάχεσθαι ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων· καὶ καλῶς νομίζουσιν. Ὁ δὲ Παῦλος οὐκ ἐν ἀμφοτέροις [412] ἐφῆσεν Ιδιώτης εἶναι, ἀλλ' ἐν θατέρῳ μόνον· καὶ τοῦτο ἀσφαλιζόμενος, τὸν διορισμὸν ἀκριβῶς πεποίηται, λέγων τῷ λόγῳ Ιδιώτης εἶναι, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν τὴν λειτητα Ισοκράτους εἴη πάρετον, καὶ τὸν Δημοσθένους δγκον, καὶ τὴν Θουκυδίδου σεμνότητα, καὶ τὸ Πλάτωνος ὑψός, ἔδει φέρειν εἰς μέσον ταύτην τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν· νῦν δὲ ἔκεινα μὲν πάντα ἀφίημι καὶ τὸν περίεργον τῶν ἔξωθεν καλλωπισμὸν, καὶ οὐδέν μοι φράσεως οὐδὲ ἀπαγγελίας μέλει. Ἀλλ' ἔξεστω καὶ τῇ λέξει πτωχεύειν, καὶ τὴν συνήθικην τῶν δογμάτων ἀπλῆν τινα εἶναι καὶ ἀφελῆ, μόνον εἴη τῇ γνώσει τις καὶ τῇ τῶν δογμάτων ἀκριβειᾳ^τ Ιδιώτης εστω· μηδ', ίνα τὴν οἰκείαν ἀργίαν ἐπικαλύψῃ, τὸν μακάριον ἔκεινον ἀφαιρείσθω τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ τῶν ἔγκωμίων κεφάλαιον.

ζ. Πόθεν γάρ, εἰπέ μοι, τοὺς Ἰουδαίους συνέχεε τοὺς ἐν Δαμασκῷ κατοικοῦντας, οὐδέπω τῶν σημείων ἀρξάμενος; πόθεν τοὺς Ἐλληνιστὰς κατεπάλαισε; διὰ τί δὲ εἰς Ταρσὸν ἔξεπέμπετο; οὐκ ἐπειδὴ κατὰ κράτος ἐνίκα τῷ λόγῳ, καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἤλαυνεν, ὡς καὶ εἰς φόνον περιεξυγῆναι, μὴ φέροντας τὴν ἥτταν; Ἐνταῦθα γάρ οὐδέπω τοῦ θαυματουργεῖν ἡράστο, οὐδὲ ἀν ἔχοι τις εἰπεῖν διτι ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τεράστια δόξης θαυμαστὸν αὐτὸν ἥγουντο· οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ μαχόμενοι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως ἡπηρεάζοντο τοῦ ἀνδρός· τέως γάρ ἀπὸ τοῦ λέγειν μόνον ἐκράτει. Πρὸς δὲ τοὺς ιουδαῖες ἐπειχειροῦντας ἐν Ἀντιοχείᾳ πόθεν ἥγωντο καὶ συνεῖχτει; Ὁ δὲ Ἀρεοπαγίτης ἔκεινος, διὰ τῆς θεισιδαιμονεστάτης πόλεως ἔκεινης, οὐκ ἀπὸ ἀημηγορίας μόνης ἡκολούθησεν αὐτῷ μετὰ τῆς γυναικός; Ὁ δὲ Εὔτυχος πῶς κατέπεσεν ἀπὸ τῆς θυρίδος; οὐκ ἐπειδὴ μέχρι βαθείας νυκτὸς εἰς τὸν τῆς οἰδατκαλίας αὐτοῦ ἀπησχολεῖται λόγον; Τί δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κορίνθῳ; τί δὲ ἐν

Ἐφέσῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ; οὐχ δλας ἡμέρας καὶ νύκτας ἀγήλασκεν ἐφεξῆς εἰς τὴν ἐξῆγησιν τῶν Γραφῶν; Τί δὲ τις λέγοι τὰς πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους διαλέξεις καὶ Στωϊκούς; Εἰ γάρ ἀπαντα θέλοιμεν καταλέγειν, εἰς μαχρὸν ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. "Οταν οὖν καὶ πρὸ τῶν σημείων καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς φαίνηται πολλῷ κεχρημένος τῷ λόγῳ, πῶς ἔτι τολμήσουσιν ίδιώτην εἰπεῖν τὸν καὶ ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν μάλιστα θαυμασθέντα περὰ πάσι; Διὰ τί γάρ Λυκάονες αὐτὸν ὑπέλαβον εἶναι Ἐρμῆν; Τὸ μὲν γάρ θεοὺς αὐτοὺς νομισθῆναι ἀπὸ τῶν σημείων ἐγένετο, τὸ δὲ τοῦτον Ἐρμῆν, εὐκ έτι ἀπ' ἔκεινων ἐγένετο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου. Τίνι δὲ καὶ τῶν ἀλλων ἀποστόλων ἐπλεονέκτησεν ὁ μακάριος οὗτος; καὶ πόθεν ἀνάτην οἰκουμένην ἀπαταν πολὺς ἐν τοῖς ἀπάντων ἔστι στόματιν; πόθεν οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ιουδαίοις καὶ Ἐλλησι μάλιστα πάντων θαυμάζεται; οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἐπιστολῶν ἀρετῆς, δι' ἡς οὐ τοὺς τότε μόνον πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔξ έκεινου μέχρι τῆς σήμερον γενομένους, καὶ τοὺς μέλλοντας δὲ ἔσεσθαι μέχρι τῆς ἐσχάτης εἰς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὀφέλησε τα καὶ ὀφελήσει, καὶ οὐ παύσεται τοῦτο παιῶν ἵνας ἀν τὸ τῶν ἀνθρώπων διαμένῃ γένος; "Ωστερ [413] γάρ τείχος ἐξ ἀδάμαντος κατασκευασθὲν, οὗτω τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τὰ τούτου τειχίζει γράμματα· καὶ καθάπερ τις ἀριστεὺς γενναιότατος ἐστηκε καὶ νῦν μέσος, αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ καθαιρῶν λογισμοὺς καὶ πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐργάζεται δι' ὃν ἡμῖν κατέλιπεν ἐπιστολῶν τῶν θαυμασίων καὶ τῇς θείας πεπληρωμένων σοφίας. Οὐ πρὸς δειγμάτων δὲ μόνον νόθων τε ἀνατροπὴν καὶ γνησίων ἀσφάλειαν ἐπιτήδεια ἡμῖν αὐτοῦ τὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βιοῦ εὑ οὐκ ἐλάχιστον ἡμῖν συντελεῖ μέρος. Τούτοις γάρ έτι καὶ νῦν οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν προστάτες χρώμενοι, τὴν ἀγνήν παρθένον, ἣν ἡρμόσατο τῷ Χριστῷ, δυθμίζουσί τε καὶ πλάττουσι, καὶ πρὸς τὸ πνευματικὸν ἀγούσι κάλλος. Τούτοις καὶ τὰ ἐπισκήπτοντα αὐτῇ νοσήματα ἀποκρούονται, καὶ τὴν προσγινομένην διατηροῦσιν ὑγείαν. Τοιαῦτα ἡμῖν δι Ιδιώτης κατέλιπε φάρμακα, τοσαύτην ἔχοντα δύναμιν, ὃν Ιασοὶ τὴν πείραν καλῶς οἱ χρώμενοι συνεχῶς. Καὶ διτι μὲν πολλὴν αὐτὸς ἐποιεῖτο τοῦ μέρους τούτου σπουδὴν, ἐκ τούτων δῆλον.

η." Ακούε δὲ καὶ τῷ μαθητῇ τί φησιν ἐπιστέλλων. Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. Καὶ τὸν ἀπὸ τούτου καρπὸν προστίθησι λέγων· Τοῦτο γάρ ποιῶ καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντας σου. Καὶ πάλιν· Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἡπιον εἶναι πρὸς πάντας διδακτικόν, ἀρεξικανον. Καὶ προῖν δέ φησι· Σὺ δὲ μέτε δὲ οἱ οἰς ἔμαθες καὶ ἐπιστεύθης εἰς εἰδῶς παρὰ τίτος ἔμαθες, καὶ διτι ἀπὸ βρέφους τὰ iερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμεα σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν. Καὶ πάλιν· Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος, φησει, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγχον, πρὸς ἐπαγρύθωσιν, πρὸς παιδεύσιν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ίνα ἀρτιος οὐ δ τοῦ Θεοῦ ἀγθρωπος. "Ακούε δὲ καὶ τῷ Τίτῳ περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων καταστάσεως διελεγόμενος τί προτίθεται·

* Σιε Savil ει plurimi mss., Morel. vero οὗτος.

† Αι. τὴν λογιότητα Ισοκράτους, αι. τὴν λογιότητα Σωκράτους.

‡ Αἱ ἀπολογίας.

§ Sie Savil. et aliquot mss. Morel. vero ἥγον.

culta quoque terra noverat, dum eum s^epe periclitantem excipiebat. Omne quippe genus insidiarum tulit, et omnem victoriae modum expertus est, ac neque certuminum neque coronarum finem invenit. Verum nescio quo pacto eo animum appuli, ut virum contumelia afficerent: Gesta quippe ejus omnem sermonem superant, meum vero tantum, quantum nos superant dicendi periti. Attamen ne sic quidem (neque enim ab exitu, sed a voluntate beatus ille nos metitur), non cessabo donec hoc addiderim, quod tanto praestantius est supra dictis, quanto ille praestantior omnibus hominibus. Quid illud est? Post tam multa egregia facinora, post innumeras coronas, in gehennam abire, et æterno tradi supplicio optavit, ut Judæi, qui ipsum s^epe lapidaverant, imo, quantum in ipsis erat, occiderant, salvi essent et ad Christum accederent (*Rom. 9. 3*). Quis ita Christum amavit? si tamen id amor dicendum est, et non quidpiam amore praestantius. Etiamne igitur nos ipsos cum illo conseremus, post tantam quam cælitus accepit gratiam, post tantam virtutem, quam ex se ipso exhibuit? Ecquid illo audacius? Quod autem non adeo idiota fuerit, ut ipsi arbitrantur, id jam commonstrare aggrediar. Hi enim non modo idiotam vocant eum, qui in externarum literarum præstigiis non exercitatus fuerit, sed etiam eum qui pro veris dogmatibus pugnare nesciat: ac recte quidem. At Paulus non utrobius se idiotam profiteatur, sed in hōrum altero tantum. Et ut id confirmaret, distinctionem accurate posuit, cum diceret, sermone se idiotam esse, sed non cognitione (*2. Cor. 11. 6*). Sane si Isocratis leporem¹ exigerem, si Demosthenis acumen, si Thucydidis gravitatem, si Platonis sublimitatem, hoc Pauli testimonium in medium afferendum esset. Nunc autem illa omnia missa facio, nec non curiosum illum exterorū ornatum, nihilque euro dictionem enuntiationemque². Sed esto illum dictione inopem esse, et compositionem nominum simplicem ac remissam, dum ne cognitione et dogmatum accusatione idiota sit; ne ideo, ut ignoriam legat suam, beato illi quod maximum in bonis est laudemque præcipuam auferat.

7. *Paulum non miraculis solum clariusse, sed etiam arte dicendi.* — Undenam, obsecro, Judæos Damascum incolentes confudit (*Act. 9. 22*), cum nondum miracula edere cœpisset? unde Hellenistas item prostravit? quare Tarsum missus est (*Ib. v. 29. 30*)? nonne quia vi verbi superabat, et in tantum ipsos premebat, ut, se victos esse non ferentes, ad illius necem inflammarentur? Tum enim nondum miracula edere cœperat: neque possit quispiam dicere, multos ipsum ob miraculorum gloriam admirandum habuisse, eosque qui cum eo pugnabant viri existimatione suis prostratos: nam ad id usque tempus sermonis vi superabat. Adversus eos autem qui Antiochiæ judaizare aggrediebantur, quomodo dimicabat disputabatque (*Gal. 2. 11*)? Areopagita vero ille, superstitionis urbis illius civis, nonne ex sola ejus concione cum uxore sequutus eum est (*Act. 17*).

¹ Alii Isocratis secundam; alii, socratis secundam.

² Alii, apologeticamque.

34)? Eutychus autem quomodo de fenestra delapsus est (*Act. 20. 9*)? nonne quia usque ad multam noctem ejus audiendæ doctrinæ vacabat? Quid vero Thessalonicae et Corinthi? quid Ephesi, et in ipsa Roma? nonne dies noctesque insumebat in exponendis Scripturis? Jam quid dixeris de illius disputationibus cum Epicureis et Stoicis (*Id. 47, 48*)? Nam si omnia recensere velimus, longius excurret oratio. Cum itaque et ante signa, et in mediis signis ipsum multa dicendi vi usum esse palam sit, quomodo adhuc audeant idiotam dicere eum, qui disputationibus et concessionibus magnam sibi apud omnes admirationem conciliavit? Cur Lycaones ipsum Mercurium esse suspiciati sunt (*Act. 14. 11*)? Nam quod dīi esse putarentur, id ex signis efficiebatur; quod vero Paulum Mercurium esse putarent, id non signorum, sed eloquentiae causa evenit. Quare beatus ille vir prærogativam inter ceteros apostolos habuit? unde per totum orbem multus in omnium ore versatur? Quare non apud nos modo, sed et apud Judæos et Græcos maxime omnium admirationi habetur? nonne ex Epistolarum virtute, qua noui iis solum, qui nunc erant, fidelibus, sed etiam iis, qui ab illo tempore in hunc usque diem fuere, et iis qui post futuri sunt usque ad novissimum Christi adventum, profuit profuturusque est, nec juvandi finem faciet, donec humanum genus permanerit? Quemadmodum enim murus ex adiante constructus, sic scripta ejus universas orbis Ecclesias circummuniunt: ipseque instar fortissimi athletæ stat etiamnum medius, captivam dicens omnem cogitationem in obedientiam Christi, et destruens omnem celsitudinem elevantem se contra cognitionem Dei (*2. Cor. 10. 5*). Hæc porro omnia operatur per admirandas illas Epistolas divina plena sapientia, quas reliquit nobis. Neque solum ad dogmata spuria confutanda germanaque tutanda idonea sunt ejus scripta, sed etiam ad bonam vitam instituendam non minimæ utilitatis sunt. Horum enim subsidio hodieque Ecclesiarum præfecti utentes virginem castam, quam ille Christo adaptavit (*2. Cor. 11. 2*), concinnant efformantque, et ad spiritualem pulchritudinem deducunt. His item irruentes in illam morbos depellunt, partiamque sanitatem conservant. Talia nobis idiota ille remedia reliquit, tanta virtute prædicta, quorum experientiam habent qui illis frequenter uluntur. Quod autem ille hac in parte magnam sollicitudinem posuerit, hinc palam est.

8. *Paulum id a nobis quoque velle exerceri.* — Audi vero quid in Epistola sua discipulo dicat: *Attende lectio, exhortationi, doctrinæ; cuius rei fructum adjicit, dicens: Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt* (*1. Tim. 4. 16*). Ac rursus, *Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem* (*2. Tim. 2. 24*). Ac progressus ait: *Tu vero permane in iis, quæ didicisti et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris, et quia ab innocentia sacras literas nosti, quæ te possint instruere ad salutem* (*Id. 3. 14. 15*). Ac rursus, *Omnis scriptura divinitus inspirata, inquit, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in*

justitia, ut perfectus sit homo Dei (2. Tim. 3. 16). Audi item quid Tito de episcoporum constitutione disserens declareret: *Oportet enim, inquit, episcopum amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possit eos, qui contradicunt, arguere* (Tit. 1. 9). Qui ergo idiota, ut hi dicunt, contradicentes argueret et refrænare poterit? Quorsum attendere lectioni et Scripturis, si ea nobis ignorantia amplectenda est? Hæc obtentus sunt et prætextus, ac segnitiei ignaviaeque excusationes. Verum, inquies, hæc episcopis præcipiuntur: nam de episcopis nobis jam est sermo. Quod autem et subditis idipsum conveniat, audi quid in alia Epistola aliis dicat: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia* (Coloss. 3. 16); ac rursum: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere* (Id. 4. 6). Jam quod velit ad respondendum esse paratos, id omnibus dicitur (1. Petr. 3. 15). Ad Thessalonicenses vero, *Ædificate, inquit, alterutrum, sicut et facitis* (1. Thess. 5. 11). Cum autem de sacerdotibus verba facit, *Qui bene præsunt presbyteri, inquit, dupli honoris digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina* (1 Tim. 5. 17). Etenim hic est perfectissimus doctrinæ terminus, cum et operibus et dictis suis discipulos in beatam a Christo institutam vitam deducunt. Neque enim facta sufficient ad docendum. Non meus est sermo, sed ipsius Servatoris: *Qui enim, ait, fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur* (Matth. 5. 19). Nam si facere idem esset quod docere, superflue secundum illud adderetur; satis enim suisset dixisse tantum, *Qui fecerit.* Nunc vero quod inter utrumque distinguat, ostendit, alias esse operum partes, alias sermonis, adque perfectam ædificationem unum altero indigere. Annon audis quid Ephesiorum presbyteris dicat vas illud electum Christi? *Propter quod, inquit, vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium non cessari, cum lacrymis monens unumquemque vestrum*

(Act. 20. 31). Nam quid opus lacrymis, vel verbis commonitorii, vita in illo apostolica ita fulgent? Sed ad præceptorum observationem id nobis admendum conserre possit; neque enim ipsum solum omnia præstare posse dixerim.

9. Quantum damnum ex ignorantia episcoporum. —

Cum autem de dogmatibus certamen fuerit, omnesque ab iisdem Scripturis dimicaverint, quam vim hic vitæ institutum exhibere possit? Quid utilitatis sudores multi afferant, cum post tantes illos labores ex magna sua imperitia quis in hæresim lapsus, ab Ecclesiæ corpore abscissus fuerit? quod quidem scio multis accidisse. Quod lucrum ipsi ex tolerantia? Nullum: sicut nec ex sana fide, si vita corrupta fuerit. His sane de causis harum concertationum maxime omnium peritum esse oportet, eum qui aliorum doceendorum munus sortitus est. Nam etiamsi tutus ipse perstet, nihil ab adversariis Iesus, at subditorum simpliciorum multitudo, cum viderit ducem superatum nihil posse adversariis opponere, non infirmitatem ejus, sed dogmatis imbecillitatem prostratam esse putabunt: atque ob unius imperitiam multus populus in extremam perniciem dejicitur. Etiam si enim se non adversariorum in partes recipient, attamen de quibus confidere poterant, de iisdem dubitare coguntur: et iis, quæ eum inconcussa fide adierant, cum eadem jam firmitate adhærere non possunt: sed tanta tempestas eorum inest animis, idque ex doctoris tui clade, ut in naufragium tandem pessimum desinant. Quanta vero pernicies, quantusque ignis in miserum caput illius pro singulis pereuntibus coarcervetur, non opus est ut a me discas, cum omnia accurate scias. Hocce igitur est arrogantiæ, hoccine vanæ gloriæ, quod noluerim tot hominum pernicië causa esse, et mihi majus attrahere supplicium, quam id quod repositum est? Ecquis hæc dixerit? nemo, nisi frustra criminari, et in alienis calamitatibus philosophari velit.

LIBER QUINTUS.

BEC INSUNT LIBRO QUINTO:

- I. Multum laboris ac studii adhibendum in homiliis populibus concinnandis.
- II. Huic muneri deputatos laudes spērnere, ac dicendi peritos esse debere.
- III. Nisi utroque sacerdos sit prædictus, inutilem populo fore.
- IV. Invidiam contemnat oportere.
- V. Eruditio plus studii et diligentiae opus esse, quam ineruditio.
- VI. Judicium multitudinis imperitiae neque omnino contemnendum, neque omni ex parte curandum esse.
- VII. Sermones omnes eo, ut Deo tantum placeatur, dirigen-dos esse.
- VIII. Qui non sit laudis contemptor, ei multa gravia esse sustinenda.

4. *Multum laboris in homiliis concinnandis.* — Quanta sit doctori experientia opus ad certamina pro veritate suscipienda, sat a nobis demonstratum esse puto. Aliud præterea dicendum restat, quod est infinitorum causa periculorum; imo vero non illud

esse causam dixerim, sed eos qui illo probe uti ne-scient: quandoquidem res ipsa et salutis et multorum bonorum conciliatrix est, dum a viris probis et diligentibus administretur. Quid illud est? Labor multus in disputationibus publice ad populum haben-dis insumptus. Primum enim magna subditorum pars nolunt eos qui loquuntur, in præceptorum habere loco; sed, discipulorum ordinem supergressi, eorum conditionem usurpant, qui in externorum theatris certamina spectaturi sedent. Ac quemadmodum ibi multitudo in contraria studia scinditur, aliis huic, aliis illi faventibus: ita et hic divisi, alii ad hujus, alii ad illius partes transeunt, vel ad gratiam vel ad odium ¹ aures dicentibus accommodantes. Neque id solum molestum est, sed et aliud quiddam non levius. Nam si quem contingat partem aliquam eorum,

¹ Sic quidam MSS. Editu vero, *ad gratiam et ad odium*.

Δεῖ γάρ, φησίν, εἰραι τὸν ἐπίσκοπον ἀρτεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς γίνηται καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Πῶς οὖν ιδιώτες τις ὁν, ὡς οὗτοι φασι, τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν δυνήσεται καὶ ἐπιστομίζειν; Τίς δὲ χρεῖα προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς Γραφαῖς, εἰ ταύτην δεῖ τὴν ίδιωτείαν ἀσπάξεσθαι; Σκῆψεις ταῦτα καὶ προφάσεις^a, καὶ φρεσυμίας καὶ ὅχνου προσχήματα. Ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι, φησί, ταῦτα διατάπτεται· καὶ γάρ περὶ ἱερέων ἡμῖν ὁ λόγος νῦν. "Οτι δὲ καὶ τοῖς ἀρχομένοις, ἀκουε τι πάλιν ἔτεροις ἐν ἑτέρᾳ Ἐπιστολῇ παρατυεῖ. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐκοικεῖται ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ. Καὶ πάλιν. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἀλλατι ἡρτυμένος, εἰδέραι πῶς δεῖ ἐν ἐκάστῳ ἀποκρίτεσθαι. Καὶ τὸ πρότις ἀπολογίαν ἔτοιμους εἶναι ἄπασιν εἴρηται. Θεσταλονικεῖς δὲ ἐπιστέλλων, Οἰκοδομεῖτε, φησίν, εἰς τὸν ἔρα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. "Οταν δὲ περὶ ἱερέων διαλέγηται, Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Καὶ γάρ οὗτος ἡ τελεώτατος [414] τῆς διδασκαλίας δρός^b, ὅταν καὶ δι' ὃν πράττουσι, καὶ δι' ὃν λέγουσι, τοὺς μαθητευομένους ἐνάγωσι πρότις τὸν μακάριον βίον, διν ὁ Χριστὸς διετάξατο. Οὐ γάρ ἀρκεῖ τὸ ποιεῖν πρότις τὸ διδάσκειν. Καὶ οὐκ ἔμδες ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. "Ος γάρ ἄν, φησί, ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται. Εἰ δὲ τὸ ποιῆσαι διδάξαι ἦν, περιττῶς τὸ δεύτερον ἔχειτο· καὶ γάρ ἥρκει εἰπεῖν, "Ος ἀν ποιήσῃ μόνον· νῦν δὲ τῷ διελεῖν ἀμφότερα δεῖκνυσιν διτι τὸ μὲν τῶν ἔργων ἐστί, τὸ δὲ τοῦ λόγου, καὶ ἀλλήλων δεῖται ἐκάτερα πρότις τελεῖαν οἰκοδομήν. "Η οὐκ ἀκούεις τι φησι τοῖς πρεσβύτεροις Ἐφεσίων τὸ τοῦ Χριστοῦ σκεῦος τὸ ἐκλεκτόν· Διὸ γρηγορεῖτε, μημονεύοντες διτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπινσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἔρα ἔκαστον ὑμῶν. Τίς γάρ χρεῖα τῶν δακρύων, ή τῆς διά τῶν λόγων νουθεσίας,

^a Άλιι σκῆψις ταῦτα, καὶ προφασίς.

^b Unus cod. ὁ τελειότατος τῆς παιδείας τρόπος.

τοῦ βίου οὕτως αὐτῷ λάμποντος τοῦ ἀποστολικοῦ; Ἄλλα πρότις μὲν τὴν τῶν ἐντολῶν ἔργασίαν δύναιτ' ἀν ἡμῖν οὗτος πολὺ συμβαλέσθαι μέρος· οὐδὲ γάρ ἔχει μόνον αὐτὸν τὸ πᾶν κατορθοῦν φαίην ἀν.

θ. "Οταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγῶν χινῆται, καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται Γραφῶν, πολὺν ισχὺν ὁ βίος ἐνταῦθα ἐπιδεῖξαι δυνήσεται; Τί τῶν πολλῶν διφελος ἰδρώτων, ὅταν μετὰ τοὺς μόχθους ἔχεινος ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἴρεσιν ἐκπεσών ἀποσχισθῆ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας; ὅπερ οἶδα πολλοὺς παθέντας ἐγώ. Πολὺν αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; Οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης. Διὰ δὴ ταῦτα μάλιστα πάντων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγώνων τὸν διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα. Εἰ γάρ καὶ αὐτὸς ἔστηκεν ἐν ἀσφαλείᾳ, μηδὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀφελεστέρων πλῆθος, τὸ ταττόμενον ὑπ' ἔχειν, ὅταν ἔδη τὸν ἡγούμενον ἡττήσαντα, καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρότις τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν, οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἔχεινος τῆς ἡττῆς, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται σαμρότητα· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἐνδέκατην διπειρίαν δι πολὺς λεώς εἰς ἔσχατον διεθρόν καταφέρεται. Καν γάρ μὴ πάντη γένωνται τῶν ἐναντίων, ἀλλ' ὅμως ὑπὲρ ὃν θαρρεῖν εἶχον ἀμφιβάλλειν ἀναγκάζονται, καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσῆσαν ἀκλινοῦς, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στερβότητος· ἀλλὰ τοσαύτη ζάλη τοῖς ἔχεινων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς ἡττῆς τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτῆσαι τὸ κακόν. "Οσος δὲ διεθρός, καὶ ὅσον συνάγεται πῦρ εἰς τὴν ἀθλίαν κεφαλήν ἔχεινου καθ' ἔκαστον τῶν ἀπολλυμένων τούτων, οὐδὲν δεήσῃ παρ' ἔμοῦ μαθεῖν, ἀπαντα αὐτὸς εἰδὼς ἀκριβῶς. Τοῦτο οὖν ἀπονοίας, τοῦτο κενοδοξίας, τὸ μὴ θελῆσαι τοιούτοις ἀπωλείας αἰτιον γενέσθαι, μηδὲ ἔμαυτῷ μείζονα προξενῆσαι τιμώριαν τῆς νῦν ἀποκειμένης ἔκει; Καὶ τίς ἀν ταῦτα φήσειεν; Οὐδεὶς, πλὴν εἰ μὴ τις μάτην μέμφεσθαι βούλοιτο, καὶ ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις φιλοσοφεῖν συμφοραῖς.

^c Άλιι οὐ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν ἔχεινου.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

[415] ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΠΕΜΠΤῷ ΛΟΓῷ.

- α'. "Οτι πολλοῦ τόνου καὶ σκουδῆς εἰ ἐν τῷ κοινῷ ὅμιλαι διονται.
- β'. "Οτι τὸν εἰς τόντο τιταγμένον, καὶ ἔγκωμιν ὑπερορέαν γένεται, καὶ θύνασθαι λέγουν.
- γ'. "Οτι ἀν μὴ ἀμφότερα θηγ, ἀγρηστος ἔσται τῷ πλήθει.
- δ'. "Οτι μάλιστα βασκανίας τούτων δὲι καταφρονεῖν.
- ε'. "Οτι ὁ λόγους εἰδὼς πλείους δεῖται σκουδῆς, η ὁ ἀμαθής.
- ζ'. "Οτι τῆς ἀλόγου τῷ πολλῶν φέρου οὔτε πάντη καὶ αρρενεῖν, οὔτε πάντη φρονεῖν δεῖ.
- η'. "Οτι πρότις τῷ θεῷ ἀρέσκον μόνον δεῖ τοὺς λόγους ρυθμίζειν.
- θ'. "Οτι ὁ μὴ καταφρονέντων πολλὰ ὑποστήσεται δεῖνα.

α'. "Οστις μὲν ἔμπειρίας τῷ διδασκάλῳ δεῖ πρότις τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνας, ίκανῶς ἡμῖν ἀποδέδεικται· ἔχω δὲ τι καὶ πρότις τούτοις ἔτερον μυριῶν αἰτιον κινδύνων εἰπεῖν. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἔχεινο εἰποιμι ἀν αἰτιον Εγώγε, ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰδότας αὐτῷ χρῆσθαι καὶ καλῶς·

^a Άλιι χρήσασθαι.

ἐπει τό γε πρᾶγμα αὐτὴ σωτηρίας τε καὶ πολλῶν γίνεται πρόξενον ἀγαθῶν, ὅταν τοὺς διακονουμένους εῦρη σκουδαίους τε ἀνδρας καὶ ἀγαθούς. Τί οὖν τοῦτο ἔστιν; "Ο πολὺς πόνος δ περὶ τὰς διαλέξεις τὰς κοινῆς πρότις τὸν λαὸν γινομένας ἀναλεισκόμενος. Πρῶτον μὲν γάρ τὸ πλέον τῶν ἀρχομένων οὐκ ἔθέλουσιν ὡς πρότις διδασκάλους διακεῖσθαι τοὺς λέγοντας, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν ὑπερβάντες, ἀντιλαμβάνονται τὴν τῶν θεατῶν τῶν ἐν τοῖς ἔξωθεν καθεξομένων ἀγῶνι. Καὶ καθάπερ ἔχει τὸ πλῆθος μερίζεται, καὶ οἱ μὲν τούτῳ, οἱ δὲ ἔχεινο προσνέμουσιν ἔχυτούς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διαιρεθέντες, οἱ μὲν μετὰ τούτου, οἱ δὲ μετ' ἔχεινο γίνονται, πρότις χάριν η πρότις διπέχθειαν ἀκούοντες τῶν λεγομένων. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔστι τὸ χαλεπόν, ἀλλὰ καὶ ἔτερον οὐδὲν ἔλαττον τούτου. "Ην γάρ τινα συμβῇ τῶν

^b Ita mss. quidam; ed. πρότις χάριν καὶ πρότις.

λεγόντων μέρος τι τῶν ἑτέροις πονηθέντων ἐνυφῆναις τοῖς λόγοις αὐτοῦ, πλείονα τῶν τὰ χρήματα κλεπτόντων ὄφεσταται ὀνείδη· πολλάκις δὲ οὐδὲ λαβὼν παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, ἀλλ' ὑποπτευθεὶς μόνον, τὰ τῶν ἐσλαχότων ἔπειθε^a. Καὶ τὶ λέγω τῶν ἑτέροις πεπονημένων; αὐτὸν τοῖς εὔρημασι τοῖς ἐσυτοῦ συνεχῶς χρήσασθαι οὐκ ἔνι. Οὐ γάρ πρὸς ὥραλειαν, ἀλλὰ πρὸς τέρψιν ἀκούειν εἰδίσθησαν οἱ πολλοί, καθάπερ τραγῳδῶν ἢ κιθαρῳδῶν καθῆμενοι θυμασταῖς. Καὶ ἡ τοῦ λόγου δύναμις, ἣν ἐξεβάλομεν νῦν, οὗτως ἐνταῦθα γίνεται ποθεινή, ὡς οὐδὲ τοῖς σοφισταῖς, δταν πρὸς ἄλληλους ἀγωνίζεσθαι ἀναγκάζωνται.

β. Γενναίες οὖν δεῖ κάνταῦθα ψυχῆς, καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινούστης σμικρότητα, ἵνα τὴν ἀτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ. [416] καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύνηται τὴν ἀκρόσιν, ὡς σύντῷ τὸν λαὸν ἔπειθαι καὶ εἰκεῖν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ταῖς ἐκείνων ἀγεσθαι ἐπιθυμίαις. Τούτου δὲ οὐδικῶς ἔστιν ἐπιτυχεῖν, ἀλλ' ἡ διὰ τούτοιν τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Καν γάρ τὸ ἔτερον ἀπῇ, τὸ λειπόμενον ἀχρηστον γίνεται τῇ διακεύει θατέρου. "Αν τε γάρ ἐπαίνων ὑπερορῶν ^b μὴ προσφέρῃ διδασκαλίαν τὴν ἐν χάριτι καὶ ἀλατι τήρημένην, εὐκαταφρόνητος ὑπὸ τῶν πολλῶν γίνεται, οὐδὲν ἀπὸ τῆς μεγαλοψυχίας κερδάνας ἐκείνης· διὸ τε τούτο καλῶς κατορθώσας τὸ μέρος, τῆς ἀπὸ τῶν χρότων δόξης ἡττώμενος τύχη. εἰς ταύτην πάλιν περισταται τὰ τῆς ζημίας αὐτῷ τε καὶ τοῖς πολλοῖς, πρὸς χάριν τῶν ἀκουούντων μᾶλλον, ἢ πρὸς ὠφέλειαν λέγειν μελετῶντε διὰ τὴν τῶν ἐπαίνων ἐπιθυμίαν. Καὶ καθάπερ ὁ μήτε πάσχων τι πρὸς τὰς εὐφημίας, μήτε λέγειν εἰδὼς οὔτε εἰκεῖ^c ταῖς τοῦ πλήθους ἡδοναῖς, οὔτε ὠφελεῖν ἀξιόλογόν τινα δύναται ὠφέλειαν τῷ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν· οὕτω καὶ ὁ τῷ πόθῳ τῶν ἐγκωμίων ἐλέχθησεν, ἔχων ἀφ' ὧν ἀμείνους ἐργάσασθαι δυνήσεται τοὺς πολλοὺς. ἀντὶ τούτων παρέχει τὰ τέρψαι δυνάμενα μᾶλλον, διὰ τούτων τοὺς ἐν τοῖς χρότοις θορύβους ὄνούμενος.

γ. Ἀμφοτέρωθεν οὖν ἴσχυρὸν εἶναι τὸν ἀριστὸν ἀρχοντα δεῖ, ἵνα μὴ θατέρῳ θάτερον ἀνατρέπηται. "Οταν γάρ ἀναστὰς ἐν τῷ μέτῳ, λέγῃ τὰ τοὺς φρεθύμας ζῶντας ἐπιστύψαι δυνάμενα, είτα προσπταίη καὶ διακόπτηται, καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδείας ἐρυθριψίᾳ ἀναγκάζηται, διερρύνει τὸ κέρδος τῶν λεχθέντων εὐθέως. Οἱ γάρ ἐπιτιμηθέντες ἀλγοῦντες τοῖς εἰρημένοις, καὶ οὐκ ἔχοντες αὐτὸν ἔτερως ἀμύνασθαι, τοῖς τῆς ἀμαθίας αὐτὸν βάλλουσι σκώμμασι, τούτοις οἰόμενοι τὰ ἐαυτῶν συσκιάζειν ὀνείδη. Διὸ χρή, καθάπερ τινὰς ἡνίοχον ἀριστὸν, εἰς ἀκρίβειαν τούτων, ἀμφοτέρων ἦκειν τῶν καλῶν ^d, ἵνα ἀμφότερα πρὸς τὸ δέον αὐτῷ μεταγειρίζειν ἔξῃ. Καὶ γάρ δταν αὐτὸς ἀνεπίληπτος ἀπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' οἵης βούλεται ἔξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους ἀπανταῖς· πρὸ δὲ τούτου οὐκ εὑμαρές ταῦτα ποιεῖν. Τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν οὐ μέχρι τῆς τῶν ἐπα-

νων ὑπεροψίας δεῖκνυσθαι ε̄ χρή μόνον ἀλλὰ καὶ περιτέρω προάγειν, ἵνα μὴ πάλιν ἀτελὲς ἦ τὸ κέρδος.

δ. Τίνος οὖν δεῖται καὶ ἔτέρου καταφρονεῖν; Βασκανίας καὶ φθόνου. Τὰς δὲ ἀκαίρους κατηγορίας (καὶ γάρ ἀνάγκη τὸν πρεστώτα μέμψεις ὑπομένειν ἀλόγους) οὗτοι ἀμέτρως δεδοικέναι καὶ τρέμειν, οὗτε ἀπλῶς παρορφατικαλόν· ἀλλὰ χρή, καὶ ψευδεῖς τυγχάνωσιν οὔσαι, καὶ παρὰ τῶν τυχόντων ἡμῖν ἐπάγωνται, πειράσθαι σθεννύναι ταχέως αὐτάς. Οὐδὲν γάρ οὕτως αἴξει φήμη πονηράν τε καὶ ἀγαθήν, ὡς τὸ πλῆθος τὸ ἀτακτον ἀβασιαστῶν ταχέως αὐτάς. Οὐδὲν γάρ οὕτως αἴξει φήμη πονηράν τε καὶ ἀκούειν καὶ ἐκλαλεῖν ^e εἰωθος, απλῶς τὸ ἐπελθόν ἄπαν φθέγγεται, τῆς ἀληθείας οὐδένα ποιεύμενον λόγον. Διὰ ταῦτα οὐ δεῖ τῶν πολλῶν καταφρονεῖν ἀλλὰ ἀρχομένας εὐθέως ἐκκόπτειν τὰς ὑποψίας τὰς πονηράς, [417] πείθοντα τοὺς ἐγκελοῦντας, καὶ ἀλογώτατοι πάντων εἰεν, καὶ μηδὲν ὅλως ἐλλείπειν τῶν ἀφανίσαδυναμένων δόξαν οὐκ ἀγαθήν ^f. Ἡν δὲ, πάντα ποιούντων ἡμῶν, μὴ θέλωσιν οἱ μεμφόμενοι πείθεσθαι, τὸ τηγικαῦτα καταφρονεῖν. "Ως ἐάν φθάσῃ τις ταπεινοῦσθαι τοῖς συμπτώμασι τούτοις, οὐ δυνήσεται ποτε γενναῖόν τι καθαυμαστὸν ἀποτελεῖν· ἡ γάρ ἀθυμία καὶ αἱ συνεχεῖ φροντίδες δειναὶ καταβαλεῖν ψυχῆς δύναμιν, καὶ εἰς ἀσθένειαν καταγαγεῖν τὴν ἐσχάτην. Οὕτως οὖν χρή τὸ ιερέα διακείσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους, ὡσπερ ἀνετίς πατήρ πρὸς παῖδας ἀγαν νηπίους διακέοιτο· καὶ καθάπερ ἐκείνων οὔτε ὑδριζόντων, οὔτε πληττόντων, οὔτε διυρομένων ἐπιστρεφόμενα, ἀλλ' οὐδὲ ἡνίκα δὲ γελῶ καὶ προσχαίρωσιν ἡμῖν, μέγα ἐπὶ τοῦτο φρονοῦμέν ποτε οὕτω καὶ τούτων μήτε τοῖς ἐπαίνοις ἐξογκοῦσθαι, μήτε καταπίπτειν τοῖς φόγοις ^g, ὅταν ἀκαίρως γίνωνται παραπάντων. Χαλεπὸν δὲ τοῦτο, ὡς μακάριε, τάχα δὲ οἷμαι, δηλαδόντων. Τὸ γάρ μὴ καίρειν ἐπαίνουμενον, οὐ οἶδα εἰ τινὲς ἀνθρώπων ποτὲ κατώρθωται· τὸν δὲ καίροντες εἰκός καὶ ἐπιθυμεῖν ἀπολαύειν αὐτῶν· τὸν δὲ ἀποκαύειν ἐπιθυμοῦντα πάντως καὶ ἐν ταῖς τούτων ἀποτυχίαις λυπεῖσθαι καὶ ἐκκλίνειν καὶ ἀνιδοθαι καὶ ἀλγεῖν ⁱ ἀνάγκη. "Ωσπερ γάρ οἱ γαννύμενοι τῷ πλουτεῖν, ἡνίκα δὲ καταπέσωσιν εἰς πενίαν, ἀχθονται, καὶ οἱ τρυφᾶν εἰωθεῖτες οὐκ ἀνάσχοιντο ζῆν εὔτελῶς· οὕτω καὶ οἱ τῶν ἐγκωμίων ἐρῶντες, οὐχ ὅταν φέγωνται μόνον εἰκῇ, ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ ἐπαινῶνται συνεχῶς, καθάπερ λιμῷ τινα διαφθείρονται τὴν ψυχὴν, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτοῖς ἐντραφέντες τύχωσιν, ἡ καὶ ἔτέρους ἐπαινουμένους ἀκούωσι. Τὸν δὲ μετὰ ταύτης τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας ἀγῶνα παρελθόντα πόσα πράγματα καὶ πόσας ἔχει οἷει τὰς ἀλγηδόνας; Οὕτε τὴν θάλατταν ἔστι κυμάτων ἔκτὸς εἶναι ποτέ, οὔτε τὴν ἐκείνου ψυχὴν φροντίδων καὶ λύπης.

ε'. Καὶ γάρ δταν πολλὴν ἐν τῷ λέγειν δύναμιν ἔχει (τοῦτο δὲ ἐν ὀλίγοις εῦροι τις ἀν), οὐδὲ οὕτω τοῦ πονεῖσθαι διηγεῖταις ἀπήλλαχται. "Ἐπειδὴ γάρ οὐ φύσεως, ἀλλὰ μαθήσεως τὸ λέγειν, καὶ εἰς ἀκρον αὐτοῦ τις ἀφίκηται τότε αὐτὸν ἀφίησιν Ἐρημον, ἀν μὴ συνεχεῖ σπουδῇ καὶ γυμνασίᾳ ταύτην θεραπεύη τὴν δύναμιν. "Ωστε τοῖς σφωτέροις μᾶλλον, ἡ τοῖς ἀμαθεστέροις μεῖζων δὲ πόνος

^a Άλις πάκονδε.

^b Ήπειρον ὑπεροψίας καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως θερορῶν. Ibid. αἱ προσφέρη, αἱ προφέρη. Ιερά αἱ δόξης θεταῖν.

^c Άλις εἰκεῖν.

^d Savil. et aliquot πεπ. ἀμφοτέρων ἐλαχένται τῶν καλῶν.

^e Άλις διάλειν.

^f Άλις άληθη.

^g Post φόγοις αἱ addunt δεῖ.

ⁱ Άλις διάλειν.

quæ ab aliis elaborata sunt, concioni suæ intexere, pluribus, quam qui pecunias suffurantur, opprobriis oneratur. Sæpe vero nihil ab aliis mutuatus, sed in ejus rei tantum suspicionem veniens, paria patitur ac si deprehensus fuisset. Ecquid dico eorum, quæ ab aliis elaborata fuerint? certe ne illi quidem licet inventis suis assidue uti: non enim ad utilitatem, sed ad voluptatem plurimi audire solent: quemadmodum qui de tragœdis vel de citharœdis judicaturi sedent. Atque adeo dicendi vis illa, quam nuper explodebamus, ita desiderabilem nunc se præbet, ut ne in sophistis quidem, cum mutuo altercari coguntur, tanta requiratur.

2. Doctrina prædictus sit, et laudes spernat oportet concionator. — Generoso itaque hic opus est animo, qui nostram exiguitatem longe superet, ut inordinatam illam infructuosamque vulgi voluptatem compensat, et auditum eorum ad utiliora transferat: ita ut populus ipsum sequatur, ipsique morem gerat, sed non ille secundum vulgi cupidinem feratur. Id vero nullo modo consequi possis, nisi hoc utrumque adfuerit, laudum contemptus, et vis dicendi. Nam si alterum absit, aliud ab altero disjunctum inutile efficietur. Etenim si laudes aspernans¹ non proferat doctrinam gratia et sale conditam (*Col. 4. 6*), despabilis apud multos evadit, nihil lucri ex illa animi magnitudine referens; sin hac parte strenue se gerens a populari aura vincatur, tum ipsi, tum populo id ipsum accedit detrimenti, cum ex laudum cupidine educatur, cum ad gratiam magis quam ad utilitatem auditorum concionari studeat. Ac quemadmodum, qui nec laudibus movetur, nec dicendi vi prædictus est, is neque vulgi voluptatibus cedere, neque tantillam utilitatem ob imperitiam loquendi afferre potest: ita qui laudum amore capit, nactus eam facultatem, qua multis ad meliorem frugem reducere possit, mavult tamen delectabilia proferre, dum populares in plaudendo tumultus lucretur.

3. Ut rolibet deficiente, inutilis populo erit. — Is itaque qui optimus populi ductor futurus sit, utrumque fortiter teneat oportet, ut ne alterum altero evetatur. Cum enim in medio surgens ea dixerit, quæ ignavos perstringere possint, si deinde labatur et decidat, ac præ dicendi inopia erubescere cogatur, jam dictorum lucrum statim effluit. Nam qui corripuntur, dum de dictis dolent, nec se alio modo ulisci possunt, ignorantiam ipsi exprobrant, hac putantes se ratione opprobria tegere sua. Quamobrem oportet eum ceu aurigam optimum inter duas illas virtutes accurate procedere, ut utramque rite tractare possit. Etenim cum ille se apud omnes inculpatum præstiterit, tunc quanta potestate voluerit, subditos nos omnes pro lubito vel castigare, vel remissius tractare poterit. Hoc nisi prius agatur, haud factu id facile fuerit. Animi porro magnitudinem non in laudum contemptu tantum exhibere par est, sed ulterius

progrediendum, ne imperfectum lucrum accedat.

4. Invidiam contemnit oportet. — Quodnam igitur aliud contemnendum est? Livor et invidia. Intempestivas autem accusations¹ (necessæ quippe est antistitem absurdas etiam reprehensiones sustinere) neque admodum timere formidareque, neque prorsus negligere convenit: sed etiamsi illæ falsæ sint, etiamsi a plebeis offerantur, statim eas extinguere conandum est. Nihil enim ita famam seu bonam, seu malam auget, ut incompositum vulgus: cum enim sine examine et audire et garrire² soleat, temere quidquid occurrit loquitur, nulla prorsus veri ratione habita. Quamobrem non oportet vulgus contemnere, sed pravas suspiciones statim ab initio exscindere, accusatores de contrario persuadendo, etiamsi illi a ratione alienissimi sint: denum nihil retro relinquere convenit, quod pravam³ opinionem delere possit: sin vero, postquam omnia præstiterimus, nolint accusatores morem gerere, tunc contemptu opus erit. Quandoquidem si quis casibus hujusmodi animo dejiciatur, is numquam poterit quidpiam generosi vel admirandi præstare. Nam mœror animi assiduaeque sollicitudines animi vim prostertere possunt, et in extremam imbecillitatem deducere. Sic igitur oportet sacerdotem erga subditos affectum esse, ut pater est erga tenerrimos filios: ac quemadmodum illis nec insolescentibus, nec percutientibus, nec flentibus commovemur, sed neque cum nos effusis cachinnis irriserint, admodum curamus, ita nec horum vel laudibus intumescere, vel vituperiis dejici oportet, cum hæc illi intempestive faciunt. Grave illud est, o vir beate, imo tale fortasse puto, quod præstari non possit. Siquidem laudatum hominem non gandere, ne scio an cuiquam vel magna virtute prædicto acciderit. Gaudentem vero necesse videtur id desiderare unde gaudio fruitur, desiderantem porro gadio frui, prorsus necesse est, si id non consequatur, dolere, torqueri, cruciari, ac mœrore affici. Quemadmodum enim ii, qui in divitiis lætantur, si quando in paupertatem decidunt, ægre ferunt: et qui delicatis cibis assueverunt, nunquam patientur tenui uti victus ratione: sic et laudis amatores, non modo cum temere vituperantur, sed etiam cum non assidue laudantur, ceu fame quadam contabescunt; maxime si in ipsis laudibus educati fuerint, aut si alios laudari audierint. Qui vero cum tali cupidine in doctrinæ certamen descenderit, quam multis illum negotiis, quam multis doloribus obnoxium fere putas? Neque mare umquam potest fluctibus carere, neque illius animus sollicitudine et mœstitia.

5. Eruditio plus studii et diligentiae opus esse, quam ineruditio. — Nam si is fuerit magna dicendi vi prædictus (hoc autem in paucis invenitur), ne sic quidem ab assiduo animi mœrore vacus erit. Etenim cum eloquentiam non natura, sed disciplina pariat, licet ad sumiuum ejus apicem quis pervenerit, ab illa certe

¹ Unus habet, Etenim si, laudum superbie et potentie in dicendo spretor.

² Alii, vituperare.

³ Alii, non veram.

destituetur, nisi assiduo studio et exercitatione illam excoluerit: ita ut magis peritioribus, quam imperitioribus sit laborandum. Neque enim par jactura utrosque, si negligentes fuerint, manet; sed tanto major hæc, quantum est inter peritiam et imperitiam intervallum. Atque illos quidem nemo culpaverit, si nibil eximum attulerint; hic vero nisi quidpiam majus existimatione, qua valet apud omnes, semper protulerit, in omnium reprehensionem incurrit. Ad hæc illi pro modicis concionibus magnam consequuntur laudem; hi vero, nisi mirabilia et stupenda proferant, non modo laudibus privantur, sed etiam a multis redarguntur. Auditores quippe non tam de concione, quam de concionantis existimatione sedent judices. Quapropter ubi quispiam universos vi dicendi superat, tum illi plus, quam cæteris, studio laboreque opus est. Neque enim licet illi id perpeti, quod toti humanæ naturæ commune est, ut scilicet non semper in omnibus probe rem gerat: sed si illa, quæ concionando dicit, cum famæ magnitudine non consentiant, scommata dictoriaque a multitudine refert. Nemo secum reputat aut incidentem mœorem, aut angustiam animi, vel sollicitudinem, vel persæpe iram mentis aciem tenebris offusisse, neque sivisse sensa ejus pura sinceraque prodire: atque homo cum sit, non posse semper eum ipsum esse, neque in omnibus prospere agere, sed quod fieri solet, accidere ut nonnumquam labatur, ac minora quam prosolita virtute exhibeat. Nihil horum, ut dixi, cogitare volunt: sed, ac si de angelo judicium ferrent, ita ipsum redargunt. Alioquin vero solet homo præclara proximi sui gesta, quantumvis multa et magna, despicere; si autem vitii quidpiam appareat, quantumvis leve sit, quamvis jamdiu acciderit, statim dignoscitur, confessim arripitur, et nunquam e memoria excidit: atque illud perquam tenuc exiguumque, multorum magnorumque virorum sæpe famam imminuit.

6. Judicium multitudinis imperitæ non esse contemendum.—Vides, o vir generose, eum qui vi dicendi prædictus sit, majore sollicitudine opus habere: ac præter studium tanta tolerantia indigere, quanta non omnes, quorum prius memini, opus habuere. Nam multi sæpe illum temere adoriantur, et cum nihil criminis offerri possit, non aliam odii causam habent, quam quia apud omnes bene audit. Horum invidiam fortiter ferre par est: nam execrandum hujusmodi odium, quod temere conceperunt, cum tegere non valeant, clam conviciantur, incusant, calumniantur, palamque malitiæ exercent. Animus autem qui ad illa singula dolere atque irritari cœperit, non ultra progreedi potest, sed dolore contabescit. Etenim non per se tantum se ipsi ulciscuntur, sed etiam aliorum utuntur opera: ac sæpe unum quempiam dicendi imperitum cooptantes, laudibus celebrant ac supra meritum admirantur, alii furore ducti, alii imperitia simul et livore impulsi; non ut mirabilem exhibeant eum, qui talis non est, sed ut hujus gloriam de medio tollant. Neque adversus istos tantum athletæ

illi certamen est, sed plerumque adversus totius populi imperitiam. Quia enim fieri nequit, ut totus cœtus ex literatis viris coaluerit, sed magna Ecclesiae pars ex idiotis constat; reliqui vero illis sagaciores quidem sunt, sed ab iis, qui de dicendi facultate judicium ferre valent, tantum numero distant, quantum iidem a reliquis omnibus: unus scilicet vel alter sedet hac prædictus facultate, necesseque est ut qui eloquentius dixerit, minorem sibi plausum conciliet, et aliquando sine laude discedat. Sane contra hujusmodi inæquabilitatem animum generose præparare decet, iisque parcere qui per ignorantiam illud agunt, eos autem, qui per invidiam, ut miseros infelicesque deplorare, a neutroque horum quidpiam putare a sua vi dicendi esse detractum. Neque enim si optimus pictor, qui omnes in hac arte præcellat, perquam diligenter a se depictam imaginem ab imperitis derideri videat, ideo debet animo concidere, nec imperitorum judicio picturam parvi ducere; quemadmodum neque picturam quæ nihili sit, ex imperitorum admiratione magni facere.

7. Sermones omnes eo tantum ut Deo placeatur dirigendos esse.—Nam optimus artifex ipse suorum opificiorum judex esto, et pulchra foedave illa existimet, cum mens eadem, quæ illa edidit, hunc calculum feret: aliorum autem opinionem erroneam et artis imperitam ne in mente quidem reponat. Ne itaque is qui doctrinæ laborem suscepit, aliorum laudes attendat, neque his deficientibus animum desponeat. Verum sermonem suum ad Dei placitum concinnans (hæc enim ejus norma, hic terminus artificii debet esse, non plausus vel laudes), si quidem ab hominibus etiam laudetur, laudes ne rejiciat; sin laudes ab auditoribus non referat, ne querat illas, nec ideo doleat. Laborum quippe solatum illud satis erit omniumque maximum, si conscientius sibi fuerit, se ad Dei placitum doctrinam concinnasse suam.

8. Qui non sit laudum contemptor, ei multa gravia accidere.—Nam si contingat eum laudis cupidine abripi, nihil juvabunt ingentes illi labores, nihil dicendi facultas. Animus enim, qui stultas multorum reprehensiones ferre nequit, dissolvitur, ac dicendi studium abjicit. Quamobrem hæc primum disciplina imbui par est, nempe contempendas esse laudes. Neque enim satis est dicendi vi prædictum esse ad eam facultatem conservandam, nisi hoc etiam adsit. Quod si quis eum accurate examinare velit, qui facultate ista caret, comperiet non minus illum, quam hunc laudum contemptu egere. Nam si a popularis auræ cupidine vinci se patiatur, multis in rebus necessario delinquet. Cum enim eo pervenire nequeat, ut dicendi laude florentibus æqualis sit, ipsis tum insidiari, tum invidere, tum crimen offerre, tum alias turpiter injurias inferre non dubitabit, sed nihil non audebit, etiamsi animam perdere opus sit, ut ejus gloriam in suæ tenuitatis conditionem deducat. Ad hæc a sudoribus laboribusque abstinebit, ceu quadam torpedine ejus animo circumfusa. Nam multum laborantem modicam referre laudem, id sane in al-

Οὐδὲ γάρ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἡ ζημία ἀμελοῦσι τούτους κάκείνοις, ἀλλὰ τοσοῦτον αὕτη πλείων, ὅσον καὶ τῆς κτήσεως ἔκατέρας τὸ μέσον. Κάκείνοις μὲν οὐδ' ἂν ἐγκαλέσειε τις, μηδὲν ἀξιον λόγου παρέχουσιν· οὗτοι δὲ, εἰ μὴ μείζονα τῆς δόξης, ἣς ἄπαντες ἔχουσι περὶ αὐτῶν, ἀεὶ προφέροιεν, πολλὰ παρὰ πάγτων ἔπειται τὰ ἐγκλήματα. Πρὸς δὲ τούτους ἔκείνοις μὲν καὶ ἐπὶ μικροῖς μεγάλων ἀν τύχοιεν τῶν ἐπαίνων, τὰ δὲ τούτων, ἀν μὴ λίαν ἥ θαυμαστὰ καὶ ἔκπληκτα, οὐ μόνον ἐγκωμίων ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμφαμένους ἔχει πολλούς. Οὐ γάρ τοῖς λεγομένοις, ὡς [418] ταῖς τῶν λεγόντων δόξαις, κάθιηνται δικάζοντες οἱ ἀκροαταί. "Ωστε ὅταν κρατῇ τις ἀπάντων ἐν τῷ λέγειν, τότε μάλιστα πάντων αὐτῷ δεῖ πεπονημένης σπουδῆς· οὐδὲ γάρ τοῦτο, δικοιὸν τῆς ἀνθρωπίας φύσεώς ἔστι, τὸ μὴ πάντα ἐπιτυγχάνειν ἔξεστιν ἐκείνῳ παθεῖν· ἀλλ', ἀν μὴ δι' δλου συμφωνῆ τῷ μεγέθει τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ τὰ λεγόμενα, σκώμματα μυρία καὶ μέμφεις λαβῶν ἀπεισι παρὰ τῶν πολλῶν. Καὶ οὐδεὶς ἔκεινο λογίζεται πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι καὶ ἀθυμία προσπεσοῦσα, καὶ ἀγωνία, καὶ φροντὶς, πολλάκις δὲ καὶ θυμὸς ἐπεσκότησε· τῷ τῆς διανοίας καθαρῷ, καὶ τὰ τικτόμενα οὐχ ἀφῆκεν προελθεῖν εἰλικρινῆ· καὶ ὅτι ὅλως ἀνθρώπου δικαίου οὐκ ἔστι διὰ παντὸς εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐδὲ ἐν ἀπασιν εὐημερεῖν, ἀλλ' εἰκός ποτε καὶ διαμαρτεῖν, καὶ ἐλάττονα τῆς οἰκείας δειχθῆναι δυνάμεως. Τούτων οὐδὲν, ὥσπερ ἔφην. ἐννοήσαι βούλονται, ἀλλ' ὥσπερ ἀγγέλῳ δικάζοντες ἐπάγουσι τὰς αἰτίας. Καὶ ὅλως δὲ πέφυκεν ἀνθρώπος τὰ μὲν κατορθώματα τοῦ πλησίον καὶ πολλὰ δικαία καὶ μεγάλα παρορᾶν· τὸ δὲ ἐλάττωμά που φανῇ, καὶ τὸ τυχόν ἥ, καὶ διὰ πολλοῦ συμβεβηκός, καὶ ἐπικινδύνεται ταχέως, καὶ ἐπιλαμβάνεται προχείρως καὶ μέμνηται διαπαντός· καὶ τὸ μετάρην τοῦτο καὶ εὔτελες, τὴν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων τιλάττωτε δόξαν πολλάκις.

ς'. Ὁρᾶς, ὡς γενναῖς, ὅτι μάλιστα τῷ λέγειν δυναμένῳ πλείονος δεῖ τῆς ^ἢ σπουδῆς, πρὸς δὲ τῇ σπουδῇ καὶ ἀνεξικαίας τοσαύτης, ὅστις οὐδὲ ἄπαντες, ὅσους πρότερόν σοι διῆλθον, ἐδέοντο. Πολλοὶ γάρ αὐτῷ συνεχῶς ἐπιφύονται μάτην καὶ εἰκῇ, καὶ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, πλὴν παρὰ πᾶσιν εύδοκιμεῖν, ἀπεχθάνονται. Καὶ δεῖ γενναίως φέρειν τὴν πικρὰν τούτων βασκανίαν. Τὸ γάρ ἐπάρατον τοῦτο μέσος, ὥσπερ εἰκῇ συλλέγουσιν, οὐ στέγοντες κρύπταιν, καὶ λοιδεροῦνται καὶ μέμφονται ^{εἰ}, καὶ διαβάλλουσι λάθρα, καὶ πονηρεύονται φανερῶς. Ψυχὴ δὲ ἀρξαμένη καθ' ἔκαστον τούτων ἀλγεῖν καὶ παροξύνεσθαι, οὐκ ἀν φθάσεις διαφθαρεῖσα τῇ λύπῃ. Καὶ γάρ οὐ δι' ἑαυτῶν αὐτὸν ἀμύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων τοῦτο ποιεῖν ἐπιχειροῦσι· καὶ πολλάκις τινὰ τῶν οὐδὲν δυναμένων εἰπεῖν ἐκλεξάμενοι, τοις ἐπαίνοις ἐπαίρουσι, καὶ θαυμάζουσιν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν· οἱ μὲν μανίᾳ μόνον, οἱ δὲ καὶ ἀμαθίᾳ καὶ φθόνῳ τοῦτο ποιοῦντες, ἵνα τὴν δόξαν τούτου καθέλωσιν, οὐχ ἵνα δείξωσι θαυμαστὸν τὸν οὐκ δικαίοντα τοιοῦτον. Οὐ πρὸς τούτους δὲ μόνον ἐκείνῳ πῷ γενναῖφ ὁ ἄγων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπετρίαν δλου δῆμου πολλάκις. Ἐπειδὴ γάρ οὐκ ἔνεστιν ἐξ ἐλλογίμων ἀνδρῶν συλλέγεσθαι τοὺς συνερχομένους ἄπαντας, ἀλλὰ τὸ πλέον τῆς Ἐκκλησίας μέρος ἐξ ίδιωτῶν συντριχθαι συμβαίνει, τοὺς δὲ λοιποὺς καὶ αὐτοὺς ἐκείνων μὲν εἶναι συνετω-

τέρους, τῶν δὲ λόγους κρίναι δυναμένων λεπτεῖται πολλῷ πλέον, ἥ δοσον ἔκείνων οἱ λοιποὶ πάντες, ἕνα δὲ μόλις ἥ δεύτερον καθῆσθαι τὸν ταύτην κεκτημένον τὴν ἀρετὴν, ἀνάγκη τὸν ἀμεινὸν εἰπόντα ἐλάττονας ἀπενέγκασθαι κρότους, ἔστι δὲ ὅτε μηδὲ ἐπαιγνεθέντα διπελθεῖν [419] Καὶ δεῖ πρὸς ταύτας γενναῖως παρεσκευάσθαι τὰς ἀνωμαλίας, καὶ τοῖς μὲν δι' ἀμαθίαν ταῦτα πάσχουσι συγγινώσκειν, τοὺς δὲ διὰ φθόνον τοῦτο ὑπομένοντας δικρύειν ὡς ἀθλίους διντας καὶ ἐλεεινοὺς, μηδετέρῳ δὲ τούτων ἐλάττῳ τὴν αὐτοῦ νομίζειν γεγενῆσθαι δύναμιν. Οὐδὲ γάρ εἰ ζωγράφος ὁν ἄριστος, καὶ πάντων κατὰ τὴν τέχνην κρατῶν, τὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἀναγεγραμμένην εἰκόνα υπὸ τὸν τῆς τέχνης ἀπείρων σκαπτομένην ἔωρα, ἔδει καταπεσεῖν, καὶ τῇ κρίσει τῶν οὐκ εἰδότων φαύλην ἡγεῖσθαι τὴν γραφὴν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν διντας φαύλην θαυμαστὴν τινα καὶ ἐπέραστον ἀπὸ τῆς τῶν ἀτέχνων ἐκπλήξεως.

ζ'. Ο γάρ ἄριστος δημιουργὸς αὐτὸς ἔστω καὶ κριτὴς τῶν αὐτοῦ τεχνημάτων, καὶ καλὸς καὶ φαῦλα ταῦτη τιθέσθω τὰ γινόμενα, ὅταν δὲ τεχνητάμενος αὐτὰ νοῦς ταύτας φέρῃ τὰς ψήφους· τὴν δὲ τῶν ἔξωθεν δόξαν, τὴν πεπλανημένην καὶ ἀτεχνον, μηδὲ εἰς νοῦν βαλλέσθω ποτέ. Μή τοινυ μήτε διὰ τῆς διδασκαλίας ἀναδεξάμενος τὸν ἄγωνα, ταῖς τῶν ἔξωθεν εὑφημίαις προσεχέτω, μηδὲ ἀπὸ τούτων τὴν ἑαυτοῦ καταβαλλέτω ψυχὴν· ἀλλ' ἐργαζόμενος τοὺς λόγους, ὡς ἀν ἀρέσσει τῷ Θεῷ (οὗτος γάρ αὐτῷ κανὼν καὶ δρός ἔστω μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνων, μὴ κρότοι, μηδὲ εὐφημίαι), εἰ μὲν ἐπαινοῦσθε καὶ πάρα τὸν ἀνθρώπων, μὴ διακρουέσθω τὰ ἐγκώμια, μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν, μὴ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω· Ικανὴ γάρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων μείζων, ὅταν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς διδασκαλίαν τὴν διδασκαλίαν.

η'. Καὶ γάρ ἀν φθάσῃ τῇ τῶν ἀλόγων ἐπαίνων ἐπιθυμεῖ ἀλῶνται, οὐδὲν αὐτῷ τῶν πολλῶν πόνων διφέλος, οὐδὲ τὴς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Τὰς γάρ ἀνοήτους τῶν πολλῶν καταγνώστεις μὴ δυναμένη φέρειν ψυχὴν ἐκλύεται, καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν φίπτει σπουδῆν. Διὸ τοῦτο κρήματα πάντων πεπαίδευσθαι ἐπαίνων υπερορᾶν· οὐ γάρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν εἰδέναι πρὸς τὴν ταύτης τῆς δυνάμεως φυλακὴν, ἀν μὴ καὶ τοῦτο προσῆῃ. Εἰ δέ τις ἀκριδῶς ἔξετάζειν ἔθέλοις καὶ τὸν ἐν ἐνδείᾳ καθεστῶτα ταύτης τῆς ἀρετῆς, εὐρήσει δεδμενὸν τοῦ τῶν ἐπαίνων καταφρονεῖν οὐχ ἥττον ἥ τοῦτον. Καὶ γάρ πολλὰ ἀμαρτάνειν ἀναγκασθῆσται, τῆς τῶν πολλῶν δόξης ἥττιν γενόμενος. Ἀτονῶν γάρ ἔξισωθῆναι τοῖς εύδοκιμοῦσι· κατὰ τὴν τοῦ λέγειν ἀρετὴν, ἐπιθυμούλεύειν τε καὶ διαφθονεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ μέμφεσθαι μάτην, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν οὐ παραιτήσταις, ἀλλὰ πάντα τολμήσται, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσαι δέη, ὑπὲρ τοῦ τὴν ἐκείνων δόξαν εἰς τὴν τῆς ιδίας εὐτελεῖας καταγαγεῖν ταπεινότητα. Πρὸς δὲ τούτους καὶ τῶν ιδρώτων ἀπεστήσεται τῶν περὶ τὸ πονεῖν, νάρκης ὥσπερ τινὸς κατασκεδασθεῖσης αὐτοῦ τῇ ψυχῇ. Τὸ γάρ πολλὰ μοχθοῦντα ἐλάττονα καρποῦσθαι ἐγκώμια, ικανὸν καταβαλεῖν καὶ τρέψαι πρὸς ὑπνὸν βαθὺν τὸν οὐ δυνάμενον ἐγκώμιων καταφρονεῖν. Ἐπει τοι διαγνωρίζεις τοιαῦτας καὶ πέτρας ἀναγκάζηται

^a Alii et Savil. ἐπεσκότισε.

^b Alii δεῖται. Paulus post aliis σπουδῆς, ἐπὶ δὲ τῇ σπουδῇ.

^c Alii καταμέμφονται. Intra Savil. ei quidam mss. καὶ φράσαι διεῖται.

γεωργεῖν, ταχέως ἀφίσταται τοῦ πονεῖν, ἢν μὴ πολλήν περὶ τὸ πρᾶγμα κεκτημένος ἢ τὴν προθυμίαν, ἢ λιμοῦ δέος ἐπιχείμενον ἔχῃ. Εἰ γάρ αἱ μετὰ πολλῆς τῆς ἑξουσίας δυνάμενοι λέγειν τοσαύτης δέονται τῆς [420] γυμνασίας πρὸς τὴν τῆς κτήσεως φυλακὴν, δι μηδὲν δλῶς συνεκγαγών, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀναγκαζόμενος μελετᾶν, πόστην ὑποστῆσεται τὴν δυστχέρειαν, πόσον θόρυβον, πόσην ταραχὴν, ἵνα πολλῷ τῷ μόχθῳ μικρόν τι συναγαγεῖν δυνηθῇ; Ἐάν δέ τις καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ^a τεταγμένων, καὶ τὴν ἐλάττω τάξιν λαχόντων, ἐν τῷ μέρει τούτῳ μᾶλλον ἐκείνου διαφανῆναι δυνηθῇ, θείας τινὸς δεῖ ψυχῆς ἐνταῦθα, ὡς τε μὴ ἀλῶναι βασκανίᾳ, μηδὲ ὑπὸ ἀθυμίας καταπεσεῖν. Τὸ γάρ ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων παρευημερεῖσθαι αὐτὸν ἐν ἀξιώματι καθεστῶτα μείζονι, καὶ φέρεν γενναιῶς, οὐ τῆς τυχούσης, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ τίνος ἀδαμαντίνης ἀν εἴη ψυχῆς. Καν μὲν ἐπιεικῆς ἢ καὶ μέτριος ἄγαν δι παρευδοκιμῶν, φορητὸν ὅπωσδυν γίνεται τὸ πάθος· ἀν δὲ καὶ θρασὺς καὶ ἀλαζῶν καὶ φιλόδοξος, θάνατον ἔκεινῳ καθ' ἐκάστην εὔκτεον ἡμέραν· εὗτας αὐτῷ πικρὸν καταστῆσει τὴν ζωὴν ἐπεμβαίνων φανερῶς, καταμωκώμενος λάθρα, τῆς ἑξουσίας πολλὰ παρασπῶν τῆς ἐκείνου, πάντα αὐτὸς εἶναι βουλόμενος. Μεγίστην δὲ ἐν ἀπασι τοιούτοις τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἐν τῷ λέγειν κέκτηται παρέρησίαν, καὶ τὴν τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδὴν, καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν ἀρχομένων ἀπάντων. "Η εὐχ οἴδας, δος ταῖς τῶν Χριστιανῶν ψυχαῖς λόγων Ἑρως εἰσεκώματε νῦν, καὶ ὅτι μάλιστα πάντων οἱ τούτους ἀσκοῦντες ἐν τιμῇ οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν

^a Alii μετ' αὐτὸν, αἱ μετ' αὐτοῦ.

^b Alii ἐπεμβαίνων, quod rescripsimus pro ὑπερβαίνων. Ed.

μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως οἰκείοις; Ήῶς οὖν ἐν τις ἐνέγκοι τοσαύτην αἰσχύνην, δταν αὐτοῦ μὲν φθεγγομένου πάντες σιγῶσι, καὶ διενοχλεῖσθαι ^c νομίζωσι, καὶ τοῦ λόγου τὸ τέλος ὥσπερ τινὰ πόνων ἀνάπαυσιν περιμένωσι, θατέρου δὲ καὶ μακρὰ λέγοντος μετὰ μακροθυμίας ἀκούωσιν, καὶ παύσεσθαι μέλλοντος δυσχεραίωσι, καὶ σιγὴν βουλομένου παροξύνευνται; Ταῦτα γάρ εἰ καὶ μικρά σοι δοκεῖ νῦν εἶναι καὶ εὔκαταφρόνητα, διὰ τὸ ἀπείρατον ^d, ἀλλ' ἵχανά γέ ἐστι προθυμίαν σβέσαι, καὶ ψυχῆς παραλῦσαι δύναμιν, ήν μὴ πάντων τις ἔχατὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀνασπάσας παθῶν, δμοίως ταῖς ἀσωμάτοις μελετήσῃ διακεῖσθαι δυνάμεσιν, αἱ μήτε φθόνῳ, μήτε δόξῃς Ἑρωτι, μήτε ἐτέρῳ τινὶ τοιούτῳ θηρῶνται νοσήματι. Εἰ μὲν οὖν τις ἔστιν ἀνθρώπων τοιούτος, ὡς δύναπθαι τὸ δυσθήρατον τοῦτο καὶ ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνήμερον θηρίον, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, καταπατεῖν, καὶ τὰς πολλὰς αὐτῆς ἐκτεμεῖν ^e κεφαλὰς, μᾶλλον δὲ μηδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν συγχωρεῖν, δυνηθεῖται εὐκόλως καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἀποκρούεσθαι προσθολὰς, καὶ εὐδίου ^f τινὸς ἀπολαύειν λιμένος· ταύτης δὲ οὐκ ἀπηλλαγμένος πόλεμον τινὰ πολυειδῆ, καὶ θόρυβον συνεχῆ, καὶ ἀθυμίας, καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν δχλον κατασκεδάζει τῆς ἔαυτοῦ ψυχῆς ^g. Τί δεῖ τὰς λοιπὰς καταλέγειν δυσκολίας, ἃς οὔτε εἰπεῖν οὔτε μαθεῖν δυνήσεται τις, μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων γενόμενος αὐτῶν;

^c Plurimi mss. διοχλεῖσθαι.

^d Alii ἀπείραστον.

^e Alii ἐκτέμνειν.

^f Aliquot mss. εὐδεινοῦ.

^g Sic Savil. et alii mss. Morel. et aliquot mss. κατασκευάζει, et ibid. alii τῇ ἔαυτοῦ ψυχῇ, alli τῇ ἔαυτοῦ ψυχῇ.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

[421] ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ Τῷ ΕΚΤῷ ΛΟΓῷ.

- α'. Οὐ καὶ ταῖς εὐδίαις τῶν ιἱέων; ἀμερτανομένων ὑπόκειναι οἱ ιἱέωις.
 β'. Οὐ τῶν δυναζόντων ἀπρεσίας δένω πεπλονος.
 γ'. Οὐ πλιονος εὐκολίας ἀποστέλλειν ὁ μονάζων παρὰ τὸν Ἐκκλησίαν προστέλλειν.
 δ'. Οὐ τῆς εἰκουμένης τὴν προστασιαν ἀπεκπιστεύειν ὁ ιἱός οἱ εργασίαι.
 ε'. Οὐ πρὸς κάντα τοι πέπιον εἶναι χρῆ τὸν ιἱόν.
 ζ'. Οὐ τούχον τὸ μονάζειν, ἃς τὸ πλήθους προσεπάνται καιτός, καρπεῖσθαι οη μέλος.
 η'. Οὐ εὐκολότερον, τῷ μέρει τὸν οἱ καθ' εαυτοὺς ὄντες, ἢ οἱ πολλῶν φρωτιζοντες, καταρπούσιν.
 θ'. Οὐ εἰ χρῆ καταρροεῖν, τῆς τῶν πολλῶν ὑποληψίας, καὶ φυδίς οὐσα τῷζ.
 ι'. Οὐτι οὐ μήγα οδοις ιατρού.
 κ'. Οὐ πολλῷ γαλεπατέρᾳ μέτει περιπλανεῖται τὰ τῶν ιἱέων ἀμερτανομένων, ἢ τὰ τῶν ιδιωτῶν.
 λ'. Εἰς εκαδεμάτων παράστασις καὶ τῆς διδύνης τῆς διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς ιατρού, γανορέντης, καὶ τοῦ φόρου.
 μ'. Οὐτι εκαντός ποιέμου γαλεπάτερος ἢ τοῦ διεβόλου παραστάτης.

ν'. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα, οἵτινες ταῦτα δὲ ἐκεῖ πῶς οἰτομεν, διαν καθ' ἐκαστον τῶν πιστευθέντων ἀναγκαζόμεθα τὰς εὑθύνας ὑπέχειν; Οὐ γάρ μέχρις αἰσχύνης τῇ ζημίᾳ, ἀλλὰ καὶ αἰώνιος ἐκδέχεται κόλασις. Τὸ γάρ, Πειθεσθε τοῖς ηγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπεικετες, διει αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀλλ' οὐτοὶ ἀποδώσοτες, εἰ καὶ πρότερον εἴπον, ἀλλ' εἰδὲ νῦν σιωτήσομαι· ὁ γάρ φόδος ταύτης τῆς ἀπειλῆς συνεχῶς κατασείει μου τὴν ψυχήν. Εἰ γάρ τῷ μόνον ἐνα κατέκινται καὶ ἐλάχιστον, τοιαῦτας οὐ μόλις δικιδος

κρεμικασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλατταν, καὶ πάντες οἱ τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν τύπεοντες ^a, εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνουσι τὸν Χριστόν· οἱ μὴ μόνον ἐνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πλήθη τοιαῦτα ἀπολλύντες, τι ποτε ἀρχα πείσονται, καὶ πολλαν δώσουσι δίκην; Οὐδὲ γάρ ἀπειρίαν ἔστιν αἰτιάτασθαι· οὐδὲ εἰς ἀγνοιαν καταχρυσεῖν, οὐδὲ ἀνάγκην προβαλέσθαι καὶ βίσαιν· ἀλλὰ θάττον ἀν τις τῶν ἀρχομένων, εἰ γέ ἐνην, ἐν ταῖς οἰκείαις ἀμαρτίαις ἐχρήσατο ταύτη τῇ καταρψυγῇ, ἢ ἐν ταῖς ἐτέρων οἱ προεστῶτες. Τί δήποτε; "Οτι δι ταχθεὶς τὰς τῶν ἀλλων ἀγνοίας ἐπανορθοῦν, καὶ τὸν διαβολικὸν πόλεμον προμηνύειν ἐρχόμενον, οὐ δυνήσεται προβαλέσθαι τὴν ἀγνοιαν, οὐδὲ εἰπεῖν, Οὐχ ἔχουσα τῆς σίλπιγγος, οὐ προβῆσιν τὸν πόλεμον. Ἐπὶ τούτῳ γάρ ἐκάθισεν, ὡς δι Ιεζεκιήλ φησιν, ἵνα καὶ τοῖς κόλλοις σαλπίζῃ, καὶ προμηνύῃ τὰ μέλλοντα δυσχερῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπαραιτητος ἡ κόλασις, καν εἰς ὃν δι [422] ἀπολωλῶς τύχῃ. Ἐάν γάρ, τῆς φομφατέρᾳ ἐρχομένης, μὴ σαλπίσῃ τῷ λαῷ, μηδὲ σημάνῃ, φησίν, δι σκοπὸς, καὶ ἐλθοῦσα ἡ φομφατέρᾳ λάθη ψυχὴν, αὐτὴ μὲν διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῆς ἐλήφθη, τὸ δὲ αἷμα αὐτῆς ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκτητήσω. Παύσαι τοίνυν ἡμᾶς ὡθῶν εἰς οὕτως ἀφυκτον δίκην. Οὐ γάρ ὑπὲρ στρατηγίας, οὐδὲ

^a Aliquot mss. καὶ πάντες οἵτινες τῶν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν τύπεονται. Paulo post Savil. et aliquot mss. ἐνα, μηδὲ δύο, μηδὲ τρεῖς.

tum somnum conjiciat et veriat cum, qui laudes contemnere nequit. Quandoquidem et agricola, cum in sterili agro laborat, et petrosa arare cogitur, cito absit ab opere, nisi magna laborandi alacritas et famis timor urgeat. Et enim si ii, quibus magna inest dicendi facultas, tanta exercitatione opus habent ut illam conservent: qui nibil omnino collegit, sed ipso certaminis tempore meditari cogitur, quantum difficultatem, quantum tumultum, quantum perturbationem patietur, ut multo labore tantillum quidpiam congregare possit? Si quis vero inferioris dignitatis et ordinis hac in parte plus, quam illa, clarescere possit, divino quodam hic opus est animo, ut ne livore capiatur, neu in mero rem decidat. Nam ab inferioribus superari eum, qui majoris sit dignitatis, illudque fortiter ferre, non exigui, nec nostri, sed adamantini fuerit animi. Ac si quidem is, qui praecepsit, probus admodumque modestus fuerit, malum utcumque tolerari potest; sin audax, arrogans et vano glorie cupidus, mors illi quotidie optanda est: ita nempe ipsi vitam amaram reddet, dum palam insultat¹, clam irridet, ac quotidie quidpiam ex ejus auctoritate divellit, omniaque ipse esse cupit. Maximum in his omnibus praesidium habet libertatem in dicendo, et multitudo in se studium, subditumque omnium erga se amorem. An ignoras quantum

¹ Sic nonnulli MSS. In B., antecellit: minus bene.

animos Christianorum invasit nunc concionum desiderium, atque eos qui illam exercent autem, non apud exteriores modo, sed etiam apud servos fidei in honore haberet? Quis igitur tantum dedecus ferat, cum nempe ipso loquente taceant omnes et molestiam sibi inferri possint, orationisque finem quasi a laboribus requiem exspectent, altero autem prolixius orante, alacriter auscultent, ac finem dicendi facturo, agere ferant, et tacere volente, exacerbescant? Hoc licet nunc parva tibi videantur ac despiciantur, utpote inexperto: tamen satis sunt ut et animi studium extinguant ipsentisque vim enervent, nisi quis humanis omnibus se morbis eximens, perinde atque incorporeae potestates affectus esse studeat, quae nec invidia, neque glorie amore, neque alio quopiam simili morbo rapiuntur. Si quis igitur hominum talis est, ut possit hanc captu difficultem, inexpugnabilem et indomitam feram, popularem scilicet auram, conculcare, ac multiplicia illius capita praecidere, imo ne nasci quidem sinere, is facile poterit permultos illos insultus depellere, ac tranquillo quodam portu frui. At si ab illa liber non fuerit, sane multiplex bellum, frequentem tumultum, animi mœstiam, cæterarumque ægritudinum turbam contra animam ipse suam preparabit. Quorsum attinet reliquias enumerare difficultates, quas nee docere, neque ediscere quisquam possit, nisi in rebus ipsis fuerit?

LIBER SEXTUS.

HÆC INSUNT LIBRO SEXTO:

- I. Pœnas dare sacerdotes etiam pro populi delictis.
- II. Majore quam ijsos monachos vitæ diligentia opus habere.
- III. Faciliore vitæ ratione frati monachum, quam Ecclesie praefectum.
- IV. Sacerdotem terrarum orbi aliisque rebus tremendis præpositum esse.
- V. Sacerdotem ad omnia aptum esse dehere.
- VI. Vitam monasticam non tantum patientiae argumentum esse, quantum multitudinis praefectorum eximiam.
- VII. Eum qui seorsim vivat, eumque qui in rerum medio versetur, non super iisdem exercitari.
- VIII. Facilius eos qui solitarie vivunt, quam eos qui multorum curam gerunt, virtutem exercere.
- IX. Non contemendas esse vulgi suspiciones, quamvis falsas.
- X. Non magni esse negotii seipsum servare.
- XI. Longe graviorem pœnam manere sacerdotum peccata, quam idiotarum.
- XII. Exemplis probatur et dolorem propter sacerdotii expectationem oriri et timorem.
- XIII. Omni bello molestiore esse temptationem diaboli.

1. *Pœnas dare sacerdotes etiam pro populi delictis.*
— Res quidem hujus mundi tales sunt, quales audiisti: illius autem vitæ (futuræ) res quomodo feremus, cum de singulis nobis commissis hominibus rationem reddere cogemur? Non enim in pudore sis: it damnum, sed aeternum exspectatur supplicium. Illud enim, *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis, quia ipsi vigilant pro animabus vestris, ut rationem reddituri* (*Hebr. 13. 17*), etiamsi prius dixeram, tamen ne nunc quidem tacebo: nam tantæ comminationis meus fre-

quenter animum concutit meum. Si enim ei, qui vel minimum unum scandalizaverit (*Matth. 18. 6*), expedit ut mola asinaria suspendatur in collo ejus, et demergatur in mare, et omnes qui conscientiam fratrum suorum percutiunt, in ipsum Christum peccant (*1. Cor. 8. 12*): qui non unum modo, vel duos vel tres¹, sed tantam multitudinem perdant, quid passuri sunt, et quas pœnas daturi? Neque enim imperitia in causam afferenda est, neque ad ignorantiam confugiendum, neque necessitas aut vis obtendi potest; sed potius subditus, si quidem liceret, hoc in propriis peccatis effugio uti posset, quam in aliorum delictis antisites. Quare? Quia is qui ad hoc deputatus est, ut aliorum ignorantiam emendet, et diabolicum bellum instans prænuntiet, nequit ignorantiam obtendere, nec dicere, Non adivi tubam, bellum non prævidi. Ad hoc quippe sedebat, ut *Ezechiel* ait, ut aliis tuba caneret, et futuras ærumnas prænuntiaret (*Ezech. 33. 3*). Ideoque supplicium nulla excusatione vitari potest, etiamsi unus tantum periisset. Nam si accidente framea populo non tuba cecinerit, ait, nec speculator signum dederit, adveniensque framea animam invaserit, ipsa quidem propter iniquitatem suam capta est, sanguinem vero ejus de manu speculatoris requiram. Desine ergo nos in tam inevitabile judicium impellere: neque enim de ducendo exercitu, neque

¹ Savil. et aliquot MSS., neque duos neque tres.

de regno sermonem habent, sed de negotio, quod angelica virtute opus habeat.

2. Major perfectio in episcopo, quam in monachis requiritur. — Etenim solaribus radiis puriorum esse oportet sacerdotis animam, nequando Spiritus sanctus illum desertum relinquat; ut possit dicere: *Vivo autem jam non ego: vivit vero in me Christus* (*Galat. 2. 20*). Nam si ii, qui crenum incolunt, et urbe et foro et tumultibus procul, semper portu et tranquillo caelo fruentes, nolunt tamen ejusmodi vitae instituto considerare, verum sexcentas alias custodias adhibent, undique se circumviciuentes, et cum magna accuratione omnia et dicere et facere satagentes, ut cum fiducia et puritate sincera, quantum humanæ vires patientur, accedere ad Deum possint: quanta putas oportere sacerdotem uti vi atque violentia, ut possit animam ab omni inquinamento cripere, et spiritualem pulchritudinem illasam servare? Etenim multo majore, quam illi, eget puritate: ac qui majore indiget, ille pluribus necessitatibus subjecet, quæ possint illum inquinare, nisi assidua vigilantia, multaque animi attentione usus, inaccessum illis animum reddat suum. Nam et oris venustas, et motuum mollities, et incessus affectata ratio, et vocis confractio, oculorum et malarum stigmata¹, cincinnorum compositiones, capillarum tinctura, vestium sumptuositas, auri varius ornatus, gemmarum pulchritudo², unguentorum fragrantia, aliaque omnia, quæ muliebre genus affectare solet, animum turbare possunt, nisi temperantiae austerritate se munierit. Sed ab iis turbari mirum non est; at per res iis contrarias posse diabolum humanas animas confondere, id sane stupore et dubitatione plenum. Jam enim nonnulli, qui hæc venabula effugerant, a longe diversis capti sunt. Etenim neglecta facies, squalida coma, sordida vestis, habitus incompositus, morum verborumque simplicitas, incessus non affectatus, vox inconcinna, victus paupertas, contemptus ac præsidii penuria, itemque solitudo spectatorum primum ad misericordiam, deinde in extremam perniciem pertraxerunt.

3. Faciliorem esse vitæ rationem monachorum, quam præsulum. — Multique ex prioribus elapsi rebus, nempe aureis ornatibus, unguentis, vestimentis, cætorisque supra memoratis, in hæc adeo ab illis diversa ceciderunt perieruntque. Cum ergo per paupertatem et divitias, per ornatum et habitus neglectum, per compositos mores et incompositos, atque uno verbo per omnia alia supra enumerata, bellum in spectantis animo accendatur, et machinamenta illum undique circumsistant, undeam respirare poterit tot illi circumpositis laqueis? quas inveniat latebras, non dico, ne vi capiatur (id quippe non admodum difficile est), sed ut animum suum a foedis cogitationibus impetrabutum custodiat? Mitto honores, innumerorum causas malorum. Etenim qui a mulieribus deferuntur,

temperantiae assiduitate³ enervantur; attamen ita sepe dejiciunt eum, qui contra tales insidias perpetuo vigilare nescit. Honores autem a viris delatos nisi quis magna cum animi constantia exceperit, a duobus contrariis morbis corripitur, a servitute scilicet quæ ex adulacione nascitur, et ab arrogantiæ insanía, dum adulatoribus suis se subjicere cogitur, et ex honoribus per eos delatis adversus tenuiores inflatur, et in amentiæ barathrum dejicitur. Hæc quidem a nobis dicta sunt: quam vero damnosa sint, non nisi expertus probe discere potest. Neque enim hæc tantum, sed longe his plura et periculosiora in medio versanti accidere necesse fuerit. Qui vero solitudinem colit, borum omnium immunitatem consequitur: si quando absurdia cogitatio quid simile ipsi representaverit, imbecilla tamen est phantasia, quæ cito possit extingui, quia nulla extrinsecus flammæ materia ex oculorum aspectu suppeditatur. Ac monachus quidem sibi soli timet; si vero de aliis quandoque curare cogatur, certe paucissimi illi sunt; sin plures fuerint, at multo minores numero quam ii qui in Ecclesiis versantur, atque ii multo leviorem praefecto suo sollicitudinem exhibent, non ob pánctatem tantum, sed quoniam omnes a secularibus rebus vacui degunt, nec liberos, nec uxorem, neque ullam hujuscemodi curam suscepérunt. Id porro illos admodum praefectis morigeros efficit, et quod communī domicilio utantur, facile possunt eorum delicta et cognosci et emendari: quod non modicum consert ad virtutis incrementum, cum scilicet magister perpetuam gerat sollicitudinem.

4. Sacerdotem orbi terrarum esse præpositum. — Eorum vero, qui sacerdoti subsunt, maxima pars secularibus curis sunt addicti quod illos ad spiritualia opera peragenda segniores reddit. Unde et doctorem necesse est singulis, ut ita dicam, diebus sementem jacere, ut assiduitate⁴ illa possit doctrinæ verbum ab auditoribus retinueri. Etenim divitiae ingentes, potentiae magnitudo, segnities ex voluptate nata, multaque alia jactum semen suffocant: sepe vero spinarum frequentia, ne ad superficiem quidem terræ semen cadere sinit. Hinc vero ærumnarum magnitudo, vis paupertatis, molestiae assidue, aliaque hujusmodi, prioribus contraria, a divinorum studio abducunt. Peccatorum autem ne tantilla quidem pars potest in eorum notitiam venire: quomodo enim, cum maximam eorum partem ne de facie quidem norit? Ac quæ ad populum quidem spectant his sunt perplexa difficultatibus. Quod si quis ea quæ ad Deum pertinent, exploraverit, priora nihil prorsus esse videbuntur: ita majorem hæc diligentiore inque curam postulant. Nam qui pro tota civitate, et quid dico civitate? imo pro universa terra oratorem agit, Deoque supplicans ut omnium peccatis sit propius, non vivorum tantum, sed etiam eorum qui obierunt, qualem, queso, oportet esse?

¹ Savil. et aliquot MSS., et oculorum stigmata, et malarum picturæ; alii, et malarum et cincinnorum fucationes.

² Sie Savil. et aliquot MSS.; alii, auri et gemmarum pulchritudo.

³ Pro, temperantiae assiduitate; unus, temperantiae molestia.

⁴ Savil. et plurimi MSS., assiduitate. Morel. et pauci MSS., consuetudine.

ὑπὲρ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου.

β'. Καὶ γάρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τῷ ιερεῖ τὴν ψυχὴν εἰναι δεῖ, ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὸν καταλιμπάνῃ • τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον, ἵνα δύνηται λέγειν, Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Εἰ γάρ οἱ τὴν ἔρημον οἰκοῦντες, καὶ πόλεως καὶ ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀπηλλαγμένοις θορύβων, καὶ διαπαντὸς λιμένων καὶ γαλήνης ἀπολαύοντες οὐκ ἐθέλουσι θαρρεῖν ^ἢ, τῇ τῆς διαίτης ἐκείνης ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ μυρίας ἑτέρας προστιθέσαι φυλακὰς, πάντοθεν ἐστοὺς περιφράττοντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ πράττειν σπουδάζοντες, ἵνα μετὰ παρήστας καὶ καθαρότητος εἰλιχρινοῦς, ὅσον εἰς ἀνθρωπεῖαν ἥκε δύναμιν, προσιέναι τῷ Θεῷ δύνωνται πόντης οἵει δεῖν τῷ ιερωμένῳ καὶ δυνάμεως καὶ βίᾳς, ὥστε δυνηθῆναι παντὸς ἔξαρπτίς: μολυσμοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀστινές τὸν πνευματικὸν τηρήσαι • κάλλος; Καὶ γάρ πολλῷ μείζονος αὐτῷ δεῖ καθαρότητος, ἢ ἐκείνοις καὶ φαί μείζονος δεῖ, οὗτος πλείοτιν ἀνάγκαις ἐκείνων ὑπόκειται ταῖς δυναμέναις αὐτὸν ψυποῦν, ἢν μὴ τῇ διηνεκεῖ νήφει καὶ τῷ πολλῷ τόνῳ χρησάμενος, ἀβατον αὐταῖς ἐργάσηται τῇ ψυχῇ. Καὶ γάρ προσώπων εὔμορφία, καὶ κινημάτων διάθρυψίς, καὶ βαδίσεως ἐπιτήδευσις, καὶ φῶνῆς διάχλασίς, καὶ ὄφθαλμῶν ὑπογραφαί, καὶ παρεῖῶν ἐπιγραφαί, καὶ πλεγμάτων ^ἢ συνθέσεις, καὶ τριχῶν βαφαί, καὶ ἴματίων πολυτέλεια, καὶ χρυσίων ποικιλία, καὶ λίθων κάλλος, καὶ μύρων εὐωδία, καὶ τάλλα πάντα, ἀ τὸ γυναικεῖον ἐπιτηδεύει γένος, ἵκανά θορυβήσαι ψυχὴν, ἢν μὴ πολλῇ τῇ τῆς σωφροσύνης αὐστηρότητι ἀπεσκλητεύει τύχῃ. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὑπὸ τούτων ταράττειθαι, θαυμαστὸν οὐδέν • τὸ δὲ καὶ διὰ τῶν τούτοις ἐναντίων δύνασθαι βάλλειν τὸν διάβολον καὶ κατατοξεύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, τοῦτο ἔστι τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀπορίας μεστόν. "Ηδη γάρ τινες ταῦτα ἐκφυγόντες τὰ θήρατρα, τοῖς πολὺ τούτων ἀφεστηκόσιν ἔλασσαν. Καὶ γάρ καὶ ἡμελημένη δψίς, καὶ αὐχμῶσα κόμη, καὶ ψυπῶσα στολὴ, καὶ σχῆμα ἀνεπίπλαστον, καὶ ἥθος ἀπλοῦν, καὶ φῆμα ἀφελές, καὶ βάδισις ἀνεπιτήδευτος, καὶ ἀσχημάτιστος φωνὴ, καὶ τὸ πενίχ συζῆν, καὶ τὸ καταφρονεῖσθαι, καὶ τὸ ἀπροστάτευτον, καὶ ἡ μόνωσις, πρῶτον μὲν εἰς ἔλεον τὸν δρῶντα. ἀπ' ἐκείνου δὲ εἰς τὸν ἐσχατὸν ἥγαγεν δλεθρον.

γ'. Καὶ πολλοὶ τὰ πρότερα ἐκφυγόντες δίκτυα, τὰ διὰ τῶν χρυσίων, καὶ τῶν μύρων, καὶ τῶν ἴματίων, καὶ τῶν λοιπῶν ὡν εἴπον συγχείμενα, τούτοις τοῖς τοσούτοις αὐτῶν ἀφεστηκόσι εὐκόλωις ἐνέπειον καὶ ἀπώλοντο. "Οταν οὖν καὶ διὰ πενίας, καὶ διὰ πλούτου, καὶ διὰ καλλωπισμοῦ καὶ διὰ σχῆματος εἰκῆ κειμένου, καὶ διὰ τρόπων τῶν τε ἐπιτηδευτῶν καὶ τῶν ἀπλάτων, καὶ διὰ πάντων ἀπλῶν ὡν ἀπηριθμησάμην, ὁ πόλεμος ἀναρριπίζηται τῇ τοῦ θεωμένου ψυχῇ, καὶ τὰ μηχανήματα [423] αὐτὸν περιστοιχίῃ πανταχόθεν. πόθεν ἀναπνεῦσαι δυνήσεται, τοσούτων κύκλων περικειμένων παγίδων; ποίαν κατάδυσιν εὑρεῖν, οὐ λέγω πρὸς τὸ μὴ κατὰ κράτος ἀλῶναι (τοῦτο μὲν γάρ οὐ πάνυ χαλεπόν), ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀτάραχον τῶν μικρῶν λογι-

^a Alii ἐγκαταλιμπάνῃ.

^b Alii οὐκ ἀνέχονται θαρρεῖν.

^c Alii συντηρήσατο.

^d Savil. et aliquot mss. καὶ παρεῖῶν ἐπιτρίμματα, καὶ πλεγμάτων, alii καὶ παρεῖῶν ἐπιγραφαὶ καὶ πλεγματα, καὶ πλεγμάτων, alii καὶ παρεῖῶν εὐπρέπεια καὶ λίθων. Ib. alii μύρων εὐεδμία, al. εὐωδία.

σμῶν τὴν ἐστοῦ φυλάξαι ψυχὴν; Καὶ παρίημι τὰς τιμὰς, τὰς τῶν μυρίων αἰτίας κακῶν. Αἱ μὲν γάρ περὶ τῶν γυναικῶν γινόμεναι, τῷ τῆς σωφροσύνης λυμαίνονται τόνῳ, καὶ καταβάλλουσι • δὲ πολλάκις, ὅταν τις μὴ διαπαντὸς ἀγρυπνεῖν εἰδῇ πρὸς τὰς τοιάτας ἐπιβουλάς τὰς δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν εἰ μὴ μετὰ πολλῆς τις δέξηται τῆς μεγαλοψυχίας, δύο τοῖς ἐναντίοις ἀλίσκεται πάθετι, τῇ τε τῆς θωπείας δουλοπρεπείᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀλαζονείας ἀνοίχῃ^f, τοῖς μὲν θεραπεύουσιν αὐτὸν ὑποχύπτειν ἀναγκάζομενος, διὰ δὲ τὰς παρ' ἐκείνων τιμὰς κατὰ τῶν ἐλαττόνων ἔξογούμενος, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπονοίας ὀθούμενος βάραθρον. Ταῦτα εἰρηται μὲν παρ' ἡμῶν • διτη δὲ ἔχει τὴν βλάβην οὐκ ἀν τις τῆς πείρας μάθοις καλῶς. Οὐ γάρ δὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων πολλῷ πλείονα καὶ σφαλερώτερα τῷ ἐν μέσῳ στρεφομένῳ ^ε συμπίπτειν ἀνάγκη γένοιται^g. Ό δὲ τὴν ἔρημίαν στέργων, πάντων μὲν ἔχει τὴν ἀτέλειαν • εἰ δέ ποτε αὐτῷ καὶ λόγισμός ἀποποιεῖται τοιοῦτον, ἀλλ' ἀσθενής ἡ φαντασία, καὶ ταχέως αἰσθηθῆναι δυναμένη. διὰ τὸ μὴ προτικεῖσθαι ἔξωθεν τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας ὑλὴν τῇ φλογῇ. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς ὑπὲρ ἐστοῦ μόνου δέδοκεν • εἰ δὲ καὶ ἑτέρων φροντίζειν ἀναγκασθεῖη, ἀλλ' εὐαριθμήτων λίαν • εἰ δὲ καὶ πλείονες εἰεν, ἀλλὰ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλάττους τέ εἰσι, καὶ τὰς ὑπὲρ ἐστῶν φροντίδας πολλῷ κομψοτέρας παρέχουσι τῷ προεστῶτι ^h, οὐ διὰ τὴν ὀλιγότητα μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πάγτες τῶν κοσμικῶν εἰσιν ἀπηλλαγμένοι πραγμάτων, καὶ οὐτε παῖδες, οὐτε γυναικαί, οὐτε δὲ τοις μεριμνάντις ἔχουσι τοιοῦτο. Τοῦτο δὲ αὐτοὺς λίαν τε εἶναι εὐπειθεῖς τοῖς ἥγουμένοις καὶ τὸ κοινὴν τὴν οἰκῆσιν ἔχειν ἐποίησεν, ὡς δύνασθαι αὐτῶν τὰ πταίσματα ἀκριβῶς συνορᾶν τε καὶ ἐπανυρθοῦν, διπερ οὐ μικρὸν πρὸς ἀρετῆς ἐπίδοσιν, ἐπιστασία διδασκάλων ⁱ διηγεκῆς.

δ'. Τῶν δὲ ὑπὸ τῷ ιερεῖ τεταγμένων τὸ πλέον βιωτικαῖς πεπέδηται φροντίσει, καὶ τοῦτο αὐτοὺς ἀργοτέρους πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν καθίστησιν. "Οθεν ἀνάγκη τῷ διδασκάλῳ σπείρειν καθ' ἐκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἡμέραν, ἵνα τῇ γοῦν συνεχείρῃ δυνηθῇ κρατηθῆναι παρὰ τοῖς ἀκούουσι τῆς διδασκαλίας δ λόγος. Καὶ γάρ πλοῦτος ὑπέρογκος, καὶ δυναστείας μέγεθος, καὶ ριθυμία ἀπὸ τρυφῆς προσγινομένη, καὶ πολλῷ ἔτερα πρὸς τούτοις, συμπνίγει τὰ καταβαλόμενα σπέρματα • πολλάκις δὲ τὸ τῶν ἀκανθῶν πυκνάτες οὐδὲ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἀφίησι τὸ σκειρόμενον πεσεῖν. "Ηδη δὲ καὶ ολιγέως ὑπερβολή, καὶ πενίας ἀνάγκη, καὶ ἐπήρειαι συνεχεῖς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα τοῖς προτέροις ἐναντία, ἀπάγει τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς • τῶν δὲ ἀμαρτημάτων οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτοῖς μέρος δυνατὸν γενέσθαι καταφανές" πῶς γάρ, [424] ὡν τοὺς πλείονας οὐδὲ ἐκ προσόφεως ξασι; Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν αὐτῷ τεσαύτην ἔχει τὴν ἀμτχανίαν • εἰ δέ τις τὰ πρὸς τὸν θεὸν ἔξετάσειεν, οὐδὲν δητε εύρήσει ταῦτα • οὐτω μείζονος καὶ ἀκριβεστέρας ἐκείνα δεῖται τῆς σπουδῆς. Τὸν γάρ ὑπὲρ δλῆς τῆς πόλεως, καὶ τι λέγω πόλεως; πάστης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα, καὶ δεόμενον ταῖς ἀπάντων ἀμαρτίαις Πλεων γενέσθαι τὸν θεὸν, οὐ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπελθόντων, διποιόν τινα εἶναι χρή;

^e Unus λυμαίνονται πόνῳ καὶ καταβάλλουσι.

^f Alii ἀλαζονείας ἀπονοίᾳ.

^g Savil. et alii τοῖς ἐν μέσῳ στρεφομένοις. Μον αἱ ἔρημα.

^h Savil. et quidam τῷ προεστῷ. Morel. et alii mss. τῷ προεστάτῃ.

ⁱ Alii διδασκάλου.

^j Savil. et plurimi mss. συνεχεῖς, Morel. et pauci συνθεῖρ.

Ἐγὼ μὲν γέρο καὶ τὴν Μωσέως καὶ τὴν Ἡλίου παρῆγείαν οὐδέποτε πρὸς τὴν τοσαύτην ἵκετηρίαν ἀρκεῖν τιγοῦμαι. Καὶ γάρ ὥσπερ τὸν ἄπαντα κόσμον πεπιστευμένος, καὶ αὐτὸς ὁν ἀπάντων πατήρ, οὕτω πρόσσεισι τῷ Θεῷ, δεόμενος τοὺς ἀπανταχοῦ * πολέμους σθεσθῆναι, λυθῆναι τὰς ταραχὰς, εἰρήνην, εὔ-ετήριαν, πάντων τῶν ἐκάστω κακῶν ἐπικειμένων καὶ λοίχ καὶ δημοσίᾳ ταχεῖαν αἰτῶν ἀπαλλαγήν. Δεῖ δὲ πάντων αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν δεῖται, τοσοῦτο διαφέρειν ἐν ἀπατῃ, δσον τὸν προεστῶτα τῶν προστατευομένων εἰκός.

"Οταν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καλῇ καὶ τὴν φρε-
κωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων
συνεχῶς ἐφάπτηται Δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτὸν, εἰπέ
μοι; πόσην δὲ αὐτὸν ἀπατήσομεν καθαρότητα, καὶ πό-
σην εὐλάβειαν; Ἐννόησον γάρ ὅποις τὰς ταῦτα διακο-
νυμένας χεῖρας εἰναι χρή, δπείαν τὴν γλώτταν τὴν
ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ φήματα, τίνος δὲ οὐ καθαρω-
τέριν καὶ ἀγιωτέριν τὴν τοσοῦτον πνεῦμα ὑποδε-
ξαμένην ψυχήν. Τότε καὶ ἀγγελοι παρεστήκασι τῷ
ἱερεῖ, καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἀπαν τάγμα βοᾷ, καὶ ὁ
περὶ ἡ τὸ θυτικήριον πληροῦται τόπος εἰς τιμὴν τοῦ
κειμένου. Καὶ τοῦτο ίκανὸν μὲν καὶ ἔξ αὐτῶν πεισθῆ-
ναι τῶν ἐπιτελουμένων * τότε. Ἐγὼ δὲ καὶ τινος ἥχουσα
διηγουμένου ποτὲ, δτι αὐτῷ τις πρεσβύτης, θαυμαστὸς
ἀνὴρ, καὶ ἀποκαλύψεις ὁρῆν εἰωθώς, ἔλεγεν ὅψεως ἡξιω-
σθαι τοιαύτης ποτὲ, καὶ κατὰ τὸν κατρὸν ἐκεῖνον ἀφνω
πλῆθος ἀγγέλων ἴδειν, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, στολὰς ἀνα-
θεῖλημένων λαμπρὰς, καὶ τὸ θυτικήριον κυκλούντων,
καὶ κάτω νευρίτων, ὡς ἂν εἰ τις στρατιώτας παρόντος
βρατιέως ἐπηκότας ἴδοι. Καὶ ἔγωγε πείθομαι. Καὶ ἔτε-
ρος δὲ τις ἔμει διηγήσατο, οὐ παρ' ἑτέρου μαθὼν, ἀλλ'
αὐτὸς ἴδειν ἀξιωθεῖς καὶ ἀκοῦσαι, δτι τοὺς μέλλοντας
ἐνθένδες ἀπαίρειν, ἀν τύχωσι τῶν μυστηρίων μετασχόν-
τες ἐν καθαρῷ συνειδήσει, δταν ἀποπνεῖν μέλλωσι, δο-
ρυφοροῦντες αὐτοὺς δι' ἐκεῖνο τὸ ἀηφθὲν ἀπάγουσιν
ἐνθένδες ἀγγελοι. Σὺ δὲ οὐπω φρέστεις εἰς οὕτως ιεράν
τελετὴν τοιαύτην εἰσάγων ψυχήν, καὶ τὸν τὰ φυπαρά
ἀνδεδυμένον ίμάτια εἰς τὸ τῶν ιερέων ἀναφέρων ἀξίωμα,
δν καὶ τοῦ λοιποῦ τῶν δαιτυμόνων χοροῦ ἐξέωσεν ὁ Χρι-
στός; Φωτὸς γάρ δίκην τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος,
λάμπειν δεῖ τοῦ ιερέως τὴν ψυχήν· ἡ δὲ ἡμετέρα τοσοῦ-
τον ἔχει περικείμενον αὐτῇ σκότος ἐκ τῆς πονηρᾶς συν-
ειδήσεως, ὡς ἀεὶ καταδύεσθαι καὶ μηδέποτε δύνασθαι
μετὰ παρθησίας εἰς τὸν αὐτῆς ἀτενίσαι Δεσπότην. Οἱ
ιερεῖς τῆς γῆς εἰσιν ἀλεῖ· [425] τὴν δὲ ἡμετέραν ἀνοιαν
καὶ τὴν ἐν ἀπασιν ἀπειρίαν τις ἀν ἐνέγκοι ῥαδίως, πλὴν
ὅμων τῶν καθ' ὑπερβολὴν ἡμᾶς ἀγαπᾶν εἰθισμένων ^d;
Οὐ γάρ μόνον καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλικαύτης ἡξιωμέ-
νον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν καὶ πολλῶν ἐμπει-
ρον εἶναι δεῖ, καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ τῶν
ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἥττον, πάντων δὲ ἀπηλλάχθαις
μᾶλλον τῶν τὰ δρη κατειληφότων μοναχῶν. Ἐπειδὴ γάρ
ἀνδράσιν αὐτὸν ὅμιλειν ἀνάγκη, καὶ γυναικας ἔχουσι,
καὶ παῖδες τρέφουσι, καὶ θεράποντας κεκτημένοις, καὶ
πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν, καὶ δημόσια πράτουσι,
καὶ ἐν δυναστείαις οὖσι, ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ · ποι-

κέλον δὲ λέγω, οὐχ ὕπουλον, οὐ κολακα, οὐχ ὑποκριτήν,
ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παρθησίας ἀνάμεστον,
εἰδότα δὲ καὶ συγχατέναις χρησίμως, δταν ἡ τῶν πρα-
γμάτων ὑπόθεσις τοῦτο ἀπαιτῇ, καὶ χρηστὸν εἶναι ὅμοιον
καὶ αὐτηρόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἐν τρόπῳ χρῆσθαι * τοῖς
ἀρχομένοις ἀπασιν · ἐπειδὴ μηδὲ ιατρῶν παισὶν ἐν νόμῳ
τοῖς κάμνουσι προσφέρεσθαι καλὸν, μηδὲ κυνεργήτῃ
μίαν ὃδην εἰδέναι τῆς πρὸς τὰ πνεύματα μάχης. Καὶ
γάρ καὶ ταύτην τὴν ναῦν συνεχεῖς περιστοιχίζονται
χειμῶνες · οἱ δὲ χειμῶνες οὗτοι οὐκ ἔχωθεν προσβάλ-
λουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδοθεν τίκτονται · καὶ πολλῆς
χρείας καὶ συγχαταβάσεως καὶ ἀκριβείας.

*. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ διάφορα εἰς ἐν τέλος δρᾶ, τοῦ Θεοῦ
τὴν δόξαν, τῆς Ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν. Μέγας δὲ τῶν
μοναχῶν ἀγῶν, καὶ πολὺς δέ μόχθος · ἀλλ' εἰ τις τῇ κα-
λῶς διοικουμένῃ ιερωσύνῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἰδρῶτας παρα-
βάλοι, τοσοῦτον εύρησε τὸ διάφορον, δσον ἰδιώτου καὶ
βασιλέως τὸ μέσον. Ἐκεῖ μὲν γάρ εἰ καὶ πολὺς δέ μόνος,
ἀλλὰ κοινὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὸ ἀγώνισμα ·
μᾶλλον δὲ τὸ πλέον τῇ τοῦ σώματος κατορθοῦται κατα-
σκευῇ · καὶ μὴ τοῦτο ισχυρὸν ἦ, μένει καθ' ἐαυτὴν ἡ
προθυμία, οὐκ ἔχουσα εἰς ἔργον ἐξελθεῖν. Καὶ γάρ καὶ
νηστεία ^f σύντονος, καὶ χαμενή, καὶ ἀγρυπνία, καὶ
ἀλουσία, καὶ δέ πολὺς ἰδρῶς, καὶ τὰ λοιπά, δσα πρὸς τὴν
τοῦ σώματος ἐπιτηδεύουσι ταλαιπωρίαν, πάντα οἷχεται,
τοῦ κολάζεσθαι μέλλοντος οὐκ ὄντος ισχυροῦ. Ἐνταῦθα
δὲ καθαρὰ τῆς ψυχῆς ἡ τέχνη, καὶ οὐδὲν τῆς τοῦ σώ-
ματος εὐεξίας προσδεῖται, ὥστε δεῖξαι τὴν αὐτῆς ἀρε-
τήν. Τί γάρ ἡμῖν ἡ τοῦ σώματος ισχὺς συμβάλλεται
πρὸς τὸ μήτε αὐθάδεις εἶναι, μήτε δργίλους, μήτε
προπετεῖς, ἀλλὰ νηφαλίους καὶ σώφρονας καὶ κοσμίους,
καὶ ταῦλα πάντα, δι' ὧν ἡμῖν δέ μάκαριος Παῦλος τὴν
τοῦ ἀρίστου ιερέως ἀνεπλήρωσεν εἰκόνα ^g; Ἀλλ' οὐκ
ἐπὶ τῆς τοῦ μονάζοντος ἀρετῆς ἔχοι τις ἀν τοῦτο εἰπεῖν ·
ἀλλὰ καθάπερ τοῖς μὲν θαυματοποιοῖς δργάνων δεῖ πολ-
λῶν καὶ τροχῶν καὶ σχοινίων καὶ μαχαιρῶν, δὲ πιλο-
σοφος ἀπασαν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένην ἔχει τὴν τέχνην, τῶν
ἔξωθεν οὐδὲν δεομένος ^h · οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ⁱ Οἱ μὲν
γάρ μοναχὸς καὶ τῆς σωματικῆς εὐπαθείας προσδεῖται
καὶ τόπων [426] πρὸς πήν διαγωγὴν ἐπιτηδεύων, ἵνα
μήτε ἀγαν ἀπωκισμένοι τῆς τῶν ἀνθρώπων ὕσιν δμι-
λίας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρημίας ἔχωσιν ἡσυχίαν, ἔτι δὲ
καὶ τῆς ἀρίστης μὴ ἀμοιρῶσι κράσεως τῶν ὡρῶν · οὐ-
δὲν γάρ οὕτως ἀφόρητον τῷ κατατρυχομένῳ νηστείας,
ὧς ἡ τῶν ἀέρων ἀνωμαλία.

τ. Τῆς δὲ τῶν ίματίων κατασκευῆς καὶ διαίτης
ἴνεκεν, δσα πράγματα ἔχειν ἀναγκάζονται, πάντα
αὐτουργεῖν αὐτοὶ φιλονεικοῦντες, οὐδὲν δέομαι λέγειν
νῦν. ^j Οἱ δὲ ιερεὺς οὐδὲν δεούτων εἰς τὴν ἐαυτοῦ
δεήσεται χρείαν, ἀλλ' ἀπερίεργος καὶ κοινὸς ἐν ἀπα-
σιν ἔστι τοῖς οὐκ ἔχουσι βλάβην, τὴν ἐπιστήμην ἀπα-
σαν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θησαυροῖς ἀποκειμένην ἔχων.
Εἰ δέ τις τὸ μένειν ἐφ' ἐαυτῷ καὶ τὰς τῶν πολλῶν δμι-

* Alii ἀπανταχῇ. Ibidem quidam πει. ἐν μόνῳ τρόπῳ τοῖς
κάμνουσιν, alii ἔνα μόνον φάρμακον τοῖς κάμνουσι.

^f Alii νηστεία εἰς. in plurali.

^g Alii ἀνετύπωσεν εἰκόνα.

^h Alii οὐ δεομένος.

^a Alii ἀπανταχῇ.

^b Aliquot mss. ἀπαν τὸ βῆμα καὶ δ περί.

^c Savil. et alii τῶν ἐπιτελουμένων, aliis τῶν τελουμένων,
Mirel. τῶν ἐκτελουμένων.

^d Alii εἰωθοτῷ.

Evidem neque Moysis, neque Heliæ fiduciam ad hujusmodi supplicationem sufficere posse putaverim. Etenim ac si mundus totus sibi concreditus sit, ac si omnium pater ipse sit, sic ad Deum accedit, rogans omnia mundi bella extingui, tumultus sedari, pacem, prosperitatem, omnium singulis imminentium, qua privatim, qua publice malorum celerem depulsionem. Oportet autem illum singulos, pro quibus precatur, adeo in omnibus antecellere, ut praefectus subditis præcellere debet.

Invocatio Spiritus sancti in oblatione sacrificii. — Cum autem Spiritum sanctum invocaverit, et horrendum illud sacrificium obtulerit, et communem omnium Dominum assidue tractaverit, quo illum, queso, in ordine constituemus? quamnam ab illo puritatem, quam pietatem exigimus? Cogita quales oporteat esse manus illas, qualem eam linguam, quæ illa verba effundat, qua denique non puriorem sanctioremque illam animam, quæ tantum Spiritum suscipiat. Tunc angeli sacerdoti adsunt, totusque cœlestium Virtutum ordo clamat¹, ac vicinus altari locus in illius qui ibidem jacet honorem iis repletus est: idque vel ex iis, quæ tunc peraguntur, credibile est. Ego vero aliquem olim narrantem audivi, quemdam senem, virum admirabilem ac revelationibus assuetum, dixisse, visione hujusmodi se quodam tempore dignum habitum fuisse: scilicet multitudinem angelorum derepente vidiisse, quantum ejus facultas serebat, splendidis vestibus indutorum, et altare circumdantium, inclinato capite, ac si quis milites presente Imperatore stantes videret: quod et ipse mihi persuadeo. Alius item narravit mihi, non ab alio edoctus, sed cum ipse vidisset et audisset, scilicet eos qui ex hac vita migraturi sunt, si mysteriis pura conscientia participaverint, animam efflaturos, ab angelis satellitum more ipsos, ob illud quod acceperunt stipantibus illinc abduci. Tu vero nondum exhorrescis, hujusmodi animam in tam sacrum mysterium introducens, et sordidis indutum vestibus in sacerdotum dignitatem illum promovens, quem a reliquo convivaram chorus Christus expulit (*Matt. 22. 13*)? Animam quippe sacerdotis instar lucis totum orbem illustrantis splendere oportet. Nostra autem anima ob pravam conscientiam tantas habet circumfusas teuebras, ut semper se abdat, nec possit umquam cum fiducia Dominum suum obtueri. Sacerdotes sal sunt mundi: nostram vero insipientiam, et in omnibus imperitiam, quis facile tulerit, nisi vos qui nos ultra modum amare consuevistis? Neque enim purum dumtaxat esse oportet, utpote qui tanto ministerio dignatus sit, sed etiam prudentem et rerum peritum multarum: multa quoque sæcularia nosse debet, non minus quam ii qui in medio rerum versantur, omnibusque tamen exultum magis quam monachi, qui montes occuparunt. Nam cum necesse sit eum cum viris versari, qui et uxores habent, et liberos alunt, et servos possident, qui divitiis circumfluunt, res pu-

¹ Pro. *Totusque cœlestium virtutum ordo clamat, ac vicinus..., aliquot MSS., totusque cœlestium virtutum chorus ac vicinus...*

blicas agunt, et in magistratibus versantur, multisiformem illum esse par est: multiformem dico, non subdolum, non adulatorem, non hypocritam; sed multa libertate ac fiducia plenum, qui sese utiliter attemperare sciatur, cum id negotiorum conditio postulat: mansuetum item et austerum. Non enim uno uti oportet modo erga subdites omnes, quandoquidem nec medicis una erga ægretos omnes *lege*¹ uti convenit, neque gubernatori unam tantum eum ventis pugnandi artem callere: etenim hanc quoque navem assiduae tempestates jactant undique. Hujusmodi autem processus non extrinsecus tantum adoruntur, sed etiam intrinsecus nascuntur, multaque opus est tum attemperatione, tum diligentia.

5. Sacerdotem ad omnia aptum esse debere. — Hac porro omnia, diversa licet, finem respiciunt unum, nempe Dei gloriam, atque Ecclesiae ædificationem. Magnum est monachorum certamen, eorumque labor multus: sed si quis probe administratum sacerdotium cum illorum laboribus conferat, tantum reperiet discrimen, quantum est inter idiotam et regem intervalum. Illic enim etiamsi multus adsit labor, at communis animæ corporisque concertatio; imo potius ex corporis exercitatione magna laboris pars perficitur; ac si illud robustum non fuerit, sola ei otiosa manet alacritas animi, cum non possit in opus exire; siquidem assiduum jejunium², humi cubatio, vigilia, balnei privatio, sudor ingens, caeteraque omnia ad corpus macerandum idonea, statim de medio tolluntur, cum id quod castigandum erat robore careat: hic vero sola puraque ars animi requiritur, neque corporis habitudine est opus, ut animi virtus exhibetur. Quid enim nobis consert corporis robur, ut ne arrogantes simus, neque iracundi, neque petulantes; sed vigilantes, temperantes, ornati, eaeterisque omnibus prædicti quibus beatus Paulus optimi sacerdotis imaginem nobis depinxit (*1. Tim. 3. 2*). Verum id de monachi virtute dici nequit: sed quemadmodum iis, qui res stupendas exhibent, instrumentis multis est opus, itemque rotis, funiculis et gladiis; philosophus vero tetram in meate artem reconditam habet externisque rebus non indiget: ita et hoc loco se res habet. Nam monachus quidem corporis incolumitate opus habet, itemque locis ad vitam hanc instituendam idoneis, ut neque nimis ab hominum consortio remotus, tamen solitudinis quietem nanciscatur, insuperque temperatis anni tempestatibus non careat: nihil quippe sic intolerabile ei, qui jejuniis maceratur, quam aeris intemperies.

6. Major virtus in episcopo, quam in monacho requiritur. — Non loquer hic de vestium et victus apparatu, quem ut sibi monachi suppeditent, magnopere laborant, suis ipsis manibus omnia conferre studentes. Sacerdos autem nullius eorum in usum suum opus habebit, utpote qui non peculiarem sibi, sed communem vitam ducat in iis rebus, quæ dampnum non afferant: totamque scientiam in animæ

¹ Quidam MSS., uno modo, alii, uno medicamento.

² Alli, *assidua jejunia*, in plurali.

thesauris reconditam habeat. Quod si quis vitam illam admiretur, qua quis intra seipsum manens, hominum consortium aversatur, ego quoque illud sapientiae specimen esse fatear; non tamen idoneum argumentum virtutis animi. Nam qui in portu ad gubernacula sedet, nondum idoneum artis suae periculum fecit: eum vero qui in medio pelago, saeviente tempestate, navem eripere potuit, nemo est quin gubernatorem optimum dicat.

7. Longe diversa vita episcopi a monastica. — Proinde nec monachus admodum laudandus, quod apud se vivens neque turbetur, neque in multa magna que peccata labatur; neque enim adsunt quæ animum lassent et incitent. Sed si quis sese in turbas congerit, et multorum ferre peccata coactus, immo us armusque manserit, in tempestate quasi tranquillo tempore animum gubernans suum, hic apud omnes plausu et admiratione dignus: idoneus quippe virtutis sue experimentum dedit. Ne itaque mireris, si forum multorumque consortium fugientes, accusatores multos non habeamus: neque enim si dormiens non peccarem, aut non cogitans non caderem, aut non pugnans non ferirer, ideo mirari oportet. Quis, quæso, quis improbitatem meam revelare poterit? an tectum, an ædes? At ne vocem quidem emittere possint. An mater potius, cui res omnes meæ notæ sunt? At ne cum illa quidem mihi consortium est, neque inter nos illa unquam rixa suborta est: quod etiamsi accidisset, nulla mater sic amoris et affectus erga prolem expers fuerit, ut quem parturivit, peperit, educavit, nulli impellente causa nulloque cogente, accuset atque criminetur apud omnes. Nam si quis alioquin hanc animam nostram diligenter explorare voluerit, mala multa reperiet, ipseque non ignoras, qui maxime omnium nos laudibus apud universos efferre soles. Quod autem non modestiae causa sic loquar, recordare quoties tibi dixerim, cum idem sermo sæpe inter nos incidet, si optio mihi daretur, ubinam magis splendescere vellem, in Ecclesiæ præfectura, an in monastica vita, me prius illud vitæ genuis mille calculis antepositum: neque enim finem faciebam unquam eos apud te suspiciendi, qui illo ministerio probe fungi possent. Quod autem illud quod tanti faciebam non declinatus suissem, si modo rite administrando par suissem, nemo negaverit. Verum quid faciam? Nihil enim minus aptum ad Ecclesiæ præfecturam, quam socordia et incuria, quam alii exercitationem quamdam admirabilem esse putant: ego vero illam eeu velamen ignavie meæ habeo, qua defectum meorum partem maximam obtego, neque sese prodere patior. Nam qui tanto est otio et tantæ quieti assuetus, quantumvis magna sit prædicta indole, peritiæ defectu statim perturbatur et angitur, ac non minimam virtutis ejus partem resecat exercitatio inopia. Cum autem simul et tardioris ingenii et verborum certaminumque hujusmodi expers fuerit, quæ sane nostra conditio est, a lapidibus nihil differet, si hanc suscipiat administrationem. Quamobrem pauci admodum sunt, qui ex palestra illa in hæc cer-

tamina descendant: ex iis vero comprehendere sese quales sint produnt, animo concidunt, resque et ingratas et acerbas ferre coguntur. Neque id mirum insolensve est. Cum enim certamina exercitationesque non circa ges solitas versantur, tum is qui decertat ab inexercitatis nihil differt. Gloriam in primis contemnat oportet is, qui in hoc stadium descendit, ira superior sit, prudenter plenus multa; huic autem qui monastica amplexitur vitam, nulla exercitationis occasio proponitur: neque enim adsunt multi, qui illum ad iram concident, ut iræ vim coercere studeat: neque qui illum mirentur, ipsique plaudant, ut popularem auram respicere discat: prudentiæ autem, quæ in Ecclesia administranda requiritur, non magna apud illos cura habetur. Cum igitur ad certamina descenderint, quorum nullum antea periculum fecerunt, haerent, vertigine et consilii inopia laborant: ac præterquam quod ad virtutem nullum progressum faciunt, etiam eorum, quæ prius habebant, plerumque jacturam faciunt.

8. Facilior vita monachi quam sacerdotis. — Tum **BASILIUS**: Quid igitur? an eos, qui in medio rerum versantur, qui de sacerdotalibus negotiis curam gerunt, qui in rixis et conviciis ætatem contriverunt, qui ingenti dexteritate pleni sunt, qui deliciis assuevere, Ecclesiæ regimini præficiemus? **CHRYSOST.** Bona verba, quæso, o vir beate. Hi quippe ne in mentem quidem venire debent, cum de sacerdotum delectu agitur; sed si quis in omnium consortio et contubernio possit puritatem, tranquillitatem, sanctitatem, patientiam et sobrietatem, neconon alla quæ monachis insunt bona, intemerata et inconcessa magis, quam monachi ipsi servare. Quandoquidem is, qui vitiis multis laborat, cum possit illa in solitudine tegere, curareque ne in opus erumpant, si cum nullo consortium habeat; is, inquam, si in medium prodeat, nihil aliud lucrabitur, nisi ut deridendum se propinet, magisque periclitabitur; quod nobis propemodum accidisset, nisi Dei providentia ignem a capite nostro citius abegisset. Neque enim qui sic affectus est latere potest, palam constitutus, sed qui sit statim apprehenditur. Ac quemadmodum metallicas materias ignis probat, sic cleri probatio humanos discernit animos. Ac si quis iracundus, si ignavus, si vanæ gloriae cupidus, si arrogans, sive alio quopiam morbo sit affectus, omnia retegit, vitiaque sua revelat: nec revelat tantum, sed graviora et valentiora efficit. Etenim corporis vulnera, attrita, curatu difficiliora evadunt: itemque animi morbi, si perfrices irritesque, exasperari consueverunt, illisque correptos plura peccare cogunt. Nam ad gloriae cupidinem effrunt eum, qui sibi non attendit, neconon ad arrogantiam et pecuniarum cupiditatem, in delicias quoque pertrahunt, in ignaviam, in segnitiem, paulatimque ad ulteriora, quæ ab illis gignuntur, mala. Multa quippe in medio sunt, quæ possint animæ diligentiam solvere, ipsumque ad Deum cursum sistere: atque in primis colloquia cum mulieribus. Neque potest antistes, qui totius gregis curam suscipit, viris tantum curaudis operam

λας ἐκτρέπεσθαι θαυμάζοι, τῆς καρτερίας μὲν τοῦτο δεῖγμα καὶ αὐτὸς εἶναι φαίην ἀν., οὐ μὴν ἀπάσης τῆς ἀνῆρειας τῆς ἐν τῇ ψυχῇ τεκμήριον Ικανόν. Ὁ μὲν γὰρ εἶςω λιμένων ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, οὖπω τῆς τέχνης ἀκριβῆ δίδωσι βάσανον· τὸν δὲ ἐν μέσῳ τῷ πελάγει καὶ τῷ χειμῶνι δυνηθέντα διατῶσαι τὸ σκάφος, οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν εἴναι φαίη κυνηρυγήτην ἄριστον.

ζ'. Οὐ τοίνυν ἡμῖν οὐδὲ τὸν μοναχὸν θαυμαστέον αὖτις εἶη λίαν καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, διτὶ μένων ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ ταράττεται, οὐδὲ διαμαρτάνει πολλὰ καὶ μεγάλα ἀμαρτήματα· οὐδὲ γάρ ἔχει τὰ παρακνίζοντα καὶ διεγείροντα τὴν ψυχὴν. Ἐλλότις πλήθεσιν ὅλοις ἑαυτὸν ἐνδεδωκώς, καὶ τὰς τῶν πολλῶν φέρειν ἀμαρτίας ἀναγκασθεῖς, ἔμεινεν ἀκλινής καὶ στερβός, ὥσπερ ἐν γαλήνῃ τῷ χειμῶνι τὴν ψυχὴν διακυνθερνῶν, οὗτος κροτεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων ἀν εἴη δίκαιος· Ικανὴν γάρ τῆς οἰκείας ἀνδρείας τὴν δοκιμασίαν ἐπεδείξατο. Μή τοίνυν μηδὲ αὐτὸς θαυμάσῃς, εἰ τὴν διαγορὰν φεύγοντες ἡμεῖς, καὶ τὰς τῶν πολλῶν συνουσίας, οὐκ ἔχομεν ταύτας κατηγοροῦντας πολλούς· οὐδὲ γάρ εἰ καθεύδων οὐχ ἡμάρτανον, οὐδὲ εἰ μὴ παλατίων οὐκ ἔπιπτον, οὐδὲ εἰ μὴ μαχόμενος οὐκ ἐβαλλόμην, θαυμάζειν ἔχρην. Τις γάρ, εἰπὲ, τίς δυνήσεται κατειπεῖν καὶ ἀποχαλύψαι τὴν μοχθηρίαν τὴν ἐμήν; ὁ δροφος οὗτος καὶ ὁ οἰκίσκος; Ἐλλότις οὐκ ἀν δύνκιντο ρῆξαι φωνῇν. Ἐλλότις μήτηρ τὴν μάλιστα πάντων εἰδύει τὰ ἐμά; Μάλιστα μὲν οὐδὲ πρὸς αὐτὴν ἐστὶ μοί τι κοινόν, οὐδὲ εἰς φιλονεικίαν ἥλθομεν πώποτε. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο τὴν συμβάν, οὐδεμίᾳ οὕτως ἐστὶ μήτηρ ἀστοργός, καὶ μισθετικός, ὡς τοῦτον, ὃν ἄνειν καὶ ἔτεκε καὶ θύρεψε μηδεμιᾶς ἀναγκαζούστης προφάσεως, μηδὲ βιαζομένου τινὸς, κακίζειν καὶ διεβάλλειν παρὰ πᾶσιν. Ἐπεὶ δὲ γε, εἰ τὶς τὴν ἡμετέραν πρὸς ἀκρίβειαν ἔθέλοις βασανίζειν ψυχὴν, πολλὰ αὐτῆς εὔρήσει τὰ σαθρὰ, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς ὁ μάλιστα πάντων ἡμᾶς τοῖς ἐγκωμίοις ἐπαίρειν παρὰ πᾶσιν εἰωθώς. Καὶ δὲ γε οὐ μετριάζων ταῦτα λέγω νῦν, ἀνάμνησον σαυτὸν, δσάκις εἶπον πρὸς σὲ, λόγου τοισύτου γενομένου πολλάκις ἡμῖν· δὲ, εἰ τὶς αἴρεσίν μοι προστείθει, ποῦ μᾶλλον βουλοίμην εὑδοκιμεῖν, ἐν τῇ τῇς Ἐκκλησίας προστασίᾳ, τῇ κατὰ τὸν τῶν μοναχῶν βίον, μυρίαις ἀν ψήφοις τὸ πρότερον ἐδεξάμην ἔγωγε. Οὐ γάρ διέλιπόν ποτε μακαρίζων πρὸς σὲ τοὺς ἐκείνης τῆς διακονίας προστῆγαι δυνηθέντας καλῶς. "Οτι: [427] δὲ ὅπερ ἐμακάριζον, οὐκ ἀν ἔφυγον, ίκανῶς ἔχων μετελθεῖν, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ἐλλὰ τι πάθω; Οὐδὲν γάρ οὕτως ἀχρηστὸν εἰς Ἐκκλησίας προστασίαν ὡς αὐτὴ τῇ ἀργίᾳ καὶ τῇ ἀμελετησίᾳ, τὴν ἔτεροι μὲν δισκησίν τινα θαυμαστὴν εἶναι νομίζουσιν· ἔγὼ δὲ αὐτὴν ὡσπερεὶ παραπέτασμα τῆς οἰκείας ἔχω φαυλότητος, τὰ πλείονα τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἐμαυτοῦ ταύτῃ συγκαλύπτειν, καὶ οὐκ ἔῶν φαίνεσθαι. Ὁ γάρ ἐνεθισθεὶς δὲ τοιαύτης ἀπολαύειν ἀπραγμοσύνης, καὶ ἐν τῇσι διάγειν πολλῇ, καὶ μεγάλης τῇ φύσεως, ὑπὸ τῆς ἀνασκησίας θορυβεῖται καὶ ταράττεται, καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως περικόπτει μέρος οὐ μικρὸν τὸ ἀγύμναστον. "Οταν δὲ διμοῦ καὶ βραδείας τῇ διαινοίας, καὶ τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἀγώνων ἀπειρος, τοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον, τῶν λιθίων οὐδὲν διστει, ταύτην διεξάμενος τὴν οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο τῶν ἐξ ἐκείνης ἐρχομένων τῆς παλαίστρας εἰς τοὺς ἀγῶνας

τούτους δλίγοι διαφαίνονται· οἱ δὲ πλεῖοι εἰλέγχονται καὶ καταπίπουσι, καὶ πράγματα ὑπομένουσιν ἀτρῆται καὶ χαλεπά. Καὶ οὐδὲν ἀπεικός. "Οταν γάρ μή περὶ τῶν αὐτῶν οἴτε ἀγῶνες ὄντες καὶ τὰ γυμνάσια, τῶν ἀγυμνάστων δὲ ἀγῶνες ὅμενος οὐδὲν διενήνοχε. Δόξης μάλιστα δεῖ καταφρονεῖν τὸν εἰς τοῦτο ἐρχόμενον τὸ στάδιον, δρυῆς ἀνώτερον εἶναι, συνέσεως ἐμπλεων πολλῆς. Τούτῳ δὲ τῷ τὸν μονήρη στέργοντι βίον οὐδεμίᾳ· γυμνασίας ὑπόθεσις πρόκειται. Οὗτε γάρ τοὺς παροξύγοντας ἔχει πολλοὺς, ἵνα μελετήσῃ κολάζειν τοῦ θυμοῦ τὴν δύναμιν· οἵτε τοὺς μαχαρίζοντας καὶ χροτοῦντας, ἵνα ται-δευθῇ τοὺς παρὰ τῶν πολλῶν διαπτύειν ὥδε ἐπαίνους· τῆς τε ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀπαιτουμένης συνέσεως οὐ πολὺς αὐτοῖς ὁ λόγος. "Οταν οὖν ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ὃν μὴ μεμελετήκασι τὴν πεῖραν, ἀπορεῦνται, Ιλιγγιῶσιν, εἰς ἀμηχανίαν ἐκπίπτουσι· καὶ πρὸς τῷ μηδὲν ἐπιδουνται πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἀπερ ἔχοντες ἦλθον πολλοὶ πολλάχις ἀπώλεσαν.

η'. Καὶ ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Τί οὖν; τοὺς ἐν τῷ μέσῳ στρεφομένους, καὶ πραγμάτων φροντίζοντας βιωτικῶν, καὶ τετριμμένους πρὸς μάχας καὶ λοιδορίας, καὶ μυρίας δεινότητος γέμοντας, καὶ τρυφᾶν εἰδότας, ἐπιστήσομεν τῇ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίᾳ; ΧΡΥΣ. Εὐφήμει, ἔφην, ωμακάριε σύ. Τούτους γάρ τούδε εἰς νοῦν βάλλεσθαι δεῖ, ὅταν ιερέων ἔξετασις ἦ· ἀλλ' εἴ τις μετὰ τοῦ πᾶσιν δμιλεῖν καὶ συναναστρέψεσθαι δύναιτο τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀταραξίαν, τὴν τε ἀγιωτύνην καὶ τὴν καρτερίαν καὶ νῆψιν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοῖς μοναχοῖς προσόντα ἀγαθὰ, φυλάττειν ἀκέραια καὶ ἀπαρασάλευτα μᾶλλον τῶν μεμονωμένων ἐκείνων ἡ· ὡς ὅ γε πολλὰ μὲν ἔχων ἐλαττώματα, δυνάμενος δὲ αὐτὰ τῇ μογώσει καλύπτειν καὶ ποιεῖν ἀπράκτα τῷ μηδενὶ καταμηγνύναις ἑαυτόν· οὗτος εἰς μέσον ἐλθὼν, οὐδὲν ἔτερον τὴν τὸ καταγέλαστος γενέσθαι κερδανεῖ, καὶ κινδυνεύσει μειζόνως· ὁ μικροῦ δεῖν ἐπάθομεν ἀνήμεις, εἰ μὴ τὸ τοῦ Θεοῦ κηδεμονία τὸ πῦρ ταχέως ἀνέσχε τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς. [428] Οὐ γάρ ἔστι λαθεῖν τὸν οὗτον διακείμενον, ὅταν ἐν τῷ φανεφῷ καταστῇ, ἀλλὰ πάντοτε ἐλέγχεται ἵ, καὶ καθάπερ τὰς μεταλλικὰς ὕλας δοκιμάζει τὸ πῦρ, οὗτον καὶ τὸ κλήρου βάσανος τὰς τῶν ἀνθρώπων διακρίνει ψυχὰς, καὶν δργέλος τις ἦ, καὶν μικρόψυχος, καὶν φιλόδοξος, καὶν ἀλαζών, καὶν ὅ τι δήποτε ἔτερον, ἀπικντα ἐκκαλύπτει ἵ, καὶ γυμνοῖς ταχέως τὰ ἐλαττώματα· οὐ γυμνοῖ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα καὶ ισχυρότερα αὐτὰ καθίστησι. Καὶ γάρ τὰ τοῦ σώματος τραύματα προστριβόμενα δυσίata γίνεται, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη κνιζόμενα καὶ παροξυνόμενα μᾶλλον ἀγριαίνεσθαι πέφυκε, καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰ πλείονα ἀμαρτάνειν βιάζεται. Καὶ γάρ εἰς ἔρωτα δόξης ἐπαΐρει τὸν μὴ προσέχοντα, καὶ εἰς ἀλαζονείαν, καὶ εἰς χρημάτων ἐπιθυμίαν· ὑποσύρει δὲ καὶ εἰς τρυφὴν καὶ εἰς ἀνεστιν καὶ βραχυμίαν, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὰ περαιτέρω τούτων, καὶ ἐκ τούτων τικτόμενα κακά. Πολλὰ γάρ ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ τὰ δυνάμενα ψυχῆς ἀκρίβειαν ἐκλῦσαι, καὶ τὸν ἐπὶ Θεὸν διακόψαις δρόμον· καὶ πρῶτον ἀπάντων αἱ πρὸς τὰς γυναικας διαιλίσαι. Οὐδὲ γάρ ἔστι τὸν προεστῶτα καὶ

^e Alii οὐδεμιας. Infra Savil. et aliquot mss. οὔτε τοὺς θεούς
μέρη γυναῖκας καὶ χρωτοῦγυναῖς.

I Alii eiς ἀμπυγανίας ἐμκίντουσι

6 Alii tūta yāp.

ἢ οὐπις μᾶλλον τῶν φαίνομένων ἔχείνων.

¹ Ήτοι δὲ τόπος.

^b *Alli dπαν ειχ.*

* Αἱ τὸν εἰκονομάτην συνειδαῖς οὐκέπονται.

³ Άλι θευμαστόν.

τὸν οὐρανὸν.

d Ali श्रीमद्भै.

παντὸς τοῦ ποιμνίου κηδόμενον τοῦ μὲν τῶν ἀνδρῶν ἐπιμελεῖσθαι μέρους, τὸ δὲ τῶν γυναικῶν παρορᾶν· διὰτά δεῖται προνοίας πλείονος διὰ τὸ πρὸς τὰς ἀμαρτίας εὐδίσθον· ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς τούτων ὑγιείας, εἰ καὶ μὴ ἐκ πλείονος, ἀλλ' οὖν ἐξ Ἰσης φροντίζειν τῆς μοίρας τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν διοικεῖν. Καὶ γάρ ἐπισκοπεῖσθαι αὐτὰς ἡνίκα ἀν χάμνωσι, καὶ παρακαλεῖν ἡνίκα ἀν πενθῶσι, καὶ ἐπιπλήττειν βραχυμούσαις, καὶ βοηθεῖν· καταπονούμεναις ἀνάγκῃ. Τούτων δὲ γινομένων, πυλάς ἀν εὗροι τὰς παρεισθύσεις διαπονηρᾶς, εἰ μὴ ἡχρισμάνη τις ἔστιν τειχίσεις φυλακῇ. Καὶ γάρ ὁφθαλμὸς βάλλει καὶ θορυβεῖ φυχὴν, οὐχ δὲ τῆς ἀκολάστου μόνον, ἀλλὰ καὶ δὲ τῆς σώφρονος, καὶ κολακεῖαι μαλάσσουσι, καὶ τιμαὶ καταδουλοῦνται· καὶ ἀγάπη ζέουσα, τοῦτο δὴ τὸ πάντων αἵτιον τῶν ἀγαθῶν, μυρίων αἵτιον γέγονε κακῶν τοῖς οὐκ δρθῶς χρησαμένοις αὐτῇ. "Ηδη δὲ καὶ φροντίδες συνεχεῖς ἥμιλυνται τὸ τῆς διανοίας δέξι, καὶ μολιβδού βαρύτερον τὸν πτηνὸν ἀπειργάσαντο· καὶ θυμὸς δὲ καὶ προτπεσῶν καπνοῦ δίχην τὰ ἔνδον κατέσχεν ἀπαντα. Τι ἂν τις λέγοι τὰς λοιπὰς βλάβας ^α, τὰς ὕβρεις, τὰς ἐπηρείας, τὰς μέμψεις, τὰς παρὰ τῶν μειζόνων, τὰς παρὰ τῶν ἐλαττόνων, τὰς παρὰ τῶν συνετῶν, τὰς παρὰ τῶν ἀσυνέτων;

θ'. Τοῦτο γάρ δὴ μάλιστα τὸ γένος τῶν δρθῆς ἀπεστερημένων χρέσεως μεμψίμοιρὸν τέ ἔστι, καὶ οὐκ ἀν εὔχολως ἀπολογίας ἀνάσχοιτό ποτε. Τὸν δὲ πρετῶτα καλῶς οὐδὲ τούτων δεῖ καταφρονεῖν, ἀλλὰ πρὸς ἀπαντας περὶ ὧν ἀν ἐγκαλῶσι, διαλύεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας καὶ πραστήτος, συγγινώσκοντα μᾶλλον αὐτοῖς τῆς ἀλόγου μέμψεως ἢ ἀγανακτοῦντα καὶ ὀργιζόμενον. Εἰ γάρ ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβη παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε, καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρημάτων διακονίαν, "Ιτα μὴ τις ἡμᾶς μωμήσῃται, φησίν, ἐν τῇ ἀδρότητῃ ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑψ' ἡμῶν· [429] πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑπόψιας, καὶν ψευδεῖς, καὶν ἀλόγιστοι τυγχάνωσιν οὔσαι, καὶν σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι, δόξης; Οὐδενὸς γάρ ἀμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεστήκαμεν, ὃσον κλοπῆς ὁ Παῦλος. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκὼς τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἡμέλητε τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὖσης ἀλόγου καὶ μανιώδους· μανία ^ε γάρ ἦν τοιοῦτον ὑποπτεύσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ θαυμαστῆς ἔχεινης χεφαλῆς. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἦτον καὶ ταύτης τῆς ὑποψίας τῆς οὕτως ἀλόγου, καὶ ἦν οὐδεὶς ἀν μὴ παραπαίων ὑπώπτευσε, πόρφωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἵτιας· Καὶ οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἀνοίαν, οὐδὲ εἶπε· Τίνι γάρ ἀν ἐπέλθοι ποτὲ τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ πάντων ἡμᾶς καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; ἀλλ' ἀπαν τούναντίον, καὶ ὑπείδετο καὶ προσεδόκησε ^δ ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν, καὶ πρόριζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν ἀφῆσε. Διὰ τοῦτο; Προνοοῦμεν γάρ, φησί, καὶλά, οὐ μόνον ἐρώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐρώπιον ἀρθρώσων. Τοσαύτη δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρῆσθαι

σπουδῇ, ὥστε μὴ μόνον αἱρομένας καταστῆν καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς οὐκ ἀγαθάς, ἀλλὰ καὶ πόρφωθεν ὅθεν ἀν γένοιντο προσράφειν, καὶ τὰς προφάσεις ἐξ ὧν τίκτονται προσαναιρεῖν, καὶ μὴ περιμένειν αὐτὰς συστῆναι, καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διαθρυλληθῆναι στάμασι. Τηνικαῦτα γάρ οὗτε εἰπορον αὐτὰς ἀφανίσαι λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ λιαν δυσχερές, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον· οὔτε ἀξήμιον τῷ μετὸ τὴν τῶν πολλῶν βλάβην τοῦτο γενέσθαι. Ἀλλὰ γάρ μεχρι τίνος οὐ στήσομαι διώκων ἀκίνητα; τὸ γάρ ἀπάσας τὰς ἔχει δυσχερείας καταλέγειν, οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν ἢ πέλαγος ἀναμετρεῖν. Καὶ γάρ ὅταν τις αὐτὸς παντὸς καθαρεύσῃ πάθους, δὲ τῶν ἀδυνάτων ἔστιν, ἵνα τὰ τῶν ἄλλων ἐπανορθώσῃ πταίσματα, μυρία ὑπομένειν ἀναγκάζεται δεινά· προστεθέντων δὲ καὶ τῶν οἰκείων νοσημάτων, θέα τὴν ἀδυττὸν τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων, καὶ δοσα πάσχειν ἀνάγκη τῶν τε οἰκείων καὶ τῶν ἀλλοτρίων βουλόμενον περιγενέσθαι κακῶν.

ι'. Καὶ δὲ **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ**, Νῦν δὲ, φησίν, οὐδεὶς σοι τῶν πόνων τούτων ἀγών, οὐδὲ φροντίδας ^ε ἔχεις, κατὰ σαυτὸν δὲν. **ΧΡΥΣΟΣΤ**. Ἐχω μὲν, ἔφην, καὶ νῦν· πῶς γάρ ἔστιν, δινθρωπον δυτα καὶ τὸν πολύμοχθον τοῦτον βιούντα βίον, φροντίδων ἀπηλλάχθαις καὶ ἀγωνίας; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν Ἰσον εἰς πέλαγος ἀπειρον ἐμπεσεῖν, καὶ ποταμὸν παραπλεῖν· τοσοῦτον γάρ τούτων κάκείνων τῶν φροντίδων τὸ μέσον. Νῦν μὲν γάρ εἰ μὲν δυνηθείην καὶ ἐτέροις γενέσθαι χρήσιμος, βουλοίμην ἀν καὶ αὐτὸς, καὶ πολλῆς μοι τοῦτο ἔργον εὔχης· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἔτερον διηγεῖσαι, ἐμαυτὸν γοῦν ἔὰν ἐγγένηται διατῶται καὶ τοῦ κλύδωνος ἔξελεῖν, ἀρκεσθήσομαι τούτῳ. Εἴτα, τοῦτο οἷς μέγα, φησίν, εἶναι, δὲ **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ**, δὲν δὲ καὶ σωθῆσθαι νομίζεις, ἐτέρων μηδενὶ ^ε γενόμενος χρήσιμος; **ΧΡΥΣΟΣΤ**. [430] Εὗ καὶ καλῶς, ἔφην, εἰρηκας· οὐδὲ γάρ αὐτὸς τοῦτο πιστεύειν ἔχω, ὅτι σώζεσθαι ἔνεστι τὸν οὐδὲν εἰς τὴν τοῦ πλησίον κάμνοντα σωτηρίαν. Οὐδὲ γάρ ἔκεινον τὸν δεῖλαιον ὥνησέ τι τὸ μὴ μειῶσαι τὸ τάλαντον, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσε τὸ μὴ πλεονάσαις καὶ διπλοῦν προσενεγκεῖν. Πλὴν ἀλλ' ἐπιεικεστέραν μοι τὴν τιμωρίαν οἷμαι ἔσεσθαι ἐγκαλουμένῳ διὰ τὸ μὴ καὶ ἑτέρους ἔσωσα, ἢ εἰ καὶ ^ε ἑτέρους καὶ ἐμαυτὸν προσαπώλεσα, πολὺ χείρων γενόμενος μετὰ τὴν τοσαύτην τιμὴν. Νῦν μὲν γάρ τοσαύτην ἔσεσθαι μοι πιστεύω τὴν κόλασιν, διηγεῖσθαι τῶν ἀμαρτημάτων τὸ μέγεθος· μετὰ δὲ τὸ δέξασθαι τὴν ἀρχὴν, οὐ διπλῆν μόνον καὶ τοιεπλῆν, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίονα, τῷ τε πλείονας σκανδαλίσαις, καὶ τῷ μετὰ μείζονα τιμὴν προσκροῦσαι τῷ τετιμηκότι Θεῷ.

ιι'. Διάτοι τοῦτο καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν σφοδρότερον κατηγορῶν, τούτῳ δείκνυσιν αὐτοὺς μείζονος δυτας κολάσεως ἀξίους τῷ μετὰ τὰ παρ' αὐτοῦ γενομένας εἰς αὐτοὺς τιμάς ἀμαρτεῖν, ποτὲ μὲν λέγων· Πλὴν ὡμᾶς ἔγρων ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ὑψ' ὡμᾶς τὰς ἀσεβείας ^ε ὡμῶν· ποτὲ δέ· "Ελαβορ ἐκ τῶν υἱῶν ὡμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν γεαρίσκων ὡμῶν εἰς ἀγιασμόν. Καὶ πρὸ τῶν προφητῶν ἐπὶ τῶν θυσιῶν δεῖξαι βουλόμενος διτι τὰ ἀμαρτήματα μείζονα ἐκδέχεται πολλῷ τὴν τιμωρίαν, διτι τῷ πολλῷ τῶν Ἱερέων γίνηται, ἢ διτι τῷ πολλῷ τῶν Ιδιωτῶν, προστάττει τοσαύτην

* Quidam mss. ἐπιβοηθεῖν.

^a Aliquot mss. τις εἶποι τὰς ἐκ τῆς λύπης βλάβας.

^b Alii μανίας. Mox Savil. et alii χεφαλῆς. Morel. ψυχῆς.

^c

^d

^e Alii καὶ προεῖδε καὶ προσ. Iuſta alii διατί; προνοούμενοι γάρ.

^f Alii ἐτέρων μηδενί.

^g Alii ἔσωσα, ἢ διατί καί.

^h Alii τὰς ἀδικίας.

dare, mulieres vero negligere: qua in re majore opus est providentia, quod ad peccandum hic sexus proclivis sit; sed oportet eum qui episcopatum sortitus sit, earum curandae incolumitati, si non majorem, certe parem sollicitudinem impendere. Necesse quippe est illas invisere ægrotantes, consolari lugentes, increpare socordes, juvare laborantes. Dum hæc vero sunt, multos adrependi aditus inveniet malignus ille, nisi quis accurata se custodia munit. Etenim non impudicæ solum, sed pudicæ etiam mulieris oculus animum ferit, adulaciones emolliunt, honores in servitutem redigunt: caritasque fervens, bonorum causa omnium, non recte illa uentibus malorum omnium causa efficitur. Aliquando etiam sollicitudines frequentes mentis acumen hebetant, volucremque plumbō graviorem reddunt. Denique ira, quæ animum invaserit, funi instar interiora obtinet omnia. Quis tandem reliqua recenseat damna¹, contumelias, molestias, querimonias, tum digniorum, tum vulgarium, tum prudentium, tum imprudentium?

9. Non esse condemnandas vulgi suspiciones etiam falsas. — Hoc enim maxime genus eorum, qui recto animi judicio carent, querelis deditum est, nec facile excusationem admittit. Probum vero antistitem ne hos quidem contemnere par est, sed apud omnes de oblatis criminibus sese purgare, idque multa cum comitate et mansuetudine, iniquas potius criminationes condonantem, quam indigne et ægre ferentem. Si enim beatus Paulus ne in furti apud discipulos suspicionem veniret timuit, ideoque et alios in pecuniarum administrationem secum assumpsit: *Ne quis, inquit, nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis* (2. Cor. 8. 20); quomodo non omnia a nobis agenda sunt, ut pravas suspiciones de medio tollamus, etsi falsæ illæ, et si absurdæ fuerint, etiamsi ab existimatione nostra longe sint alienæ? A nullo quippe nos peccato tantum absimus, quantum Paulus a furto: attamen cum a pravo hujusmodi facinore adeo remotus esset, ne sic quidem multorum suspicionem neglexit, etiamsi admodum iniquam atque insanam. Insania enim fuisse tale quidpiam suspicari de beato illo et admirando capite²: nihilominus tam ille suspicionis tam absurdæ, quæ non nisi infuriosi cujuspam mentem venire poterat, occasiones diu ante tollit: neque vero vulgi contempsit insaniam, neque dixit: *Cui umquam in mentem veniat talia de nobis suspicari, quando universi nos tum a signis miraculisque, tum a probitate vitæ honori et admirationi habent? sed contra ille et suspicatus est*³ et exspectavit hanc fore malam suspicionem, et radicis illam avulsit; imo potius illam ne exoriri quidem passus est. Quare? *Providemus*, inquit, *bona, non tantum coram Domino, sed etiam coram hominibus* (Rom. 12. 17) Tantum scilicet, imo majus oportet

¹ Pro verbis, *Quis tandem reliqua recenseat damna, aliquot MSS., Quis damna, quæ ex ægritudine nascuntur, dicat?*

² Sic Savil. et alii; Morel., *admiranda anima.*

³ Alii *prævidit.*

studium adhibere, ut non modo malam subortam famam arceamus, sed etiam ut procul prospiciamus, unde ea oriri possit: et occasiones præscindere, unde ea nascitur, neque exspectare dum percrebescat et in vulgi ore versetur. Tunc enim non facile est eam delere, imo admodum difficile, forteque nulla arte fieri possit; neque periculo vacat, ne multorum damno tunc fiat. Sed quoque tandem immorabor in persequendis iis, quæ assequi minime possim? nam omnes, quæ illuc occurruunt, difficultates recensere, nihil aliud fuerit, quam pelagus ipsum dimetiri. Nam etiamsi quis ab omni animi ægritudine purus esset, quod minime fieri potest, ut aliorum delicta corrigat, innumera pati cogitur mala. Quibus si addas proprias ægritudines, vide mihi laborum sollicitudinumque abyssum ingentem, et quanta ferenda sint in superrandis propriis alienisque vitiis.

10. Non magni esse negotii seipsum servare. — Tum **BASILIUS.** Nunc vero, inquit, nullum tibi horum laborum certamen; et curis vacas, dum tecum vivis. **CHIRYSOST.** Adsunt et nunc curæ, inquam. Qui enim fieri potest hominem hanc æruginosam vitam dacentem curis angustiisque vacare? Verum non idem labor est, immensum in pelagus incidere, et flumen trahicere: par quippe est inter bas et illas curas intervallum. Evidem si possem aliorum servire commodis, id vellem ac multis votis exoptarem: sin alios juvare non possim, at mihi certe satis esse putabo, si me servare et ex fluctibus eruere possim. Putasne, inquit **BASILIUS**, te salutem consequi posse, qui aliorum neminem ulla in re juveris? **CHIRYSOST.** Optime, inquam, dixisti: neque enim id credere valeam, posse quempiam salutem consequi, qui ad proximi sui salutem nihil umquam egerit. Non enim miserum illum juvit, quod talentum non minuisset (*Matt. 25. 24*); imo et perdidit illud, quod non auxisset, ac duplum reportasset. Verumtamen mibi levius fore supplicium existimo, cum accusabor quod non aliorum salutem procurarim, quam si et alios et meipsum perdissem, multo deterior effectus post tantum susceptum honorem. Nunc enim tantum mihi credo fore supplicium, quantum peccatorum magnitudo postulat; postquam autem præfecturam hanc suscepissem, non duplum modo triplumve, sed multiplex, quod pluribus offendiculo fuisse, quodque majorem adeptus dignitatem Deum me honorantem offendissem.

11. Graviorem pœnam manere peccata sacerdotum. — Quapropter Israelitas vehementius accusans, eo illos majore dignos suppicio exhibit, quod post multos absusceptos honores peccassent, modo dicens: *Verumtamen vos novi ex omnibus tribibus terræ: properea vindicabo super vos impietas¹ vestras* (*Amos 3. 2*); modo autem: *Accepi ex filiis vestris in prophetas, et ex juvenibus vestris in sanctificationem* (*Id. 2. 11*). Et ante prophetarum tempora cum de sacrificiis ageretur ostendere volens, peccata longe majori suppicio expiari, cum a sacerdotibus, quam cum a

¹ Alii, *injustias.*

privatis perpetrantur, præcipit tantum pro sacerdotibus offerri sacrificium, quantum pro universo populo (*Levit. 4. 3. 14*). Quod nihil significat aliud, quam sacerdotis vulnera majore auxilio indigere, atque tanto, quanto conjuncta simul universi populi vulnera indigent: porro majori nequaquam indigerent, nisi graviora essent: graviora autem sunt non natura sua, sed dignitate sacerdotis illa admittere audentis (*Id. 21. 9*). Et quid loquor de viris hoc ministerium pertractantibus? Nam et sacerdotum filiae, quibus nihil cum sacerdotio commune, propter paternam tamen dignitatem peccatorum suorum multo acerbiorem pœnam subeunt (*Deut. 22*). Ac peccatum quidem earum peccatis aliarum ex privatis parentibus prognatarum par et æquale est: nam fornicatio ulterius est: sed supplicium longe gravius.

12. Exemplis probatur timendum et dolendum esse sacerdoti. — Viden' quam abunde declarat Deus, longe majorem se pœnam a principe, quam a subditis exposcere? Neque enim qui in sacerdotis filiam patris causa gravius, quam in alias animadvertisit, eum, qui illi additamentum pœnæ procurat, parcum aliis pœna plectet, sed multo graviore: idque jure ac merito. Non enim damnum in ipso solo consistit, sed etiam infirmiorum, qui in ipsum respiciunt, animos dejicit. Hoc ipsum docere¹ cum vellet Ezechiel, arietes ab ovibus discernit in judicio (*Ezech. 34. 17*). An tibi nunc videtur jure timuisse? Nam præter illa, que dicta sunt, quamquam multum nunc laborem subire oportet, ne ab animi affectibus omnino prosternar, attamen laborem suscipio, nec certamen subterfugio. Etenim a vana quidem gloria nunc capior; attamen sæpe resipisco, et me captum fuisse video: interdum vero in servitutem redactum animum increpo. Absurdæ cupidines² etiam nunc incessunt, sed quæ remissiorem flammam accendant, quod externis oculis materia nulla igni apta suppetat. A maledictorum probro et auditu prorsus vaco, cum nulli, qui me alloquantur, adsint: neque epum hi parietes emittere vocem queant. Sed nec ab ira temperare possum, etiamsi nullus adsit qui exasperet: mihi quippe virorum ipsorumque facinorum memoria animum intumescere facit; verum id non usque in finem: statim enim ipsum ardentem compescimus, et ad quiescendum deducimus, in nobis ipsis dicentes, admodum insulsum³ extremæque misericordie esse, dum nostra omittimus mala, de alienis tam curiosos esse. Verum si ad turbam me conferam, innumerisque tumultibus occuper, jam non hujusmodi admonitione perfui potero, neque cogitationes illas me probe instituentes reperire: sed quemadmodum illi, qui per præcipitia vel fluentis aliquibus, vel alio quodam modo⁴ docuntur, proximam quidem perniciem prævidere possunt, auxilium vero nullum sibi excoxitare valent: sic et ego, si in tantum arietudinem

tumultum incidam, supplicium quidem quotidie mihi augeri cernere potero: in meipso autem cogitare ut nunc cogito, ac furentes animi impetus frenare, non ita facile erit mihi, ut prius erat. Mihi quippe anima est infirma, pusilla, captuque facilis, non his solum affectibus, sed et omnium acerbissimo, nempe invidiæ: neque illa contumelias, neque honores moderate ferre novit; sed et illis admodum extollitur, et his valde deprimitur. Quemadmodum ergo feræ immanes, dum corpore bene valent ac gestiunt, se aduentantes facile vincunt, si maxime ii infirmi sint et imperiti; si quis vero illas fame macerari, hinc evenit ut illarum furor sopiaitur, viriumque magna pars extinguitur: sic et animi affectus qui imbecillos reddit, eosdem rectæ rationi subjicit; si quis contra diligenter aluerit, graviorem sibi adversus eos pugnam parat, et ita terribiles reddit, ut in servitute ac metu totam vitam ducat. Quænam igitur belluarum harum alimenta? Vanæ gloriæ quidem honores et laudes, arrogantiæ vero potentia et dignitatis magnitudo, livoris aliorum celebritas, avaritiæ largientium liberalitas, luxuriæ deliciæ, et frequens mulierum consuetudo: et sic aliud ab alio fovetur. Hæ porro omnes bellæ me in rerum medium accedentem invadent, animam meam dilaniabunt, terrorem incuriant, et gravius mihi adversus illa bellum parabunt: hic vero sedenti mihi, magna sane adhibita violentia, vix subjiciuntur; subjiciuntur tamen per Dei gratiam, ita ut præter latratum nihil plus habeant. Ideo hanc domunculam incolo, nemini aditum dō, cum nemine consortium colloquiumque misceo, similisque alias criminationes innumeræ audiens facile fero, quas libenter quidem abstergerem; cum vero non possim, excrucior doleoque. Neque enim mihi facile est simul hominum consuetudine uti, atque in præsentî securitate manere: quamobrem te rogo mei potius tanta intercepti difficultate miserearis, quam me calumnieris: at nondum id tibi persuadere potui. Tempus itaque est, ut quod unum mihi superest arcanum, id in te tandem effundam; quod fortasse multis incredibile videatur: neque tamen in medium proferre pudebit. Etiamsi enim quod dicturus sum et malæ conscientiæ et innumerorum delictorum argumentum sit, cum is qui nos judicaturus est Deus omnia accurate noverit, quid ultra nobis ex hominum ignorantia conferri poterit? Quid est igitur illud arcanum? Ab eo ipso die, quo mihi hanc suspicionem injecisti, sæpe fuit periculum ut hoc corpus mihi penitus dissolveretur; tantus timor tantusque mœror animum meum occupavit. Mecum enim reputans Christi sponsæ gloriam, sanctitatem, spiritualem pulchritudinem, prudentiam, ornatum, meaque considerans mala, non cessabam illam deflere, meque miserum dicere, ac frequenter gemens, hærensque, talia mecum loquebar: Quis consilii hujus auctor fuit? quid tantum peccavit Ecclesia Dei? quæ tanta res Dominum r̄jns exacerbavit, ut omnia

¹ Savil. et alii, ostendere.

² Alii, norium.

³ Sic Morel. et alii; sed Savil. et aliquot MSS., alia quædam necessitate.

⁴ Alii, terrabiores.

ὅπερ τῶν ιερέων προσάγεσθαι τὴν θυσίαν, δισην ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ αὐδὲν ἔτερον δηλοῦντός ἐστιν οὐδὲ μείζονος βοηθείας δεῖται τὰ τοῦ ιερέως τραύματα, καὶ τοσαύτης, δισης ὅμοιος τὰ παντὸς τοῦ λαοῦ· μείζονος δὲ οὐκ ἀν ἐδεῖτο, εἰ μὴ χαλεπώτερα ἦν· χαλεπώτερα δὲ γίνεται, εἰ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἀξίᾳ ^a τοῦ τολμῶντος αὐτὰ ιερέως βαρούμενα. Καὶ τὶ λέγω τοὺς ἀνδρας τοὺς τὴν λειτουργίαν μετιόντας; Άλι γάρ θυγατέρες τῶν ιερέων, αἷς οὐδεὶς πρὸς τὴν ιερωσύνην λόγος, ὅμως διὰ τὸ πατρικὸν ἀξίωμα τῶν αὐτῶν ἀμαρτημάτων πολὺ πικροτέραν ὑπέχουσι τὴν τιμωρίαν· καὶ τὸ μὲν πλῆμμέλημα ίπον αὐταῖς καὶ ταῖς τῶν Ιδιωτῶν θυγατράσι, πορνείᾳ γάρ ἀμφότερα, τὸ δὲ ἐπιτίμιον πολλῷ τούτων χαλεπώτερον.

^b Ι. 'Ορᾶς μεθ' δισης σοι δείχνυσιν ὑπερβολῆς ὁ Θεὸς δὲ τολλῷ πλείονα τῶν ἀρχομένων ἀπαιτεῖ τὸν ἄρχοντα τιμωρίαν; Οὐ γάρ δῆπου δὴ τὴν ἐκείνου θυγατέρα δι' ἐκείνον μειζόνως τῶν ἀλλων κολάζων, τὸν καὶ ἐκείνη τῆς προσθήκης τῶν βασάνων αἴτιον ἐσην τοῖς πολλοῖς ^c εἰσπράξεται δίκην, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα· καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γάρ εἰς αὐτὸν περισταται μόνον ἡ ζημία, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀσθενεστέρων καὶ εἰς αὐτὸν βλεπόντων καταβάλλει ψυχάς. Τοῦτο καὶ δὲ Πατέρες διδάξαι ^d βουλόμενοι, διέστησιν ἀπ' ἀλλήλων τὴν τῶν κριῶν καὶ τὴν τῶν προβάτων κρίσιν. 'Αρά σοι διοκοῦμεν λόγον ἔχοντα πεφοβῆται φόδον; Πρὸς γάρ τοῖς εἰρημένοις νῦν μὲν εἰ καὶ πολλοῦ μοι δεῖ πόνου πρὸς τὸ μὴ δὴ καταγωνισθῆναι τέλεον ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλ' ὅμως ἀνέχομαι τὸν πόνον, καὶ οὐ φεύγω τὸν ἀγῶνα. Καὶ γάρ ὑπὸ κενοδοξίας ἀλίσκομαι μὲν καὶ [451] νῦν, ἀναρέω δὲ πολλάκις, καὶ ὅτι ἕάλων συνορῶ· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐπιτιμῶ τῇ δουλωθείσῃ ψυχῇ. 'Επιθυμίᾳ μοι προσπίπτουσι μὲν ἀτοποι καὶ νῦν, ἀλλ' ἀργοτέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα, τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἔξωθεν οὐκ ἔχοντων ἐπιλαβέσθαι τῆς τοῦ πυρὸς θλῆς· τοῦ δὲ κακῶς τὸν δεῖνα λέγειν, καὶ λεγόμενον ἀκούειν, ἀπήλλαγμαι παντελῶς, τῶν διαλεγομένων οὐ παρόντων· οὐ γάρ δὴ οὔτοι οἱ τοῖχοι δύναιντ' ἀν ἀφεῖναι φωνήν. 'Αλλ' οὐχὶ καὶ τὴν δργὴν διμοίως δυνατὴν διαρυγεῖν, καὶ τοι γε τῶν παροξυνόντων οὐκ δηνων. Μνήμη γάρ πολλάκις ἀνδρῶν ἀτόπων προσπεσσοῦσα, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων, ἔξαιρεται μοι τὴν καρδίαν ποιεῖ, πλὴν ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος· ταχέως γάρ αὐτὴν φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν, καὶ πείθομεν ἡσυχάζειν εἰπόντες ὅτι λίαν ἀτύμφωνον ^e καὶ τῆς ἐσχάτης ἀθλιότητος, τὰ οἰκεῖα ἀφέντας κακά, τὰ τῶν πλησίον περιεργάζεσθαι. 'Αλλ' οὐκ εἰς τὸ πλήθος ἐλθὼν, καὶ ταῖς μυρίαις ἀποληφθεὶς ταραχαῖς, δυνήσομαι ταύτης ἀπολαύειν τῆς νουθεσίας, οὐδὲ τοὺς ταῦτα παιδαγωγοῦντας λογισμοὺς εὑρεῖν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ κατὰ κρημνῶν ὑπὸ τινος φεύματος ή καὶ ἐτέρως ὀθούμενος ^f τὴν μὲν ἀπώλειαν, εἰς ἦν τελευτῆς, προορᾶν δύνανται, βοήθειαν δὲ τινα ἐπινοεῖν οὐκ ἔχουσιν· οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὸν πολὺν τῶν παθῶν θόρυβον ἀμπεσίν, τὴν μὲν κόλασιν καθ' ἐκάστην αὐξομένην μοι τὴν ἡμέραν δυνή-

^a Aliqui ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀξίας.

^b Alii δείχνωσι τῆς περιουσίας δὲ Θεός.

^c Alii θην τοῖς ἀλλοῖς.

^d Savil. et alii δεῖται.

^e Alii ἀσύμφορον. Infra alii μυρίαις ἀπολειφθεῖς.

^f Savil. et aliquot miss. ή καὶ ἐτέρας ἀνάγκης ὀθούμενοι. Morrel. et alii ή καὶ ἐτέρως ὡθ.

σομαι συνορῷ, ἐν ἐμψυτῷ δὲ γενέσθαι καθάπερ καὶ νῦν, καὶ ἐπιτιμῆσαι πάντοθεν τοῖς νοσήμασι λυττῶσι τούτοις, οὐκ ἔτι διμοίως εὐπορούμενοι, καθάπερ καὶ πρότερον. Έμοὶ γάρ ψυχὴ τίς ἐστιν ἀσθενής καὶ μικρὸς καὶ εὐχείρωτος οὐ τούτοις μόνον τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων πικροτέρῳ φθόνῳ, καὶ οὗτοι οἱ θρεις οὗτε τιμάς μετρίως ἐπίσταται φέρειν, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἐκεῖναι τε ἐπαλρουσιν αὐτὴν, καὶ ταπειγοῦσιν αῦται. 'Πατέρερ οὖν θηρία χαλεπά, σταν μὲν εύσωματῇ καὶ σφριγῇ, τῶν πρὸς τὴν ιερωσύνην λόγος, ὅμως διὰ τὸ πατρικὸν ἀξίωμα τῶν αὐτῶν μαχθεμένων κρατεῖ, καὶ μάλιστα σταν ἀσθενεῖς ὡσι καὶ ἀπειροι, εἰ δέ τις αὐτὰ λιμῷ κατατήξειε, τὸν τε θυμὸν αὐτοῖς ἐκοίμισε, καὶ τῆς δυνάμεως τὸ πλέον ἔσθεσεν, ὡς καὶ τὸν μή λίαν γενναῖον ἀναδέξασθαι τὸν πρὸς ταῦτα ἀγῶνα καὶ πόλεμον· οὕτω καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, δὲ μὲν ἀσθενῆ ποιῶν, ὑποχείρια τοῖς δρθοῖς ^g αὐτὰ τιθησι λογισμοῖς· δὲ τρέφων ἐπιμελῶς χαλεπωτέραν αὐτῷ τὸν πρὸς αὐτὰ καθίστησι μάχην, καὶ οὕτως αὐτῷ φοβερά ^h ἀπεργάζεται, ὡς ἐν δουλείᾳ καὶ δειλίᾳ τὸν πάντα χρόνον βιοῦν. Τίς οὖν τῶν θηρίων τούτων ἡ τροφὴ; Κενοδοξίας μὲν τιμαὶ καὶ ἐπαινοι, ἀπονοίας δὲ ἐξουσία καὶ δυνατείας μέγεθος, βασκανίας δὲ αἱ πλησίον εὐδοκιμήσεις, φιλαργυρίας αἱ τῶν παρεχόντων φιλοτιμίαι, ἀκολασίας τρυφὴ καὶ αἱ συνεχεῖς τῶν γυναικῶν ἐντεύξεις, καὶ ἔτερον ἐτέρου. Πάντα δὲ ταῦτα εἰς μὲν τὸ μέσον ἐλθόντες αφορίως ἐπιθῆσται, καὶ σπαράξει μοι τὴν ψυχήν, καὶ φοβερά ἔσται, καὶ χαλεπώτερόν μοι τὸν πρὸς ταῦτα ποιήσει πόλεμον. 'Ἐνταῦθα δὲ καθημένῳ μετὰ πολλῆς μὲν καὶ οὕτως ὑποταγήσεται βίας, ὑποταγήσεται δὲ οὖν διμοίς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ τῆς ὑλακῆς αὐτοῖς οὐδὲν ἔσται πλέον. Διὰ ταῦτα τὸν οἰκίσκον φυλάττω τοῦτον καὶ ἀπρότος καὶ ἀκοινώνητός εἰμι [432] καὶ ἀσυνουσίαστος, καὶ μυρίας ἐτέρας τοιαύτας μέμψεις ἀκούειν ἀνέχομαι· ἡδέως μὲν ἀν αὐτὰς ἀποτριψάμενος, τῷ δὲ μὴ δύναται διακνόμενος καὶ ἀλγῶν. Οὐδὲ γάρ εὐπορόν μοι, διμιλητικόν τε δρμοῦ γενέσθαι, καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἀσφαλείας μένειν. Δι' οὐ καὶ αὐτόν σε παρακαλῶ, τὸν ὑπὸ τοσαύτης δυσχερείας ἐπειλημμένον ἐλεεῖν μᾶλλον τῇ διαβάλλειν· ἀλλ' οὐδέπω σε πείθομεν. Οὐκοῦν ὥρα μοι λοιπὸν, δὲ μόνον εἶχον ἀπόρρητον, πρὸς σὲ καὶ τοῦτο ἐκβαλεῖν. Καὶ οἶσας μὲν ἀπιστον εἶναι δόξαι πολλοῖς· ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐδὲ οὕτως εἰς μέσον ἐνεγκεῖν αἰσχυνθήσαμαι.. Εἰ γάρ καὶ πονηρᾶς συνειδήσεως καὶ μυρίων ἀμαρτημάτων ἐλεγχος τὸ λεγόμενον τῇ, τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς κρίνειν Θεοῦ πάντα εἰδότος ἀκριβῶς, τί πλέον ἡμῖν ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίας ἐγγενέσθαι δυνήσεται; Τί οὖν ἔστι τὸ ἀπόρρητον; 'Απὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν τῇ ταύτην ἐνέθηκάς μοι τὴν ὑποψίαν, πολλάκις ἐκινδύνευσέ μοι παραλυθῆναι τὸ σῶμα τέλεον· τοσοῦτος μὲν φόδος, τοσαύτη δὲ ἀθυμία κατέτηξε μου τὴν ψυχήν. Τίς γάρ Χριστοῦ νύμφης τὴν δόξαν ἐννοῶν, τὴν ἀγιότην, τὸ κάλλος τὸ πνευματικόν, τὴν σύνεσιν, τὴν εὔκοσμίαν, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ λογιζόμενος κακά, οὐ διελίμπανον ἐκείνην τε πενθῶν, καὶ ἐμαυτὸν ταλανίζων, καὶ στένων συνεχῶς καὶ διαπορῶν πρὸς ἐμαυτὸν ἐλεγον ταῦτα· Τίς ἀρά ταῦτα συνεδούλευσε; τί τοσοῦτον ἡμαρτεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία; τί τηλικοῦτον παρέξει τὸν αὐτῆς Δεσπότην, ὡς τῷ πάντων ἀτιμοτάτῳ παραδοθῆναι

^g Hanc correctionem a Savil. mutuati sumus. Legebatur ὑπὸ τοῖς δρθοῖς. Εδιτ.

^h Αλι φοβερώτερος.

έμοι, καὶ τοσαύτην ὑπομεῖναι αἰσχύνην; Ταῦτα πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος, καὶ τοῦ λίαν ἀτόπου μηδὲ τὴν ἐνθύμησιν δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ὥσπερ οἱ παραπλῆγες ἔκειμην ἀχανής, οὗτε δρᾶν οὗτε ἀκούειν τε δυνάμενος. Τῆς δὲ ἀμηχανίας με τῆς τοσαύτης ἀφείσης (καὶ γάρ ἔστιν δτε καὶ ὑπεξίστατο), διεδέχετο δάκρυα καὶ ἀθυμία· καὶ μετὰ τὸν τῶν δυχρύων κόρον ἀντεισῆτε πάλιν δ φόδος, ταράττων καὶ θορυβῶν καὶ διασείων μοι τὴν διάνοιαν. Τοσαύτη ζάλη τὸν παρελθόντα συνέζουν χρόνον· σὺ δὲ ἡγνόεις, καὶ ἐν γαλήνῃ με διάγειν ἐνδικίζεις. Ἀλλὰ νῦν σοι ἀποκαλύψαι πειράσομαι τὸν χειμῶνα τῆς ἐμῆς ψυχῆς· τάχα γάρ μοι καὶ ἀπὸ τούτου συγγνώσῃ, τὰ ἐγκλήματα ἀφείς. Ήῶς οὖν σοι, πῶς αὐτὸν ἐκκαλύψωμεν; Εἰ μὲν σαφῶς ἀθέλοις ίδειν, ἐτέρως οὐχ ἀν εἴη ^α, ἀλλ' οὐ τὴν καρδίαν γυμνώσαντα ^{α*} τὴν ἐμήν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δι' ἀμυδρᾶς τινος εἰχόνος, ὡς ἀν οἵδες τε ὁ, πειράσομαι σοι τὸν τῆς ἀθυμίας τέως ὑποδείξαι καπνόν· σὺ δὲ ἐκ τῆς εἰκόνος τὴν ἀθυμίαν σύλλεγε μόνον ^δ. Υποθώμεθα εἶναι τινι μάνητὴν τοῦ πάσης τῆς ὑφ' ἡλιον κειμένης γῆς βασιλεύοντος θυγατέρα, ταῦτην τε τὴν κόρην κάλλος τε ἔχειν ἀμηχανον, οἷον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνειν φύσιν, καὶ τούτῳ τὸν τῶν γυναικῶν ἀπατῶν φῦλον ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος νικᾶν, καὶ ψυχῆς ἀρετὴν τοσαύτην, ὡς καὶ τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος, τῶν τε γενομένων, τῶν τε ἐσομένων ποτὲ, πολλῷ τῷ μέτρῳ κατόπιν ἀφεῖναι· καὶ πάντας μὲν [433] ὑπερβῆναι φιλοτοφίας ὄρους τῇ τῶν τρόπων εὐκοσμίᾳ, πᾶσαν δὲ κρύψαι σώματος ὄραν τῷ τῆς οἰκείας δικεως κάλλει· τὸν δὲ ταῦτης μηνηστῆρα, μὴ διὰ ταῦτα μόνον περικαίεσθαι τῆς παρθένου, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τούτων πάσχειν τι πρὸς αὐτὴν, καὶ τῷ πάθει τούτῳ τοὺς μανικωτάτους τῶν πώποτε γενομένων ἀποκρύψαι ἐραστῶν· εἴτα μεταξὺ τῷ φίλτρῳ καὶ διμενον καὶ ἀκοῦσαι ποθεν, δτε τὴν θαυμαστὴν ἐρωμένην ἔκεινην τῶν εὔτελῶν τις καὶ ἀπερθίμενων ἀνδρῶν, καὶ δισγενῆς καὶ τὸ σῶμα ἀνάπηρος, καὶ πάντων τῶν διντῶν μοχθηρότατος μέλλοι πρὸς γάμον ἀγεσθαι ^ε. Ἄρα τοι μικρόν τι μέρος τῆς ἡμετέρας ὁδύνης παρεστήσαμεν, καὶ ἀρχεὶ μέχρι τούτου στῆσαι τὴν εἰκόνα; Τῆς μὲν ἀθυμίας ἔνεκεν ἀρχεῖν οἷμαι· καὶ γάρ διὰ τοῦτο μόνον αὐτὴν παρειλήφαμεν· ίνα δὲ σοι καὶ τοῦ φόδου καὶ τῆς ἐκπλήξεως ὑποδείξω τὸ μέτρον ^δ, ἐφ' ἐξέραν πάλιν ἰωμεν ὑπογραφήν. Καὶ ἔστω στρατόπεδον ἐκ πεζῶν καὶ ἵππων, καὶ ναυμάχων συνειλεγμένον ἀνδρῶν, καὶ καλυπτέτω μὲν τὴν θάλατταν δ τῶν τριήρων ἀριθμὸς, καλυπτέτωσαν δὲ τὰ τῶν πεδίων πλήθη ^ε καὶ τὰς τῶν ὄρων κορυφὰς αἱ τῶν πεζῶν καὶ ἵππων φάλαγγες· καὶ ἀντιλαμπέτω μὲν ἡλίῳ τῶν ὄπλων ὁ χαλκὸς, καὶ ταῖς ἔκειθεν πεμπομέναις ἀκτίσιν ἡ τῶν περικεφαλαίων καὶ τῶν ἀσπίδων ἀνταφίσθω μαρμαρυγή· δὲ τῶν δεράτων κτύπος καὶ δ τῶν ἵππων χρεμετισμὸς πρὸς αὐτὸν φερέσθω τὸν οὐρανόν· καὶ μῆτε θάλασσα φαινέσθω μῆτε γῆ, ἀλλὰ χαλκὸς καὶ σίδηρος πανταχοῦ· ἀντιπαρατατέσθωσαν δὲ αὐτοῖς καὶ πολέμοις, ἀγριοὶ τινες ἀνδρες καὶ ἀνήμεροι· ἐνεστηκέτω δὲ ἡδη καὶ δ τῆς συμβουλῆς καιρός· εἴτα ἀρπάσας τις ἑξαίφνης μειράκιον τῶν ἐν ἀγρῷ τραφέντων καὶ τῆς πηκτίδος καὶ τῆς καλαύροπος ^γ πλέον εἰδότων

^a Ita Savil. et aliquot mss. melius quam vulg. οὐκ ἐνην. Ed.

^{a*} Savil. et aliquot ἀπογυμνώσαντα.

^b Sic Savil. Legebatur τοι δὲ ἐκ τ. εἰκ. Ενεστε τ. δθ. συλλέγειν μ. Alii ἀθυμίαν συλλεγομένην ὄρα. Infra alii ὑφ' ἡλίῳ, et paulo post ἀνθρωπίαν ὑπερβ.

^c Alii ἀγαγέσθαι.

^d Savil. et aliquot mss. παραστήσω τὸ μέτρον.

^e Nota πλήθη in sensu la illudinis. Sic Herodotus, πεδίον π. θεος ἀπειρον, campus latitudine infinitus. Edit.

^f Λαυς καλαυρόπης.

εύδεν, καθοπλιζέτω μὲν αὐτὴν δπλοις χαλκοῖς, περιαγέτω δὲ τὸ στρατόπεδον ἄπαν, καὶ δεικνύτω λόχους καὶ λοχαγοὺς, τεξτας, σφενδονήτας, ταξιάρχους, στρατηγοὺς, δπλίτας, ἵππεας, ἀκοντιστας, τριήρεις, τριηράρχους. τοὺς ἔκει πεφραγμένους στρατιώτας. τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἀποκειμένων μηχανημάτων τὸ πλήθος· δεικνύτω δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν ἄπασαν, καὶ δικεις ἀποτροπαίους τινάς, καὶ σκευὴν δπλων ἐξηλλαγμένην, καὶ πλήθος ἀπειρον, καὶ φάραγγας καὶ χρηματούς βαθεῖς καὶ δυσχωρίας δρῶν· δεικνύτω δὲ ἔτι παρὰ τοῖς ἐναντίοις καὶ πετομέγους ἴππους διά τινος μαγγανείας, καὶ δπλίτας δι' ἀριος φερομένους, καὶ πάσης γοητείας δύναμιν τε καὶ ίδειν· καταλεγέτω δὲ καὶ τὰς τοῦ πολέμου θυμφοράς, τῶν ἀκοντίων τὸ νέφος, τῶν βελῶν τὰς νιφάδας, τὴν πολλήν ἀγλὴν ἔκεινην, καὶ τὴν ἀστρασταν, τὴν ζοφωδεστάτην υύκτα, ἦν τὸ τῶν τοξευμάτων συστῆσι πλήθος, ἀποστρέφον τῇ πυκνότητι τὰς ἀκτίνας, τὴν κόνινούχη τίτον τοῦ σκότους τοὺς δφθαλμούς ἀμαυροῦσαν, τοὺς τῶν αἰμάτων χειμάρρους, τῶν πιπτόντων τὰς οίμωγάς, τῶν ἁστώτων τοὺς ἀλαζημούς, τῶν κειμένων τοὺς σωρούς, τροχοὺς ^ε αἴματι βαπτιζομένους, ἐππους αὐτοῖς ἀναβάταις πρηνεῖς φερομένους ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κειμένων νεκρῶν, τὴν γῆν φύρδην ἀπανταχουσαν, αἴμα καὶ τόξα καὶ βέλη, ἴππων δπλάς καὶ ἀνθρώπων κεφαλὰς δμοῦ κειμένας, καὶ βραχίονας καὶ τράχηλον ^η, καὶ κνημίδα, καὶ στήθος διακοπὲν, [434] ἐγκεφάλους ἔιφει προσπεπλασμένους, ἀκίδα βέλους ἐκκεκλασμένην, καὶ δφθαλμὸν ἔχουσαν ἐμπεπερονημένον· καταλεγέτω καὶ τὰ τοῦ ναυτικοῦ πάθη, τριήρεις τὰς μὲν ἐν μέσοις ἀγαπτομένας τοῖς ίδαις, τὰς δὲ αὐτοῖς δπλίταις καταδυομένας, τὴν τῶν υδάτων ἥχον, τὸν τῶν ναυτῶν θόρυβον, τὴν τῶν στρατιωτῶν βοήν, τὸν τῶν κυμάτων καὶ τῶν αἰμάτων δμοῦ μιγνύμενον ἀφρόν καὶ δμοῦ τοῖς πλοίοις ἐπεισιντα πάσι, τοὺς ἀπαποντιζομένους, τοὺς ἐπιπλέοντας, τοὺς εἰς τοὺς αἴγιαλοὺς ἐκβρασσομένους, τοὺς ἐνδον τοῖς κύμασι περικλυζομένους, καὶ ταῖς ναυσὶν ἀποφράττοντας τὴν δδόν· καὶ πάσας ἀκριδῶς διδάξας τὰς τοῦ πολέμου τραγωδίας, προστιθέτω καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωτίας δεινὰ, καὶ τὴν παντὸς θανάτου χαλεπωτέραν δουλειαν· καὶ ταῦτα εἰπὼν, κελευέτω τὸν ἵππον ἀναβαίνειν εὐθέως, καὶ τοῦ στρατοπέδου παντὸς ἔκεινου στρατηγεῖν. Ἀρα οἱ πρὸς τὴν διήγησιν μηνην ^γ ἀρχέσειν τὸν μειράκιον ἔκεινον, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ πρώτης δικεις εὐθέως ἀφήσειν τὴν ψυχήν;

γ'. Καὶ μήτοι με νομίσῃς ἐπαίρειν τὸ πρᾶγμα τῷ λόγῳ μηδ' ὅτι τῷ σώματι τούτῳ καθάπερ τινὶ ήεσμωτηρίῳ κατακλεισθέντες τῶν ἀστράτων οὐδὲν δυνάμεθα ίδειν, μεγάλα τὰ εἰρημένα εἶναι νομίσῃς ^η. Πολὺ γάρ ταῦτης τῆς μάχης μείζονα καὶ φρικωδεστέραν εἰδεις ἀν., ει τοῦ διαβόλου τὴν ζοφωδεστάτην παράταξιν καὶ τὴν μανιώδη συμβολὴν τούτοις τοῖς δφθαλμοῖς ίδειν ήδυνήθης ποτέ. Οὐ γάρ χαλκῆς ἔκει καὶ σίδηρος, οὐδὲ ίπποι καὶ ἄρματα καὶ τροχοί, οὐδὲ πῦρ καὶ βέλη. [οὐδὲ] ταῦτα τὰ ὄρατα, ἀλλ' ἔτερα πολὺ τούτων φονερώτερα μηχανήματα. Οὐ δεῖ τούτοις τοῖς πολεμίοις θώρακος, οὐδὲ ἀσπίδος. οὐδὲ ξιφῶν καὶ δοράτων· ἀλλ' ἀρχεὶ μόνη η δψις τῆς ἐπαράτου στρατιᾶς ἔκεινης παραλῦσαι τὴν ψυχήν, ην μὴ λίαν οὖσα γενναία τύχη. καὶ πρὸ τῆς οἰκείας ἀνδρείας πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας. Καὶ εἰ γε ην δυνατὸν, τὸ σῶμα ἀποδύντα τοῦτο, η καὶ μετὰ αὐτοῦ τοῦ σώματος δυνηθῆναι καθαρῶς καὶ ἀφόβως ἄπασαν

^γ Savil. et aliquot mss. κειμένων τὰς σωρείας, τροχούς. Alli et Morel. κειμένων τοὺς σωρούς, τροχούς.

^η Alli βραχίονα καὶ τροχόν. Infra alii ἐγκεκλασμένην. Paulο post unus πάθη μικρὰ πλεια ἀνὰ τρεῖς κωπηλάτας ἔχοντας τριήρεις.

ⁱ Savil. et aliquot mss. τὴν διοίκησιν ἔκεινην, Morel. τὴν διήγησιν μόνην.

^j Savil. νόμιζε, Morel. νομίσης.

ignominiosissimo mihi traderetur, et tantam patetetur infamiam? Hæc frequenter mecum revolvens, cum indignitatis tantæ ne cogitationem quidem ferre possem, quasi attonitus et stupore percusus, nec videre nec audire quidpiam poteram. Cum me hoc animi deliquium desereret (interdum quippe desistebat), succedebant lacrymæ et mœstitia: tum post lacrymarum salietatem iterum adventabat timor, mentem turbans, tumultu replens ac concutiens. In æstu tanto præteritum transegi tempus; tu vero ignorabas, et in tranquillitate me versari arbitrabare. At nunc tibi animæ meæ procellam revealare tentabo: hinc fortasse mihi, positis criminationibus, veniam concedes. Qui illam tibi, qui detegere possim? Si quidem clare videre velles, non alio modo possem, quam cor detegendo meum: cum autem id fieri nequeat, per obscuram quamdam imaginem pro facultate mea mœsticie meæ interim fumum tibi depingere conabor; tu vero ex ipsa imagine mœstiam solum colligas oportet. Supponamus esse puellam cuidam desponsam, regis qui universo orbi dominetur filiam, inenarrabili pulchritudine, ita ut humanam transcendat naturam, et hac in re totum muliebre genus magno admodum discrimine superet: ad hæc animi virtute tanta, ut virorum genus eorum qui vel ante fuerunt, vel post futuri sunt, longo post se intervallo relinquat; morumque honestate omnes philosophiæ terminos excedat, facieque venustate corporeum omnem decorum obscurat: procumque ejus non ob ea tantum, quæ diximus, virginis amore ardere, sed præterea alio nescio quo erga illam furore affici, ita ut insanissimos, qui umquam fuerint, amatores longe retro relinquat: hinc ponamus illum, sic amore flagrantem, alienunde audivisse, futurum ut puellam illam ab se adamatam, vilissimæ conditionis vir, ignobilis, corpore mutilus, omniumque mortaliū nequissimus in uxorem ducat. An tibi exiguum doloris nostri imaginem representavimus? satisne erit imaginem hucusque deduxisse? Meæ declarandæ mœsticie satis esse puto, cuius unius causa exemplum hoc adhibuius. Ut autem metus stuporisque mei magnitudinem tibi oculis subjiciam, ad aliud me consero exemplum. Ponamus exercitum peditibus, equitibus nauticisque viris instructum: ac mare quidem operiat triremum numerus; rursumque camporum planities, montiumque vertices occupent peditum equitumque phalanges: æs armorum solis splendore reluceat, atque hinc emissis radiis galearum clypeorumque coruscatio vibretur: hastarum frigor, equorumque hinnitus ad ipsum cælum feratur: neque mare, neque terra appareat, sed æs et ferrum undique: ipsi que bellatoribus adversi acie instructi stent hostes, feri quidam trucesque viri. Instet jam conflictus tempus: hinc raptum quispiam adolescentem, in agro educatum, qui præter pastoritiam lyram et pedum nihil prorsus sciat: ipsumque armatura ærea induat, ac per totum exercitum circumducat, ostendat manipulos maniporumque ductores, sagittarios, funditores, ordinum præfectos, duces, cataphractos,

equites, jaculatores, triremes, triremum præfectos, munitos ibidem milites, machinarum navalium copiam: ostendat item hostium aciem universam, formidolosos aspectus, armorum apparatus diversum, imminensam multitudinem, valles, alta præcipitia, montium scabrosa: ostendat item apud adversarios equites quibusdam præstigiis volantes, et cataphractos per aerem delatos, omnisque incantationis vim speciemque: recenseat ipsi bellorum calamitates, missilium nubem, telorum imbre, hinc magnam caliginem et tenebras, obscurissimam noctem, quam sagittarum vis efficiat, ita ut illa tanta frequentia solares radios avertat: pulverem non minus, quam tenebras, oculos obscurantem, sanguinis rives, cadentium gemitus, stantium clamores, prostratorum acervos, rotas sanguine tinctas, equos cum sessoribus præcipites actos a multitudine cadaverum, terram mixtim hæc omnia tenentem, sanguinem, arcus, tela, equorum ungulas, hominumque capita simul jacentia et brachia, collum, tibiam, pectus dissectum, cerebella gladiis hærentia, teli cuspidem effractam, oculumque ceu insibulatum habentem: enarret item nautici belli mala, triremes alias mediis in fluctibus conflagrantes, alias cum militibus ipsis demersas, fluctuum fragorem, nautarum tumultum, militum clamorem, unda sanguineque mixtam spumam, eamdemque in navibus simul omnibus irruptentem, in tabulatis cadavera, alia item demersa, alia supernatantia, alia æstu maris ad littus appulsa, alia in ipsis fluctibus obruta, quæ navibus iter claudant: omnibusque belli tragœdiis accurate exhibitis, addat et captivitatis calamitates, et omni morte duriorem servitutem. His porro dictis, jubeat equum statim concendere, universique illius exercitus ducem agere. An putat adolescentulum illum vel solam horum narrationem ferre posse, ac non potius vel a primo rei aspectu animo defecturum esse?

13. *Omnis pugna vehementiorem esse diaboli in nos assultum.* — Ac ne putas me rem oratione amplificare, neve quia hoc corpore ceu quodam carcere inclusi, invisibilium nihil prorsus cernere possumus, magna esse ducas ea, quæ a me dicta sunt. Multo hac majorem et horribiliorem pugnam videres, si caliginosissimam diaboli aciem, furiosumque conflictum oculis istis cernere posses. Non enim illic ferrum aut æs, non equi, currus et rotæ, non ignis et tela, non hæc visibilia; sed alia multo his terribiliora machinamenta. Adversariis istis nihil opus est thorace, non clypeo, non ensibus et hastis; sed vel solus execrandæ aciei aspectus animam dissolvere possit, nisi admodum generosa fuerit, et præ virtute propria multa fruatur a Deo providentia. Ac si fieri posset ut hoc exuto corpore, vel cum ipso corpore, conspicue ac sine timore totam ejus aciem et bellum contra nos instructum ipsis oculis cerneret: videres utique non sanguinis torrentes, non cadavera, sed animarum ruinas tantas, adeoque gravia vulnera, ut tota illa

¹ Sic Morel.; sed Savil. et aliquot MSS., *ordinationem.*

belli descriptio, quam modo expressi, puerorum oblectamenta et ludi esse videantur potius, quam bellum: tam multi scilicet si sunt qui quotidie feruntur. Vulnera autem non eamdem inferunt necem, sed quantum est inter animam et corpus discrimen, tanta est inter hanc et illam differentia. Nam cum anima plagam accipit et cadit, non sine sensu jacet ut corpus; sed jam inde ex mala conscientia contabescit, post obitum vero, judicii tempore, aeterno traditur suppicio. Quod si quis de vulneribus a diabolo inflictis nihil doleat, majus ipsi damnum ex indolentia illa infligitur: quem enim prior plaga non mordet, is secundam et subinde aliam facile recipit. Siquidem nefarius ille usque ad extremum halitum numquam finem feriendi facit, si supinam inveniat animam, prioresque plagas contemuentem; etenim si conflictus modum expendere velis, hunc vehementiorem, callidiorumque reperias. Neque enim quisquam est, qui fraudis et dolii tantas species norit, quantas ille scelestus: neque inimicitias quis tam implacabiles exercere possit contra sibi infensissimos hostes, quantas malignus ille daemon contra humanaum naturam. Animum autem si quis examinaverit, quo pugnam committit, certe ridiculum putabit homines ipsi hac in parte conferri. Si iracundissimas truculentissimasque feras quispiam deligens, eas illius insaniae comparare voluerit, mansuetissimas illas humanissimasque cum illo comparatas esse inveniet: tantum ille furorem spirat, cum animas nostras adoritur. Pugnae porro hominum breve tempus est; imo in hac brevitate temporis multae dantur inducere. Nox quippe supervenient, et occidendi labor, et cibi capiendi tempus, aliaque multa, militi quiescendi potestatem faciunt, ita ut armaturam ornam exuest, parumque respiret, sequi cibo potuque reficiat, ac multis aliis rebus pristinas vires recuperet. In bello autem contra malignum illum numquam licet arma ponere, nec somnum capere eum qui velit semper invulneratus esse. Ex duobus enim unum necessario eligat oportet, ut aut cadat et pereat armis nudatus, aut armatus stet vigilemque semper. Nam ille stat perpetuo cum acie sua, nostram segnitatem observans, magisque studium ad nostram perniciem adhibens, quam nos ad salutem nostram. Ac quod a nobis non videatur, quodque drepente irrumpat (quæ maxime

In causa sunt innumerabilium malorum), id certe iis, qui non semper vigilant, magis dubium hujus quam illius belli eventum facit. Hic igitur nos volebas milites Christi ducere? At hoc fuisset diabolo ducem esse. nam cum is, qui debet alios ad bellum instruere, ipsisque imperare, omnium imperitissimus infirmissimusque est, imperitia sua concreditos sibi milites prodens, diabolo magis, quam Christo ducem agit. Tu vero quid ingemiscis, quid lacrymaris? Non enim que ad me pertinent nunc lacrymis digna sunt, sed gaudio et letitia. BASILIUS. At non item mea, inquit, sed potius sexcentis sunt digna planetibus. Vix enim hactenus animadvertere potui, in quantum malorum me conjecteris. Siquidem ideo te adieram, ut quid criminatoribus tuis mihi respondendum esset ediscerem: tu vero me dimittis curam aliam pro alia injiciens. Non enim jam mihi curæ est quid illis pro te respondeam, sed quam ad Deum parabo pro me proque malis meis defensionem. Cæterum te rogo et obsecro, si qua tibi est rerum mearum cura, si qua in Christo consolatio (*Philipp. 2. 1*), si qua viscera et commiserationes (etenim nosti me tua potissimum opera in hoc periculum conjectum fuisse): manum mihi porrigit, illa dicens faciensque, quæ nos emendare possint: ne animum inducas, ut ad brevissimum nos tempus deserfas; sed nunc magis quam prius commune sit nobis contubernium. CHRYSOST. Ego autem ad hæc verba subridens: Et qua in re, inquam, tibi usui esse possim in tanta illa negotiorum mole? Cæterum, quia id tibi in voto est, bono animo esto, o dilectum mihi caput: quo enim tempore a curis hujusmodi tibi respirare licebit, adero tibi teque consolabor, quantum in me erit nulla tibi in re defuturus. Ad hæc ille magis illacrymans surgit. Ego vero virum complexus, caputque deosculatus, ipsum deduxi hortatus, ut quod acciderat fortiter ferret, his verbis: Fiduciā in Christo habeo, qui te vocavit suisque præfecit ovibus, te tantam ex hoc ministerio acquisitum fiduciā, ut nos illa die periclitantes in æterna tabernacula recipias¹.

¹ In fine addont quidam codices hanc vel similem clausulam, *gratia et misericordia nostri benigni Dei, cui gloria, etc., quam in fine homiliarum passim videmus.*

IN HOMILIAM CUM PRESBYTER FUIT ORDINATUS.

Hanc primam habuit homiliam Chrysostomus postquam a Flaviano Antiochiae episcopo in presbyterum adlectus et ordinatus fuit, ineunte videbet anno 386; tuncque primum concionari cœpit, cum antebac, ut ipse ait, hoc palestræ genus nunquam attigisset. Quando autem hoc primum tum eloquentiæ, tum modestiæ suæ specimen dedit, adolescentulus, μεράχιστος, erat

hoc nempe se nomine non semel appellat in hac homilia: quanquam, si ducto calculo annos vitæ illius numeremus, natus anno eum tardissime 347, ut in Vita ejus pluribus communistratur, ordinatusque presbyter ineunte 386, quadragesimum circiter ætatis ageret annum: usque adeo exploratum esse debet, ex hujusmodi verbis, *puerulus, adolescentulus, et vicissim senex, extremæ senectu-*

τὴν ἐκείνου παράταξιν καὶ τὸν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον δρθαλμοφανῶς ίδειν, εἰδες ἂν οὐ χειμάρρους αἴματων, οὐδὲ σώματα νεκρά, ἀλλὰ ψυχῶν πτώματα τοσαῦτα, καὶ τραύματα οὕτω χαλεπά, ὡς ἀπασαν ἐκείνην τοῦ πολέμου τὴν ὑπογραφὴν, τὴν ἀρτὶ διῆλθον πρὸς σὲ, παῖδων τινῶν ^a ἀθύρματα εἶναι νομίσαι, καὶ παιδιάν μᾶλλον ἢ πόλεμον· τοσοῦτοι οἱ καθ' ἐκάστην πληττόμενοι τὴν ἡμέραν. Τὰ δὲ τραύματα οὐκ ἵστην ἔργαζεται τὴν νέκρωσιν, ἀλλ' ὅσον ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἐκείνης καὶ ταύτης τὸ διάφορον. "Οταν γάρ λάθῃ τὴν πληγὴν ἡ ψυχὴ καὶ πέσῃ, οὐ κείται καθάπερ τὸ σῶμα ἀνεπαισθήτως, ἀλλὰ βασανίζεται μὲν ἐντεῦθεν ἥδη τῇ πονηρᾷ συνειδήσει τηκομένῃ· μετὰ δὲ τὴν ἐνθένδες ἀπαλλαγὴν, κατὰ τὸν τῆς χρίσεως καιρὸν ἀθανάτιῳ παραδίδοται τιμωρίᾳ. Εἰ δέ τις ἀναλγήτως ἔχοι πρὸς τὰς τοῦ διαβόλου πληγὰς, μεῖζον ὑπὸ τῆς ἀναισθησίας ἐκείνῳ γίνεται τὸ δεινόν· ὁ γάρ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ πληγῇ μὴ διηθεῖς, εὔχόλως δέχεται ^b καὶ δευτέραν, καὶ μετ' ἐκείνην ἑτέραν. Οὐ γάρ διαλιμπάνει μέχρι [435] καὶ τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς παίων ὁ μιαρὸς, ὅταν εὑρῇ ψυχὴν ὑπτίαν, καὶ τῶν προτέρων καταφρονοῦσαν πληγῶν. Εἰ δὲ καὶ τῆς συμβολῆς τὸν τρόπον ἐξετάζειν ἐθέλοις, ποὺν ταύτην ^c αφοδροτέραν καὶ ποικιλωτέραν ἴδοις ἄν. Οὗτε γάρ κλοπῆς καὶ ὀλόου τοσαύτας τις οὐδενὶ ίδέας, δοσα; ἐκείνος ὁ μιαρός· ταύτη γοῦν τὴν πλείονα κέκτηται δύναμιν· οὗτε ἔχθραν τις οὕτως ἀκήρυκτον δύναται ^d ἔχειν πρὸς τὸν ἄγαν πολεμιωτάτους αὐτῷ. ὅτην πρὸς τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος. Καὶ τὴν προθυμίαν δὲ εἰ τις ἐξετάζοι, μεθ' ἣς μάχεται ἐκείνος, ἀνθρώποις μὲν ἐνταῦθα καὶ γελοῖον περιβαλεῖν· εἰ δέ τις τὰ ὀργιλώτατα καὶ ἀπηγέστατα τῶν θηρίων ἐκλεξάμενος ἀντιτίθεναι θέλοις τῇ τούτου μανίᾳ, προχότατα δύντα καὶ ἡμερώτατα εύρησει τῇ παραβολῇ ^e· τοσοῦτον οὗτος πνεῖ θυμὸν, ταῖς ἡμετέραις προσθάλλων ψυχαῖς. Καὶ ὁ τῆς μάχης δὲ χρόνος ἐνταῦθα μὲν βραχὺς, καὶ ἐν τῷ βραχεῖ δὲ αὐτῷ πολλὰι αἱ ἀνακωχαῖ. Καὶ γάρ καὶ νῦν ἐπελθοῦσα, καὶ ὁ τοῦ σφάζειν κάματος, καὶ τροφῆς καιρὸς, καὶ πολλὰ ἔτερα διαναπαύειν τὸν στρατιώτην πέρυκεν, ὡς καὶ ἀποδῦναι τὴν παντευχίαν, καὶ ἀναπνεῦσαι ^f μικρὸν, καὶ σίτω καὶ ποτῷ καταψύξαι, καὶ ἔτεροις πολλοῖς τὴν προτέραν ἀνακτήσασθαι δύναμιν. "Επὶ δὲ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἔστι τὰ ὅπλα καταθέσθαι ποτὲ, οὐκ ἔστιν ὑπνον ἀρασθαι τὸν βουλόμενον ἀτρωτὸν μένειν διαπαντός. "Ανάγκη γάρ δυοῖν θάτερον, ἢ πεσεῖν

^a Savil. et aliquot mss. παῖδων τινά, Morel. et alii παῖδων τινῶν. Ibidem unus καὶ παίγνια μᾶλλον.

^b Savil. et alii δέχεται, Morel. δέξεται.

^c Alii ταύτης.

^d Alii δυνήσεται.

^e Alii ἐν τῇ παρασ.

^f Alii et Savil. διαναπνεῦσαι, et mox ἀναψύξαι.

καὶ ἀπολέσθαι γυμνωθέντα, ἢ διὰ παντὸς καθωπλισμένον ἔστωτα ^g καὶ ἐγρηγορότα εἶναι. Καὶ γάρ ἐκείνος διεπαντὸς ἔστηκε μετὰ τῆς αὐτοῦ παρατάξεως, τὰς ἡμετέρας ράθυμίας παρατηρῶν, πλείονά τε εἰσφέρων σπουδὴν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, ἢ εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμεῖς τὴν ἔκυτῶν. Καὶ τὸ μὴ ὄρασθαι δὲ αὐτὸν ὑφ' ἡμῶν, καὶ τὸ ἐξαπίνης ἐπιτίθεσθαι (ἢ μάλιστα τῶν μυρίων ἔστιν αἴτια κκκῶν) τοῖς οὐκ ἐγρηγορόσι διαπαντὸς πολὺ τοῦτον ἀπορίωτερον ἐκείνου δείκνυσι τὸν πόλεμον. Ἐνταῦθα οὖν ἡμᾶς ἡθελες στρατηγεῖν τοῖς στρατιώταις τοῦ Χριστοῦ; Ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ τοῦτο ἦν στρατηγεῖν. "Οταν γάρ ὁ διατάπτειν καὶ διακοσμεῖν τοὺς λοιποὺς ὁφεῖλων, πάντων ἀπειρότατος καὶ ὀσθενέστατος; ἢ, προδοῦς ὑπὸ τῆς ἀπειρίας τοὺς πιστευθέντας, τῷ διαβόλῳ μᾶλλον ἐστρατήγησεν ἢ τῷ Χριστῷ. Ἀλλὰ τι στένεις, τί δακρύεις; οὐ γάρ θρήνων ἀξία τὰ κατ' ἐμὲ νῦν, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐμὰ, φτησίν, ἀλλὰ μυρίων ἀξία τεῦτα κοπετῶν· νῦν γάρ μόλις ἡδυνήθην συνιδεῖν εἰ τῶν κακῶν με ἥγαγες. Ἔγὼ μὲν γάρ εἰσῆλθον πρὸς σὲ, ὃ τι ποτὲ ὑπὲρ σοῦ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογήσομαι, δεδμενος μαθεῖν· σὺ δέ με ἐκπέμπεις ἑτέραν ἀνύ' ἑτέρας φροντίδα ἐγθείς. Οὐ γάρ ἔτι μοι μέλλει, τί πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ σοῦ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἀπολογήσομαι κακῶν. Πλὴν ἀλλὰ σοῦ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, εἴ τι σοι μέλει τῶν ἐμῶν, εἴ τις παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοῖς (καὶ γάρ οἶδας, ὅτι με μάλιστα πάντων αὐτὸς εἰς τοῦτον τὸν κίνδυνον ἥγαγες), χεῖρα ἔρεξον, καὶ λέγων καὶ πράττων [436] τὰ δυνάμενα ἡμᾶς ἀνορθοῦν· μηδὲ ἀνάσχῃ πρὸς γοῦν τὸ βραχύτατον ἡμᾶς ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον κοινὰς ποιεῖται· τὰς διατριβάς. ΧΡΥΣΟΣΤ. Ἔγὼ δὲ μειδίάσας, Καὶ τὶ συμβαλέσθαι, ἔφην, τί δέ σε ὀνήσαι δυνήσομαι πρὸς τοσοῦτον πραγμάτων δγκον; Πλὴν ἀλλ' ἐπειδή σοι τοῦτο ἥδη, θάρρει, ὡς φίλη κεφαλή· τὸν γάρ καιρὸν καθ' ὃν ἄν ἐξῆ σοι τῶν ἐκείθεν φροντίδων ἀναπνεῖν, καὶ παρέσομαι, καὶ παρακαλέσω, καὶ τῶν εἰς δύναμιν τὴν ἐμὴν ἐλλείψω ^h οὐδέν. Ἐπὶ τούτοις πλέον ἐκείνος δακρύσσεις ἀνισταται· ἐγὼ δὲ αὐτῷ περιχυθεὶς, καὶ καταψιλήσας τὴν κεφαλήν, προύπεμπον, παρακαλῶν γενναιώς φέρειν τὸ συμβενηκός. Πιστεύω γάρ, ἔφην, τῷ καλέσαντι σε Χριστῷ, καὶ τοῖς ιδίοις ἐπιστήσαντι προδότοις, ὅτι τοσαύτην ἐκ τῆς διακονίας ταύτης κτήσῃ τὴν παρέρησιν, ὡς καὶ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κινδυνεύοντας εἰς τὴν αἰώνιόν σου δέξασθαι σκηνήν.

^g Alii ἔστανται, omissō mox εἶναι, et sic Savil.

^h Alii ἐλλείψεται. In fine addunt quidam codices hanc vel similem clausulam, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἡμῶν, φ πρέπει δόξα, etc. quam in fine homiliarum passim videmus.

MONITUM.

nis, nullam posse chronologiæ rationem duci. Jam sane ostendimus hoc computandi genus aggressos viros doctos frequenter lapsos esse. Uno verbo concludam, postquam vidimus matrem Chrysostomi vix quadragesimum septimum aetatis annum emen- sam se aetate proiectam, γεγηρακυῖαν, et sepulcro proximam dicere, et ipsum Chrysostomum quadra-

genarium se μειρακίσκον, puerulum vel adolescentulum, appellare, ab hujusmodi temporis nolis prorsus abstineamus oportet.

Incerti cujusdam interpretationem sat accuratam et elegantem, aliquot tamen in locis emendatam retinuimus.